

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta
Ústav české literatury a literární vědy

Zuzana Leštinová

Albína Dratvová: Scientific Diary (1921–1961)

Deník české filozofky přírodních věd

Albína Dratvová: Scientific Diary (1921–1961)

The Diary of the Czech Philosopher of Natural Science

DIPLOMOVÁ PRÁCE

srpen 2007

vedoucí diplomové práce:

PhDr. Libuše Heczková, Ph.D.

Je mou milou povinností poděkovat všem, kteří jakkoli přispěli ke vzniku této práce.

Vedoucí práce, PhDr. Libuši Heczkové, Ph.D., děkuji za bezpočet konkrétních rad i za vlídný přístup.

Archivu Akademie věd ČR za zpřístupnění materiálů k diplomové práci, má vděčnost patří zejména PhDr. Janu Chodějovskému, pracovníku AAV ČR, za nesmírnou ochotu.

Svému partnerovi Ondřeji Vrtiškovi za rady z oboru přírodních věd, podporu a vše, pro co slova hledat netřeba.

Svým přátelům, především Zuzaně Lacinové za ochotné naslouchání mému uvažování nahlas.

Pouze zdánlivě na posledním místě patří mé poděkování rodičům za trpělivost.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Praha, srpen 2007

Obsah

Úvod	5
I. Albína Dratvová – osobnost a její deník	7
1. Příběh Albíny Dratvové.....	7
2. Deník Albíny Dratvové.....	16
II. Albína Dratvová: Scientific Diary, 1921–1961	25
<i>Prolog</i>	27
Kapitola 1: <i>Období analýsy</i> (1921–1927).....	29
Kapitola 2: <i>Období syntesy</i> (1928–1930).....	87
Kapitola 3: <i>Docentkou</i> (1931–1937).....	126
Kapitola 4: <i>Okupace</i> (1938–1944).....	176
Kapitola 5: <i>Pracovat dál!</i> (1945–1947).....	217
Kapitola 6: <i>Vichřice a karanténa</i> (1948–1958).....	229
<i>Epilog</i> (1961).....	249
VYSVĚTLIVKY.....	250
EDIČNÍ POZNÁMKA.....	261
Seznam literatury	265
Resumé	269
Summary	269

Příloha 1

Úvod

Námět na diplomovou práci na téma Albína Dratvová a její deník navrhla vedoucí mé diplomové práce PhDr. Libuše Heczková, PhD., na základě článku Václava Podaného, který vyšel v časopise Dějiny a současnost, roč. 28, č. 2, s. 30–33, 1995.

Nejrozsáhlejší součástí diplomové práce je přepis rukopisného deníku, který do této doby existoval pouze v rukopise uloženém v Archivu Akademie věd ČR.

Přepsaný text bylo nutno edičně upravit a doplnit vysvětlivkami a ediční poznámkou.

Nad životem autorky deníku, významné české filozofky přírodních věd, a literárněvědným význam díla v kontextu problematiky deníku jako specifického literárního žánru se zamýšlím v úvodní studii nazvané Albína Dratvová – osobnost a její deník.

I. Albína Dratvová – osobnost a její deník

1. Příběh Albíny Dratvové

Nejhezčí a nejcharaktrističtější heslo (z knihy *Vášniví přátelé* H. G. Wellse), které si Albína Dratvová zapsala do svého deníku 27. března 1927,¹ použil ve své studii už Václav Podaný². Musím tedy začít jiným...

„6. června 1928. Nejsilnější zážitky jsou u mne do osmnáctého roku, kdy jsem se naposled radikálně změnila v psychologa. Ostatní změny jsou již menší, snad jediná velká je asi v mých 28 letech, kdy jsem se změnila ve filosofku: poznala jsem, co je to filosofování.“

Albína Dratvová (původně Běla), česká filosofka, první docentka na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy (a jedna z prvních deseti žen, které v období první republiky dosáhly habilitace) a osobnost i jinak mimořádná se narodila na Královských Vinohradech 2. ledna 1892³. Její otec – úředník – ač podle jejích slov „nikam nedošel“, si dal na její výchově záležet. Jeho zásluhou se prý vyjadřuje hezky a správně. Matka otce o několik let přežila a svá poslední léta trávila patrně v domácnosti své dcery, poté onemocněla a poslední rok strávila v sanatoriu v neutěšeném stavu. Albína měla i nevlastní sourozence, ti se o ni však příliš nezajímali, pokud jim nemohla být svou popularitou či vážeností užitečná.

Ve dvanácti letech přešla na školu na Karlově a tam se pod vlivem nových spolužaček prý naučila učit se z knih. Kolem patnáctého roku četla Jiráskova a uvědomila si „krásu analyzující, psychologizující literatury“.

Studovala na ženském učitelském ústavu v Praze a v roce 1911 složila zkoušku učitelské dospělosti s oprávněním vyučovat na obecných školách. Protože chtěla na univerzitu, musela ještě odmaturovat na škole, která měla právo veřejnosti, tzn. že její absolventi mohli pokračovat ve studiích na vysoké škole. Po dvouleté soukromé přípravě složila jako externistka zkoušku dospělosti na akademickém gymnáziu v Praze.

¹ „Ať se staneš, čím se staneš, slib mi a přísahvej v tu chvíli a na tomto místě, že nikdy nezatrpkneš a nezakrniš, že nikdy nebudeš mrzutý a zakyslý, že nikdy nebudeš ctihodný a skromný a pohodlný a trochu otylý – jako všichni. Nikdy.“

² Podaný, V.: *Albína Dratvová a její deník*. In: *Dějiny a současnost* roč. 28, č. 2, s. 30–33, 1995.

³ *Slovník českých filozofů* (red. J. Gabriel), MU v Brně 1998 uvádí chybně rok narození 1882.

Na filozofickou fakultu tehdejší Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze nastoupila v roce 1913 a studovala ráda a s nadšením, ač prý na sobě v těchto letech pozorovala duševní úpadek a dokonce jí hrozilo vyloučení ze studia. O čtyři roky později dostudovala a stala se způsobilou vyučovat matematiku a filozofii na vyšších a fyziku na nižších středních školách. V následujícím roce obhájila u profesora F. Krejčího a profesora F. Čády latinskou disertační práci o Descartově etice a získala titul doktora filozofie. Nastoupila na lyceum v Holešovicích, rozšířila si aprobaci i na vyučování fyziky na vyšších středních školách.

Až do roku 1929 byla profesorkou na dívčím gymnáziu Krásnohorská. Vyučování jí zprvu bavilo, ale záhy o něm – jeho metodách a osnovách – začala přemýšlet a dělat si pečlivé přípravy na hodiny... a zaujetí pro vyučování bylo pryč. Chtěla dál.

Nejen proto, že do výuky filozofie tehdy nemalou měrou patřila i psychologie, zabývala se jí mnohem hlouběji⁴ a dostala se k tehdejší pražské kapacitě mezi psychology, bývalému žáku prof. Krejčího a řediteli Psychotechnického ústavu,⁵ Vilému Forstrovi. Spolupracovala s ním na mnohých projektech, ale byla skeptická k metodám zkoumání lidské psychiky. Do deníku si 29. listopadu 1923 zapsala: *„Pracuji v matematických úvahách o psychologických úkazech. Docela nic se nemusím stydět, že jsem dosud tolik se zabývala introspekcí a považovala ji za jediný pramen ψ : dnes to mám potvrzeno. Žádná matematika a žádný pokus nám vlastně nic ψ neukáže, pouze introspekce. Všechna měření se dějí na biologickém podkladě, a tu mne drží Mendelův zákon, jinak bych si musila zoufat, protože jinak by se to všechno matematické uvažování houpalo ve vzduchu.“*

V roce 1923 dokonce dostala návrh, aby v Psychotechnickém ústavu nastoupila. Nabídku brala jako vše ve svém životě velmi vážně a zodpovědně a ihned se chystala nastudovat nové věci pro nové povolání – potřebuje být zběhlá v počtu pravděpodobnosti, ve statistických metodách a naučit se aplikacím obou těchto počtů na psychologii.

Následujícího roku chystal ústav rozsáhlý výzkum na mladých lidech a jejím úkolem (kdyby nastoupila) mělo být následné matematické vyhodnocování výsledků, ale: *„13. ledna 1924. ... Pokusy se dějí na aparátech a není mi tajno, že aparáty mění*

⁴ V roce 1921 vydala svou první samostatnou publikaci podle přednášek v Jednotě filozofické ze dne 22. února 1921: *O stavech podvědomých a Freudově psychoanalýze. Cyklus přednášek o lidské duši.*

⁵ Psychotechnický ústav v Praze při Masarykově akademii práce

svoji citlivost: a i když by nakrásně dosti slušně fungovaly: je to měření psychických dějů? Vždyť je to měření fyziologické! ... A tento bídný materiál mám zkoumat matematicky. ... Je si Forster těchto nedostatků enormních vědom?“ Do Psychotechnického ústavu nakonec nenastoupila a svou skepsi k metodám psychotechniky⁶ vyjadřuje kafkovským: *„Pokusy ... mohou se zkoumat statistickou metodou tímž právem, jakým se dělají například tabulky pojišťovací...“*

Toto období psychoanalýzy hluboce ovlivnilo celý její život, smýšlení i práci. Všechny vědecké problémy musí podle vlastních slov nejprve pochopit psychologicky, pak tomu rozumí. Navíc během vyšetření a testů, které také podstoupila (snad jako dobrovolník) se otevřela i otázka jejího dobrovolného údělu staré panny, učitelky, která podle tehdejších zvyklostí vykonávala své povolání v dobrovolném celibátu, bez založení rodiny. Celý život se jí vracelo Forstrovo tajuplné proroctví z roku 1923: *„Jste skvěle nadaná, máte znamenitou rodičovskou kombinaci, ale bude vás zatěžovati váš ženský úděl.“* Co však ženský úděl znamená, psycholog nevysvětlil. Albína Dratvová si význam proroctví během života několikrát vyložila; vždy, když měla pocit, že překonala sama sebe, tudíž – pravděpodobně – svůj ženský úděl.

Již od mládí musela překonávat i tělesné neduhy (dědictví po matce, které se u Albíny projevilo srdeční slabostí), ale podle svého zvyku nic nezanedbává ani co se týče tělesné schránky a návštěvu lékaře využije k další kritické úvaze, tentokrát srovnání Freudovy teorie a jí zjištěné skutečnosti: *„7. března 1925. ... poznatek: Freud nemá pravdu, když vykládá, že všechny neurosy vznikají z potlačeného pohlavního pudu. Bohudík, že jsem našla rozumného lékaře, který provádí diagnosu velice správnou: že jsem nervní, předřený člověk, který potřebuje spát a uvolnit v práci.“* V tomto roce jí však vychází druhá samostatná publikace⁷ a tento osobní úspěch má dobrý vliv na její duševní, tedy i fyzické zdraví.

V roce 1928 byla přidělena jako profesorka na ministerstvo školství a národní osvěty na místo referentky v pedagogickém oddělení. Nastoupila od 2. července a od

⁶ Psychotechnika se zabývá uplatněním poznatků a metod vědecké psychologie v praktickém životě. Psychologie chce předvídat lidské chování v nejrůznějších situacích; to otvírá psychotechnice široké pole působnosti: výchova, školská praxe, volba povolání, výběr a výcvik zaměstnanců, obchod, reklama, propagace, soudnictví. Konkrétně mezi její metody patří např. měření inteligence. Uplatnění psychotechniky je spojeno s organizací práce, snahou o zvýšení produktivity práce a přitom upozornilo na hospodářský význam lidského činitele. Ve spojených státech se již od roku 1910 prováděly testy pro výběr řidičů hromadné dopravy, telefonistek a lodních důstojníků. Svůj rozkvět zažila během první svět. války – ve Francii a Itálii na základě výsledků testů vybírali letce, v Německu řidiči automobilů. V Americe třídili vojáky podle inteligenčních testů.

⁷ *O tajích podvědomí*. Praha, Jan Kořata v řadě Chvilky, 1925.

nového zaměstnání si slibovala mnohé – především více času na vlastní vědeckou práci. Pokračuje v tvorbě středoškolských učebnic. Jako první, když ještě učila na gymnáziu, vyšla učebnice *Logika*⁸, kterou napsala společně s Ferdinandem Pelikánem (Pelikán napsal první část, elementární, Dratvová je autorkou druhé části knihy – vědosloví). Téhož roku, kdy odchází z praktického školství „do úřadu“, vychází přepracovaná *Logika pro gymnasia a reálná gymnasia*⁹ a Úvod do filosofie pro reálky a reformní reálná gymnasia¹⁰. Ve stejném roce také dostává nabídku stát se členkou redakčního kruhu prestižního filozofického časopisu *Česká mysl*.

Ač dostala úlevu z docházky do úřadu, stále nemá dostatek času na vlastní vědeckou práci, po které touží. Znovu se dostává na světlo otázka její možné habilitace. Tuto myšlenku dříve odmítala, třebaže jí habilitaci již v roce 1924 nabízel profesor na přírodovědecké fakultě Karel Vorovka, s nímž ji pravděpodobně spojovalo více než jen pouhý společný vědecký zájem. Jeho nabídky Dratvová odmítá: „23. listopadu 1924. ... K habilitaci, kterou mi nabízí Vorovka, se stavím odmítavě. Především, po prvé a za prvé je nutno, aby se za mne někdo vzal. Ale V. neudělal ani tolik, aby se zeptal děkana na možnost dámské habilitace.“ Ostatně o rok později – při přemýšlení o vlastní vědecké práci konstatuje, že střední škola opravdu není vhodné prostředí pro tvoření velkých děl: „16. ledna 1925. ... ze statistiky: kolik středoškolských profesorů vytvořilo veliká díla? Ani jeden. ... Jenže habilitace pro ženu je dnes nemožná, z naprosto jednoduchého důvodu, že nemám přímluvce...“

V lednu 1929 prof. Vorovka v necelých padesáti letech umírá a na jeho pohřbu si Dratvová uvědomuje, že nyní je jediná filosofka exaktních věd v republice. Cítí se touto skutečností zavázána. O několik měsíců později si do deníku zapisuje: „8. dubna 1929. Snad proto, že jsem měla úspěch na své ... snad k tomu také proto, že jsem minulý týden ke svému žalosti dostala dekret na definitivní přidělenou profesorku na MŠANO, což mne odsuzuje, abych byla až do smrti podřízenou silou – mne napadlo, abych přec jen se habilitovala. Jinak se z té klece nedostanu. ... Napřed se zeptá Prchlík na MŠANO, jak věc po smrti Vorovkově vypadá, ... Je skromnou překážkou, že jsem psala ty učebnice; ale je zase snad dobře, že jsem nepsala tu

⁸ V nakladatelství Sfinx jako sedmý svazek ediční řady Škola vševědná, 1926.

⁹ V nakladatelství Unie, 1928.

¹⁰ V Profesorském nakladatelství, 1928.

fysiku místo nich. Byla bych ji psala populárně, a téma tak krásné bych si byla zničila pro habilitaci.

Dávala jsem se dosti vésti osudem, nezasahujíc do něho ničím více než svou intenzivní prací mimo rámec svého povolání. Teď to zkusím, postrčit svůj osud. Mám patrně více síly a více odvahy k boji, než jsem měla na škole. Ta mně nesmírně trhala nervy a absorbovala energii.

Je ovšem možné, že stolici po Vorovkovi MŠANO zruší. V tom případě zůstanu tam, kde jsem. Ale to je otázka osudu.

... přišla jsem k tomu, že smyslem života člověka je ukojení touhy po nesmrtelnosti... Ta touha po nesmrtelnosti se zjevně u mne ještě v době mé poslední nervové krize, kdy jsem si jasně uvědomila, že můj život nemá pokračování, a že tudíž nemá smyslu. Teď si zase myslím, že není potřebí pokračovati životem dítěte, že lze nalézt pokračování v myslích lidí. Beztoho mé děti by nebyly schopny jíti dále než já sama.

A pořád se mi vtírá přímo jasnovidně: že nějaké mystické spojení mezi mnou a Vorovkou skutečně bylo a že nějak jeho svědomitost, která byla jeho nejcennější vlastností filosofickou, přechází na mne. A že snad nějak budu i pracovat v oné filosofii přírodních věd, kterou tak brzy opustil. Jsem už proto také nesmírně zvědavá, co se dovím o možnosti býtí docentkou na jeho opuštěném stolci!“

Převratné rozhodnutí roztočilo kolo událostí v životě Albíny Dratvové, aniž jej v podstatě výrazně změnilo – čekala ji zase práce. Především musela sepsat habilitační spis a zajistit si podporu na fakultě. Další tři roky jsou ve znamení urputného úsilí dostat svému předsevzetí, pracovního úsilí i zoufalství nad nedostatkem času, lavinou excerpovaného materiálu a obavou, aby ji někdo při habilitaci nepředběhl. Ale i díky své pracovní kázni, kterou si přísně hlídala – „*žádné přednášky do rádia, žádné dlouhé referáty, žádné breptání s lidmi v úřadě. Žít jako poustevník si nemusím přikazovat, to beztoho už žiji; toho trochu čtení, které si stále dopřávám, musím silně omezit.*“ – a navzdory duševnímu i tělesnému vyčerpání habilitační spis dokončila a očekávala s napětím posudky.

Byly příznivé. Kupodivu již klidná očekávala jmenování a především termín přednášky na zkoušku, kde měli být i všichni její oponenti. Přednáška na zkoušku nemohla pro Dratvovou dopadnout jinak než výborně – kromě toho, že se vždy prohlašovala za dítě štěstí, byla bezpochyby velmi dobře připravena, zcela podle svého přesvědčení, že štěstí přeje připravenému. Jmenována byla ministrem

Déřerem v polovině roku 1932. Albína Dratvová byla (společně s historičkou Miladou Paulovou) první ženou, která se v lednu 1918 promovala na Karlově univerzitě a později získala habilitaci. Na rozdíl od Dratvové však Paulová mimořádnou profesorkou jmenována byla – v roce 1935.¹¹

Habilitační spis *Problém kauzality ve fyzice*, vyšel v České akademii věd a umění v roce 1931. Podle posudku referentů (Františka Závíšky, Bohumila Bydžovského a dalších) je budoucí docentka zdrženlivá v úsudcích, zdrženlivá v úsudcích, formuluje kompromisní názor mezi krajnostmi, o nichž neutrálně referuje, vyjadřuje se zdrženlivě o moderní skepsi fyziků, kteří skoro vylučují kauzalitu z přírodovědy; tuto zdrženlivost dokonce prohlašují za objektivní kritiku fyzikálních teorií. Jediné tři drobnosti, které byly Dratvové vytčeny, byl nedostatek anglické odborné literatury, suchost a místy formální nejasnost. Václav Podaný v článku z r. 1995 píše o *Problému kauzality ve fyzice* jako o dodnes podnětném pojednání.

Díky své vrozené či naučené pracovní pili, podporované i hesly a úvahami o nutnosti páce, které prolínají celým deníkem, skutečně dostála své představě, že bude samostatně vědecky pracovat, psát, a především publikovat. V relativně klidném a spokojeném období od habilitace vypuknutí války dokončila svou zásadní práci, své opus magnum, *Filosofie a přírodovědecké poznání* (1939, druhé vydání 1946), jež vznikla ze studií a z příprav k přednáškám na přírodovědecké fakultě a je určena studentům s hlubším zájmem i ostatním zájemcům o přírodu nebo filosofii, kromě toho řadu drobnějších, nikoli však nedůležitých prací a učebnic, např. *O aplikabilitě matematiky* (1936), *Planckova filosofie* (1939), *Heuristické předpoklady fyzikálního bádání* (1939), *Filosofická propedeutika pro všechny typy gymnasijní I.–II.* (1932), *Filosofie pro nejvyšší třídu středních škol* (1937), *Přehled filosofie* (1937, druhé vydání 1947). Celkem však celoživotní úhrn bibliografie Albíny Dratvové obsahuje 366 prací, studií, článků a přednášek – také rozhlasových). Podílela se i na slovnících či slovníkových heslech z oboru filozofie či psychologie a 13. ledna 1926 v deníku přiznává: „... *Můj životopis, člověka 34letého, bude v druhém díle Masarykova naučného slovníku. Napsala jsem jej skromně sama.*“

¹¹ Malínská Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. stol.* Libri/Slon 2005, Praha, s. 107.

Okupace ji zastihla doslova – nelze nepoužít klišé – v pilné práci. Jisté pnutí zajisté jako všichni Evropané pociťovala již od nástupu Hitlera k moci, ale okupace ji uvrhla do malomyslnosti: „19. září 1938. Situace se tak zhoršila, že je možné vypuknutí války s Německem každou hodinu. Zdá se, že ultimátum bude dáno k 1. říjnu; zatím oddalují katastrofu hlavně Angličané. Nevím, jak budu ještě jednou psát do tohot deníku. Myslím, že dnes píši naposled. A tak skončím:

Válka bude loupežná, nevyvolaná naší špatností, nemůžeme sobě nic vyčítat. Já sama nevím, že bych byla některému Němci jen malou nevlídnost způsobila, naopak učila jsem se horlivě němčině, jak jsem v r. 1928 přišla na ministerstvo. Co nás čeká, nevím. Pravděpodobně blížká smrt. A tu si také ve svém svědomí říkám, že jsem hřivnu sobě svěřenou neschovávala, ale rozmnožovala, abych ji klidně mohla zvětšenou odevzdat Pánu. Nezanedbala jsem ani hodiny, podle svých sil jsem pracovala, nevyčítám si dnes nic. Žila jsem jen své práci, vše jsem si těžce dobývala, nikomu jsem cesty nezkřížila, všude jsem pracovala poctivě. ... Ale co budu to vše říkat – děj se vůle boží!“

Po uzavření vysokých škol v nucené nečinnosti, kdy okupant zakazoval jedno periodikum, v němž ještě mohla publikovat, za druhým, se soustředila na popularizující úvahy či rozhlasové přednášky. Publikace z tohoto období – např. *Etika tvůrčí práce* (1941) – jsou shrnutím dosavadních úvah, nikde dosud nesepsaných (snad kromě deníku) a nevydaných, či přípravou k dílům dalších let (např. myšlenka napsat knihu o psychologii ženy pochází již z roku 1926, během války měla Dratvová několik přednášek do rozhlasu na toto téma, v roce 1947 vyšla objemná *Psychologie dnešní ženy*). Smutek byl asi častým citem, který mohla osamocená žena pociťovat, ale neutápěla se v sebelítosti a v eseji *Smutek vzdělanců* (1940) velmi poutavou formou a s kladným veřejným ohlasem pojednává o osudu intelektuálů po vzniku liberalismu. *Etika tvůrčí práce*, útlá publikace věnována matce, hodnotí mravní význam práce a např. ukládá i vědcům povinnost etického přístupu k práci a uvědomění si jejích důsledků. Podle deníkového zápisu z 23. srpna 1941 je to dílko, které psala „naprosto a jen z vnitřní potřeby. Připravovala jsem se k němu dávno – má poslední chystaná přednáška jednala o pracovních metodách. A tu jsem chtěla začít ze široka o tom, co kdy se rozumělo prací. Myslíla jsem na velké dílo *Filosofie práce*, ale omezila jsem se na *Etiku práce*.“

Od konce března 1942 se stala penzistkou. Měla sice odejít z ministerstva už v lednu, ale spletli jí datum narození, a proto odešla teprve koncem března. Dratvová

měla vůbec vůči úřadům úsměvné námitky: „*O spolehlivosti pramenů historických jsem se přesvědčila na vlastní kůži. Jsem skutečně narozena 27. prosince 1891, tedy jsem, podle tvrzení mé matky, nedělní dítě. Ale bába mne šla dát zapsat do matriky až po Novém roce, kdy byla matrika za starý rok již uzavřena. I zapsal mne duchovní na 2. ledna 1892. To mám na křestním listu. V ministerstvu školství se přepsali a dali do mého osobního archu, že jsem narozena 2. května 1892. S tímto datem jsem též pensionována, čímž jsem získala vyšší pensi. Nyní jsou předepsány občanské legitimace. Nevšimla jsem se, že mi písařka napsala datum 2. února 1892. To platí nyní před úřady, když jsem již na pensi.*“

Na dny, které se jí penzionováním uvolnily, měla velké a jasně určené plány: „... *vstávat o půl sedmé, o půl osmé být u psacího stolu, pracovat asi do jedenácté hodiny, pak si uvařit jídlo, uklízet, zašívát apod., kolem třetí na procházku, nákup apod., večer po šesté vrátit, večeri upravit a pak zase pracovat u psacího stolu.*“ Chystá se psát referáty a články pro Národní politiku, a především pracovat na knihách *Logika a lidé, Duše ženy a Člověk a příroda.*

Vzrušené a rušné dny pražského povstání a osvobození prožívá ve svém bytě, přestože se kolem bojuje, a dokonce se z jejího bytu střílí na Němce. Dratvová byt – jako místo, kde pracuje a kde má veškeré podklady ke svým budoucím pracem – však odmítá opustit.

Poválečné období je ve znamení prvních mimořádných přednášek v poválečném zmatku a nepořádku a dychtění studentů, jimž uzavření vysokých škol v roce 1939 nedovolilo ukončit studium, po informacích, knihách, přednáškách. Ve všeobecné euforii z konce války a v nervozitě z nedostatku základních potravin i dalších věcí (třeba i papíru na knihy) Dratvová žije nadějí na možné jmenování mimořádnou profesorkou. Tento sen se jí už nesplní. K moci se dostávají komunisté, dávno před únorem 1948 ovládají ministerstvo školství a její vysněné místo na fakultě obsazuje Nejedlý profesorem, kterého si přiveze ze Sovětského svazu.

Ještě v roce 1947 vydává své rozsáhlé dílo *Duše dnešní ženy* o typologii žen a jejich životních obdobích, kde podle údajů z knihy nepopisuje sebe, nýbrž ženy, které zná z okolí, ale při srovnání s deníkovými zápisky v rozmezí čtyřiceti let je myšlenka na jistou autobiografičnost či autoanalýzu na místě.

Po roce 1948 nastávají čistky na univerzitě (samozřejmě nejen tam), kterých se Dratvová velmi obává, ale nikdy není postižena tvrdě. Pouze je postupně odstavována od možnosti přednášet a publikovat. Dokonce podstoupí jakousi

disputaci o marxismu-leninismu, z níž vychází vítězně a se zjištěním, že její protivníci nerozumějí ani tématu, jež je jejich dogmatickým krédem. Do komunistické strany odmítá vstoupit s logickým, ale nekonfliktním odůvodněním, že by jí nebyla nic platna, stejně jako není nic platna církvi, jejímž je pouze platícím členem.

Po vypovězení z bytu v Krkonošské 15¹² v roce 1961 odchází do domova důchodců v Terezíně, kde o osm let později umírá. O jejím životě po roce 1961 nejsou téměř žádné zprávy.

V roce 1970 (po jejím úmrtí) vychází ve Filosofickém časopisu (č. 4) článek Jiřiny Popelové *Za filosofkou Albínou Dratvovou*. Na kremaci bývalé docentky přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity přišlo několik sousedek a bývalých žaček, které kdysi učila na gymnáziu *Krásnohorská* a které na ni vzpomínaly jako na oblíbenou profesorku.

¹² *Kulturní adresář ČSR*. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc. Sestavil Ph. Dr. Ant. Dolenský. II. ročník. V Praze 1936.

2. Deník Albíny Dratvové

Scientific Diary Albíny Dratvové je přepis autografu psaného v rozmezí 5. prosince 1921 až 15. srpna 1961. Scientific Diary nazvala Dratvová svůj deník 11. listopadu 1928 a dodatečně dopsala jakýsi prolog na začátek deníku před první zápis z 5. prosince 1921.

Jako návrh edice tohoto deníku jsem text – původně psaný kontinuálně – rozčlenila do kapitol a podle jednotlivých roků. Důvodů bylo několik – především poněkud zpřehlednit dlouhý text a zároveň se pokusit o sledování životních etap Dratvové. Kapitol je šest, začátek deníku – zápis z 11. listopadu 1928 – nazývám prologem a poslední zápis – z 15. srpna 1961 – epilogem.

Položím-li si otázku o problematice publikování deníků, ať osobních či jiných, nezbytně narazím na otázku, zda máme k tomu oprávnění a zda vůbec je deník literární dílo.

Michel Foucault si ve své přednášce v roce 1969¹³ položil podobnou teoretickou otázku v obecnějším smyslu: Co je to dílo? Jeho řešení problematiky v této přednášce souvisí s otázkou „existence autora“. Pokud vycházím z předpokladu, že „*máme co činit s autorem*“¹⁴, se Foucault dále ptá: Je vše, co autor napsal, vše, co zanechal, součástí jeho díla? Při hledání odpovědi na tuto zdánlivě nesložitou otázku musím zohlednit jak její aspekty teoretické, tak technické. Co přesně obsahuje ono „vše“? Kde se při přípravě vydání vydavatel či editor musí zastavit? Foucault jako příklad nastiňuje problematiku vydávání Nietzscheho díla: „...vše, co Nietzsche vydal sám. Náčrty jeho děl? Ovšem. Projekty aforismů? Ano. Také škrty, poznámky na okraji sešitů? Ano. Ale co když najdeme uvnitř nějakého sešitu (...) nějaký odkaz, záznam schůzky nebo nějaké adresy, účet z prádelny? Je to dílo, nebo ne? Ale proč ne?“¹⁵

Vladimír Křivánek¹⁶ obhajuje vydávání básnických deníků a jejich zařazení do beletrie z hlediska proměn společnosti, literárního klimatu i postojů recipientů a

¹³ Foucault, M.: *Co je autor?* In: *Diskurs, autor, genealogie*. Svoboda, Praha 1994

¹⁴ Tamtéž, s. 46

¹⁵ Tamtéž, s. 46

¹⁶ Srov. in Křivánek, V.: *K problematice poetiky a poetičnosti básnických deníků*. In: *Autenticita a literatura. Sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy*. Praha – Opava 1999, s. 75

produktorů; žádá emancipaci deníků jako svébytného žánru a konstatuje tendenci vřadit deník do oblasti beletrie. Přikláním se k názoru reprezentovanému v tomto Křivánkově příspěvku mj. citátem z Ivana Diviše, totiž že deníky, memoáry či vzpomínky, zkrátka život umělce, by měly být uveřejněny. A dodávám, že také deníky veřejných osobností a vědců!

Podle Křivánka se deník stává literárním dílem, vstupuje do procesu komunikace, v momentu svého vydání (autorem či editorem). Toto kritérium (jako jediné podstatné pro Křivánka) je příliš jednoznačné a zjednodušující, avšak, nebo právě proto značně diskutabilní a podle mého nedostačující (absurdní situace by nastala například, kdyby někdo – nejspíš vlastním nákladem – vydal třeba své účty za taxíka, tato „edice“ by se za literární dílo zřejmě nepovažovala; snad jediné pokud bychom si vzali za vzor moderní umění, v němž je od dob Marcela Duchampa považován za umělecké dílo v určitém kontextu i sériově vyrobený pisoár (ready-made) – tím bych však v relativizaci pojmu literatura překročila hranici, za níž se bezbřehost definic stává překážkou jakékoli smysluplné diskuse).

Starší práce¹⁷ zařazují deník (autentický, stylizovaný či beletrizovaný) k literatuře faktu. Je charakterizován jako tzv. bezsyžetová próza (pokud chápeme pojem syžet podle „standardizovaných“ definic; protože ruští formalisté pojem syžet/fabule nepoužívali jednoznačně, důsledně, popř. význam obou pojmů převraceli). Deníky jsou jako žánr značně synkretické, mohou se v nich mísit a prolínat prvky žánrů jiných, a to jak z hlediska kompozičních postupů, osy, jejímiž krajními body jsou objektivnost a subjektivnost, i zaměření tematického.

I kdyby nebyla stať Rolanda Barthesa o „smrti autora“ kritizována již dříve (a z pozic literárních teoretiků), bylo by jí nutno odmítnout nyní, nad úvahami o denících. Barthes vylučoval z oblasti literární komunikace jednu z jejích výchozích složek, a to autora. U deníkových zápisků je funkce autora – jako „*charakteristický způsob existence, oběhu a působení určitých diskursů v nitru nějaké společnosti*“¹⁸ – pocíťována a požadována ještě silněji než u nememoárové/neautobiografické prózy, neboť „...*literární diskursy mohou být napříště přijímány jen tehdy, jsou-li opatřeny funkcí autora*...“¹⁹ Pro moderní literaturu a její přijímání platí požadavek poznané

¹⁷ Například Válek, V.: K specifčnosti memoárové literatury, Brno 1984.

¹⁸ M. Foucault, s. 50

¹⁹ Tamtéž, s. 51

existence autora, společenský nárok o každém textu vědět, kdo jej napsal, kdy, za jakých okolností, k jakému účelu...

Hledání významu pojmu autenticita/autentičnost, jeho různých výkladů i variací bylo téměř dobrodružné. Pojem sám o sobě a při pokusu o uchopení je nejednoznačný, spíše mnohoznačný, a tím problematizovaný. Jedna z mnoha definic autenticity zní: *„Filozofický výraz užívaný zejména u M. Heideggera a v existencialismu; označení vlastního lidského bytí, které bezprostředně chápe svou existenci, nezastírá si svou osudovou předurčenost k smrti a přitom se nezbavuje zodpovědnosti za svou svobodu a své činy. K autenticitě tedy patří nejen pochopení smyslu lidské existence, ale i starost o její naplnění. (...) Autentický je přitom původní, hodnověrný, pravý, opravdový.“*²⁰

Podle Vackové možnost chápat autenticitu ve smyslu publicistické přesnosti faktu či historické události naznačují úvahy Hanse-Georga Gadamera. V tomto směru lze konstatovat, že pro výklad pojmu autenticita je potřeba dalších pojmů (dokumentárnost, faktografičnost).

Pojem autenticita v rámci literární vědy se zdá být ne zcela jednoznačný. Je možno nalézt minimálně dva výklady.

První z nich vychází z výše uvedeného (faktografie) a jeho pojetí je spíše „praktičtější“. Otázka autenticity (v tomto smyslu) jevů z aktuálního světa, kterým odpovídají jejich pojetí v textu, ve výstavbě fikčního světa, který je tímto textem konstruován, je spíše referenční²¹ než mimetická²². Pod podmínkou, že jsme schopni či ochotni přiřadit význam uvnitř textu k něčemu z reálného, tedy aktuálního světa a mimo daný komunikativní akt. U referenčních textů nacházíme vztah k realitě poměrně jednoznačný, fiktivní texty jej nemají.

²⁰ Srov. cit. in Vacková, K.: *K problematice tzv. autenticity v kritické koncepci Jana Lopatky*. In: *Autenticita a literatura. Sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy*. Praha – Opava 1999, s. 83

²¹ Srov. in: Nünning, A. (ed.): *Lexikon teorie literatury a kultury*. Host, Brno 2006. s. 226 (heslo Fikce/fiktivnost): *„Za 'referenční' považujeme veškerá vyjádření, která v podmínkách platné koncepce skutečnosti potvrzují, že jsou reálná. To však platí pouze tehdy, jestliže akceptujeme, že význam uvnitř textu lze jednoznačně přiřadit k něčemu, co se nachází v realitě, tedy mimo daný komunikativní akt.“*

²² Zuska, V.: *Mimésis – fikce – distance. K estetice XX. století*. Triton, Praha 2002, s. 12: *Sevřeme-li problém mimésis do „trojúhelníku“ vzájemně souvisejících otázek - co se napodobuje, jak se napodobuje a proč se napodobuje, vystoupí nám jako klíčové otázky krajní, tedy „co“ a „proč“.* *Na otázku střední, tedy na způsoby napodoby, v zásadě odpovídá celek dosavadních dějin umění.“* *Tzn., zkoumáme právě onu prostřední část - jak je něco „napodobeno“, snad raději ztvárněno, podáno v textu, jak je vytvářena věrohodnost fikčního světa v textu.*

Druhý výklad významu slovního spojení autentická literatura odkazuje na věrohodnost literatury o sobě (věrohodnost stylizace či fikce, věrohodnost obsahů, situací, postojů).

Definice pojmu autenticita jako termínu filozofického spojuje hledisko ontologické a etické. Ontologické hledisko představuje Heideggerovo pojetí uměleckého díla jako „ničemu nesloužícího a stojícího samo o sobě“ a chápe strukturu uměleckého díla nezávisle na subjektivitě umělce jako způsob „neskrytosti“. Heideggerovy myšlenky nacházely uplatnění a rozvíjí v existencialismu, přičemž však J. P. Sartre vychází ze subjektivity tvůrce²³ a její zvláštnost analyzuje s přihlédnutím k její sociální determinaci (požadavek angažované literatury). Z filozofie existencialismu vyšel pojem autenticita, znamenal zde jistý prvek neopakovatelnosti zároveň s vědomím smrtelnosti a neopakovatelnosti lidského bytí.

K literárněteoretické diskusi o autenticitě patří neodmyslitelně autorův úhel pohledu jako specifický způsob, jak autor nebo vypravěč fikční svět představuje. *„Čím více informací o soukromí postav (jako jsou jejich pocity a myšlenky), tím více o sobě autor dává vědět jako o onipotentním kontrolorovi narace. (...) Vědět vše znamená být za vše odpovědný. Přijmout takovou odpovědnost bez výjimek (...) znamená být autentický.“*²⁴ Tím spíše však autenticita existuje pouze uvnitř fikčních světů, v prostředí vymezeném (fikčním) textem. Čtenář se musí při rekonstrukci fikčního světa z (fikčního) textu, při rozhodování a posuzování autentičnosti postav spolehnout pouze na vypravěčův popis; přestože oba subjekty na obou „koncích“ geneze textu – autor/vypravěč i čtenář – mají zkušenost se světem aktuálním. Prostřednictvím textu se čtenáři nabízí sdílení důvěrných intencí postav fikčního světa, prožívání jejich pocitů a „myšlení jejich myšlenek“. Každé dílo je proto v určitém smyslu autentické, protože entity ve fikčním světě existují pouze a právě jen v tomto světě, jsou ontologicky jednotné²⁵.

Existencialistická literatura zacházela do takových krajností na požadavek autenticity, že stvořila „fikční autentické postavy“, jejichž bytí ve (fikčním) světě nerušily žádné

²³ Existencialisté se například ve svých autobiografických záznamech pokoušeli vypravěče pojímat jako onipotentního tvůrce (fikčního) světa, který je vševědoucí, má bezvýjimečnou zodpovědnost a žádali jeho absolutní důvěryhodnost.

²⁴ Golomb, J.: *The Search of Authenticity. From Kierkegaard to Camus*. Routledge, London and New York 1995, s. 21. (volný překlad ZL)

²⁵ Srov. cit. in Doležel 2003 In Fořt, B.: *Úvod do sémantiky fikčních světů*. Host, Brno 2005, s. 63: *„Princip ontologické stejnorodosti je nezbytnou podmínkou pro spoluexistenci, interakci a komunikaci fikčních osob. Tento princip je nejvyšším projevem suverenity fikčních světů.“*

„informace z druhé ruky“, jako jsou literární studie, všeobecné povědomí, jejich vlastní deníky...

Jan Lopatka podle M. Špirita klade „požadavek autenticity a lidské a literární pravosti“²⁶. Také „*uplatňuje kritéria mimoliterární, upřednostňuje autentický nepodarek před záměrně stylizovanou výpovědí*“²⁷. Neznamená to však, že by Lopatka nectil tezi, vyslovenou již Jakobsonem, že i deníky jsou stylizované. Snad by Lopatka dnes místo kritiky stylizace použil pro díla pro něj nepřijatelná termín původně z užitého umění „styling“.

Deník je – alespoň při uplatnění závěrů, které vycházejí z této úvahy o autenticitě – „dvojnásob autentický“ – zachycuje atmosféru doby a zároveň přes autorovy výběry toho, co zapsal a jak to zapsal. Autenticita spočívá i v malém časovém odstupu od události z aktuálního světa reflektované autorem a způsobem zachycení oné události (téměř bezprostředně, vycházíme-li z úvahy, že text deníku vzniká průběžně bez velkého časového odstupu a s nižší mírou stylizovanosti), jejím převedením do textu deníku a jejím zapojením do fikčního světa, který lze z tohoto textu rekonstruovat. V deníku jako žánru se předpokládá i nižší míra autocenzury, jak alespoň slovně proklamuje ve svém deníku i Dratvová: „*A já si zachovávám upřímnost ještě k tomuto deníku. Ale jsem si dobře vědoma, že se censuruji, tím více se ovšem censuruji, když píši něco do tisku. Snad je i dobře, že již nejsem ve škole: už by ty dívky ze mne nic neměly. Má osobnost, to nejcennější, jež jsem jim mohla dát, byla zcensurována vlastní vůlí.*“

Literárnost deníkových zápisků vychází z jejich schopnosti konstruovat autentické fikční světy, které však mají k faktům aktuálního, našeho, reálného světa paradoxní vztah. Fikční svět deníků na jedné straně určuje snaha pravdivě zachytit skutečnost světa reálného/autentického (dobové dokumenty, faktografické údaje), na straně druhé je deník velmi často subjektivní zpovědí autora, která se proto nevyhne projevům interpretace a subjektivního hodnocení. Svět deníkového textu vzniká jednak spontánní potřebou zachytit reálný svět (naš svět, který je ontologicky stabilní, neproblematický, daný), nutkavou touhou vyslovit se, jednak s určitým autorským záměrem.

O záměru bezesporu svědčí poznámka Albíny Dratvové, jež svůj pedagogický, dobrovolně zvolený úděl ženy-učitelky, tehdy nucené žít v předepsaném celibátu,

²⁶ Špirit, M.: Doslov. In: Jan Lopatka: Šifra lidské existence. (ed. MŠ), Torst, Praha 1995, s. 547

²⁷ Tamtéž

neodvrhla nikdy – ani v soukromí: „11. června 1928. ... A mimo jiné jsem si dnes sem tam něco přečetla z tohoto deníku (je to vůbec po první!). A tu vidím, jak jsem procházela sebezpytováním a skepsí, a vidím, jak by bylo dobré, kdybych někdy tento deník vydala. Kolik mladých lidí by z toho mohlo nabýti odvahy!“

Většina badatelů, kteří se vyslovili k deníkové próze, zdůvodňuje své studie současným zvýšeným zájmem o deníky, jejich vydávání, interpretace a pokusy o žánrové zařazení i jejich uvedení do souvislosti s ostatními díly autorů deníků. To je jistě důvod pochopitelný a ospravedlnitelný, ale hlavní otázkou zůstává, proč jsou pro nás deníky tak přitažlivé, pro nás jako pro čtenáře, a tím i pro vydavatele jako spotřební zboží? Snad právě díky specifickému úzkému vztahu fikčního světa, který je konstruován textem deníku, ke světu našemu, jenž ač existuje ve zcela jiném modu, odchyluje se od něj minimálně.

Princip minimální odchylky postuluje ve svém bádání o fikci Ryanová a domnívám se, že jej lze vztáhnout právě na deníky: „*Konstruuje fiktivní svět a kontrafaktuální výroky tak, aby byly co nejbližší k realitě, kterou známe. To znamená, že do světa výpovědi projektujeme vše, co víme o reálném světě, a děláme pouze takové ústupky, kterým se nemůžeme vyhnout.*“²⁸

Zdá se, že určité osobní limity vzdělané ženy veřejně činné, která si sama sobě ukládá za úkol „být vzorem mladým“, vedly Albinu Dratvovou k jisté schizofrenii. Z komentovaného *Scientific Diary* se totiž dozvídáme, že existoval ještě jeden její deník, a to deník osobní: „8. prosince 1924. *Intelektuální život se mi nyní stále splétá s citovým. Zdá se mi, že citově vyspívám teprve teď! Proto letos se rozhodl citový deník, ale zeslabil tento intelektuální.*“ Protože často revidovala svůj život – i tím, že odstraňovala materiální svědky minulosti – rozhoduje se, že osobní deník spálí a ponechá pouze onen intelektuální *Scientific Diary*. Tím byl zničen i jeden fiktivní svět díla, který byl skutečně osobní a patrně konstruovaný především z vnitřní nutnosti psát a jistě i z dobové módy dívčích deníků. „17. února 1929. ... *Dnes jsem se rozhodla, že spálím druhý deník, v němž píše všelijaké myšlenkově bezcenné povídačky o sobě a svých vztazích k lidem. Marnost nad marností! Najdu-li tam něco jen trochu cenného a nezapomenu-li, přepíši to sem.*“ A pak deníkové zápisky zhodnotí a 18. února 1929 si poznamenává: „*Cenu mělo jen to ohromující poznání, jak jsem v kulturním ohledu zaostalá, když jsem v r. 1924 prvně jela do Paříže. Od*

²⁸ Srov. cit in Zuska, V.: *Miméisis - fikce - distance. K estetice XX. století*. Triton, Praha 2002, s. 98

těch čas jsem se snažila se polepšiti. Ostatek je marné žvanění, a proto jsem deník bez lítosti spálila.“ Nezbyvá mi než dodat, škoda! Dnešní mládež by si jistě ráda vzala ponaučení i z tohoto deníku, ale především se nabízí otázka, zda dva fikční světy těchto deníků spolu souvisely a zda se doplňovaly. Je pravděpodobné, že při současné existenci obou deníkových fikčních světů by byl každý z nich ještě autentičtější, lze předpokládat, že by se v některých bodech mohly doplňovat.

Ze zápisu z 24. dubna 1931 vyplývá, že si Dratvová vedla ještě třetí, paralelní „deník“, a to kulturní. Ale vzhledem ke způsobu jejího života vyplněného množstvím práce a nepatrnou chutí se bavit (divadlo apod.) tyto zápisky deníkem pravděpodobně nazvat nemůžeme. Tyto kulturní zápisky se navíc nedochovaly a ani nemáme zprávy, co se s nimi stalo.

Deník Dratvové nesloužil pouze k sebereflexi, hodnotila i deník sám, zchudnutí jeho světa, když si 18. července 1932 poznamenává: *„Zdá se mi, že deník je nyní chudší. Proč? Víím to asi. Jednak nečtu beletrii. To byl značný pramen podnětů. Po druhé: zvykla jsem si zaznamenávat nápady na zvl. papíry a ty po dokončení práce zahodím. Přestává tedy býti tento deník scientific diary, přestává být i reflexí na zážitky, kterých mám dnes beztak významných tuze málo – a čím zůstává tedy? Škoda, že nemám, opravdu nemám času na beletrii! Již několik let jsem pořádně nečtla; asi od r. 1929, kdy jsem začla pracovat na habilitačním spisu.*

Snad zůstává deník velice neúplnou snůškou událostí významných v mém životě. A to je škoda.“

Autenticita – pravděpodobně hlavně dívčích deníků – je posílena i vstupem vypravěče do fikčního světa deníku důvěrným oslovením typu Milý deníčku, ještě jsem si do tebe nezapsala, co se mi dnes stalo... Podobné vstupy jsem našla i ve vědeckém deníku Albíny Dratvové, například 22. dubna 1932, kdy komentovala svůj úspěch přednášky na zkoušku, která je nutná k jmenování docentkou: *„Můj zlatý deníku, málem bych byla zapoměla zapsati do tebe jeden svůj nepochopitelný úspěch: že jsem včera při přednášce na zkoušku zvítězila nad svými nepřáteli v profesorském sboru svým vystoupením!“*

Albína Dratvová končí zápisky v deníku současně se svým odchodem do ústraní – do domova důchodců. Lze říci, že obě postavy – i postava veřejně činné inteligentky z reálného světa, i postava z fikčního světa deníku – mizí zároveň. Končí veřejný život v realitě, není již důvodu (i kvůli možnosti publikace deníkových zápisků) udržovat život ve fikčním světě díla tak autentického, jako je deník.

Deníkové zápisky obsahující tu podrobněji, tu stručněji čtyřicet let (tedy více než polovinu života Albíny Dratvové) tvoří rozsáhlé dílo a zachycují myšlenky a životní události výrazné postavy české vědy, z nichž lze vycházet do mnoha různých vědních oborů. Podnětné mohou i dnes být poznámky didaktické, jinde je zachyceno historické období psychologie, přírodní filozof nebo prostě přírodovědec se širším rozhledem může čerpat nepřeborné poznatky či podněty z filozofie exaktních věd, historika jistě zaujme osobní svědectví z první poloviny minulého století, filolog ocení autentický jazyk a pro literárního vědce – byla jako pootevřená branka k vstupu do díla myšlena druhá část tohoto pojednání o Albíně Dratvové a jejím Scientific Diary.

Albína Dratvová

Scientific Diary

1921–1961

Prolog

Tento deník jsem začala psát tehdy, když majíc za sebou již jakési filosofické dílo a pokračujíc v něm stále, měla jsem rozličné nápady, které se okamžitě nehodily pro uveřejnění. Postupem času, jak vidím (ačkoli tento deník jsem nikdy po sobě nečtla; soudím, že na to nejsem dosud stará – myslím vědecky sešlá, abych se musila ohřívati zde zachovalým mládím vlastním), se ryze vědecký deník mění na směšninu vědy a subjektivních zážitků, jak to snad u ženy ani jinak nejde. Konečně dnes si myslím, že bez citu to na světě nejde, a když to není zrovna pohlavní láska, tak to musí být aspoň láska intelektuální. – První poznámky jsem psala vlastnoručně a na kusy hadrů. Postupem času jsem si tohoto deníku začla vážiti aspoň potud, že jsem si brala na to lepší papír. A tak dnes, 11. listopadu 1928, jsem se rozkývala, abych ty první škrabopisy přepsala. Váhala jsem, zda to mám učiniti rukopisně nebo strojem. Písmo má svou psychickou hodnotu, řekla jsem si: ale písmo, kterým po tolika letech bych to přepsala, by té hodnoty nemělo, ba bylo by ještě určitým klamem. A proto opisuji na stroji, sedíc na MŠO¹. Deník nazývám „vlastními poznámkami“, a podle později objeveného názvu Faradayova, Scientific diary².

Kapitola 1: *Období analýsy (1921–1927)*

1921

5. prosince 1921

Práci si rozdělím takto:

I. Základy matematiky (Zde jsou patrné 2 proudy: psychologism a logicism. Hodí se velice dobře Poincaré³, o druhém, reprezentantu logicismu jeho druhu, nevím.

II. Metodologie matematiky. Vedle přísné logiky postavím Poincaréovu analýsu skutečného nalézání v matematice.

V základech matematiky bude pojednání o čísle a prostoru podle obou směrů.

Logikové mají blízký vztah k logicismu⁴. A tu napadá: když došli k tak neplodným závěrům při matematice, která poměrně nejsnáze se dá zlogisovat, k jakým koncům mohou dojít při jiných vědách? Jedinou jich předností je, že rozšířili logiku (viz Russell⁵, jak ho cení Poincaré).

Vidím v tom snahu, ujasnit si logicky všechno, co je v matematice (a geometrii) základem. Matematice to především neuškodí; při vědě už tak staré lze si dovolit toho. Vždyť i v koncích, tj. v důkazech, klade dnes matematika ohromné požadavky právě pro svoji rozvinutost a výši současně.

Bude tu asi jakási trhlina. Až vyložím, že pro pokrok nemá logistika⁶ ceny, řekne mi zapřísáhlý matematik, že všechny tyto úvahy jsou zbytečné. A tu řeknu: pro matematika téměř, pro filosofa nikoli.

Poincaré sestupoval vždy více a více k psychologické analýze, nebo lépe řečeno k fyziologickému výkladu, při výkladu vzniku představy prostoru. Zvláště je to patrné z *Posledních myšlenek*⁷. To je zajímavé sledovat. Psychologistu proto nakonec zaujme více zkoumání o prostoru, logicistu zkoumání o čísle, jak ukazuje protiklad Poincaré – Russell. Proto však také slabiny logicismu jsou patrné více na geometrii než na úvahách o čísle, protože geometrie je bez názoru nemožná – viz *Letzte Gedanken*, str. 96. A pak jsou psychologisté silnější v odůvodňování svého názoru na geometrických veličinách, logicisté v aritmetice atd.

12. prosince 1921

Proto také psychologisté v otázce čísel nepodávají leč kritiku ze stanoviska prostého lidského rozumu, nikoli nové názory (Poincaré, *L. G.* 145); o logicistech se to *mutatis mutandis* říci bohužel nedá, ti se s klidem pletou do obojího, prostoru i čísla.

16. prosince 1921

Logikové (snad i logicisté?), chtějíce přesně rozlišit rozsah empirický od logického, dopouštějí se nedopatření (i Krejčí⁸). Neboť při vytváření pojmu syntesou nestačí říci, že znaky prostě skládáme, nýbrž musíme vědět proč a jak. A pak nezbude nic, než přijmout také empirii. Poincaréův název lze někdy nahradit zkušeností.

22. prosince 1921

Čistým logikům lze těžko rozumět, vykládají-li. Např. Petr a vrchol – Rychlík⁹. Takoví matematikové mají sklon k aritmetice, teorii čísel apod. U nich nikdy není potřeba obrazce. Ale ubozí posluchači!

23. prosince 1921

Není možno identifikovat v matematice analytiku s logicisty? Petr je analytik.

24. prosince 1921

V metodologii zanechám sporů mezi psychologisty a logisty, a budu postupovat podle otázek: o výběru faktů. Zde jsou spory jiného rázu (např. o výběru faktů, tolstoism¹⁰ – viz Lebona¹¹ p. 62.), snad také o sporu analytismu a geometrismu – jsou to spory podobné, ale zde jinak uvažované.

25. prosince 1921

Myslila jsem, že budu moci založiti celou filosofii matematiky, resp. protiklad mezi psychologismem a logismem na jednodušším sporu mezi Kantem¹² a Leibnizem¹³. Dnes přečetši *Co soudil Kant o matematice* vidím, že by to nebylo dobré; o matematice může psát jen matematik; Kant jím není. Kant tudíž nemohl verifikovat svoje mínění na příkladech čerpaných z matematiky. Rovněž myslím, že žádný člověk [ne]studuje Kanta, by pro matematické myšlení něco získal.

Logicisté (Russell, *Les fondations de la géométrie*, 1901) chtějí ukázati apriornost na tom, že vynechá-li se 5. postulát Eukleidův¹⁴, může se založiti ohromná řada geometrií. To je ovšem velice pevný bod, z něhož vyšli, a bude těžko jej psychologistům vyvracet.

29. prosince 1921

Neboť geometrie je věda založená na názorech, tedy psychologii blízká, a přec logicky se dá všelijak měnit, vynecháme-li jediný postulát.

1922

15. února 1922

Tak mně dnes napadlo, že 3. část přednášky o „metodologii matematiky“ by mohla nést název *O ideálech matematiků*. A také, že se dost dobře nebude hodit do filosofické jednoty¹⁵. Možná dost, že ji nakonec přec jen budu přednášet v jednotě matematické¹⁶.

18. února 1922

Dosavadní sterilnost myšlenek po celý leden až do zápisu ze dne 15. II. 1922 přiřítám Natorpovi¹⁷. Docházím k závěru: díla matematiků filosoficky založená jsou krásná a dávají člověku myšlenky: ale díla filosofů o matematice nedávají člověku ničeho. A to byl právě Natorp. Teď čtu Hilberta¹⁸. A přes to, že ho matematici nefilosofové odsuzují jako změteného geometra, přec se mi líbí. On je pokračovatelem Eukleidovým. Hned, jakmile ho prostuduji, se dám do Eukleida. To je též zajímavé, jaký vliv má na člověka dobrý spis: po Natorpovi jsem nadobro nevěděla, kam sáhnout, kdežto po Hilbertovi hned vím, že další moje pozornost se musí obrátit k Eukleidovi, pak budu číst Russella. A mám

zase chuť do práce, kterou mi Natorp λv^* nevzal. – Axiomatika Hilbertova se mi líbí, ale dnes ještě nechápu, jak jí používá při důkazech atd. Snad mi to vysvitne, až prostuduji Eukleida.

26. února 1922

Eukleides je školou trpělivosti. Bude mi nejlepší aplikovanou přípravou k metodologii. Je zajímavé, jak souvisí spolu základy a metodologie: začala jsem Hilbertem, který podává axiomatiku daleko rozvinutější než Eukleides, ale musela jsem jít k Eukl., kdež se naučím myšlení matematickému. <Téměř> Všechny důkazy Eukleidovy – jsem na str. 18. – jsou progresivní, tj. basírují na jednodušších, předem vyvozených formulacích.

27. února 1922

Co jsou ty zpropadené podmínky nutné a postačující? Došla jsem zatím sem: Matematické soudy jsou pravidelně vyjádřeny <soudy> hypoteticky. Místo subjektu klademe podmínku, místo predikátu podmíněné. Je-li hypotetický soud mat. správný, jsou v jeho podnětu obsaženy dostatečné podmínky pro přísudek. Jsou-li pak nutné, lze soud prostě obrátit. Např. v soudě „jestliže úhlopříčky ve čtyřúhelníku se navzájem půlí, je to rovnoběžník...“ <Podmínky dostatečné jsou i nutné> jsou podmínky dostatečné i nutné, neboť lze soud prostě obrátit. I. Podmínkou dostatečnou, ale ne nutnou jest: „Jestliže úhlopříčky ve čtyřúhelníku se navzájem půlí a stojí na sobě \perp ...“ II. Podmínkou nutnou, ale ne dostatečnou: „Jestliže pouze jedna úhlopříčka je druhou půlena...“ Až potud Bydžovský¹⁹. Z logického hlediska I. soud podává definici úzkou, která obsahuje více znaků a omezuje proto rozsah <čtyřú> rovnoběžníka na čtverec a kosočtverec. II. soud je definice <zdánlivě> logicky široká, tj. obsahuje méně omezování, ale reálně je ještě užší, neboť omezuje rozsah čtyřúhelníka pouze na deltoid. Ten rozpor mezi reálným a logickým, resp. empirickým a logickým rozsahem mi velice vadí.

4. března 1922

Kdo chce studovat Hilberta, musí vzít na pomoc Eukleida. Neboť H. je jeho pokračovatelem. Celá kniha H. je vedena duchem E., ovšem pouští se do vět složitějších a samozřejmě pozdějších, než E. mohl znáti. Nyní např. dokazuje větu Pascalovu²⁰ o proporcích bez axiomu Archimedova²¹ a na podkladě pouze plošných elementů. – Axiomatiku Hilbertovu položím na začátek metodologie. Hilbert se snaží ve III. kapitole např. dokázat poučky E-ovy o proporcích (5. kniha) bez užití axiomata Archimedova.

5. března 1922

Celkem jeho geometrie je ukázka, jak lze užití axiomů, a pokud se jich užívat nemusí při důkazu rozmanitých vět. Dále se s ním zabývat nebudu, protože jsem už vnikla (jakž takž) do smyslu axiomatiky. Přejdu nyní k metodologii (Duhamel²²). Kap. V. a VI. jsou mi celkem nesrozumitelné.

Po kapitole VII. dává závěrečné slovo (Hilbert, str. iii.). Jeho geometrie je kritické zkoumání principů geometrie; při tom ho vedla základní myšlenka, aby každou otázku zkoumal tak, zda je možno zodpovědět ji <omezenými prostředky. Tato myšlenka> omezenými prostředky, tj. axiomaty, definicemi.

* Zřejmě značka s významem „logika přírodních věd“. (Natorpova práce *Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften*, 1910.)

Tato myšlenka je obecný a přirozený předpis, neboť náš pud po poznání se uspokojí teprve, jestliže buď se nám rozřešení úlohy zdaří a i přesný důkaz, nebo se nám podaří poznati důvod nezdaru, a proto nutnost nemožnosti řešení. – Proto v nové matematice hraje velikou úlohu nemožnost jistých řešení nebo úloh a snaha přec je rozřešiti vedla k <otázce> novým objevům. Např. Abelův²³ důkaz o nemožnosti algebr. řešení rovnic stupně vyššího než čtvrtého, nebo poznání o nedokazatelnosti axiomu o rovnoběžkách anebo věty Hermitovy²⁴ a Lindemannovy²⁵ o nemožnosti algebraické konstrukce e^{26} a π . Myšlenka, základní věta, podle níž uvažujeme na základě principů o možnosti důkazů, souvisí těsně s požadavkem „ryzosti“ důkazných metod a je od mnohých matematiků důrazně žádán. Tento požadavek v podstatě není nic jiného leč subjektivní pojmání základní myšlenky. Ve skutečnosti se snaží Hilbert ukázati, které axiomy, předpoklady nebo pomůcky jsou nutny, aby byla dokázána elementární geometrická pravda; ale na metodě mu tak nezáleží.

– Hilbert je velice zajímavý geometr, filosof. Proto čistým matematikům (Hostinský²⁷) se tolik nelíbí. Mně se jeho pokus zdá krásným a zdařilým. – Protože začal mluvit o ne-eukl. geometrii (str. 144), přečtu si Haunerovo²⁸ pojednání, které je pouze referátem, kdežto Hilb. chce nově sám založit její (tj. neeukl. geometrie) axiomatiku.

Je to jakýsi „scientific diary“, jak jsme o tom dnes mluvili. – Ke str. 5. v ohledu podmínek nutných a postačujících musím opravit blud, který jsem tam učinila. Podmínky jsou <nutné> jen postačující, jestliže <hypo> definice je úzká (tj. obsahuje-li více znaků, podstatných zvláště). Podmínky jsou jen nutné, je-li definice široká (tj. neobsahuje všechny podstatné znaky). To, co říkám o poměru mezi emp. a log. rozsahem pojmu, je nesmysl, neboť jsem si představila pouze deltoid. Psychologicky tento nesmysl se dá vysvětlit: neboť jsem mimoděk protáhla podmínku kolmosti z definice první chybně. – Pak ovšem <je> ještě zbývá logické vysvětlení matematického důkazu, že podmínky jsou nutné i postačující. Pravidelně se tu říká: podmínky jsou nutné; zbývá dokázati, že jsou i postačující. To si provedu na nějakém příkladě z Goursata²⁹, neboť Francouzi přísně obojí rozlišují.

A pokračuje, že jeho systém axiomů spočívá na pojmu grupy, ale nepředpokládá derivovatelnost funkcí, které zprostředkují pohyb. Jeho způsob důkazu spočívá na Cantorových³⁰ pojmech teorie bodových množin a používá věty Jordanovy, podle níž každá spojitě uzavřená křivka bez dvojných bodů dělí rovinu na vnitřní a vnější obor (Gebiet). Str. 164.

Hilbert podává nové odůvodnění neeukl. geometrie. Str. 145nn. Na konci svého dodatku k „základům <nové> geometrie“ píše, proč axiomy o spojitosti dal až nakonec. Ví, že to vede k otázce, pokud známé věty a důkazy elementární geometrie jsou nezávisly na požadavku spojitosti. Jeho poslední pojednání (Anhang IV.) ukazuje, že axiomy I.–III. jsou dostatečné (ale já jsem si to neprostudovala). Viz Hilbert 9. Toto je dokončení.

Leibnizova definice jednoty: „Unum est, quod uno acto intellectus comprehendimus.“

Čtouc dnes Hilbertův Anhang VI. jsem utvrzena ve svém původním nápadu dáti axiomatiku aritmetiky i geometrie až na počátek metodologie, neboť píše: „Sledujeme-li práce o obou, vidíme, že mají rozmanitou metodu“ (str. 237.). To, co je napsáno na stránce Hilb. 10 je krásné a budu toho moci doslova užít.

6. března 1922

Hilbertovo dělení metod na geometrické a axiomatické je krásné, ale nelíbí se mi pojmenování. Nevím však, jak to jinak pojmenovat.

9. března 1922

Dostudovala jsem Hilberta. Ke konci svých *Grundl.*³¹ podal axiomatiku matematiky, kde se patrně drží Cantora. Věc mi není dost jasná; on sám říká, že často nelze užít příkladu a verifikace, jako to mohl v geometrii. Ostatně možná, že na to nestačí. Hilbert stojí za to, aby byl studován, i vrátím se k němu ještě jednou. – Teď budu studovat asi Haunera a psát referát o Fischerově³² *Filosofii*³³.

Nakonec však teď budu dělat Hadamarda: *Sur la méthode en géométrie*³⁴. O metodách v geometrii je psáno dost, horší to bude s metodami analyse.

Hauner si úmyslně, ale ne ve smyslu Kantově! zvolil za „názor“ to, kde úplně je čistá myšlenka a všechny psychologické a vnější momenty odpadají. Tedy podle přisnosti Krejčího „pojmem“ je mu totožný s „názorem“. Např. názor pohybu = pohyb sám, beze všech vedlejších zjevů, jako, co se pohybuje, v jakém osvětlení, za jakým účelem atd. Kant si to neomezil tak přísně, a pakliže Hauner to chce brát <tak>, že to tak Kant zařídil, pak se rozhodně mýlí. Slovo „názor“ u Kanta je mnohoznačné! Rovněž u Poincarého, viz Vorovku³⁵.

11. března 1922

Hadamard na konci své *Elementární geometrie*³⁶ podává metody geom. Ale on není logik ani filosof, protože prostě ukazuje, jak se postupuje, a ne, jak se ty metody jmenují.

12. března 1922 (neděle)

Dr. V. J. Hauner v Č. myslí³⁷ IV., str. 100n udává Legendrův³⁸ důkaz pro to, že součet úhlů v $\Delta < 2R$. Říká, že ten důkaz je chybný, a chybu vytýká. Já jsem si již před tím vytvořila obraz o chybě ten, že ty Δ v konstrukci tvoří zase Δ , a sice (podle konstrukce) podobný základnímu ΔABC , a tak by Δ složený ze čtyř Δ měl součet úhlů zase jen $2R - X$, nikoli $2R - 2X$, takže bychom se k ∞ řadě geometrické nikdy nedostali. Je-li můj analytický důkaz správný, nevím. H. vytýká důkaz geometrický: že úhel při vrcholu A, α , musí být ostrý, čímž se jedině umožní vytvoření dalšího Δ . Ale to je vlastně Eukl. postulát sám: důkaz Legendrův je tedy *petitio principii*.

Velice se mi líbí úryvek z Gaussova³⁹ dopisu Besselovi⁴⁰ (z 9. dubna 1830). „Podle mého nejpevnějšího přesvědčení je postavení nauky o prostoru v našem vědění zcela jiné než čisté nauky o veličinách; ... nám jest pokorně připustiti, že třebas číslo je výplodem jen našeho ducha, prostor i mimo našeho ducha má realitu, již a priori zákony nelze naprosto předpisovati.“

Lobačevskij⁴¹ přijímá tři axiomy (viz ČM IV., 163.). Nazývá novou geometrii imaginární, Gauss neeuclidovskou, Bolyai⁴² absolutní. Hauner pojednává o této geometrii tak, jak ji podal Lobačevskij. Jak Poincaré? Lobačevskij o prostoru říká: „Prostor sám o sobě, odděleně, neexistuje. Musíme se utéci k pokusům, abychom vyzkoumali povahu prostoru.“

13. března 1922

Hauner upozorňuje, že Helmholtz (1868)⁴³ na základě svých výzkumů o fyziologických vlastnostech smyslů dospěl k možnosti nové teorie prostoru, jež se mu ukázala v podstatě buď sférickou nebo neeuklidovskou. Upozornil (Helm.) na filosofický význam této geometrie a prohlásil naše názory o prostoru za aposteriorní. Jsou obsaženy ve *Wiss. Abh.*, které – což je zajímavé – mne velice přitahovaly o vánocích 1921. A zase se k nim samozřejmě vrátím.

Lobačevského geom. se nazývá hyperbolickou, $>2R$

euklidovská geom. se nazývá parabolickou, $=2R$

$\alpha + \beta + \gamma$ v Δ

Riemannova⁴⁴ geom. „v už. sm.“ se nazývá eliptickou. $<2R$

Hauner za chybu považuje, nazýváme-li tělesa, části prostoru (*sit venia verbo*) prostorem – těleso je tělesem a plocha plochou. Může mít vlastnosti euklidovské nebo neeuklidovské a může se s nimi počítat ve vzorcích euklidov. nebo neeukl., ale to vše jsou jen slovní analogie – těleso nebo plocha zůstane tím, čím je, toliko větší nebo menší přesnost za větší nebo menší přesnost v našem vyjadřování je za takové či onaké stigmatizuje (Hauner, ČM IV., 350). Snad by bylo lépe místo o prostoru mluvit tu o světě eukl. nebo neeukl., neboť při slově „prostor“ si myslíme cosi prázdného, a proto si neuvědomíme, že nelze dva prostory srovnávat jako prostory nebo jako různé útvary téhož prostoru. – Filosoficky mají cenu první a předposlední část článku H. Pojednání o neeukl. geom. patří k axiomatice, tedy patrně přiřadím k metodologii. Za fil. výtěžek neeukl. nauk považuje Hauner novou, přesnější nauku o prostoru.

Matematikové do dob Grassmannových⁴⁵ (a většinou i dodnes) přijímali pojem prostoru obyčejně ve smyslu naivního realismu, asi jako prázdného tělesa, reálně existujícího a největší část jich asi o prostoru vůbec nepřemýšlela. (IV. 421). Cituje Newtona (*Principia*⁴⁶, <ed. cit.> p. 5.–6.: „Spatium absolutum, natura sua absque relatione ad externum quod vis, semper manet simile et immobile“ atd.).

Ke konci svých úvah začal psát Hauner o Helmholtzovi a Russellovi: myslím, že se hned k tomu vrátím. (Str. 424nn). (Otázka o apriornosti axiomů a o významu zkušenosti je nadhozena rovněž několikrát, zvl. na poslední stránce u Haun). (Poznámka o pravidel. těl!)

14. března 1922

Jak asi napadlo lidem stanovit počet a možné tvary pravidelných těles? Jestliže čistě logickou cestou (jak to vskutku dnes děláme), pak už to by mohlo být pro mne důkazem, že jsou apriorního původu. Byla konstruována ta tělesa napřed a teprve pak o nich uvažováno? Nebo napřed napadlo matematikům uvažovat o možnosti a tvarech prav. těles a pak teprve je konstruovali? Asi nikoli; napřed asi byla aproximativní prav. těl., asi krychle (krystal soli), a to bylo asi matematikům impulsem, aby začali uvažovat o jiných pravidelných. Napřed se rozhodně uvažovalo o pravidelných obrazcích. Já jsem sice na žádný obrazec jakživa sama nepřišla, ale svědectvím mi jest životopis Pascalův⁴⁷, který přišel svojí vlastní silou, bez jakéhokoli vyučování, na (tuším) prvních 32 pouček Eukleidových. Pak ještě jednou přečíst ČM IV. 423nn. Je tam obsažena kritika Russellových *Základů geometrie*⁴⁸ (ale zdá se mi, že dost běžná; ostatně on se tím nechtěl zabývat).

16. března 1922

Začínám čísti Couturata⁴⁹. Nezdá se mi, že to bude něco zvláštního. On ostatně píše, že to má být zpřístupnění Russellových *Principů matematiky*.

Co se mi, proti Couturatovi, líbilo na Hilbertovi? Že užíval při důkazech výhradně matematických příkladů (např. Pascalovy věty).

22. března 1922

Už začínám chápat, co to je logistika. Je to pokus o symbolickou logiku, aby se jí dalo užít též v matematice, kde klasická logika je nedostatečná. Ale neškodilo by, kdyby pro srozumitelnost byly přidány příklady skutečných myšlení.

23. března 1922

Zdánlivě, pro nezasvěcence, se to zdá hrozně učené a nesrozumitelné, ale za krátko jsem shledala, že je to primitivní. Tady vadí jen nezvyklé označení.

24. března 1922

Na Peanovi⁵⁰ je to odstrašující, že uvažuje samé formální závislosti, <jinak> jsou vhodné jen při matematice, jinak jsou úzké: neboť vylučují z logiky obsahovou, empirickou závislost, která je nakonec podstatnou částí formální závislosti.

25. března 1922

Logism v matematice nikterak nemůže škodit, protože matematika je úžasně vyspělá. Ovšem pokud jí prospívá, je mi záhadou dosud. Že tak zdlouhavým způsobem definuje (Cout.) jedničku a nulu, tomu se nedivím; neboť nejhorší je definovat základní pojmy. Já vidím v logicismu pěknou myšlenku.

26. března 1922 (neděle)

Pořád velice těžce nesu, že tu nejsou příklady (totiž v Couturatovi). Např. definuje, co to značí, že systém vět je ireducibilní. Hroznými slovy, zhoršenými ještě překladem do němčiny. Jak jasný je proti tomu Hilbert, když to ukazuje na příkladu z geometrie, že jeho axiomy jsou a) původní, b) na sobě nezávislé! Totéž vytýkám Cout. při pojmu „definice postuláty“. Mluví dlouho, příklad neuvede, a proto mi věc není jasná.

C. mne upozorňuje (43., pozn.), že nemáme myslet, že definice a axiomy jsou totožné. Přitom poznamenává, že Frege napsal: „Kdyby axiomy mohly se přeměnit v definice, pak by byl oprávněn ontologický argument: že totiž bůh existuje na základě definice.“ (Frege, *Grundl. d. Geom.*⁵¹) K tomu poznamenávám: ovšem nutno vědět, že Cout. za první předpoklad, než vůbec k definici pojmu přistoupí, bere, že ten pojem existuje! A jen ten předpoklad je správný nebo klamný, nikoli pak už definice, která je pouhým slovním vyjádřením našich předpokladů. Tedy podle něho (Cout.) to, co my o pánubohu říkáme, je axiom, a ne definice.

Logicisté budou mít na mne vliv co do logické přesnosti a šťouravosti. To mi vyhovuje. Na školení v logickém myšlení jsou dobří.

Počet výpovědmi uvažuje krátce závislost obsahovou,
počet třídami uvažuje krátce závislost rozsahovou.

$p \supset q$ značí, že p má ve svém obsahu všechny znaky nadřaděného pojmu q ; $p \varepsilon q$ značí (třidu), že p je jeden element rozsahu nadřaděné třídy q .

To se mi zdá moc dobrý postřeh. A je můj!

30. března 1922

Je dnes mínění, že lze založiti (Vegründen) analysi na pojmu čísla, ba dokonce jen celého čísla. To je filosofický výsledek snah o vědecké odůvodnění matematiky, které v druhé pol. 19. stol. zahájil Weierstrass⁵² (právník) a jeho škola.

Já pořád ještě nenalézám vztah mezi klasickou a matematickou logikou. Cout. chybuje, že to sám neuvádí.

8. dubna 1922

Cout. je nesnesitelný. Jsem už na str. 111, a pořád nenalézám příkladu. Je odstrašující německý teoretik, připomíná mi Husserlovu školu (zvl. Schelera⁵³).

–

Co se týče pojmu „prostoru“, tvrdí Cout. podle Peana, že pojem tento, ba ani slovo to se nevyskytá u Eukleida a Archimeda. Podobně pojmy čáry a plochy nelze definovati leč pomocí „integrálního počtu“ a její místo není tedy v elementech ani v základech geometrie.

9. dubna 1922 (Neděle květná)

Překrásný příklad z Couturata (p. 155): Panu Pierimu se podařilo definovati úsečku pomocí harmonických vztahů takto: „Jsou-li a, b, c, tři kolineární body, pak je úsečka abc souhrou bodů, z nichž každý je harmonicky sdružen k b vzhledem ke dvěma navzájem rozlič. bodům, které vzhledem k a, b jsou rovněž harmonicky sdruženy.“ Bez poznámky.

Na str. 200n píše Cout. o kongruencích u Pasche⁵⁴, Hilberta a Veronese⁵⁵, a srovnává je.

Cout. je apriorista (p. 219): Je-li matematika „abstraktní“ věda, není to proto (jak myslí pozitivisté a empirikové), že abstrahuje od množství vlastností předmětů zkušenosti: je to proto, že není vědou o předmětech, nýbrž je věda formální a ryzí, která přihlíží pouze k formě předmětů a jich vztahům. To vysvětluje, že matematické pravdy jsou obecně platné a nutně jsou a priori: jsou objektivní proto, že, nevztahující se na žádný speciální objekt, mají význam pro všechny. – Matematika je věda formální jako logika, a to plyne z toho, že je pokračováním et.

Co se týče geometrie (222), není prý nedůslednost v tom, považovati ryzí geom. za apriorní, užitou za empirickou vědu.

Prostor definuje jako množinu elementů = bodů. Proto prý není také aritmetického prostoru, vyplněného čísly.

Hilbert je jeden z největších odpůrců logistiky. (Cout. 226n)

Peirce⁵⁶ zastupuje názor, že „matematika je věda, která pracuje s nutnými důsledky.“ Podle mého by tedy matematika byla deduktivní a demonstrativní metoda, a zahrnovala by v sobě všechny poznatky „dogmatické“, tj. s rozumem shodné.

10. dubna 1922

Cout... je zjevně kantovec (pojmy obec. a nut. platné, proto je mat. apriorní). – Logistika přejímá mnoho z cantorovské teorie množin (viz Cout. 221nn). Aspoň elementární část cantorovské teorie množin \equiv s počtem třídami. (Ovšem Maugenlehre je o třicet let mladší než logistika.) Teorie o mocnosti množin je

jen učení o kausálních číslech (Cout. 235nn). V ostatních částech je \mathfrak{S}^* množin závislá dokonale na logice vztahů.

Na str. 254 Cout. podává definici soudu analytického a syntetického. Kant je definuje tak, jak je obsaženo v λ^{**} Krejčího: Analytický soud je ten, jímž se o subjektu vyslovuje znak, který nezbytně již v obsahu jeho je zahrnut. Syntetický vyslovuje znak, který nezbytně již v obsahu jeho není zahrnut, aniž z něho nezbytně vyplývá. Cout. vytýká, že lze použít této definice jen pro soudy výpovědmi, nikoli hypotetické a disjunktivní; jen pro soudy kladné. (kategorické) I podává novou definici (kterou také podali Koppelman und Seydel⁵⁷), a sice: Kriteériem, zda soud je analytický nebo syntetický, je definice: Proč je soud „všechna tělesa jsou těžká“ syntetický? Definujeme-li pojem tělesa, vidíme, že k jeho podstatným znakům patří pojem „rozprostaněnost“, ale ne pojem „tíže“. Proto v prvním subjektu je predikát už zahrnut (analytický), v druhém není (syntetický).

O definici říká Frege (*Grundlagen der Arithmetik*, 1884⁵⁸), že není poučkou, protože není ani pravdivá ani nepravdivá; není možno ji ani dokázat, ani vyvrátit; je to výraz dohody, a užíváme jí, abychom několika slovy vyjádřili mnoho. Ovšem to mluví, doufám, o definici správně vytvořené?! Přála bych ho slyšet externistku, když definuje fyzikální pojmy!

13. dubna 1922

Lamé⁵⁹ rozeznává pouze analysu a syntesu při řešení úloh, a dost. Analyse připisuje vlastní řešení, syntese důkazy. To je příliš primitivní. Ovšem, je to psáno 1818.

Boží hod velikonoční, 16. dubna 1922

Dnes se mi podařilo dát kostru druhé části svého pojednání, metodologii. Metodologie pojednává o problémech po všech stránkách. Myslím si o tom toto: 1. Co se týče hledání problémů, některé dílo jich přinese více, jiné méně. Člověk, který se dovede zamyslet (ale moudře) nad různými věcmi, které studuje, sám sebou problémy najde. Z mnoha problémů, které jej zajímají, si určité volí. O této volbě psal již Poincaré, a já se k němu celkem připojím. 2. Jakmile problém si stanovím, tím už nastává nutnost jej řešit, ba leckdy postavení problému znamená jeho řešení. Matematici ex post hledají, kterou cestou k řešení dospěli, a to je analysa, syntesa atd. Zde použiji hlavně Duhamela. To je mistr nade všechny. 3. Konečně podle psychologických zákonů postupující hledají důkaz své věty. Při důkazu jsou dvě věci zajímavé: a) postup důkazu: přímý, nepřímý, přímý analyt., přímý systet., b) axiomatika: neboť chceme přejít důkazem už k větám, které prostě klademe. Zde pohořím v aritmetické a geometrické axiomatice, o poměru mezi definicí a axiomem apod. – Toto dělení se mi zdá psychologicky přirozené a doufám, že až na drobnosti budu moci při něm zůstat. Horší zatím je první část, o sporu $\psi^{***} - \lambda$. – Vynikající matematici (např. Gauss) ovšem neuznávají ten postup, kterým na řešení problému přišli, nýbrž dávají tomu formu přesnější, bohužel pro ψ méně cennou.

* autorčina značka pro „teorie“

** autorčina značka pro „logika“

*** autorčina značka pro „psychologie“, „psychologism“

17. dubna 1922

To, co jsem právě napsala, je stylisovaná ukázka postupu matematického bádání; ale nikterak nechci tvrdit, že by někdo, dokonale metodu matematickou znaje, mohl něco nového vytvořit. Ne; to je všechno ex post pro druhé lidi. Kdybych si myslila něco jiného, byla bych na stanovisku některých reformátorů pedagogických, kteří věří ve všemohoucnost výchovy. Já na ni nevěřím.

Je zajímavé, jak např. (Duhamel?) Dauge vytýká Legendrovi jednu chybu za druhou. Rovněž Russell Helmholtzovi. Ale to jsou už jen kritikové více méně logičtí. Matematika je dnes už snese.

Dauge 228nn srovnává metodu Leibnizovu s Newtonovou při definici počtu diferenciálního. Newton vychází z věty „Existuje-li určitá relace mezi proměnnými veličinami, které konvergují k určitým pevným mezím, pak tato relace může nahraditi tyto meze.“ – To mi připomíná součet ∞ řady konvergentní a vysuzují odtud, že Newton vyšel spíše od algebry a Leibniz spíše z geometrie, uvažuje křivku jako lomenou čáru. (ano?)

Dauge 231. sděluje, že Euler⁶⁰ podal metafysický význam (snad ϕ^* ?) počtu infinitesimálního v předmluvě k svému počtu diferenciálnímu. Carnot⁶¹ (*Refléxions sur la métaphysique du calcul infinitésimal*) vykládá, že metoda inf. počtu je proto rigorosní, poněvadž umí kompenzovati mezi dvěma chybami proti sobě stojícími. (Dauge 231nn).

Velmi úrodná je půda pro metody v dif počtu. (Už Dauge.) Ovšem logicky je neprobírá; jsou to čistě matematické metody. Filosofové vůbec nepodali logických metod pro matematiku; to, co logicky zpracovali, jsou: pojmy, soudy a úsudky, tedy elementární část. Ve vědecké části propracovali jen definici, které ostatně nutně potřebovali, když chtěli mluvit o pojmech, ale dále nedošli. Tady je zřejmá vada λ : pro velikou obecnost, abstraktnost a povýšenost se speciálně nehodí ani pro svou nejbližší družku, matematiku. Tak zůstanou z logiky matematice dvě metody vhodné při dokazování, $\alpha\upsilon$ a $\beta\upsilon\upsilon$; ale dost. Cestu, jak konečně nalezený problém jest řešiti, logika nám nedá (viz Dauge: metoda vyčerpávací, limit, flexí, asimilací atd. v inf. počtu).

Je zajímavé, jak kapacita působí i po staletích. Hadamard např. užívá definic Legendrových, např. def. roviny, kterým Dauge vytýká nepřesnost. Dauge ještě nepustím se zřetele. Sice mám proti němu podvědomou nedůvěru, ale může mne přec svojí nepopíratelnou kritičností snad něčemu naučit.

18. dubna 1922

Čtu Tanneryovu *Metodu matematiky*⁶² a nelíbí se mi. Je to pouhý povrchní výčet jednotlivých poznatků, jak se asi vyvíjely. V om ohledu by byl lepší Chasles⁶³. Hostinský, který mi to zvláště (Chaslesa) doporučoval, je muž rázu Tanneryova: Geometr, ale ne ϕ . Pak je ten T. také dost spletený. Např. mluví o axiomech, pak je nechá být a mluví o vývoji matem. poznatků, pak zase mluví o ax. v matematice. Krátce nemohu z toho těžit ani jedinou věc.

19. dubna 1922

Z Tanneryho budu moci použít něco asi od str. 62., ale myslím, že to veliký úlovek nebude.

* autorčina značka pro „filosofie“, „filosof“ apod.

26. dubna 1922

Duhamel je descartovec. Má velikou důvěru v lidský rozum, že dovede nalézt pravdy obecně platné a nutné, věčné. Krátce, v matematice místo „soudů“ říká Duh. prostě „pravda“.

27. dubna 1922

Matematická metodologie je propracovaná dobře, zvl. nauka o důkaze. Ale horší je to v části elementární; tu přísluší logistikům zásluha, že vypracovali (ať už jakkoli srozumitelně) elementární část logiky, totiž část o pojmu, soudu a úsudku.)

Líbí se mi Duh. pojetí problémů: Problém je otázka, kde naznačujeme výsledek, a kde hledáme prostředky, abychom ho docílili. Čili mohu říci: Kdo našel problém, má již jeho řešení.

30. dubna 1922

Duhamel se nemoří s definicemi základních pojmů aritmetiky a geometrie. Užívá asi takových, jako na střední škole definujeme (viz Duh., II., str. 6., moje pozn. str 3.) velikost, intenzitu atd. posuzuje podle superposice. Kdo se brání, že tahle superposice je nepřesná? Nevím, snad Couturat? Ne, spíše Dauge. Ten rovněž kritizuje známou definici Legendrova o ploše (viz Duham, moje pozn. 3.) nezbude mi nic jiného, než vypůjčit si Legendra, a srovnat jeho definice s definicemi v našich knihách geom., pokud jsou shodny. Myslím, že shod bude dosti. Ale Duhamel dále už kritizuje sám. Dauge je vůbec jeho epigon. – Duhamel sleduje ve svém díle týž postup, kterým hodlám jíti, ač jsem šla zcela na něm nezávisle, totiž podati napřed metodologii, a pak základy. Tak mi napadá: pojem „množina“ je náramně krásný termín, s kterým se dá operovat na všechny možné způsoby. Ono jde často o to, jak říkal nebožtík Čáda⁶⁴, jen nalézt nějaké slovo. („umřel na tyfus“). A ta „množina“, to vypadá pěkně matematicky, a je to dobré genus proximum. – Teď si prodělám ještě metodol. mat. z Wundta⁶⁵, pak obecnou nauku o metodách z Čády, Bolzana⁶⁶ a Jevonse⁶⁷ a Poincaré a sepíši se hned část o metodě a důkazu. Nemohu na sobě chtít, abych všechno <hned> najednou pojala. To bude snad možno až později.

1. května 1922

Čáda píše, že analytická a syntetická metoda, i analysa a syntesa samy o sobě jsou přípravné metody pro indukci a dedukci. Nehledíc k tomu, že skoro nelze jeho výkladů užít při matematice (je to samá německá = abstraktní učenost), namítám, že analysa i syntesa jsou v matematice samostatné, základní metody, <jsou přípra> pokud jde o důkazy. Jsou přípravné metody pro abstrakci a determinaci, jichž se však už v matematické metodologii a argumentaci neužívá, nýbrž jen při základech matematiky (např. k pojmu „číslo“ dospíváme tím, že napřed analysujeme, pak abstrahujeme). Řešení úloh se děje též buď syntesou nebo analysou. – Cílem dedukce je podle Čády a) důkaz a b) vysvětlení. a) dedukcí vyhledáváme soudy, jež by platily pro prvotní soud a tím jim dodáme přesvědčení. b) vyhledáme soudy, jež platí na základě soudu hlavního, a tím určujeme rozsah jeho platnosti. Pro matematiku je důležitější důkaz. – Tak snad přec ta moje práce bude mít nějakou cenu. Analogické úsudky v matematice jsou možné, ale nutno je vždy dokázat (např. tečny kuželoseček, N v binomické poučce).

3. května 1922

Wundt tvrdí, že sčítání, násobení a mocnění jsou syntetické výkony, odčítání, <násobe> dělení a odmocn. analytické. Proč? Za analytické postupy se přec označují ty, kde se těchno operací libovolně užívá!

8. května 1922

Co se týče algebraické části, Wundt je nedobry. Je to nestejnorodé. O logicismu a ψ se ani nezmínil, v metodách jde od převelice obecných (abstrakce atd.) k tuze speciálním (jako rozklad rovnic vyššího stupně na prvního atd.), tedy čistě k určitým řešením, a řadí je jako souřadné.

A tak Wundt nerozlišuje sám, co žádá, aby bylo rozlišováno: stránku matematickou od logické. Vidím, že to je velmi těžké, rozlišit matematické od logického. Autoři, kteří nejsou matematiky, to, myslím, nedovedou. Splétají metody logické s metodami výhradně matematickými. Nevím, podaří-li se mi to oddělit. Ale smysl pro to mám. – Matematici to dělají tak, že vůbec si logické stránky při metodách nevšímají (jako Chasles), filosofové (jako W., Fischer J. L.) to tak povrchně odbývají, že by nikdo z toho nic neměl: ani po stránce mat., ani λ . Totéž dělá však i Tannery.

13. května 1922

Dnes se mi tak jasně a neodbytně ukázala celá metodologie, že ji musím začít psát. Užiji téhož rozdělení, jak jsem je již napsala. – Při speciálních metodách, vidím, nedojdu k vyčerpávajícímu řešení. To je úloha tak rozsáhlá, že vyžaduje několikaleté práce.

19. května 1922

Dnes jsem se pustila již do třetí třetiny: o vynalézání úloh. Teď to asi neskončím, není mi dost jasno, co by tam mělo všechno být. Napadá mi: metodologie, nauka [o] metodě, nám dá jen povrchní, vnější ukázkou toho, co se opravdu v matem. při práci děje. Nejhorší je, že matematik sám málokdy o svých ψ zážitcích píše. Vzácné jsou věru případy Descartes a Poincaré. Gauss např. užívá i jiné metody při uveřejnění, než jak pracoval. Tím znesnadní ψ práci. (viz ČM IV., článek Haunerův). Vlastní postup ovšem řídí tzv. divinace. Matematika dává <pěkné zvlášť> zvlášť pěkné doklady. – Obecně se vyskytá zjev, že týž problém v téže době se vyskytne ostře a řeší <na> několika lidmi (neeucl. geom.) anebo postupně (dif. počet).

20. května 1922

Matematika podle Poinc. jde k zjednodušení asi téhož rázu, jako když souborně opakujeme ke zkoušce. Ale jakmile jde o důkaz, pak, myslím, to jen tak nepůjde říci: „Zde na základě isomorfismu...“

21. května 1922

Poincaréovy úvahy o podvědomí jsou diletantské. – <Píše> Jinde píše, že matematik potřebuje názoru intuice k nalézání, logiky k dokázání. Myslím, že to není tak docela pravda. A sice proto, že rovněž k důkazu je třeba intuice. – Dokud neseženu Desc., nemohu (a nechci) psát dál. – Poinc. studuje též naivního starého geometra a dnešního studenta při práci. Myslím, že to opisovat nebudu.

Možná, že dám toto za úvod: Když jsem četla Poinc., a toho přede vším jiným, byla jsem přesvědčena, že se přidám k psychologistům. Ale když jsem se zamyslela nad vývody druhé strany, logicistů, viděla jsem asi toto: že ψ je obdivuhodný, sleduje vznik představ matematických, ale že logicism odpovídá spíše vlastnímu rázu matematiky. Na logicismu je mi to sympatické, že hledí vybudovati matematiku soběstačnou, tj. i zákony logiky pro ni zvláštní upravit. Je to asi jako v továrně, kde si vyrábějí všechno sami.

Na první místo postavím axiomy, definice. Jak dál, zatím nevím. Chci psát o axiomech a definicích, o prostoru a čísle, o logických základech matematiky. –

22. května 1922

Začínám psát o axiomatice. Tam dám: Eukleida, Helmholtze, Hilberta. K tomu prostuduji Helm. *Wissenschaftliche Abh.* a příslušnou kritiku Russellovu. Chtěla jsem se pustit do úvah o prostoru, ale <nechám toho> zatím toho nechám. Helmh. postavím jako zástupce psychologisujícího směru, [...] jako logicisty. To už je patrné z toho, že Russell napsal tak silnou kritiku proti Helmh. Není v těch axiomech žádné psychologie, ale podklad vzal z \mathfrak{G} vidění.

3. června 1922

Čtu Russella, Essai... géométric. Uvádí své axiomy geometrické. Napřed geom. projektivní, protože ta jest <nej>obecnější než metrická. (Viz R. I. <V.>) Potom metrické. K tomu bych připomněla: 1. Proč stanoví zvláště axiomy té, pak druhé geometrie? 2. K axiomům nejen, zdá se mi, dochází abstrakcí z obecných <geom> případů geometrických. Jinde (např. u Eukleida) to na mne dojem abstrakce nedělá. Ještě bude třeba si o té věci něco promyslet. Té abstrakci rozumím tak, že vybírá z rozmanitých případů, co je v nich společného. 3. Má-li se dokázati, že systém axiomů je a) úplný, b) že se axiomy navzájem vylučují, (c) že jsou souřadné, pak je nejlépe postupovat cestou D. Hilberta: ten si vzal řešení určitých, pro nematematika obížných případů (např. Pascalovy věty) a řeší je přesně podle své axiomatiky. Russell sice si vzal ku pomoci celý filosofický aparát logicismu, <ale> (přímo scholastický) ale mne o dokonalosti svého systému nepřesvědčil. Hilbert není φ .

5. června 1922

Kdežto geometrické axiomy jsou znamenitě propracovány, aritmetické podávají teprve logistikové, např. Russell. – Tak mi napadá, proč zve Couturat svůj počet „výpovědní“ a klade jej na první místo (viz str. 1nn mých poznámek). Každá logika začíná pojmy. On začíná soudy. Ale je těžko hned první relaci si uvážit v soudech. Ta zní $p \supset q$, čte se: „p zahrnuje v sobě (obsahuje) q“. Převeď si to na příklad. Jablko je ovoce. Tak bych to řekla v obyčejné pojmové mluvě. Russell patrně chce to mít řečeno takto (neboť p, q nejsou pojmy, nýbrž soudy): Jablko je plod stromu jabloně. Každý plod rostliny se jmenuje ovoce (v nejširším slova smyslu). Tedy mohu to přesněji říci takto: Russell a Cout. v počtu výpovědmi uvažují hned (řekněme) definici pojmu, aby byl celý soud. Nebo si myslí, že pojem sám o sobě neexistuje, a že zahrnuje hned v sobě celou definici.

Při axiomatech <matema> aritmetických je zajímavé, že neuvažuje číslo celé a kladné, jako např. Hilbert.

Rovněž Cout. a R. vytýkají nové axiomy, když <při> uvažují jiné části logiky matematické. Např. mají pět ax. v počtu výpovědmi, ale už v počtu relacemi jich vytýkají celou řadu nových. To je zajímavé. Já jsem myslila, že aritmetika se dá omezit na několik pravidel. Myslím, že C. a R. rozšiřují rozsah logistiky na obecně, místo aby jej zúžili výhradně pro aritmetiku. Zda některý logistik pátral po axiomech, základech geometrie? Nevím dosud; snad Natorp, Cassirer⁶⁸? To bude zase motanice.

8. června 1922

Krejčí tvrdí, že k definici <nepatří> pojmu nepatří, aby pojem existoval. Couturat (43.) tvrdí, že ano (viz definici boha!). Nevím, jak se k tomu postavit. Myslím, že to je jen Couturatova hříčka. Velice pěkné však bude osm definic Peanových. Každá definice je soud hypotetický. Jsou-li v podnětu obsaženy dostatečné a nutné podmínky pro predikát, lze soud obrátiti [...]: definice je správná.

9. června 1922

Vedle axiomů jsou <jak> pro základy matematiky nejdůležitější tzv. základní pojmy: číslo, <čas> veličina, rovný, ><, těleso, plocha, čára, bod, prostor, atd. Tyto základní pojmy nelze definovati, objasňujeme je pouze. Hned po axiomatice je proberu, zvl. „číslo“ a „prostor“. – 11.VI. K axiomatice nezapomenout přečíst Poincaré! Teď nezcelím si axiomatiku, půjdu dál, abych měla na co myslit na Alpách. – Bude velice důležité ujasnit si, co je definice, co axiom, a jak to poznat.

12. června 1922

Kirschmann⁶⁹ soudí, ež není těžko si představit ∞ prostor (Newtonův?), ale že je nesmírně obtížno si představit konečný, omezený prostor v ∞ prostoru. Souhlasím s ním.

18. června 1922

Descartes je určitě předchůdce logistiky. O ∞ soudí, že v mysli mé existuje dříve než konečno: viz polemiku Poincaréovu s Russellem (?). R. totiž odvozuje též pojem konečna z pojmu ∞ . Baumann mu vytýká, že nepřišel ke správné formulí, že jednotlivá určení jsou vždy konečná, a <jen že> že jen postup může býti označen jako nekonečný. – Co se týče pojmu ∞ , tedy příklady z fyziky jsou: ∞ řemen, ∞ šroub, kde jde o ∞ možný pohyb, <nikoli> aspoň pro lidskou netrpělivost, nikoli však o ∞ řemenu nebo šroubu. Zde také pochod je ∞ , nikoli věc sama. Descartes nerozlišoval mezi kvalitativním a kvantitativním ∞ ; on prostě uvažoval všechno ∞ jako rozprostraněnost v prostoru, tedy kvalitativně. Ale Kirschmann soudí, že všechno < ∞ > rozprostř. je jen kvalitativní. Jak to srovnat? – Spinoza o mat. pravdách uvažuje tak, že pokud se považují za ∞ , přísluší intelektu, pokud za konečné (k čemuž nás svět smyslů nutí), imaginaci. To mi připomíná spor o aprioritě pravd mat. – Descartes přes to, že o <pojmu> prostoru uvažuje jako o pojmu, přec jen je nejvíce ψ' ze starších myslitelů. Zvláště se mi líbí to, že za ∞ považuje pouze náš pochod k tomu, abychom si představili neomezeno co do velikosti i malosti.

19. července 1922

Co je prostor, jsem se nedověděla. A také se nedovím. Definice se děje vždy kruhem, např. u Leibnize: prostor je souhrn „míst“. Co je však místo?

21. července 1922

A pravidelně místo o prostoru pak začnou mluvit o ∞ prostoru, o ∞ dělení na obě strany (∞ malé, ∞ veliké). Tak např. Hume⁷⁰ (viz *Baum.*, II. 512.)

25. července 1922

Cassirer uvádí zajímavou myšlenku, že moderní syntetická geometrie, zpronevěřujíc se descastovské řadě v sobě úplně uzavřené, vidí, že nutně musí pojem prostoru doplnit pojmem čísla. (92.) Tento poznatek mi bude přechodem k úvahám o číslu.

1. srpna 1922

Co je φ matematiky? Matematik, když <bádá,> studuje nebo vymýšlí nové věty a důkazy, pracuje výhradně v matematických veličinách, o logické se nestará. Zvláště ne o nějaké speciální logické. Jen mu stačí, když zná, jak dokazovati. Filosofie matematiky není snad nějaká filosofie, nýbrž je to hledání logických základů matematiky. Abych se přesněji vyjádřila: je to část logiky, která, udržujíc základní matematické veličiny (číslo, řady atd.), snaží se je čistě logicky definovati, vytýká jejich vlastnosti, a ty se snaží zase logicky definovati. Je to tedy rozšířená λ .

4. srpna 1922

Russellova filosofie matematiky je vlastně úvod do matematiky, kde se přihlíží vždy k logické definici pojmů, a to přísně podle logistiky. – Dnes zemřel nejlepší náš matematik Lerch⁷¹.

5. srpna 1922

Russell mluví trochu jinou řečí než ostatní matematikové, ale nemyslím, že by tím mat. obohatil. Ovšem já jsem přečetla málo knih toho druhu, a tudíž můj úsudek je jednostranný a povrchní a ukvapený.

9. srpna 1922

„Peanovština“ je z logik matematiky nejjasnější a asi také stojí Leibnizovi nejbližše. Ale je to hříčka!!

13. srpna 1922

Třída je nejvyšší, a proto nejobecnější pojem. Rozumí se jí skupina lidí kvantitativně, znaky pojmu, <skupina> druhy pojmu, skupina soudů o určité věci. Podle toho, co třída obsahuje, se jmenuje (např. „kočka“, „obyvatelé Prahy“ atd.).

Jestliže se dva členy vylučují, je to logický součin = 0.

Jestliže se dva členy vylučují, je to logický součet = kladnému členu.

Kdo by myslil, že platí obyčejná mat. též v logice, ten by si dal! Např.

Cout. str. 24. 0 <je> kontradikce 1.

13. srpna 1922

Gauss soudí, že číslo je produktem našeho ducha, ale prostor že je realita vně našeho ducha, kteréž nemůžeme předpisovati zákony úplně a priori. To souhlasí s mým míněním, které jsem napsala již na počátku zde. (Toto je ze Sawyho, moje pozn. str. 3.) <Ouđ...> Μήδ[...]*ις* etc.:

Helmholtz (L. Königsberger, Hermann v. Helm., 2, 162⁷²): „Ich fand, dass das viele Philosophieren zuletzt eine gewisse Demoralisierung vorbeiführt und die Gedanken lax und vage macht, ich will sie erst wieder eine Weile durch das Experiment und durch Mathematik disziplinieren und denn wohl später wieder an die Theorie der Wahrnehmung gehen.“

16. srpna 1922

Čas kvapí, robota se blíží, filosofie matematiky je obtížná; odbít to nesmím, to je věc mé cti. Udělám jen metodu a axiomatiku, nejvýš o prostoru, a hotovo.

Poincaré soudí, že empirismus v geometrii je naprosté nechápaní geometrie (W. [...] H., 81). K tomu podotýká Study (117), že se nejedná o empirismus v geometrii, nýbrž o úlohu a význam geometrie v empirismu. Cassirer správně vystihl věc, když píše [...] „Die Rolle, die man... der Erfahrung zusprechen mag, liegt niemals in der Begründung der einzelnen Systeme, sondern in der Auswahl, die wir zwischen Ihnen zu treffen haben.“

Study staví proti sobě aritmetický základ geometrie a analytický. Viz X. kap.

17. srpna 1922

Jak možno rozeznat definici od axiomu? Formálně snad to dovedu: neboť definice definice je známa z logiky klasické. Obsahově, že prý definice předpokládá existenci předmětu. S tím souhlasí i Study.

Bude nutno prostudovat \mathfrak{G} množin. Čím nesnadnější, tím se mi víc líbí. Ale plán roste do ∞ .

19. srpna 1922

Dirgler (str. 13.) připomíná, že Gauss aj. měli plán, proměřit rozmanité Δ , aby našli rozdíl od 2π . To mne přivedlo na to, že geometrie není zde věda empirická, protože při měření zemských a astronomických úžasně intervenují chyby jednak pozorovací (fysiologické), jednak fyzikální (refrakce). Je nutno všechno v geometrii uvažovat λ , abychom mohli mít jistotu. Smysly nám jistotu nedají. Ale dá nám ji souzení? Jen potud, pokud sami jsme si pravidla <vytvořili> souzení vytvořili. Tedy zas relativní pravda.

17. září 1922

Nejdůležitější otázkou při metodologii je patrně hledání logických principů, na nichž basírují speciální metody aritmetiky a algebry, geometrie a infinitesimální analýsy. Kdo by tyto nabyl, měl by zásluhu. Já to jistě, bohužel, nebudu.

26. září 1922

Wundt soudí, že všechny axiomy, zákony atd. v matematice byly nalezeny indukcí. Myslím, že to může být pouze mínění psychologa-nematematika. Nevím, co by říkal, kdyby <viděl zle> mohl sledovat Petra při práci.

28. září 1922

Wundt soudí, že metody při řešení rovnic jsou založeny na princip<ech>u korespondujících změn a variací vztahů. (Viz W. 9). Myslím, že tyto <metody> principy nejsou souřadné, nýbrž že variace vztahů je speciální případ korespondujících změn. Neboť i když nakrásně provedu substituci, pak musím ji provést pro celou rovnici, při všech obdobných členech.

27. října 1922

(Napsala jsem teď o metodologii). Peanovské axiomy jsou pouze logické, mají patrně nahrazovat princip identity atd. Jsou také tři: 1. Každá třída je obsažena v sobě samé. 2. Produkt dvou tříd je zase třída. 3. Jsou-li a , b třídy, pak jejich logický <součet> součin ab je zahrnut v a i je zahrnut v b .

28. října 1922

Psychologisté se obořují na logicisty proto, že chtějí všechno vyjádřit symboly. Čteme-li však Russellovy *Principles of Mathematics*, vidíme, že jde o jemné a hluboké a ostrovtipné chápání logiky.

29. října 1922

Nejbližší mojí práci – vedle hlavní axiomatiky – bude, stanovit si pravidla Russellovské logiky.

Dnes jsem začala číst pořádně *Princ.* Russellovy a shledala jsem ke své veliké radosti, že má analytickou metodu: jde od složitějšího k jednoduššímu, od dokazatelného k nedokazatelnému. Přišla jsem na to přede dvěma dny, že má metoda myšlení je převážně analyza, a dnes jsem četla v Russellovi, že on má tutéž metodu. Je to hned na první stránce.

12. listopadu 1922

Dne 7. listopadu 1922 jsem přednášela o své metodologii. Přišlo šest mat., z nichž se zúčastnil debaty Bydžovský. Leccos mi vytýkal, ale práci přijal do ČM F. - Nápad: v jednotě filosofů bych jednoho dne mohla přednášet o mysticismu v matematice. Zajímavé by bylo náležitě se obeznámit s indukci v matem. To by mohla být také jedna přednáška. Z filosofie čisté <by> mne zajímá J. St. Mill⁷³.

24. listopadu 1922

Nápad na přednášku: Positivism ve fyzice. These: Po Helmholtzovi, který byl dovršitelem díla předchozích fyziků, nikoli razitelem nových cest, se domnívali fyzikové, že všechny fyzikální problémy jsou rozřešeny; proto hledali jen rozšíření zbylých, a k tomu znamenitou filosofickou pomůcku jim dal positivism. Moderní fyzika, zvl. anglická, však pátrá po nových cestách, a to idejích, < které > hypotesách, ϑ , které jedině mohou řídit další postup. Positivism zná jen zákony.

26. listopadu 1922

Nezapomenout na heslo du Bois-R.⁷⁴: Ignoramus, ignorabimus. Krejčí se proti tomu staví. Já bych naopak řekla, že je to heslo positivismu. Patrně máme každý jiné pojetí positivismu. To by mi Krejčí mohl vytknout. A sice on si patrně myslí na úzké pokroky vědy, a tam je posit. dobrý. Du Boise-R. si asi myslí na nejhlubší záhady, pak má zase pravdu on. Podívat se do ČM na ty články Krejčího! Ostatně positivism má za <definici> pravdu jen to, co jsou fakta. A fakta jsou to, co dávají smysly. Pak non-ignorabimus.

27. listopadu 1922

Ostatně věřit, že pravda je jen ve faktech, není filosofické. Neboť hledání vztahů, toť filosofické. Vysvětlovat fakt faktem je neúplné. Nutno klást ϑ . I Newton stanoví mnoho hypotes.

14. prosince 1922

Nyní se mohu nějaký čas zabývat pozitivismem ve fyzice a budu o tom přednášet ve fil. jedn. - Napadá mi: pozitivisté nechtějí připouštět hypotesy. To je obecné mínění o nich. Ale je jisto, že jsou to zvláště jisté hypotesy a ϑ , které potírají. Tak např. atomová ϑ (Mach⁷⁵). Nejlepší postup bude ten, že proběhu, kam by to vedlo, kdyby všechny hypotesy měly padnout. Dnes např. celá teorie elektřiny je založena na atomismu (Millican⁷⁶! Přečíst!)

17. prosince 1922

Kam vlastně patří Stallo⁷⁷? Udává (14) čtyři základní věty o atomismu. Tedy patrně není π^* . Ale proč Mach k němu psal předmluvu? Kdyby ovšem měli všichni nepositivisté tak mluvit abstraktně a historicky, jako St. (14nn), pak by člověk rád se přiklonil k π . Ovšem já bych si představovala π <spíše> ve fyzice spíše jako realism, kde k ϑ by se družilo hned, jaký má ve skutečnosti význam: např. co plyne z atomistické struktury elektřiny. – Postup práce, která by se mohla (ale patrně nestane, starý skeptik) státi krásnou kapitolou z moderní fyziky, bych si představovala takto: 1. probrat hypotesy, které π zamítá [př. kauzalitu, atomism] <, 2.> a ukázat, jakou cenu mají; 2. ukázat, kterých hypotes π [...] užívá a jak je to nebezpečné. K I. části snad by se mi hodil Stallo. 3. Ocenění π ve fyzice.

18. prosince 1922

Dobře: Stallo vytýká čtyři základní principy atomové ϑ mechanické a ukazuje, že jsou málo zkušeností např. chemiků podepřeny. Ale proč potírat atomism vůbec, když se tak znamenitě osvědčuje jako hypotese? Vždyť ty principy jsou nakonec zbytečné pro skutečnost! Dokazovat nesprávnost nějakého principu proto, že dokáží, že jeho vymyšlené vlastnosti jsou nesprávné, je chybné: důkaz úzký. (Zdá se mi, že) Stallo se chytil právě principů, z nichž nic neplyne, aby dokázal nesmyslnost atomistické ϑ .

21. prosince 1922

Může se mi namítati, že užívám téže metody, jakou potírám u pozitivistů: totiž že vyvrácením principů je vyvrácena celá nauka. Ale mohu namítnouti, že rozdíl je právě v té vymyšlenosti: kdežto principy tehdejší (tj. za doby Kirchhoff-Machovy⁷⁸) atomistiky dnes už dávno se neuvažují, přišly v platnost zcela jiné (elektrické např.), přece jen atomismus stále žije. Ale π ve fys. se už přežil. A já mohu bojovat s tím, co sami π řekli, a doložím to skutečnou dnešní fys.

25. prosince 1922

Bylo by dobře, abych napsala také kus historie pozitivismu <ve fyzice> a opačných názorů ve fyzice, nechť si naši filosofové říkají, co chtějí. Byla by to krásná práce.

27. prosince 1922

Po přečtení Stallové knihy jsem si řekla: především bude třeba vytknout, co pozitivistické je, a co není. Jistě by se na tom sami π neshodli. Je např. atomová ϑ pozitivistická či není? Tak, jak to pojímá Stallo, je, a to (zdá se mi)

* autorčina značka pro „positivismus“, „positivista“ apod.

proto, že ji uvažuje jako základní ohromnou hypotesu pro mechanistický atomový světový názor. Ale není snad právě μ^* co vděčit π proto, že ty divoké názory odstranil, a π th. zatlačil do menších mezí? (Např. badání čistě chemicko fys. o π). Další věc je: zda došlo k λ ? Rádl v Rom. vědě⁷⁹ připomíná, že po natur ϕ^{**} výstřelcích. Ale pak, bez hypotes, fysika záhy dodýchávala: objev energie světové od Helmholtze atd. byl považován za konec, a od těch dob se přikládala fysice úloha pouze doplňovat a ověřovat to, co je v hlavních rysech naznačeno. – Je zajímavé, že lze nalézt mnoho knih psaných o obraně π ve fys., ale dosud vím jen o jediné proti π , a to Schusterově⁸⁰. V Anglii jich bude patrně více.

Kdyby nebylo divokých námitek u Angličanů (Schuster) proti π , řekla bych, že o π ve fys. se dnes nemluví a že je fysikům zcela lhostejný, protože nebezpečný. Pak by moje přednáška vypadla jako historická vzpomínka na π . Jisto je, že π měl znamenité zastance.

Tak mi připadá, že s tím π je to spor plný omylů.

30. prosince 1922

Ten spor plný omylů se mi ještě více zamotává. Mach nechce prý ničeho mít proti pracovním fysik. hypotesám, jen se brání proti zapletením! A co atomová ϑ ? (To je velice důležité!) O Helmholtzovi psal odmítavě Rádl v Rom. v. p. 264 nn. Dále píše o Wundtovi, Machovi a Ostw., a soudí, že Mův Empiriokriticism je pouhá natur ϕ .

1923

3. ledna 1923

Tak se mi zdá ze zmenšené bojovnosti Planckovy⁸¹ například, že positivism ve fysice už je překonané stanovisko, proti kterému jen ještě ostře se vyslovují (méněcenní) fysikové angličtí. 1914 Planck [...]

4. ledna 1923

„Dělat vědu s odmítnutím transcendentna“ atd., jak Krejčí definuje π . (p. 37.), to by mohli <při>, ba musili přijmout všichni fysikové. Ale horší je, co je to, to „transcendentno“? Tzv. positivisté ve fysice zdiskreditovali, znemožnili π jen tím, že za transcendentno považovali i hypotesy, které považovali za noetické zapletenice. Uváděli pak (což bylo nejhorší) určité hypotesy, jako Stallo – proti kterým hrozně vystoupili; ale tyto hypotesy se znovu objevily nyní, osvědčily, a tak spor o π se zcela nesprávně přenesl z usuzování filosofického do fysikálního, t. j. fys. argumenty se bojuje zdánlivě proti ϕ . To byl finis [...]. Dnes se nikdo o něj hádat nebude. – Nejhorší je rozřešiti, co je hypotesa ne-transcendentální a co je hyp. transcendentní. Mach se to ve svém posledním (?) díle „E. ů. I.“⁸² snaží rozlišit. Jo, ale to je tuze přec libovolné. To by musil být prorokem, aby viděl další vývoj fysiky: která hypotesa se osvědčí, která ne. V této nemožnosti vidím příčinu, proč π ve fysice, byť i možná dočasně, zkrachoval. Celkem fysikové se nemusí obávat nějakých μ záchvatů u sebe, protože jsou ve styku stále s aparáty, často velmi tvrdošijné práce vyžadující,

* autorčina značka pro „mechanika“, „mechanicismus“

** přírodní filosofie

jsou drženi ve veliké střízlivosti, a proto tak podivuhodně málo fysiků je filosofů, ale také spiritistů. I když ve skutečnosti filosofové jsou, tak se brání (Mach), že žádnými filosofy nejsou. I když hypotézy tvoří, brání se, že je netvoří! (Newton). – Hypotéza se fysik nesmí vůbec vzdát, v tom je život fyziky! „Kdo se přestane mýlit, přestal už pracovat“ (Planck), a v hypotézách se nejvíce musí dít změny, protože zde je nejméně styku se „skutečností“.

6. ledna 1923

Stallo chybil, že postupoval <více> deduktivně. Fyzikální hypotézy se musí ověřovat zkušeností, a kdo se spoléhá zde na λ , může udělat největší chybu.

13. ledna 1923

Nejlepší by bylo, zamyslet se nad rozdílem mezi zákonem, hypotézou a teorií, a všechno to přesně definovat.

14. ledna 1923

Patří úvahy o ekonomii vědecké práce přímo do π ? Myslím, že ne. Zdá se mi divným, že právě německý Čech na to přišel; zdá se mi to být myšlenka francouzská, kde se jde vždy na jasnost, logičnost a přehlednost.

26. ledna 1923

Positivism ve fyzice budu vykládat jako příznak doby: Linie ira et studio ani odsuzovat, ani vychvalovat. <Prostě tu byl, vykonal své poslání, doba to žádala,> Prostě tu byl, dopustil se jistých chyb, vykonal své poslání, zpřesnil metody..., doba to žádala, ale dnes je jiné volání.

27. ledna 1923

Positivism dnes svoji úlohu dohrál ve fyzice, ale tím <není třeba jásat> dáno, že zhynul pro vždy; sám o sobě je brzdou ve fyzice, potřebnou tehdy, až mnoho spekulace způsobí nejasnost. Dnes je směr ve fyzice právě opačný positivismu: dnes se razí nové dráhy směle a dochází se k úvahám odvážným. Precizní metody, zlepšování měření apod. bude práce pro příští positivism.

30. ledna 1923

Positivism či antipositivism? – Zdá se mi, že dnes se spor vyhroutil jako spor německo-francouzské fyziky proti anglické. – Tak, jak vymezuje Duhem⁸³ pojem ϑ , je přijatelné. Nespočítá celý odpor proti πF v tom, že se to přehnalo a pak jen popisovalo?

4. února 1923

Kleinpeter⁸⁴ uvažuje o Stumpfovi⁸⁵ a rozlišuje mezi zákony „fenomenologickými“ a „ne-...“. Fenom. = positivism. Kolik už je názorů pro Machovu fyziku! Posit., fenom., a u Rádla – naturofilosofie. Nezbyvá mi než soudit, že Mach za mnoho stojí, a protože se mnohým hodí do krámu; anebo že není druhého člověka Machovi obdobného fyzika filosofa, který by to dovedl správně zařadit.

Moderní axiomatika má asi filosofický původ v logicismu, neboť má s ním společný předpoklad: totiž logických axiomů, z nichž lze vše odvodit. Daleko lépe ovšem v geometrii a aritmetice, než ve filosofii [...]. Ale i v geom. a ar. se s tím daleko nedoje.

6. února 1923

Volání divočiny: až dokončím tento π , z něhož jsem pro své myšlení logické získala skutečně mnoho, pustím se do axiomatiky, ale také budu volit jinou cestu k Russellovi, a sice přes Leibnize na německý logicism a teprve pak na Russella.

12. února 1923

Řeknu-li svojí žačce: „Vysvětlete tento zjev!“, pak nemyslím tím vysvětlení v pozitivistickém smyslu. To je pouze popis podle nich. Proto se nedopouštím nesprávnosti ve smyslu posit. Vysvětlení podle pos. záleží v tom, že podám μ předpoklady, jako platné (vlastně: že neřeknu, že ty předpoklady jsou jen pracovní hypotese). Fysici celkem málo jsou φ školení. Zdá se mi, že jde vlastně o zbytečný strach u π , že by se do fyziky zavlékly spiritistické předpoklady. Je tu zbytečný strach jen potud, pokud nezačnou pracovat. Divím se Machovi, který byl opravdu pracující fyzik, že nenahlédl zbytečnost těchto úvah pro opravdu pracující fyziky. Např. co zlého přinesly modely fyziků anglických?

Uhýbání, kroucení! Mach (*Die Gestalten der Flüssigkeit*, Prag 1872, cit. Duhem 66) definuje $F\vartheta$ jako abstraktní a zhuštěný popis přírodních zjevů – jde tedy, jak to pořád říkám, o jakousi snahu fyzikovu zavádět nový význam starých pojmů.

15. února 1923

Tak např. zužují pojem ϑ ve fyzice: (Duh. 238): fys. ϑ má dílem: představení (Darstellung) v klasifikaci experimentálních zákonů. Uznávám to za správné, až když je úplně určitý obor postaven. V tom dávám za pravdu Faradayovi: „Dokud není určitá věc hotova, má se fyzikovi nechat, nechť volně fantasmuje, jen nejnnutnějšími λ zákony jsa řízen; jakmile je však věc objevena, pak je nejlépe, dovedeme-li ji vyložit bez jakýchkoli hypotes.“ (O tomto jsem slyšela od R., že je to obsaženo v Tyndallově⁸⁶ životopisu Faradaye).

20. února 1923

<V překladu Brejehově str. 293 čtu: Rozvoj prvků pozitivního stavu lidstva: věk speciálnosti, neboli dobu, která se vyznačuje převahou ducha podrobnostního nad duchem celkovým... To je skutečně ráz před π ve fyzice.> To zde jsem to nepochopila ač je skutečně ráz před π ve fyzice. – Comte⁸⁷ se domníval, že svojí φ založil nové období φ , kdežto před tím bylo μ . Toto μ období záleželo v tom, že se (ve fyzice) podávaly výklady na podkladě sil, atd. Názor Comtův byl mylný, asi tak mylný, jako stanovení Descartesa za tvůrce novověku ve φ , kdežto fakticky středověk podle jiných se končí teprve Kantem. Prostě Comtovo vystoupení bylo časové, π zanikl nyní, ale zase jistě se objeví, až bude potřeba po velkých objevech si oddychnout.

21. února 1923

Z Comta mi je jasné, že Mach je π . Neliší se od hlavních názorů v ničem od C., a je-li tu něco nad ně (např. že, aby mluvil Mach o μ ve fyzice, konkrétně bojuje proti vlastnostem atomů, které jsou také vymyšleny.) Se speciálností touto souvisí, že odpadají některé požadavky Comtovy $\varphi\pi$ (např. dělba práce, str. 15.), ale proti těm fyzikové aspoň ničeho nemluví. Protože ve fyzice samozřejmě je dělba práce vymezena. Jediné, čím se liší od názoru Com. na

dělbu práce, jest, že podle Comta má φ působovat, aby lidé měli stále přehled o tom, kam se jejich práce v souboru věd řadí, a to má stát tím, že jsou současně φ (16.); ale žádný fysik, ani Mach, nechce být φ , ba to od sebe odmítá, když mu to někdo řekne.

23. února 1923

Mach už tím, že „nechce být zván φ “ je π : neboť fysikové mají velký odpor proti ϑ , a v tom je speciálně fysikální π . Sem patří Newtonovo *Hypotheses...*, i Faradayův odpor proti hypotesám.

26. února 1923

Všechny tzv. π pojí odpor proti mechanické ϑ , tj. atomismu spojenému se silami. Ostwalda⁸⁸ jsem přečetla, není to žádný φ . Poznámky jsem připsala hned do materiálu.

Ostwald říká, že učení o světelném éteru je μ ve fysice. Napsal něco o éteru Závíška⁸⁹, co je víc než spiritistické?

28. února 1923

Mach popírá racionální kausalitu, píše Thiele. Studuji Kantovy základy přírodovědy. Je tu racionální kausalita snad nějaký ten zákon Kantův, např. (M. Z. P.⁹⁰, p. 82): Druhý zákon mechaniky: Každá změna hmoty má vnější příčinu.

2. března 1923

Odmítla bych více π , kdybych nečetla v Comtově fysice o všelijakých nápadech, v jeho době ještě patrně platných, o vlastnostech jevů, např. zda tíže je vlastnost náhodná (contingente), nebo že nutno, abychom si představili hmotu bez teploty, zvuku, světelných jevů apod.? Proti tomu nejvíce bojuje π . Dnešní jde daleko hlouběji.

4. března 1923

Problém kausalit by bylo také dobré uvažovat. Musím se však nyní držet vytčené úlohy, jinak bych s ní nebyla jakživa hotova. Kdož ví, zda se nesešinu na pole metodologických otázek?

8. března 1923

Buší mi něco na vědomí, jako filosofický systém. Něco, co je asi Berkeley a fenomenologie dohromady. Nějaký dualism názoru a logického srovnání. Dokud člověk nemá svého systému filosofického, dotud není filosofem. To mi dnes s ohromnou jasností vytanulo na mysl.

12. března 1923

Tak mi něco napadá při uvažování o substanci. Tak Mach říká (*An. d. Empf.*⁹¹, 1. vyd., p. 154): Substance je to, co je bezpodmínečně trvalé. Dobrá. Co je trvalé na mém psacím stole? Prý snad tvar... Dobrá. Ale co znamená tento tvar? Nic trvalého. Při stěhování mi urazí nohy od stolu a pak už to není stůl. Tedy trvalé je to, z čeho nakonec je složen, tedy atomy. To je opravdu pro mne východisko z těchto úvah.

13. března 1923

Napadlo mi při zírání na Baconovo *Organon*⁹², že bych mohla psát o tom, a sice článek O metodách fyzikálních základnostech: analogii a indukci. K tomu bych přečetla velikou literaturu, kterou teď mám doma, a pak oblíbeného Milla, a napsala bych příspěvek do logiky. Myslím, že by to bylo dobré. Mohlo by to přijít do Ruchu⁹³.

14. března 1923

Ostře se mi vyhránilo, co je bůh. Můj bůh je bytost, jejíž největší schopností je rozum. Jeho rozum je téhož druhu, jako náš. Náš je nedokonalejší. Užívám analogie s výrobky. Naše lidské výrobky jsou nedokonalejší než my sami, nerozumějí svému původci, ale nesou pečet jeho osobnosti. Tento bůh pracuje s daleko většími masami, než se vůbec kdy člověku snilo. Ale jeho poměr k dílu vykonanému je bez osobního zájmu. Proto také boha rozumem připouštím, ale citem ho neznám. Myslím si, že mu je všechno lhostejno, cokoli dělám. Nikdy se naň proto nespolehám.

Tyto myšlenky mi napadly už dávno a teď se nějak urovnaly při čtení o Malebranchovi od Malého⁹⁴. Malý podal Malebrancha krásně, ale své názory, pouliční a žurnalistické truismy, si měl nechat. Zvláště však je nesprávné: že totiž ztotožňuje pozitivism s materialismem. To budu musit uvést také na své přednášce. Místo toho jest na str. 113. Positivisté naopak síly, tělíska „Neznámo“ a pod zavrhuje. Snad to jsou ψ nebo π – protože to dal do uvozovek.

19. března 1923

U π fys. se odpor proti μ zúžuje v odpor proti hypotesám. Otázek opravdu transcendentních je nepatrně, hlavně (už dříve u mne probrané) otázka substance (kterou ještě musím rozebrat) a kauzality. – K další věci, o které chci psát: metoda analogie a indukce. To jsou metody, při nichž se užívá neúplných znalostí. Proč jsou tolik ceněny ve fyzice? Protože fyzika má samá neúplná měření, a přec se z nich chce dostat k nejpřesnějšímu zákonu.

26. března 1923

Co je ϕ ? Říkala jsem si před nedávnem: nauka o vztazích. Dnes mám tento obraz: představuji si poušť, na které vítr – lidské mínění, z faktů ať smysly, ať rozumem daných – z písku staví rozmanité pahrbky. Podle lidské krátké paměti jsou určité pahrbky stálé, na nich se vytvoří vegetace, žijí tam lidé. To jsou vědy jednotlivé. Mezi vědami jsou místa, kde to není pahrbek ten ani ten, a tu vznikne řada mezních neohrazených částí, které jsou nutny, abychom z jednoho pahorku mohli přestoupit do druhého. Tyto přechodné plochy – to je ϕ . Rovněž pevný podklad, na němž se písek sem tam přesunuje, je naše poznání vůbec, kterým se rovněž ϕ zabývá.

Jiný nápad. Tak např. se dost často uvažuje, jak vznikají různé práce, třeba filosofické pojednání. Myslím si všelijak, a analýza mi ukázala toto: Dostala jsem do ruky Baconovo *Nové Organon*. Chtěla jsem původně o něm napsat prostý referát do Ruchu. Dobrá. Dříve však, než jsem vůbec je četla, napadlo mi, že bych mohla sepsat celý článek o té věci, a sice v rámci metod ve fyzice, zvl. indukce a analogie. To se stalo dříve, než jsem řádku přečetla z díla! Jen podle názvu vidím, že to bude nějaká fyzika a logika proti Aristotelovi. – Poznámka: Loni tyto doby jsem si vytvořila plán na ϕ matematiky. Líbilo se mi to, ale byla jsem současně nešťastná, jak býváme nešťastní, když si myslíme,

že v dalším životě nezbude nic jiného, než co jsme ve třiceti letech vymysleli. Než se rok s rokem sešel, mám takovou spoustu námětů, že bych to vůbec hned tak nezpracovala. Do budoucna se nebojím, že bych neměla dost přísně vědeckých témat ke své práci.

30. března 1923

Básníci si myslí (a jiní si to o nich také myslí), že tvoří na podkladě virů prožitých. Sleduji na sobě zcela přesně také tahy nahorů – dolů. Protože intelektuální svět je logicky urovnaný, není to na mně vidět např. v nějakých erotických komediích. Ale je to tu. Studuji jak blázen, a nic mi nenapadlo: jsem dole. Marně čekám okamžik, kdy mi zasvitne spojení spousty faktů. Najednou bez jakýchkoli vnějších – aspoň viditelných důkazů je tu jasno: správná myšlenka je nalezena. Nastává pro mne svátek daleko větší, než jsou předepsané církevní. Beztak myšlenková práce je náhradní náboženské vznícení. A ještě o otázce tvoření v transu, o které se hádala Viková-Kunětická⁹⁵ se Scheinpflugem⁹⁶. Moje úvahy o tom jsou tyto (na podkladě zkušenosti): Mám-li svátek, pak zdánlivě předchozí nádeničina a spoustě napsaných poznámek z různých autorů, padá do podvědomí a já píši jak nepřičetná a pak, když jsem přestala žít v tzv. nekritické neúrodě, tj. až se z toho vzpomatuji, začnu trhat ve své napsané práci a marně často shledávám autora, z něhož jsem po případě určité pojetí převzala. To je ten stav transu, o němž (snad) ti dva psali. Nevím, kdo vlastně psal, poněvadž jsem okamžitě začala si to rozvažovat podle svého. Doba, kdy se jednotlivé moje svátky objeví, je daleko pohyblivější než církevní Velikonoce. Až je mi to často veleprotivné.

2. dubna 1923

Dnes mně M. řekl, že považuje můj π ve fyzice za obrat v mém myšlení k novým cílům. Namítla jsem, že to pozoruji již od těch dob, co jsem začala uvažovat o matematice a současně psáti tento deník. Uvidím, zda měl pravdu.

4. dubna 1923

Dočetla jsem Bacona, nevím nic. Proč Bacon není vítán mezi fysiky? Proč jen mezi ϕ ? Tak mi napadá, když čtu předmluvy klasiků fysiky (Galileiho, Newtona atd.), že je tu přec rozdíl: především v tom, že jeho zajímá fysika po pokusné stránce a ne systematicky; hovoří o všem možném; za druhé, že Baco⁹⁷ neužívá mat. a o mechanice vůbec nepíše, kdežto vývoj moderní fysiky se začíná právě vývojem mechaniky. Ovšem pánové z vídeňské university opravdu sebrali jen předmluvy ke klasickým dílům mechaniky (Galilei, Newton, Ditlenibert, Lagnange, Kirchhoff, Tlerty, Helmholtz). Možná, že v jiných dílech je též baconovské všehochnuti.

6. srpna 1923

Až teprve teď jsem napsala dlouhatánský referát o Baconovi za jediný večer, nemajíc téměř žádných poznámek. Vůbec si myslím, že žádný člověk, leda by to byl pouhý snaživce, nemá zodpovědnost úplně za svoje dílo.

Zas po dlouhých – měsících pracovní energie. Čtu zatím Petzoldta, *Die Relativitätstheorie der Physik*⁹⁸. Soudila jsem, že je nutno Petzoldta přečíst při studiu o π , ale vidím, že ne. Nad Macha se žádný z ostatních nedostal. Ostatně

tohle má tu výhodu, že jsem se tak dostala mezi autory, kteří dnes znamenají vrchol, tj. relativistické fyziky (Einstein!)

9. září 1923

Při čtení Petz. mne napadlo, že π fys. se bude klidně držet dále, zvl. názory Machovy, a sice ponese jejich prapor relativistická fyzika, jejíž náběhy mocně jsou obsaženy v Machových dílech. A ještě něco: v té přednášce by se snad! mělo pojednat o velice důležitém relativistickém pozitivismu, v němž dnes vlastně čistý π přešel!! A souvisí to úzce spolu, protože π odstranil „absolutní“ prostor, čas, ... a dal tak místo relativistickému pojmání. – Připomenout, že k relativistice jsou dnes tři směry, jak to [...] Vorovka ve výroční zpr. JČMF⁹⁹ 1921/22! (positivismus, empirický realism, apriorism).

10. září 1923

Avenariův¹⁰⁰ π záleží patrně v tom, že stanoví princip nejmenšího vynaložení sil, který je obdobou Machovy ekonomické ideje. Ale Avenarius sleduje ekonomickou ideji pouze v ψ . (*Philosophie als Denken der Welt gemäss dem Prinzip des kleinsten Kraftmasses*¹⁰¹).

11. září 1923

S Machovým opravdu podstatným zkoumáním srovnati Avenaria nesnese. Např. v *Philosophie als Denken der Welt genauss dem Princip des Kleinsten Kraftmasses* na str. 45 píše o síle a kauzalitě, ale to je jen povídání.

27. září 1923

Změním patrně svoje zaměstnání. V pondělí 24. jsem byla u dr. Forstra¹⁰², jestli by nebylo pro mne místo v ψ technickém ústavu¹⁰³. Možná, že bude v dohledné době. Musím studovat nové věci. A sice, udělám to takto: 1. zapracovat se do počtu pravděpodobnosti, 2. zapracovat se do statistických metod. 3. naučit se aplikacím obou těchto počtů na ψ . – Co se týče geometrie, dosud nic nevidím, žádnou nutnost.

29. listopadu 1923

Pracuji v matematických úvahách o psychologických úkazech. Docela nic se nemusím stydět, že jsem dosud tolik se zabývala introspekcí a považovala ji za jediný pramen ψ : dnes to mám potvrzeno. Žádná matematika a žádný pokus nám vlastně nic ψ neukáže, pouze introspekce. Všechna měření se dějí na biologickém podkladě, a tu mne drží Mendelův zákon, jinak bych si musila zoufat, protože jinak by se to všechno matematické uvažování houpalo ve vzduchu.

Poznámka k přednášce dr. J. L. Fischera Positivism a sociologie. Je nutno se prát se zemí a snad nám někdy vydá zlato nebo démanty – nebo živný chléb. Fischer se vznáší v oblastech, a jen kde se země dotekl, tam jsem mu rozuměla. Každý člověk by měl projít jeho školou, ale jen dočasně. – Forster je zemní člověk: pořád rozhazuje zemí a poklady, které v ní nalézá, hází sviním.

1. prosince 1923

Ty úkazy jsou měřeny fyzikálními aparáty, jež dají určitá čísla. Tato čísla jsou podrobena výrazně počtu pravděpodobnosti. Nevidím v tom žádného vztahu

k biologii! Lze o ψ úkazech mluvit jako o každém náhodném jevu ve společnosti! Kde je tedy Mendel?

10. prosince 1923

Po dopise Fischerově: Myslitelská činnost se skládá ze dvou částí: 1. býti schopen chápati cizí myšlenky a nevyhýbat se jim, 2. mítí svoje myšlenky. Snad by bylo možno nalézt člověka hotového, to bude asi Forster. Nikoli Fischer. – Mně vadí nejvíce ještě to, že mám mozek sevřený cizími teorémy. Ale on je tak zdrán, že už sugescím nepodléhá tak mnoho jako dříve, a vidím už problém v jakém si komplexu. Ale chybí mi ještě, aby se nějak rozpracoval, více si věřil, otevřel se, pracoval spíše na větších rysech než v analýsi drobných, ba spíše úzkých problémů. Pak mám ještě jednu důležitou pochybnost: mám psát o problémech, které mne vábí hlavně proto, že jsou mně obtížné, nebo o problémech, které jsou mi snadné? Např. mne vábí odjakživa matematika, a přec všechny její problémy při její nynější vyspělosti jsou mi naprosto těžké. Vábí mne psát o noetických předpokladech matematiky, které jsou mi těžké. O pozitivismu ve fyzice psát se mi zdálo lehké, a přec přednášku Fischer uznal za nejlepší, chválil Forster, Vorovka a Závíška. Co je to v člověku? Musím se zeptat Fischera, kterou přednášku v Jednotě považoval za velmi dobrou. Ten dopis je celkem velmi zajímavý.

1924

13. ledna 1924

Dnes jsem dostala velikou ránu, snesitelnou jen proto, že moje zdraví je nyní nějak neobyčejně dobré. V únoru mám přijít do Psychotechnického ústavu, kde budeme konat pokusy na různých lidech mladých a pak to matematicky zkoumat.

1. Pokusy se dějí na aparátech a není mi tajno, že aparáty mění svoji citlivost: a i když by nakrásně dosti slušně fungovaly: je to měření psychických dějů? Vždyť je to měření fyziologické!

2. A tento bídný materiál mám zkoumat matematicky. Nejdůležitější počet zde je korelační. Ano, ale korelační počet je dosud nedosti odůvodněn a nějaký matematik prý dokázal, že lze nalézt korelace mezi jakýmikoli dvěma řadami!! Já se v tom dokonce ani nevyznám a už mi tato kritika odnímá víru ve vůbec nějaký výsledek!

Je si Forster těchto nedostatků enormních vědom?

16. ledna 1924

S velikou silou jsem se vymanila z této vědecké [...], neboť jsem si dovedla učiniti tento závěr: Pokusy, ať už jsou jakékoli, ať dávají čísla jakkoli zaručená, mohou se zkoumat statistickou metodou tímž právem, jakým se dělají například tabulky pojišťovací, a nikdo při tom není zkrácen! Prostě výsledky získané při pokusech jsou projev hromadný a záleží pouze na tom, abych dobře ovládala matematiku.

Finis.

20. ledna 1924

A když jsem si silou vůle vsugerovala tento nádherný plán, dověděla jsem se, že poloviční dovolenou nedostanu (prozatím důvody neznám). Na to hned jsem se pustila s plnou vervou do překladu Arnauldovy logiky¹⁰⁴. To je můj lék na smutek, práce. Zase nyní budu se starostmi uléhat, se starostmi vstávat. Zdá se mi, že smrt na mne zase sáhla a že moje životní štěstí už je to tam. Proč to je, že je člověk čím dál tím smutnější? Řídím celý svůj život (např. nákup knih, zařizování bytu) tak, jako bych měla zítra umřít. – Ještě více jsem se zhrozila možného přeložení na venek, když jsem viděla, jak i Fischer, člověk, který si dovede dělat okolí ze svého [...] bohatství, je tak smuten v Olomouci, že by hned utekl, kdyby bylo kam!

26. ledna 1924

Jsem docela přesvědčena, že moje fatální štěstí, které mne vždy vytrhlo až na okraji propasti, je to tam, a že proto už nesmím na ně spoléhat. Ale dnes mi napadlo, nemůžeš-li spoléhat na náhodu, spoléhej na sebe, dávej více pozor na svět, nechod' slepě: zasahuj sama do svého osudu, nelze-li pasivně se oddat „štěstí“, tj. šťastné náhodě. Dneškem se stává ze mne po této stránce nový člověk. Budu si štěstí hledat, ale půjde to daleko nesnadněji, než když štěstí mne samo hledalo.

27. ledna 1924

Moje druhé životní pravidlo: to, o čem jsem přesvědčena, že je správné a nutné, neodbývat. Nic neodbývat, leč to, k čemu mne okolnosti donutily (tak např. považuji za zbytečné dokonale se naučit cizí řeči, učit se cizím myšlenkám: nejlépe mít své). Mé první pravidlo životní je z r. 1910 a zní: Nic nekopírovat! Jít vlastní cestou! Pak mám některá hesla, která jsem převzala: 1. Kdo jda cestou hází kámen za každým psem, který naň vyštěkne, nedojde daleko (z tureckých přísloví). 2. Serva ordinem, et ordo servavit te (sv. Augustin). 3. Varovné: Kdo chodí s moudrymi, moudrý bude, ale přítel bláznů podobný jim učiněn bude atd. (Šalamoun, Kniha moudrosti). 4.) Poslední – nevím, zda je můj vynález, či zda jsem je někde četla: Kdo ovládne sebe, ovládne i jiné.

Také je někdy dobře vypřáhnout z vědy (překládám teď prostě Arnauldovu *Logiku ou l'art de penser* a píši rozvodněnou psychoanalysu) a jít trochu do sebe, podívat se na svůj duševní obzor. Bohudík, minulost mne netrápí, ale zato, bohužel, budoucnost!

2. března 1924

Poznámky k Forstrovým pokusům: aparát mu nepoví ničeho, zato jeho vlastní obrovská znalost lidí. Zná tak opravdu lidi? Není to, co o mně řekl, zvl. o rodičích jeho vlastní případ? Měla bych, být hochem, nejkrásnější podmínky, a není u něho ten případ splněn? – Zkoumání inteligence, pokud ji F. provádí sám, mi připomíná inkvisiční vyšetřování. Jinak aparát hlupákovi nepoví absolutně ničeho.

Pak ještě něco: obyčejné zkoušky inteligence obyčejně odsoudí matematika, že není dost inteligentní. Pokud já se pamatuji, má matematik sevřenou inteligenci, ale ne snad nepatrnou! Ovšem i hlupák se může matematice naučit (snad však, bohudík, jen středoškolské), ale nemůže prý pochopit různé psychologické záhady. Pak bychom však stáli v úžasu nad

genialitou prosté ženské, která chce pouze ulapit muže, jakou má skutečnou znalost jeho slabostí. To mi nejde na rozum.

9. března 1924

Nad Šerackého¹⁰⁵ *Kvantit. určení* atd. Připomíná mi nepříjemně čádoštinu: nedostatek ducha maskovat cizím peřím. Bohužel, v toto se zvrhá positivism. Jestli se Š. odvolává na Kího*, že jeho (pos.) metoda je jedině v ψ správná, pak měl si všimnout Kího lépe. Kí není bezduchý člověk, a proto jeho dílo má vyšší hodnotu než takovéhle hnidopišství. Nač ke všemu tomu psát rozsáhlou předmluvu, vydávat jako samostatné vědecké dílo, když tam není myšlenky ani základní, ani originality v nějakém detailu!

A pak, jedna z nejdůležitějších věcí: Š. vůbec neví, co to je přesnost myšlení. Jeho definice jsou nemožné (hned definice kontrastu). A vůbec nemá smysl pro vyšší hledisko. To je tuze přízemní plaz.

V jeho číslech najít chyby, jak by si představoval Forster? To přec nelze. Data z pokusů nemohu kontrolovat bez vlastního pokusu. Ale jsem jista, že dohromady to tvoří falešný soubor. Forsterovi se to prý líbí: 1. to mnoho nestrhne, 2. je zachvácen jistou řevnivostí a netrpělivostí. 3. anebo je to konečně prostě známý forstrovský způsob paradox. Kdož ví.

Přitom lze ocenit „Kontrastom“ (práce jedná o kontrastu) způsob Fostrova myšlení. Foster má schopnost jednotlicích principů, myslí abstraktně a přesně, dovoluje si řešit nejhlubší problémy. Šeracký? U toho je vidět, kam jedině dovede člověka ctižádost, nemá-li ducha.

Určité věci nutno změnit v myšlení: tak tu, že při psychologickém experimentu záleží na množství pokusů, nikoli na jich přesnosti (ve fyzice obráceně).

Ten případ s červenou růžicí, který si budu exp. zkoušet, má hlavní záruku v tom, jak odhadnout příměs subjektivní růžice. A vida, těchto možností je mnoho: 1. nejpřesnější kathetometrem (příliš drahé). 2. [...]; 3.) posunutelným rámcem z jemných drátů; 4. visírkou. 5.) nivelačními vahami. Případy 2.–5. vyzkouším.

Kontrolu by bylo možno provádět nulovou metodou (zmenšování růžic, až by v následujících případech to bylo prohlášeno za „stejně“).

6. října 1924

Pusto, prázdno. Rána, která mne již již zastihovala – přeložení do Slezské Ostravy – mne sice, přímo zázračným způsobem nestihla, ale stihla mne na zdraví. Je zajímavé, že buď utlumením životní energie, anebo opravdu samo sebou, jsem ztratila tisíc představy o méněcennosti na [...] školské. Snad že jsem z obou případů (loňského do Bratislavy) viděla, že mne škola nikdy nedala k dispozici. Ta rána mi <vyjasnila> odstranila tuto nesnáz.

V minulém roce má duševní práce se omezila na sepsání nového úvodu do psychoanalysy a na překlad metodologie Arnaultovy s maličkým úvodem. Tuto ps.u právě dopisuji (ještě literaturu) a v nejbližších dnech ji odevzdám. Je značně bohatší než dřívější, ale ta první byla také velmi dobře stavěna. Jinak si z toho žádnou slávu nedělám, naopak. – Přehled Arnaulta, protože může být větší, doplním o různé příklady, takže bude pietnější; vykonám studii o metodologiích jiných starších logiků a napíši dlouhou předmluvu. – Včera mi

* Františka Krejčího

napadlo sledovat „zákon seriový“ v psychologii: je to zákon o podvědomých vlivech při sympatii. Viděla jsem, že tělesné vady zjevné bývají obvykle spojeny s řadou tělesných vad méně zjevných. Pak jsem viděla, že sympatie na první ráz je způsobena množstvím příjemných vlastností, z nichž jen jedna <je> mi byla patrna na první ráz. Podobně s antipatií (naftalín).

13. října 1924

Tuže by se mi líbilo, kdyby se Hoch osvědčil a slíbil mi závazně, že mi vytiskne úplný překlad Arnauldovy *Metodologie*. Napsala bych k tomu širokou předmluvu o metodologii ze strany výhradně logické.

Dnes jsem začala „číst“ Russella, *Mysticism and Logic*. Tyto studie a Berkeleyova *Mysticism in the Modern Mathematic* chci prodělat jako přípravu k studii o mysticismu, zatím v matematice, později snad ve fyzice. Co je mysticism v matematice, to je mi zhruba jasné: je to zavádění ∞ , 0 apod. Ale co je mysticism v logice? Logika má mnoho nesnází, snad více než matematika. Ale R. sotva bude sledovat detaily. Snad bude uvažovat <systemy> metafysické systémy filosofické, které vznikly na logických předpokladech, jako pythagoreism, <hegelianism, eleatism> eleatism, hegelianism? Jsem zvědava.

Pozoruji na sobě, že nedovedu myslet, nevidouc před sebou cíle. Jen tak se vzdělávat pokaždé v jiném oboru se mi dokonale zprotivilo. Musím si stanovit cíl, např. název práce, a pak jsem spokojena a pracuji. Bez cíle už nesvedu se udržet v <jedné> práci.

23. listopadu 1924

Vzala jsem si nové pero. To je proto, že jsem cítila, že mi napadla práce, která nebude tak docela nečitelná. Podnětem k tomu byla rozmluva zcela náhodná s Rudolfem, kterou už jsme docela jistě měli několikrát, totiž o fyzikálních metodách. Vždy jsem se k tomu stavěla, jako bych neslyšela. A dnes náhle mne to přepadlo a nadepíši to asi *Subjektivnost fyzikálních metod*. Ovšem, že zanechám zatím mysticismu v matematice, do kterého jsem neměla beztak veliké chuti. Nejbližší dílečko bude, jak už několikrát jsem zde ohlašovala, překlad úplné metodologie od Arnaulda a v předmluvě srovnám Descarta a Newtona. Vidím těžiště logiky v metodologii. Bude to odpočinek, jehož nutně potřebuji.

K habilitaci, kterou mi nabízí Vorovka, se stavím odmítavě. Především, po prvé a za prvé je nutno, aby se za mne někdo vzal. Ale V. neudělal ani tolik, aby se zeptal děkana na možnost dámské habilitace.

3. prosince 1924

Letošní rok byl hrozně hanebný: vědecky znamená pouze kus psychoanalysy (Taje! podvědomí¹⁰⁶), za co se budu zas až do smrti stydět jako za „článek“ o Dostojevském, pak neúplný překlad Arnauldovy nauky o metodě, který vyžaduje ještě doplnění (až mi to Hoch pošle) a širokého úvodu. Toto vše není věda. Psychotechnika se neuskutečnila, ve škole jsem měla neúspěchy, zdraví mizerné. Srdce tak slabé, že někdy mám cit slabosti až k smrti. Finančně bídný.

1. prosince jsme s Vorovkou umluvili plán společné práce *O problému kausalit a reality v moderní vědě a filosofii*. Půjde to? Myslíme každý jinak, oba nedůtkliví a Vorovka záluďný přes všechnu zdánlivou upřímnost. Nepůjde-li to, bylo by lépe, abychom se brzy rozešli, a já si napíši svoji *Subjektivnost*.

6. prosince 1924

Kde je problém kauzality a reality ve filosofii, je mi jasné. Ale kde je ve vědě? Zatím nemohu přijít na nic než na mechanismus kontra vitalismus v biologii. V mechanismu je víra v dokonalou kausální závislost. V psychologii toho není.

8. prosince 1924

Intelektuální život se mi nyní stále splétá s citovým. Zdá se mi, že citově vyspívám teprve teď! Proto letos se rozhojnil „citový“ deník, ale zeslabil tento „intelektuální“. Napadlo mi, že i já jako každý člověk mám svoje mystická tajemství. Jsou dvě a povím je, jak umím. První z těchto tajemství je, že jsou lidé, kteří jsou tak bohatí životem, že dovedou (i při vší početnosti) něco v člověku rozbít. Buďto je ten člověk prázdná nádoba a pak nezbude nic než střepy. To byl asi případ, o kterém mi říkal Vorovka. Druhý případ je vylíčen Olbrachtem v *Podivném přátelství herce Jesenia*.

To je můj případ. Nějak se něco v člověku uzavřeného rozbije a člověk najde pod tvrdou skořápkou sama sebe. Stala jsem se filosofkou. To ostatní je věc píle: nechci se klamati!

Druhý případ, kde hrají mystické vlivy úlohu, je tento: jsem přesvědčena, že duchové popudy hrají vliv na tělesné, např. že jsou určitá duchovní manželství, jež mají vliv na tělesnou plodnost. A že duše milencina vstupuje jako podněcovatel tělesného aktu. A tak ne vlastní žena, nýbrž milenka (a to milenka ryze platonická) je jakousi mystickou matkou tělesného dítěte.

9. prosince 1924

Dočítám *Historii problému ∞ do Kanta* od Cohna. Jen matematikové dovedou povědět něco podstatného o ∞ . Také dovedou těch svých úvah použít ke konkrétním výpočtům. Tím ověřují teprve dobře svoje předpoklady. Mystické úvahy o ∞ pouze zaplétají. – Jsem ráda na světě v těchto dnech, protože mám trochu síly, a to je zájmu pro čtení abstraktních, logických věcí. Přílišné zabývání se city škodí. – Kant, jak se mi zdá, nepřispěl k řešení problému ∞ .

15. prosince 1924

Vzala jsem na sebe úlohu, že napíši větší část příručky logiky. Zatím nauku o metodě, které hodlám dát značné místo, protože vidím těžiště λ v této části. Není to žádná věda, jen trochu dřiny.

1925

1. ledna 1925

Včera večer jsem teprve vlastně dokončila překlad <(logiky)> (metod. logiky) Port-Royalské¹⁰⁷. Z původního nadšení pro ni nezbylo skoro nic. Snad proto, že s chystanou naukou o metodě, kterou sepíši samostatně, jsem prohlédla, že Arnauldovi mnoho chybí, a to nauka o indukci, která v moderních logikách hraje takovou úlohu a která je zkušební kamenem prvního řádu pro teoretického logika. Dá se to nahradit svěžestí výkladu? – I kdybych připustila, že indukce přesně patří do heuristiky, přece v obsáhlé knize o logice by musila být velká partie o indukci, byť třeba ne v kapitole o metodě.

9. ledna 1925

Ve dvou večerech jsem napsala úvod k Arn.; zcela jiný, než před rokem, úplnější a střízlivější. Celkem se mi líbí. Čtouc k tomu *Blaise Pascala*¹⁰⁸ od Masaryka, podívala jsem se na metodu Masarykovu. Je velmi svobodný v úsudcích a volný, proto nemohli historikové s ním souhlasit. Je zajímavé, že Masaryk psal tuto studii, právě když mu byly 33 roky. Já také.

Hned zítra mám schůzku s Pelikánem o <meto> chystané logice. Musím rychle si učinit nárys, aby nebylo vidět, že jsem vskutku na to celý měsíc nesáhla. Myslím, že bude nejlépe, rozvinu-li celou nauku o metodě na problému vědy. To bude přirozené, protože vlastně celá metodologie je ve službách vědy.

Ještě jedna poznámka: chybí klasifikace v Arn.

večer: Problém vědy: Buď staticky (Čáda), nebo dynamicky (Mach). To je zajímavé.

Stavbu práce s Vorovkou si představuji jinak, než jak on je zvyklý: pěkně seřadit myšlenky kolem několika mála centrálních myšlenek, a ne jako on to dosud dělá, psát filosofické „romány“ o haldě kapitol!

16. ledna 1925

Čtu si teď *Kapitoly o vědě* od Kozáka. Snad má stejnou chybu jako já, že jsem si svoje chyby uvědomila: neschopnost pustit se do velikého díla; myslím, že mi chybí ta ohromná, slučující paměť, které se obdivuji např. v díle Helmholtzově (to je srozumitelné). – Jedinou výmluvu mám, a sice čerpanou ze statistiky: kolik středoškolských profesorů vytvořilo veliká díla? Ani jeden. Střední škola totiž není vhodnou basí pro tvoření velikých děl. Člověk musí z hodiny na hodinu přeskakovat ve velikých časových distancích (prima až oktáva). Toho je zbaven vysokoškolský učitel. Jenže habilitace pro ženu je dnes nemožná, z naprosto jednoduchého důvodu, že nemám přímluvce.

O svobodě vůle. Jsem rozhodná deterministka a vycházím z faktu podvědomí. Naše všechno jednání je určeno podvědomými vlivy, které nám ve většině případů nejsou známy. Tím je ovšem větší naše zásluha, přemůžeme-li tento determinismus aspoň v morálních věcech. Má definice <svobody individuální> individuální svobody byla: svobodný je ten, kdo se dovede opanovat tak, aby vnější okolnosti mu nedělaly potíže. Zvůle není žádná svoboda.

Proti tomu Kozák píše: „Individuální a jedinečné složky přírodního dění se vymykají jednoznačnému příčinnému určení minulostí. Zde se pohybujeme v říši svobody.“ Domnívám se, že to je správnější, <snad> v každém případě kompromisnější než moje; proto zajisté životnější a správnější.

18. ledna 1925

Kozák chce zakládat náboženství na vědě. Zvědečtiti náboženství. Ale to je podobné, jako by zamilovaný muž <dovedl> chtěl rozložit všechny příčiny své lásky! Takový pokus by znamenal konec lásky. – Vůbec myslím, že Kozák psal knížku, aby se líbila. Je to pêle-mêle, z něhož diletanti mohou mít radost.

19. ledna 1925

Zajímavá otázka, a bylo by ji možno důkazem řešit? Tedy: Čím se to děje, nevím, ale vidím: v městech a vůbec ve střediscích vysoké kultury jsou velmi časté typy zženštilých mužů a pomužštělých žen. Nejlépe je to vidět u národů už v úpadku (homosexualita a lesbická láska). Toto promíšení pohlaví se mi

zdá faktem nejen tělesně viditelným, nýbrž i duševně, např. v myšlení. Například o mně se říká všeobecně, že mám mužské myšlení, a to prý velmi krásné. Tělesně to není na mně vidět a také sklony mužatek k dívkám nemám. Naopak mne ty jejich adorace nanejvýš obtěžují a považuji za svou slabost, že je co nejrozhodněji neodmítnu. – Ale je tu otázka ještě zajímavější a myslím, mého vlastního ražení: jak je to s polygamií a polyandrií? Podrobněji: je poly-, ať tělesná, ať duševní, zjev primitivního slučování, nebo velice kulturního, degenerovaného? Co se týče tělesných slučování <zde>nemám zkušeností, protože nežiji v takovém prostředí. V duševním znám některé případy a tu se mi zdá, že je to projev duše degenerované, vysoce kulturní, která je tak rozbitá, že musí mít mnoho duší jiných, aby každý fragment byl nasycen. Jednodušší člověk to naprosto nepochopí. Duševní poly- je beztrestná před zákonem, ale je právě takovou nevěrou k jednomu člověku, např. manželé, jako tělesná. Jediná omluva celé věci je ta, že člověk jí postižený si ji ani neuvědomuje, dokavad se k ní nepřidruží tělesná touha. Ale teď: je toto pravda?

2. února 1925

Musím všechno chápat psychologicky, pak tomu rozumím. Např. dosud jsem nepochopila dobře kauzality, proto mi není jasná. Psychologické pojmání je u mne rozhodující. Ovšem ještě nedovedu říci, co tím rozumím. Snad to, že musím znát, jak se k pojmu dojde.

Nejlépe se píše kniha, když ji můžete psát skoro z paměti. To dělám teď s logikou, kterou píší společně s Pelikánem. Vzala jsem si na starost vědosloví. To mi leží nejlépe. – Metodologii Arnauldovu snad mi vytiskne Pelikán. Času dost.

O méněcennosti ras. Forster se zlobí na český národ, že je méněcenný. Nemáme prý ani jednoho geniálního člověka! A pouhým poměrem, tj. že je nás málo, se to prý vysvětlit nedá. Myslím, že to tak není pravda. Prostě každý národ má své doby, kdy vévodí. Na nás patrně dosud nedošlo. Představme si jen katedrálu Nôtre Dame, která vznikla v 11. století, a pohledme na naše kostely z těch dob!! Zanikneme také všichni, ale Francouzi půjdou napřed. To se mi neodbytně vtíralo. S tou „vyšší kulturou“ to máte tak: já jsem se vypravila z nadšení pro Francouze tím, že jsem je zblízka viděla. To je asi tak, jako by člověk najednou žil v rodině bohaté, které se dříve obdivoval. Insp. Kepota se přestal obdivovat „vyšší kulturu“, když za kongresu ve Švýcařích viděl „pronárody“ Peršany, Araby, atd., kteří mají podle Evropy náramně nízkou kulturu. – Já jsem neměla příležitost srovnávat, ale měl ji Kozák. Píše: Co do virtuální schopnosti jsou Angličané, Američané... rovni < Rumuni a Řekové > např. Rumunům a Řekům. A přece to v Rumunsku, Řecku a Španělsku nikam nevede. Geniálnost Rusů a píle Němců jsou příslovečné, a přec jsou a budou dlouho par terre. Příčinou toho je mravní a myšlenková desorganisace. (?? Co to je.) Záleží především na souhře drobných složek. V Americe proti nám: život pohlavní je čistší, rodina pevnější, demokracie je založena na zásadě zodpovědnosti. Výsledek vzestup. – My, Č., trpíme myšlenkovou, ideovou desorientací.

2. března 1925

(Jedna poznámka o ceně logiky.) Absolutní jistoty, že jsem správně usuzovala, mi nedá logika, nýbrž zkušenost. Cena logiky je podle mne v tom, že se náležitě

rozebere daný pojem. Nic víc. Tedy největší význam <definice> má definice. Nešla bych nikdy dál, než Sokrates, k definici.

To je něco podobného jako v matematice: chcete-li sčítat věci, musíte si je převést na stejný jmenovatel, třeba na kupní cenu. V logice smíte užívat pouze vědeckých termínů, abyste se dorozuměli. Jinak to nelze. Krásný příklad: Ioni nám dal Forster „logický test“. K řadě slov jsme měli napsat pojem protivný (myslím to ve smyslu dvojčlenný spor – protiva), který by nebyl vyjádřen pouhým ne-. Byla tam řada slov, které bylo lze vyjádřití protivou mnohoznačně; ale na jedno se zvl. dobře pamatuji: „zdařilo se“. Napsala jsem: „pokazilo se“. Forster nebyl spokojen. Prý „selhalo“. Vizme i zde velikou mnohoznačnost, a zase i Forstrovu pořádnou logickou omylnost! Když položíte tuto protivu čistému fysikovi, řekne vám: selhalo, protože myslí na experiment. Ale řekněte to kuchařce! Oběd se zdaří nebo se pokazí! Já jsem ovšem tenkrát nemyslila na oběd, ale chtěla jsem nalézt slovo co možná obecně protivné. Byla jsem tehdy lepším logikem než Forster. Ovšem to je jen jeden případ: ale, prosím, zde se bezpečně vyznám. Co však bude chyb v textech jiných<!, kde se ani Forster dobře nevyzná! Já si od těchto zkoušek téměř ničeho neslibuji. A že jim Forster věří, tomu se nedivím. To je zas jeho jeden skok, kterých dělá stále množství a kterým věří: neboť podstatná vlastnost jeho duše je, že má chorobnou víru v to, co dělá. Doufám, že později se u něho určitě dostaví kritika.

7. března 1925

Jsem stížena železným poutem dědičnosti. Právě v 33 letech silnou nervosou, kterou též trpěla v těchto letech má matka. Protože u mne nejslabší místo jest srdce, dostala jsem zesílenou srdeční neurosu, která mne vyděsila již pětkrát srdeční slabostí, jako bych už umírala. Trpím jí již od 18 a půl roku, doby to, kdy jsem duševně dospěla; ale tyto záchvaty srdeční slabosti mne chytily až v červnu (nebo v květnu?) minulého roku. Poznatek: už si dovedu představit, jak mi bude, až budu umírat. Nikdy jsem si nedovedla myslit, jak to lidé mohou říci: „Já umírám“! Druhý poznatek: Freud nemá pravdu, když vykládá, že všechny neurosy vznikají z potlačeného pohlavního pudu. Bohudík, že jsem našla rozumného lékaře, který provádí diagnosu velice správnou: že jsem nervní, předřený člověk, který potřebuje spát a uvolnit v práci. Vida, zlobívala jsem se na Macharův článek *Slavný psychiatr*, a dnes bych ho napsala také.

Kdy praskne naše psychotechnika? 1. Buď se dokáže, že testy opravdu inteligenci nedokáží (mně je to jisté, že „úspěchy“ Forstrovych psychotechniky spočívají na jeho úžasné znalosti lidí); 2. nebo se dokáží matematické chyby. Nebo obojí. Obojí se určitě ukáže; jenže zde se v tom nikdo nevyzná. Hezkých pár let se to augurství může udržet, protože nebude chytřejších.

13. března 1925

Goethe: „Ich habe nie an Denken gedacht.“¹⁰⁹ Tomu rozumím tak, že byl stále ve stavu tvořivosti, – kdy člověk letí nekriticky kupředu, dělá ohromný kus práce a ta je nejlepší. Je to asi tak, jako by se řítíl třeba v Hallstattu, v solných dolech, kdy po přečkaném strachu si uvědomí jen příjemnost jízdy a přál by si, aby letěl stále. Ovšem všechno má svůj konec; a když jsem teď nemocna, nepocituji ani na chvíli rozkoš tvoření.

25. března 1925

(Poznámky o školské reformě):

Je mi líto školské reformy. Jsou snad jen dva lidé, kteří si jí upřímně přejí: Vaňková a Matiegková. Bydžovský to spíše považuje za věc své ctižádosti, ale jinak mne jeho důvody nepřesvědčují. Ti ostatní buď chtějí vyhovět ministerstvu, jako Hradonovský, nebo chtějí být proti němu, protože nebyli přizváni (Vocílka), nebo prostě neomaleně mlátí hubou (Machát), nebo jsou rádi, že se přiživí při ohníčku (já).

Poznámky o učebnicích. Píši teď logiku do Školy vševědné¹¹⁰. Pelikán mne zanášá textbooky, historiemi filosofie a různými logikami přeucenými. Myslím si, že učebnice se má psát tak, aby autor zjevně suverénně ovládal látku, aby nebylo třeba citovat. Nevím, co se získá, jestliže vezmu třeba i příklady, obyčejně dost jednoduché, z těchto knih! Učebnice má sice být psána člověkem, který má větší učenost než ti, kdo ji budou číst, ale má být harmonická, spontánní. Rozhodně ne jako seminární práce, kde kandidát musí citovat, aby uspokojil profesora o své píli.

A ostatně, jak už to dnes se mnou je, nestuduji autora, abych se chtěla mu cele věnovat, do detailů, nýbrž abych z jeho myšlenek, nebo snad jediné myšlenky z celého foliantu, vzala podnět k svému myšlení, ale rozhodně ne, abych chtěla přijmout všechno jeho mínění o problému.

K předchozímu odstavci: Rudolf mi připomíná, že totéž říkal Macků¹¹¹ o Novákově¹¹² fysice; že to je kompilační dílo, a že nemá jednotné linie.

29. března 1925

Ad rem Rádl: diskuse, které on tak rád vyvolává, mají u něho původ v tom, že jeho přednášky jsou 1. velice srozumitelné, 2. velice nedbale připravené.

Ad rem Forster: F. mi věnoval „na vlídnou paměť“ svoji znamenitou originální studii o barevných počítčích. Zde je krásná teorie, ale žádné vlastní experimenty, jen několik osobních zážitků. Smí vědec takto postupovat? Positivistické to ovšem není. Řekla jsem si dnes: je lépe přiklonit se k positivistickým nebo idealistickým směrům? Positivism má přednost, že učí opatrnosti. Proti tomu idealism má nevýhodu, že si dovoluje mnoho věcí odkazovat do neznáma. <Tedy> Tj. předpokládá síly neznámé, bohy atd. To je pohodlné! Podívejme se však na positivism! Tak mi současně napadlo: a není positivism právě tak pohodlný jako idealism? Neříká si také pohodlně:... ale o tyto věci se „vědec“ (já dávám do uvozovek) nestará (jako o životní sílu, duši apod.)? – Ale ještě o případu Forstrově: geniální intuice nahrazuje mnoho případů z praxe, zvl. když Forster vykládá svojí teorií aspoň zjevy, které dosavadními teoriemi nebylo možno vyložit.

K mojí logice, část vědoslovná: zůstává v ní stále mnoho formálně-středověkého. Definice a divise nechť si zůstanou, to je strohé, s tím se zatím nedá nic dělat. Ale už důkaz by se dal upravit. Neboť důkaz v experimentálních vědách se neprovádí myšlenkově, jen v málokterých případech, téměř vždy pokusem. (Viz Michelsonových sto pokusů k důkazu teorie relativistické.¹¹³)

Ovšem jak bych to do logiky napsala, to ještě nevím, ale bylo by to zajímavé. Rozhodně z toho budu hledět udělat „něco“.

11. června 1925 (Po rozmluvě s Vorovkou)

Ano, kdybych se zaměstnávala psychologií, byl by to obor mně nejbližší, ale vidím ve Forstroví předobraz své duševní rozvrácenosti. Kdo chce vniknouti v tajemství duševního tvoření, stává se mu, že se podívá za záclonu na zastřené

Saidský obraz! Jak jsem bývala naivní, když jsem tomu symbolismu nerozuměla!

Vorovka mi radí a vytýká současně, že se nezabývám žádnou otázkou detailně, např. teorií kvant nebo relativistickou fyzikou nebo teorií množin nebo logickým kalkulem. Nechci obracet tutéž výčitku a radu proti němu, což bych plným právem mohla. Já to sama vím předobře; teď jsem však velice vysílena po otcově nemoci a smrti († 5. června 1925) a snad i to moje povolání, živé sic, ale vysilující a rozptylující, přispívá k tomu, že se nedovedu soustředit. – Tu metodologii matematiky jsem sice dělala snad nejraději ze všech přednášek, ale za moc nestojí, to vím. – Snad na podzim bych přednášela o anglické filosofii, což by byla příprava k chystané práci s Vorovkou.

Vorovka je stížen zvláštní megalomanií. Domnívá se, že dovede napsat filosofické dílo. Víra jeho však je způsobena zmechanisováním myšlení, jehož si není vědom. Bohužel však příští léta odhadnou nemilosrdně, kdo pracoval zmechanisovaným myšlením a kdo měl v sobě čistý pramen tvořivý.

16. srpna 1925

Vrátila jsem se z Bretagne poněkud posílena. Asi týden přemýšlím o logice, kterou chceme napsat s Pelikánem. Pořád jsem dříve něco smolila, ale teprve v těchto dnech mi napadl opravdový plán: že totiž např. při pojmech pořád potřebujeme definice, při sylogismu tak tak že se vyhneme důkazu atd. Při induktivním sylogismu stěží se nám zdaří, abychom nemluvili o ind. metodě. Analýsa, syntesa, abstr., det., to vše jsou pojmy, jež potřebujeme při nauce o pojmech. Nebylo by tudíž lépe, abychom <připojili> rozbili dosavadní systém logika elementární a vědosloví, a místo toho ty partie z vědosloví přivtělili k logice elementární? Vždyť to fakticky není žádný elementární kus, naopak hezky obtížný!

– Pojem boha se mi změnil. Snad tím, že jsem mnoho vytrpěla a zdá se mi, že moje utrpení není ještě u konce – a kdož ví, zda vůbec kdy bude mítí konec? Bůh se mi dříve zdál jako vyšší člověk, který tvoří asi jako vědec, fyzik, chemik a psycholog dohromady. Výsledky své činnosti pozoruje se zájmem, ale už do toho nezasahuje. Jeho zájem je pouze vědecký, proto nejvýše cítí intelektuální uspokojení ze svého díla, ale nevidí, co bolu dal <těm> stvořeným bytostem!

Dnes se hrozím svého dřívějšího mínění. Bůh cítí. Bůh zná lidský bol. Bůh se nedívá na svět jako zajímavé divadlo, kde je necitelným divákem. Ale přitom si nesmíme myslet, že udělá něco podle našich slepých přání! Ta mu připadají příliš malicherná.

A není to všechno, filosoficky vyjádřeno, útěk z materialismu v zátiší Kristovo?

27. srpna 1925

Kdo by se pokusil nalézt ke každému psychickému fenoménu příslušný logický doprovod, získaný analýsou třeba jen jednoduchého myšlení? (ne tedy už např. v představování, vnímání – to by bylo nesmírně těžké). Jaké jsou logické metody, odpovídající výtvarům fantazie, pouhé asociace?

5. října 1925

Je zvláštní, že ráda píše *Logiku*. Tak se nějak v ní mohu vymluvit. – Psal mi Fischer, že je můj problém, že píše aforisticky. Chtěla jsem mu něco na to

odpovědět, ale tu jsem cítila odpor a včera se mi ujasnilo proč: byla bych se musila analysovat, a analysování je mi nejvýš protivné. Soudím, že to úzce souvisí s pozdravováním se z nervosy. Mám z toho radost, cítím, že jsem přece silná: neboť z těžké nervosy jsem se vypravila se ziskem – s odporem k rozbírání a zeslabování sebe samé.

Dnes se stává druhým heslem mého života: nerozbírat sebe, to znamená: být silnou, hledat radost v kladné, tvořivé práci, nenaříkat. První moje heslo, které vzniklo po prvním krutém návalu nervosy v 18 a půl letech, bylo: nikoho nekopírovat! Kéž by se mi zdařilo i toto druhé heslo přivést k takové platnosti jako první!

5. listopadu 1925

Zdá se mi, že jsem našla při přípravě k *Logice* dávno toužený cíl: jednotící princip, z něhož se dá vše odvodit. Stále jsem nějak neurčitě si o sobě myslila, že jsem psychologička. Včera mi to napadlo jasněji: genese je princip, který mi bude vodítkem. Přemýšlela jsem, jak upravit část o metodách. Čistě logickou závislost jsem napřed hledala, ale nedařilo se mi to. Ostatně která metoda je primární? Přišla jsem na analýsu. Položila jsem si otázku: Proč analyzujeme? A tu jsem viděla, že analýsa není primární, že před ní předchází srovnávání. Srovnávání jako metoda je možné, neboť jím dospíváme k některým vědeckým pravdám (srov. jazykozpyt).

Myslím na Vorovku, jak mi nabídl spolupráci a nyní, zdá se mi, se mu do ní nechce. Snad proto, že se obává své ženy? Možná. A tak mi napadlo, že za rok, dva nebudu já stát o spolupráci s ním a že to vůbec možná bude chyba, když i teď s ním budu pracovat, když už jsem objevila v sobě možnost vidět všechny otázky seřazené podle principu genese. Jsem zvědavá, jak toto proroctví se mi vyplní.

Fischer mi napsal, že v *Tajích podvědomí* jsem dobře začala, ale nesplnila, sepsat skutečnou vědeckou ψ podvědomí. Není však má nesnáze právě taková jako Forstrová, který v *Energetických vlastnostech*¹¹⁴ měl též podati výklad všech jevů jako důsledků dynamiky duš. jevů? A sám Forster, kterého si vážím přes všechny jeho hrozné nectnosti, řekl, že by to teď nesvedl opravit. Jak mám já, prostá profesorka všeho možného na střední škole, při 24 vyučovacích a pěti okýnkách mít klid a čas to udělat? Ovšemže poznámka Fischerova je přípádná a je mi milejší než veliké chválení Pelikánovo v Nár. listech¹¹⁵ a Ruchu. – Pro delší paměť si zachovávám, že v Jednotě jsme měli nyní cyklus o psychanalýze a že prof. Pötyl z něm. univ., který byl přítomen při jedné debatě – sám se jí sice neúčastnil, protože je Němec a konečně přednášel sám příští večer – se podivoval, jak znám ψ av*.

V těchto dnech se mi též ujasnil problém, proč učitelé jako já nemohou dobře pracovat a proč i univ. prof., který byl dlouho na střední škole, za moc nestojí.

Ke každé práci je potřebí kromě mnoha jiných podmínek zaručeně též jedna: plynulost myšlenková. Nejsou-li schopna si promyslet spoustu detailů k práci tak, aby mi všechny jasně jeden z druhého vyplývaly, pak stále škobrtám. Na střední škole si naopak mozek zvyká na stálé rozsekávání času. – Zastavila jsem i bicí hodiny, abych aspoň noc neměla rozsekanou. A dělá mi to ku podivu dobře. Něco na tom je.

* značka A. D. pro psychoanalýzu

18. listopadu 1925

Dnes, po krásné rozmluvě s Forstrem, jsem si v elektrice řekla s ohromným osvícením, že budu žít. Již několik let – nebo snad všechny? – jsem byla zmítána hroznou skepsí a naprosto žádnou sebedůvěrou. Ó ano, měla jsem důvěru v sebe, že dovedu udělat dobře zkoušky, že znám mnoho, ale to nebyla pravá důvěra: že na světě něco svedu. Forster mi svojí analysou vzal snad poslední špetku sebedůvěry, a když loni přišla nervosa a nemoc otcova, zdálo se mi, že jsem hotova. A žít snad jen pro sňatek, který se nikdy neuskuteční? To bylo nad mé síly. – Musím, musím pracovat, věřím si, že přec něco svedu. Odstráním všechny rušivé vlivy, zbytečné návštěvy. Soustředím se. Budu-li chtít, budu i zdráva.

Rozmluva s Forstrem se týkala otázek metafysických, naprosto ne osobních. Přiklání se ke zvláštnímu monismu, podepřeném psychofysikou. Rozuměla jsem mu tak, jako nikdy před tím, a cítila jsem, že vyspívám, a <vrátila se mi> objevila se u mne sebedůvěra silná, hodnotná. Forster mi se stonásobnými úroky vrátil, co mi vzal.

Ale uvědomuji si svoji svéráznost ještě jinak. Byly právě volby a ředitel si přál, abych mu zařídila rádio na přijímání volebních výsledků. Přivedl hosty a paničky. A tu jsem náhle viděla, jsem jiná než druhé. Něco mi chybí a něčeho mám víc. Vzpomněla jsem na Kellerovou, slepou a hluchou, jak si to také uvědomila, že se dorozumívá s lidmi jinak, než oni mezi sebou. A na Fischera, který říkal, že jsem jiná než všechny ostatní ženy (a on měl věru znamenité zkušenosti!).

30. prosince 1925

V květnu vyšly *Taje* u Košatky. Dnes jsem mluvila o odběru s redaktorem A. A. Hochem. Zatím je prodáno podle udání samého nakladatele 1000 ex. Možná, že by bylo přikročeno k druhému vydání. Kdybych je vydávala, leccos bych upravila, co se mi ujasnilo při přednáškách Filosofické jednoty, jež ostatně nestály za nic. Především v teoretické části to, co mi bude v Nových Čechách¹¹⁶ vytýkat Fischer, že jsem nedodržela linii dynamické ψ . Krátce, že jsem nedokončila ψ Frankovu. Potom by tam musilo být o etice psychanalýsy, o pozitivismu Zvendově, více o umění a ψ av, zvláště to, že nedává pochopit <smysl> obsah uměleckého díla. – Pochybuji, že by k druhému vydání došlo. To by bylo zvláštní štěstí. Pak o nemožnosti doplnit z ψ av psychofysický paralelism na psychofysický kausalism.

1926

2. ledna 1926

Do nového roku si přináším chuť k práci. Včera byl u mne Vorovka a vyjednali jsme spolupráci o kausalitě v moderní filosofii. Snad to bude přeloženo do fr. nebo angl. Myšlenku zatím nemá žádnou. To se mi nelíbí, musím něco najít. Nerada pracuji bez ideje.

13. ledna 1926

Kádnerovi¹¹⁷ se moje *Vědosloví* líbí více než Pelikánova část; jak sám P. řekl, prý z důvodů didaktických. Možná dost, že budu později přepracovávat

Psychologii Fahounovu¹¹⁸ pro střední školy <. A tak> (řekl Kádner). A tak mi napadá, jsouc zesilováno ještě podobnými osudy Masarykovými ze *Světové revoluce*¹¹⁹, že možná nedokončím práci o kausalitě, přísně vědeckou, a že budu psát samé věci na objednávku nebo vyprovokované z vnějšku. Kdož ví? – Můj životopis, člověka 34letého, bude v druhém díle Masarykova naučného slovníku. Napsala jsem jej skromně sama.

29. ledna 1926

Zdá se mi, že se to uskuteční. Jenže budu asi psát φπ pro pro r. a rrg¹²⁰. Dnes mi poslali nabídku z profesorského nakladatelství! Budu ráda, jestliže se to uskuteční. Zbavím se Vorovky a jeho ženy a budu zajištěna v Praze.

2. února 1926

Dnes odpoledne se mám dostavit do profesorského nakladatelství, abychom ujednali učebnici. Uskuteční-li se to, jsem navždy zajištěna v Praze: neboť existenční otázka, jak také říká Balzac, je nejtěžší starost lidská. – Nemám ještě plánu, jak bych tu učebnici psala. Je zajímavé, že se více bojím psát ψ, na vědomosti <sv> v níž jsem tak hrda – než logiku! – A prvně mi ostře zatanulo na mysli proroctví prof. Jindř. Březiny, který v r. 1921 v únoru mi předpovídal, že ve dvou až třech letech nabudu velikého vlivu ve školství (a žádal mne, abych mu pak nic zlého neprovedla). Bránila jsem se zuby nehty, a r. 1924?! Dostala jsem pozvání do rady v minist. pro reformu dívčího školství, což spolu s mojí intenzivní prací ve filosofii mi znenáhla tento vliv připravuje. A kdybych nyní napsala dobrou učebnici... Mám však skeptický dotaz: nebylo by lépe, abych se raději starala o čistou vědu a psala s Vorovkou historii kausalit? Nevím, nevím...

Náhodou jsem otevřela svoje poznámky na místě, kde je 2. únor 1925. Dnes už mám kausalitu zhruba jasnou. Napsala jsem o tom veliké říkání, jež tu příkládám (ze 16. ledna 1926)¹²¹. To jsem si ujasnila při té logice!

Vracím se dnes ještě jednou k deníku, abych si napsala to, co mi v dnešní vzrušený den napadá. Kdy člověku napadají nejlepší myšlenky? Kdy opravu myslí? Faraday měl heslo, které je totožné s mým; vyslovil je krátce a krásně takto: „Pracuj, dokončuj, publikuj.“ Má energická povaha vyžaduje takového postupu. Ale na druhé straně jsem příliš filosofkou a tento <rozhod> apodikticky finální způsob práce mne zaráží. Neboť myslím jen, když se na práci připravuji; když mám cíl ji dokončit, pak už nemyslím filosoficky, jen dělnicky. O publikaci ani nemluví. Ovšem mnohé a mnohé věci si ujasněji při dokončování. Tak při *Vědosloví* jsem si se železnou nutností a kázní ujasnila vztah mezi metodami, problémem kausalit, indukce, statistiky, vědy a mnohé a mnohé jiné. Neboť je veliký rozdíl mezi tím, mám-li nápad a chci-li provést ten nápad, a skutečně ten nápad náležitě provést, propracovati! Ceterum autem censeo: snad mi tato učebnice též pomůže mnohé věci si ujasnit, hlavně určité noetické důsledky. (Vidím, že mám strach, že opouštím vědeckou dráhu pro egyptské hrnce!)

A ještě k tomu mému intelektualismu. Věřím, že výchova se může dít jen přes rozum, jestliže totiž odvedeme všechen zájem na pole rozumové. To mi každý vytýká, i Bydžovský, který je pro přímou výchovu. K tomu poznamenávám jen toto: „Věda vychovává; koho naučíte dávat pozor, pozorně srovnávat a myslet, rovně myslet, tomu jste dali nejlepší známku pro všechno, kde se vyžaduje charakter a mravnost“ (Masaryk). A co Pascal?

8. února 1926

Zásady učebnice psychologie.

1. Předpokládati, že o duš. životě málokdo co ví, tedy i profesor; a že všichni učitelé φπ nejsou stejní se mnou.
2. Vycházet z toho, co lze zjistit, tedy od smyslových dat; nikoli od počítků, které jsou abstrakta.
3. Dobře rozlišiti, co je skutečně ψ a co patří do fyziky, somatologie, noetiky, metafyziky; užiji-li toho, také to [...] zjevně vyjádřiti.
4. Napsati knihu tak, aby vábila, nikoli odpuzovala.
5. Všechno vědět, ale ne o všem psát.
6. Za každým pojednáním dáti návod ke cvičením.

25. února 1926

K. Čapek *O nejbližších věcech*¹²², str. 122. Vytýkala mi kdysi jedna žačka, židovka, že prý nežiji. A to je chyba. Mnohdykrát jsem se nad tím zamyslela. Žila jsem vůbec kdy? Myslím, že ne. A co jsem tedy dělala? Nebudu k tomu ničeho svého psát, opíši, co se mi u Čapka z celé knížky nejvíce líbilo: „Tak vida, zas uběhl den a nenechal mně po sobě nic než tenhle článek na stole. Zas uplynul rok a nenechal mně po sobě nic – ale ne, počkej; den je krátký, ale přece něco děláš; rok je krátký, a přece je to kus práce. Míň žiješ, ale děláš víc (podtrhuji já). A i když to za mnoho nestojí, byla to práce, a to je ta nejstrašnější kratochvíle života.

Myslíš, že utrácíš své dny; dobrá, už nebreč; snad je neutrácíš, nýbrž rozdáváš.“ (srovnává s mládím, kdy se mu zdál den nesmírně dlouhý).

A přece mi něco svého napadlo: Čím je člověk starší, tím žije více pro druhé, dává jim, a to je snad jeho povinností. K tomu, „aby byl živ“ <potřebuje>, jak se to obyčejně myslí, potřebuje být moc lehkomyšlný, sobecký a nikdy si nevydávat účtů z minulého života ani si nedělat plánů do budoucna.

14. března 1926

„Pravda je shoda myšlení se skutečností.“ Tato věta by měla platnost asi takovou: naše myšlení = vlastně stará skutečnost, tj. my si pamatujeme, jak kdysi určitý jev probíhal; podle zákona o <indukci> analogii a indukci, jakmile se dostaví podobná část jevu, soudíme (= myslíme), že se bude opakovati celý. Jestliže se naše očekávání splnilo, máme pravdu, tj. subjektivní pravdu: jsme přesvědčeni, máme víru v to, že jsme zachytili skutečné dění.

19. března 1926

Velice se mi znejasnil pojem reflexu. Připustíme-li učení Forstrovo, pak základem duševního života je reflex, činnost. Platí podle toho činný oblouk, že totiž popud zvenčí způsobí uvědomění, ale zase zpět se odráží, jinak že by nastalo nějaké hromadění, které by mělo vzápětí rušení činnosti nervové? Podle Weignera, lépe snad Flechsig¹²³, jsou vedle projekčních center též centra asociační, jež spojují pouze oblasti mozkové kůry. Snad se to rozhodne tím, že si najdu, že projekční vlákna mají též připojení s asociačními centry. – Již jsem si našla něco. Zdá se, že anatomové nemají v této věci jasno. „Vogt (Weigner 94) popírá existenci samostatných asociačních středů v mozkové kůře člověkově, poněvadž všude jsou s ní spojeny projekční dráhy, třeba všem kvantitativně nestejnou měrou.“

20. března 1926

Proč se mají duševní jevy rozpadati v počítky, když je v ohledu duš. nikdy samotné neznamenujeme (snad jen ve výjimečných případech) a fyziologicky je nelze bezpečně umístiti? – Zajímalo by mne vědět, proč se vyvíjejí různé interpunkce u různých řečí (např. franštiny, ruštiny, češtiny atd.). Dokud jsem si rozdílů nevšímal, domnívala jsem se, že příčinou toho je rytmus řeči, který vyžaduje na určitých místech přestávek. Ale tyto přestávky jsou patrně pro různé jazyky různé. Tím ovšem bych nechtěla říci, že interpunkce je zbytečná: je to symbolika, na niž jsme zvyklí a která nám umožňuje lépe pochopiti smysl řeči.

– O grafologii. Písmo je právě tak částečným projevem duševního života člověka jako kterýkoli jiný. Je proto chybné ji odmítati jako něco, co nemůže pomoci <poznati> nám poznati člověka. Ale zase ji nesmíme přeceňovati, neboť celého člověka nám neodhalí. Já sama nejlépe poznám člověka podle obsahu myšlenek ať napsaných, ať vyřčených.

23. března 1926

Po rozmluvě s prof. Kádnerem: byla by vhodná φπ založená na přírodovědě? (Schulte-Tigges) Nebyl by to nějaký materialism? – Upozornil mne, že se mám držeti osnov. A nyní večer mi napadá, abych druhé vydání Fahounovy ψ zasadila do rámce φ, aby bylo patrné, proč je ψ (a λ) φπ. Kolik toho v úvodu napíši, nyní nevím, a co tam bude, též ne. Pak na vhodných místech se zmíním o příslušných směrech. To bude důležitá reforma! A bude stát za to. – Též nutno Fahouna zkrátit.

27. března 1926

Zvláštní povaha! Nejsem myslitel, který by dovedl myslit v pustinách. Musím mít kolem sebe něco, nač bych reagovala, nač bych mohla vázat myšlenky. Tedy potřebuji knihy a lidi, lepší než jsem sama. Nedovedla bych ocenit ticho klášterní cely. Je to chyba?

1. dubna 1926

Po přečtení Kellermannova *Tunelu*¹²⁴: nemoderní knížky, neboť mluví o práci. A protože se ta práce podařila, čte se to jako pohádka, v níž je nutný dobrý konec. A pak: pohádky jsou starého data, a toto je psáno – někdy před patnácti léty! Žijeme teď zrychleně. Rok je čtvrtstoletí. – Že je nemoderní, to vysvitne nejlépe ze srovnání s Čapkem: takový *Krakatit* nebo *Továrna na Absolutno* – ti lidé pracují nějak bez plánu, pudově a nakonec z toho je jen kalamita!

2. dubna 1926

Velice by se mi líbilo, kdybych <nemus> mohla duš. jevy popsat tak, aby vysvitla hned jejich trojstránkovitost – např. při paměti jsou též „sentiments mémoriques“ a druží se k ní nutně pozornost, bez níž by <duš. jevy> paměti nebylo. Při paměti se mi to zdaří udělat, ale nevím, zda se mi to zdaří vždy.

Také mi napadá: dala jsem se zcela do služeb tzv. přírodovědecké ψ, která vše vykládá stopami v nervstvu. Ale to je mechanický názor na duš. dějství. Ten mi vyhoví dost dobře v int. a citových jevech, ale jak ve volních? Viz dokonce Smetáčkův¹²⁵ článek, že instinkt je podnětem pro int. činnost! I kdyby se nám zdařilo vyložit instinkt <volní činností> stopami danými dědičností,

nevyložíme teorií stop vyšší volní činnosti. Zdálo se mi, že je pro mne těžší logika, ale nyní nacházím v ψ ohromně obtížné problémy. – Rozhodně bych se nemohla přiklonit Diltheyově¹²⁶ psychologii. To nic není.

22. dubna 1926

Napadl mi pěkný plán: což tu psychologii napsat nikoli systematicky podle plánu: představy, city, volní jevy, nýbrž roztřídit podle skutečných jevů, např: osobnost, paměť, inteligence atd. a vždy k tomu připojit všechny příslušné city a volní jevy (např. cit radosti při vzpomnutí, úsilí vybavovat). Ale zde to asi neprovedu, možná až při svojí ψ pro gymnasia? Nemám na to nyní čas. Ale logiku už rozhodně napíši tak, že vždy předešlu k příslušné vědoslovné úvaze malou formální poznámku. Nerozdělím tedy formální a vědoslovnou logiku. – Myslím, že to je vliv francouzského ducha (v λ jistě Goblotovy¹²⁷ práce).

28. dubna 1926

Schulte-Tigges, kterého mi doporučil Kádner, píše část logickou pouze o metodách přírodovědeckého bádání, nic víc (tedy ani o důkazu, ani o definici, jen o klasifikaci). A také by to tak stačilo, ne?!

29. dubna 1926

A to by nebylo špatné, kdybych pro reálky místo nějakých povídaní z dějin ϕ podala několik kapitol z $\text{natur}\phi$, jako to má Schulte-Tigges: atomism; kausální a teleologické vysvětlování přírodních jevů, o Darwinově ϑ a o vysvětlování ψ jevů (nevím ještě, co to je!).

1. května 1926

Ještě před krátkým časem jsem se hrozila psychologie a nechtěla ji dál studovat. Nyní ji musím studovat pro svoji učebnici. A co se stalo? To, co s psychanalysou: té jsem se po prvé bála, po druhé jsem se na ni již klidně dívala. Vrátila jsem se zase k ψ , musím studovat nově věci, ale proti jejím úskalím vnitřním jsem již imunní: již jsem si první horečky odbyla. Kromě toho moderní ψ je více objektivní, nebazíruje tak na sebepozorování, které mne tak rvalo. Cítím vůbec klidnější poměr ke svému studiu. Myslím, že je to dobrý pochod: od zneklidnění ke klidu. Ovšem dříve jsem si odnášela zisk z rozervanosti, nyní jsem zcelená a budu přinášeti už zisk druhým ve své práci.

2. května 1926

Stále se hlásá, že nová škola má vycházet ze žáka, nikoli z požadavků kladených na něho. Tento cíl mohu splnit ve své $\phi\pi$, jestliže si ujasním, čeho žák žádá, a pak v mezích přísně vědeckých to vyložím; opakem by bylo, kdybych zůstala vězet v systému starších učebnic. Logiku již napíši samostatně, Fahouna nelze předělat.

Ujasnila jsem si, že cenné jsou pouze vědomosti, jež jsou dobře promyšlené, a že jich může být třeba málo. Tu nacházím v Gaussovi lapidárně vyjádřené heslo: Pauca, sed matura. I přiřazuji je ke svým dvěma životním heslům, jež měla ráz negativní: nekopírovat, neanalysovat sebe.

Tolik toužím po syntese! Toužití, toť špatné slovo: usiluji o syntesu. Ta má jedinou cenu. Jenže moje povolání ji zabíjí. A zůstat si věrnou! To je víc, než nekopírovat. Znamená mi to, že si musím ujasnit svoje možnosti sic, ale v

nich důsledně setrvat a hlásat své. Svět se podřídí pouze <svěrázné> důsledné svěráznosti. Nemá ceny <korouhev> třtina větrem se klátící.

Právě jsem teď před chvílí začala číst Ostwalda. <Exaktn> Přesné pojmové práci, autokritice, svědomitosti, poznatkům a pohotovosti se lze prý naučiti, ale originalitě nikoli. Tedy Čáda nás opravdu učil s rozmanitým výsledkem prvním, posledním nás vůbec učit nemohl, nejsa originálním. Avšak bude-li dobrý učitel, upozorní na možnost nových postřehů a žáci budou také vedeni k originalnosti, v každém případě aspoň k samostatnosti postřehu a úsudku.

17. května 1926

Paměť je základní funkce lidského duševního dění a je nejen pasivní, jak se obyčejně myslí, nýbrž též syntetická. To je má bolest, že se domnívám, že jí nemám. Líbilo by se mi velice napsat takovou studii z paměti.

Logické myšlení není všechno! Proto také matematik, byť by logicky myslil, neumí ještě tím samým dobře myslit!

24. května 1926

Nejlepší by bylo, kdyby každý prodělal školu myšlenkové kázně na přírodní exaktní vědě nebo ještě lépe na matematice. Ale nikdo nechť si nemyslí, že by měl na tom dosti! Myšlení je nepoměrně bohatší, než ukazuje matematika!

Stěžovala jsem si kdysi, že mám málo důvěry v sebe. Teď už jí mám více. Potřebuje vždy zvenčí uznání. To se konečně dostavuje.

2. června 1926

Jaký byl můj poměr k cizím myšlenkám dříve a nyní?

Dříve jsem chtěla dychtivě poznati cizí myšlenky a nezáleželo mi na tom, zda je přijímám přímo od autora či od recensenta, ať jsou zkráceně podány či ne; ať je dílo originální či ne. Měla jsem velikou zvědavost, ale malou kritičnost a <málo> chudý obsah podvědomí.

Nyní: cizí mínění mám nejraději ve formě, kterou mu dal sám autor, ale všechno nečtu; zastavím se, kde mne to začne poutat, a začnu přemýšlet. Nezáleží mi na tom, zda dojdou k témuž závěru jako autor. Ale dnes jsem už tak vycvičená v myšlení, že dovedu dosti bezpečně anticipovati <ci> pochod cizí myšlenky. – Nezáleží mi též na tom, abych se nějak „naučila“ cizím míněním. Mají pro mne cenu potud, že mi pomáhají vybudovat vlastní.

15. června 1926

Nevím, zda jsem si již zapsala jednu důležitou zásadu pro ψ : všude uvést klamně jevy duševní. Neboť lidské poznání, dějíc se prostřednictvím smyslu, není absolutní, jen vydáno zjizvitelným klamům. Klasická ψ chybovala, když klamům věnovala pouze jeden, určitě vymezený \S . – Též je vhodné upozorňovat na literaturu, pak několik ψ technických zkoušek.

Největší starost mám o volní jevy; neboť věřím v determinism; a i kdybych nevěřila, tak zase vím, že se všechno pojí v jedno. Logicky např. myslím jen <potud, že> tehdá, nutím-li se vůli k tomu. To jsou těžké problémy!

17. června 1926

Co dnes považuji za <největší> svoji největší chybu? Pro vědecké myšlení: že vždy spěchám; leccos se mi sice zdaří, ale zatím nejsem schopna větších věcí.

Pro uplatnění sebe: že nemám schopnosti vyjednávat. Dosud vždy za mne i profesorské místo i umístění literárních prací musili vyjednávat jiní. Bohudík, že se vždy někdo našel! Ovšem v samotné práci se vždy dobře uplatním.

Co dnes považuji za svou největší přednost? Že se dosti dovedu vypracovat ze skepse, začínám věřit v sebe samu a dokonce ve svou šťastnou hvězdu.

18. června 1926

Po rozmluvě se Schröttrem: nápadně mi potvrdil to, co jsem si včera napsala. Dal mi, možno říci, otcovské rady. Nechtít všechno řešit přímočaře; přizpůsobit se daným okolnostem. Věřit ve svou hvězdu a že i nepříznivé věci se mohou obrátit v daleko příznivější, než by byly podle našich přání. A že nemám být příliš důvěřivá (to mělo být vzhledem k Pelikánovi), ani ne příliš k lidem nedůvěřivá. – Když tyto rady dává člověk, který z <ničeho> podučitele v Buštěhradě se stal předsedou správní rady Unie, centrálním ředitelem pražských živnostenských škol, náměstkem starosty v Praze, který má jistě 200 000 Kč příjmů, majitel tří domů, auta,... bůh ví, co všechno má – pak se tomu dá věřit.

23. června 1926

Dlouho jsem přemýšlela, co je to inteligence, a nemohla jsem se na ničem ustálit. Až nyní mne napadlo: inteligentní je člověk, který dovede kombinovat v představách, jež sice již má, ale nenacvičené v té sestavě, které je právě potřeba (rozdíl od „inteligence“ dané pouze pamětí). Protože však nevíme, která ta sestava je mu cizí (děti jsou např. z různě vzdělaných rodin) a kterou má nacvičenu, nejsou dobře možné testy, byť i odstupňované podle let. Např. dala jsem v 7. třídě žačkám dotazy z jednoho angl. časopisu, a žádná mi neodpověděla na test: „Co je krátké spojení“, protože dosud jsme neprobíraly nauku o elektřině.

Jak tudíž souvisí inteligence s myšlením? To je otázka, na níž jsem úplně zůstala stát a dávno jsem již nenapsala ve své *Propedeutice*. Inteligence předpokládá schopnost myšlení; ale abychom prohlásili člověka inteligentním, na to nemusí býti mnoho školen v myšlení. Nemusí tedy například znát logická pravidla, nemusí být cvičen na matematice, fysice nebo klasické filologii – <sta> kteréžto cviky považuji za důležité pro výcvik v myšlení. – Stačí, má-li zdravý lidský rozum!

A je to tak dobře, jak to říkám?

24. června 1926

Abych nebyla zbytečně nespravedlivá k těm zkouškám inteligence: budiž, zkoušející si může přátí, aby určitá osoba určité věci znala, a tu si může prostě stanovit, co si přeje. Tak si mohou profesori představit, čeho žádají jako přípravy pro střední školy, a na tom si stanoví testy. Jest pouze otázkou, zda tyto testy opravdu jsou testy pouze inteligence?

27. června 1926

Myslím, že moderní pojem „inteligence“ se kryje se starším a prstonárodním pojmem „chytrost“. Nesmí se však chytrost ztotožňovat se Istivostí, ač jistě Istivý člověk musí býti chytrý; ale Istivost, toť něco už volního a morálně povážlivého. – Je chytrost, resp. inteligence jednotná? Myslím, že ano. Lze totiž říci o

člověku, že je chytrý, je-li ve všem svém myšlení chytrý. – Konečně bych si ráda ujasnila, jak souvisí chytrost s nadáním. Takový prof. Petr je nadaný matematik, má mnoho prací – a přec není chytrý. Nedovede se orientovat v událostech, nechápe lidskou duši. Je zajímavé, že to je možno pozorovat u téměř všech lidí z university. Ti nejsou chytří, jsou jen jednostranně nadáni a tuze vycvičení. Je právě choulostivé, že lze nesnadno vystopovat u starších lidí, kde se projevila inteligence a kde vědomosti. Tyto věci mne napadly, když mne tuhle posuzovaly oktávánky. Že prý mám veliké vědomosti. Tvrdím, že ne; neboť mám špatnou paměť. Ale dovedu svými vědomostmi vládnouti, toť vše.

A ještě o myšlení: lze se naučit myslit i vědecky, ba naučení se jednostrannému „vědeckému“ myšlení není nesnadné. Takový filolog, např. Křepinský¹²⁸, myslí vědecky dobře, ale ostatně to jeho myšlení nestojí za nic. Totéž platí o Krausovi apod. Proto se ti páni tak tuze vyhýbají debatě o věci, jež se týká oboru třeba blízkého! Ale takový Pekař, to je současně chytrý člověk. Ve svých přednáškách dovede viděti i do přítomnosti. Forster, to je též chytrý člověk. – I matematika, i klasická fil. učí dobře myslit.

Myslím, že každý tzv. normální člověk je jednotný. Má tudíž i jednotnou inteligenci i jednotné chování. Podle toho jej poznáme. Může se namítnout: to je návyk, mechanismus! Ano, ale proč se vyvinul? Protože tu byla k němu dispoice. Proč jsem se dovedla vycvičit v turistice a ne v plavání? Proč jsem raději studovala, a s lepším úspěchem, než motala ruční práce? – Některý člověk má vždy hezké chování (Rádl), a ať dělá, daruje... cokoli, vždy je to vkusné (Stehlíková, i za nepříznivých podmínek).

A večer ještě něco: inteligence se nemusí projevit jen v <myšlenk> pochodech výhradně myšlenkových; ba častěji se projevuje jednáním, jež svědčí o tom, jak rychle se ten člověk vpravil v situaci. Dobré myšlení a dobrá inteligence nejsou nutně <spolu.> totožné. Přirozeně chytrý člověk ve svém okruhu se dobře vyzná. <Tato> Inteligence je dar a nezvyšuje se vzděláním. Vzdělání, toť výcvik myšlení. Někteří lidé nejsou schopni výcviku. Říkáme, že jsou sice chytří, ale k studiu se nehodí. Takových je mnoho. Je lépe, jestliže se věnují samostatnému zaměstnání. – Jestliže přirozeně inteligentní člověk má tolik pevné vůle, že si vycvičí i myšlení, není sice proto jeho fond inteligence hlubší, neotevřely se nové <prameny> pokoje chytrosti v jeho duši, ale má širší možnosti užívati svojí inteligence. Ale myšlení se dá vycvičit do vysokých <podro> možností.

29. června 1926

Paragrafy o citu mohu si zaříditi podle dvojího hlediska: jednak že cit je přízvuk a průvodce všech intelektuálních i volních jevů. Tedy by to byl pouze druhotný jev. Jednak však cit jako samostatný se projeví v intenzivních urč. jevech, kde je těžko nalézt int. a volní jevy (v žárlivosti, v lásce se málo myslí, naopak intenzivní myšlenková činnost i předmětů lásky, žárlivosti atd. se týkající tyto city zeslabuje). – Cit jako druhotný jev máme <velice int> stále. Domníváme se, že jsme přesvědčeni jen pádnými důkazy, a zatím rozhodl podvědomě působící cit. Uvésti příčiny válek, [...] děl atd.! Cit při vzpomínání. Bezobsažné. Hlavně <neurčité> city.

Největší potíže budu míti s jevy volními. Jednak z vnějších příčin: že jsem totiž nikdy ty jevy ve škole neprobírala, a z vnitřních: že je považuji za tak smíšené s jevy intelektuálními, že dokonce za samostatné je nemohu považovat. Jevy volní samy o sobě jsou nejvýše mechanické výkony, buď už

nacvičené, nebo instinktivní (ač i inst. jsou nacvičené, jenže rychle: kvočna učí kuře hrabat, vlaštovka učí mláďata létat atd). Porušováním těchto aktů vzniká zase naopak nové myšlení, viz čl. Smetáčkův ČM!

K volním jevům se druží tolik tělesného, že je naprosto nápadné. Studující volní jevy, studujeme vlastně chování či jednání. To je dáno tělem a projevuje se <hlavo> podle toho, jaký máme temperament.

Kritická poznámka: proč se zásady zrovna vždy probírají při jevech volních? Vždyť jsou zásady též pro myšlení! – A nebylo by možno napsat tu třetí část (místo ohavného názvu Volní jevy) raději O jednání? Nebo podle Smetáčkova a Schlova překladu O chování?

Ještě večer o zásadách myšlení. Mohlo by se říci, že máme určité principy (ident., kontradikce atd.), a podle nich že myslíme. Že jsou to zásady správného myšlení. Avšak já považuji za zásadu spíše to, co jsem si udělala sama. Zásada je něco praktického, co však nepotřebuji měnit aspoň po jistou dobu. Mám též například zásady svého oblékání, zásady svého zařízení bytového. Poznám-li však něco lepšího, dám se poučit. – Zásada však má být tak obecná, aby se mohla vždy hodit. – Tedy moje zásada správného souzení, ba, možná, i pravdivého souzení, je, že při všech <lidské> událostech mám vycházet z povahy jednajících osob. To je, krátce, psychologické hledisko. Lidé totiž nikdy nejednají jinak, než jakou mají povahu. Tak například takový Pelikán je prospěchář. Udělá-li pro mne něco dobrého (vyzval mne k spolupráci na *Psych*; ale nešlo mu o *Psych*., nýbrž o to, aby se dostal přes moje jméno do Unie).

10. srpna 1926

(Za pobytu ve Francii, v Côte d'Azur) mi napadly nápady o instinktech, kterých jsem si dosud nevšíkala. Pozorovala jsem dva psy; jeden, rasový, si pamatoval, kdo mu ublížil, a už ho nikdy neměl rád; druhý, nerasový, ne. Pak jsem si všímala ještě jiných psů a četla jsem v Dimanche illustrée články o pavoucích. Zvláštní shodou okolností byl také zas o instinktech u pavouka. Na to jsem si napsala na pláži mnoho poznámek, jichž použiji pro svoje práce.

O nekritičnosti lidské. Alfons Daudet napsal slavný román *Tartarina z Tarasconu*, který se mi jeví čím dál tím znamenitějším. Neboť je nesmírně mnoho takových Tartarinů na světě a je jim dobře. Je jim dobře proto, že jsou nekritičtí, nevidí, co mohou, co ne, a proto si myslí, že mohou všechno. Takový dr. Pelikán má svoji „intuici“. Je to dost záhadný pojem, on věří však, že je jí nadán, a proto si věří: ať udělám cokoli, bude to dobré, neboť intuice jak anděl strážce mne ochrání před omyly. Vede ho přes propasti nejtěžších problémů a on dovolí si tam jít, neboť si myslí, že pod ním, jako pod Tartarinem v horách, je rozprostřena záchranná síť intuice. ... Kdežto kritik, analytik mého rázu by se mnoho let cvičil a dobře se na tu cestu vyzbrojil, aby byl dosti bezpečný. – Jiní lidé zase mají víru náboženskou. – Mně nezbyvá než mít víru v sebe; a té docilují jedině prací a uznáním z vnějšku.

13. srpna 1926

Přepracovávajíc (jaký krásný termín!) Fahounovu ψ , uvědomila jsem si směrnice pro vlastní ψ : aby <skuteč> to nebyla jen učebnice, jen „věda“ (jak mi řekl velmi správně vl. r. Franta¹²⁹), nýbrž aby to bylo živé a vedlo k poznání sama sebe i druhých. To je dnes cenné zvl. v psychotechnice.

14. srpna 1926

Prvně se setkávám s novým pojetím ψ jako vědy o chování (behaviourism). Zatím jsem nerozhodnuta, lze říci, že ψ <pojednává> zkoumá pouze jednání = chování osob? K tomu přidává správně, že též zkoumá proud vědomí, pokud se to týče introspekce.

25. srpna 1926

O tom, že „má být vyučování prodchnuto duchem filosofickým“, mne napadlo dnes toto (je to brzy!!, ale nepřemýšlela jsem o tom od své rozmluvy s vl. r. Frantou, 10. června): jednotlivé předměty vypadají úplně od sebe odlišné. <Nešlo by> Neznamená to: filosoficky vykládat předmět totéž, co poukázat na metody, jimiž ten předmět získává nové poznatky? Taková historie vypadá nesmírně rozdílná od fyziky. Její metoda je ovšem jiná než metoda fyziky, ale v podstatě se skládá z týchž jednoduchých metod jako speciální metody fyziky (analýza, indukce apod.). Tudíž, zdá se mi, aspoň snad po jedné stránce, by se mohlo ukázat na souvislost všech věd, a pomůckou k tomu by mohla být metodologie.

12. září 1926

Zítřka odevzdám druhé vydání Fahounovy *Psychologie*. Uskutečnila jsem tam některé zásady, ale ne všechny. Z nich jsem uskutečnila to, že ψ není nějaká „věda“, nýbrž že má úzký styk s ϕ , tím, že jsem tam připsala deset exkursů z filosofických problémů. Bude to první pokus učebnicový, a jsem zvědavá, jak bude přijat.

Připadá mi nyní jasné, že vše je jen rutina. Nebo snad jsem myšlenkově vypsala k samostatnosti? I nápady se mi ženou. To je také rutina? Možná. – Do Krejčího Sborníku hodlám napsat o jeho učebnicích. Jsem zvědavá, zda ještě někdo <ne>bude mít podobný nápad. Tak před dvěma roky! To by mi nic nebylo napadlo; čekala jsem na dané tema.

Sama sobě vytýkám, že svůj život zanedbávám, ba odsuzuji se k doživotní práci. Je mi líto času na všechno, čím bych si mohla zpříjemnit život. A co z toho může být? Neživá figura.

14. září 1926

Včera jsem umluvila, dnes podepsala smlouvu o *Logiku* s Uníí, a odevzdala strašlivě zřízené druhé vydání Fahounovy *Psychologie*. Jak si tu *Logiku* upravím, ještě nevím. Největší potíže asi budu mít s filosofickými problémy, jež v *Psychologii* jako by samy sebou se mi připínaly k jednotlivým jejím problémům. Jde totiž o to, že problémy družící se k logice jsou velice obtížné. Je to problém prostoru a času: finitism a infinitism. Problém pojmů: realism a nominalism. Problém pravdy: pragmatism a absolutivism. Problém soudů: nativism a apriorism. Začnu asi problémem pravdy. Ještě mi celá kniha není dosti jasná. Patrně formální logiku kontaminuji s vědoslovím, začnu Pascalem (definovat a dokázat). Ale, bože, napřed musí snad přijít jakýsi úvod do logiky, ne?! Ne. Nejlépe bude dát napřed pravdu, pak říci, že absolutní pravdy není. Z toho plyne, že nám musí stačit správnost a že i dokonce o této správnosti se dohovořujeme. Sem snad Poincaréův konvencionalism či Vaihingerova¹³⁰ fikce? Ve vědosloví by měl být více zdůrazněn positivism Machův! – Nakonec by měly být probrány stručně dějiny filosofie. Nevím ještě, pod kterým zorným úhlem.

Co s myšlením, jež jsem tak odvážně vynechala v psychologii?

16. září 1926

Napřed přijde kapitola o pravdě a správnosti a k ní se může družít o myšlení. Ale asi bude lépe, jestliže dám napřed myšlení a řeč, ukáži na nesnáze v řeči (nepojmovost) a pak na správnost myšlení, o níž učí logika. Myšlení není pravdivé, je jen správné. –

Do psychologie pro reálky napíši o snu ve vztahu s asociací. Neboť volné, libovolné sdružení, toť sen. Je zajímavé, že moderní básníci tímto způsobem básní. Do překrásných veršů náhle udeří nějakou banalitou. Proč se stydí za zvonivé, hudební verše? Proč schválně se dají ovládat svým nespoutaným prapodivným myšlením? – Ke kapitole o fantasii přidám fantastičnost a vyhnu se tím tradiční partii v ψ o „přerušném vědomí“.

17. září 1926

Vlastně bych měla založit celou logiku na pojmu správnosti. <Jakmile> Je to již připraveno psychologii. Neboť tam ukáži na omyly a v logice se budu moci na ně odvolat. Jakmile prohlásíme logiku za normativní vědu, jež stanoví konventionálně zákony, pak ji stavím v čelo věd, neboť ve všech vědách je nutné správné myšlení. Proto ovšem by musily zákony logické jít napřed; ale již tam by se mělo ukázat, že zákony logické jsou kostrou, podkladem všech zákonů ve speciálních vědách (fys., mat.). Logické zákony jsou nejobecnější zákony. Ars artium!

A pak ještě, co je to pravda. Podle naivního realismu je pravdou to, co je dáno zkušeností. Tak Rosůlkův román *Černožlutý mumraj* je pravdivý, poněvadž popsal (umělecky ovšem) to, co prožil. Něco je psychologicky pravdivé, jestliže to neodporuje zákonům psychologickým; např. není možno, aby člověk neměl snů. Domnívám se, že to, co my nazýváme pravdivým, by si mělo nejvýš troufat býti nazváno pravděpodobným.

Jak se už těším na psaní té logiky! Ujasním si zase mnohé důležité problémy, zvl. problém pravdy. Jsem zvědava, kolik získám z Vorovky, J. L. Fischera nebo z Mareše, až si to přečtu (přečtu-li!)

„Co je pravda?“ říká Pilát. _____

Duhamel¹³¹: *Vláda nad světem*, str. 16.: „Štěstí není už jen koncem, smyslem života, jest jeho pružinou, výrazem, podstatou. – Jest život sám.“

To je veliká pravda. My stále chceme dojít nějakého cíle <a zatím> domnívajíce se, že ten cíl bude naším štěstím. Ale zatím v dobývání toho cíle je to štěstí. Velikým štěstím je mít práci, která nás těší. Toto štěstí má dlouhé trvání. – Dosáhnu-li jednou definitivního místa, nebude to ovšem mým přičiněním. Zaručí mi to nikoli štěstí, nýbrž bezpečnost. Je cit bezpečnosti citem štěstí, či jen jeho náhražkou?

17. září 1926¹³²

Právě jsem dnes dostala *Logiku*, první exempláře. Dostanu za ni nečekaně mnoho. I přišlo mi na mysl, jak by asi těch 2850 Kč užil člověk, který „umí žít“? Už jsem tolikrát slyšela to slovo, ba i někteří lidé mi to řekli (Kohnová a jeden ing. z Ostravy) a já sama vím, že nějak nežiji. Ale nevím, co to je. Patrně mi schází ten pojem, jako někomu schází hudební sluch. Víím o sobě dávno, že nejsem zvířátkem, které nachází potěšení v jídle a spánku, ale ve vyšších, duševních zábavách, ale od té doby, co mne zachvátila filosofická posedlost, je

toho již povážlivě mnoho. Nevím, nevím, jak skončím. Asi jednou nohou v blázinci.

19. září 1926

Dnes mi napadlo při čtení Duhamelovy *Vlády nad světem* (překrásné knížky, jež mi připomíná nádhernou Franceovu *Epikurovu zahradu*), jak si zařídím úvod do logiky. Snadněji se mi to dokonce provede v učebnici pro reálky než pro gymnasia, kde jsou ψ a λ v jiných svazcích. Cituje Pascala: „Člověk je zřejmě stvořen, aby myslel; toť všechna jeho důstojnost i všechna jeho záhuba, a celým jeho úkolem jest myslet, jak se patří.“ Z toho mne napadlo: do ψ dát raději o inteligenci, pojmu to dnes velice běžnému a málo vysvětlovanému, a o zkouškách inteligence. Pak po vůli dát o myšlení, jež vzniká přece teprve zasáhnutím vůle v asociační proud představ! Tím budu mít krásný přechod z vůle k myšlení a tím k logice. Z logiky musím vyjít zase z Pascala „vše dokázati, vše <vysvětliti> definovati“, čímž dám té partii jednotící myšlenku. Nauku o metodě by bylo nejlépe probrat z úvah o pravidlech, jež si vynikající myslitelé sami dali (Desc., Pasc., Newton aj.).

Cituji z Duhamela:

Bergson: „Co činí z naděje tak mocnou radost, jest, že budoucnost, jíž vládneme po své chuti, jeví se nám současně jako množství forem, stejně snadných, stejně možných. Ukuteční-li se i ta nejžádoucnější z nich, bude třeba odříci se i ostatních a ztratíme mnoho. Myšlenka na budoucnost, plná nekonečných možností, jest tedy plodnější než budoucnost sama, a proto nacházíme více kouzla v naději než v uskutečnění té naděje, ve snu než ve skutečnosti.“

23. září 1926

Dostávám se do módy, pracuji usilovně, myšlenky se mi hrnou. Šťastný čas! 34 roky.

24. září 1926

Vůle je schopnost vyvinouti určité úsilí, aby naše myšlenky byly realizovány (abychom své myšlenky uplatnili ve vnějším světě). Ale což vůle přemoci své choutky, sama sebe?

Vůlí je asi mnoho stupňů. L. da Vinci patrně měl nějakou vůli, ač se zdá, že byl spíše pasivní. To však ohromné, co udělal, je způsobeno snad nutkáním jeho génia. Ale asi sotva by byl filosofem à la Kant, který všechno domyslel, dokončil. L. nedokončil ničeho. Kant, Krejčí a ostatně i já, snad Fischer aj. jsou lidé, kteří mají nejvíce vůle dokončit nějakého nutkání vnitřního. To bych řekla, že má spíš Rádl, Masaryk. Vidím to zvláště dobře na Krejčím, jak jeho vypracovaná vůle ho žene, aby dokončil dílo. I na jeho referátech, velmi úporně logických, je to vidět. To není záblesk génia rozumu a nadání intelektuálního, to je záblesk vůle. Já jsem také takový typ jako Krejčí. Všechno bezpečně podložit a pak dokončit. To je moje hybadlo. I o své, i o cizí originalitě mám velice skeptické představy. Stačí jen se podívat do pěkně psaných dějin přírodovědeckých objevů. Je tam vždy vidět, jak jeden bere od druhého a že žádný pokrok se nestal naráz, z ničeho nic.

28. září 1926

Svoji učebnici $\phi\pi$ pro reálky a rrg bych nejlépe napsala takto: Úvod do filosofie na podkladě poznatků psychologických a logických. <Postupuji> Stavím se naprosto na stanovisko žákovo. Proto nebudu uvádět učenosti z výšky, co by si řekněme bylo přáti pro přípravu pro universitu, nýbrž vyjdu ze zkušeností, co si přejí a hlavně co potřebují vědět žáci. Proto by tam mělo být o nadání, o dědičnosti, o správné volbě povolání v souvislosti s nadáním. Proto jsem tam již zařadila o inteligenci a vyřadila mnoho zbytečností.

Nevím, zda mám přímo uvést experimentální metodu zvláště. Myslím totiž, že experiment se beztak všude probere, kde se mi bude hodit, a proto obecně předem o tom hovořit by byl pleonasmus.

O introspekci je hezké mnoho říci, ale nevím, kam bych to dala. Snad docela na začátek? O extrospekci moc hezké v Dougallovi¹³³. O introspekci víme, že nedovedeme být dosti upřímní. Remy de Gourmont¹³⁴ píše o ženském tvoření, že nedovedou být upřímnými; „dokonce i když píší upřímně pro sebe ve svých drobných zápiscích, jež nejsou určeny pro veřejnost, myslí ženy na neznámého boha, který čte – snad – přes jejich rameno.“ (úvod k *Rachilde, Srdce mlýna. Napodobení smrti*¹³⁵.)

1. října 1926

Nakonec bych měla uvést stať Osobnost. Tím by zavrcholilo a zcelilo se dobře uvedení do filosofie.

Rádl svou nepořádnou knížkou *Moderní věda*¹³⁶ mne uvedl na myšlenku, kterou jsem již dříve uvažovala: vepsat tam něco o teoriích přírodovědeckých. Mohlo by se to sice spíše nazvat Které přírodovědecké teorie měly vliv na změnu filosofického smýšlení? (atomismus, princip o zachování energie, Einstein, Newton; ale nikoli např. flogistonová teorie).

V. Babák¹³⁷, *Filosofické důsledky novodobé biologie*, R. Fil. V.

10. října 1926

Dějiny filosofie asi nejlépe bude dělat takto: Nejlépe bude napsat je podle myšlenky, kterou rozvinuji v úvodě. Je to myšlenka, že ve filosofii máme stále tytéž problémy, ale že je příští generace řeší z jiných stran. Napadá mne tudíž, abych podle toho upravila dějiny, takže by dopadly obecněji, než podle návrhu z 1. října. První nápady jsou: přírodní filosofie – ale neomezit se jen na ionskou, neboť je určitě též přír. fil., byť v jiné formě, též v 18. stol. (viz Rádla! a také je něco ve Falchenb., ostatně je to všude, zvl. v Eislerovi. Diesch?)

Eleaté: to je dnešní hegelianism, logism.

Sokrates: indukce, definice, jak se to vyvíjelo? Baco, Arist. – Mill., Pascal.

Atomism: Demokritos, Leibniz, viz předml. Vorovkovu!

Platonism: středověké spory, dnešní novokantism.(?), nebo u nich je idea něco reálného.

14. října 1926

Napadlo mne při úvaze o výběru látky: v ψ se omezit na látku, jež podává základní jevy duševní, a nikoli odvozené jevy vykládat. Např. bylo by vhodné psát sice o paměti atd., ale nikoli o vzniku představ prostoru, času, kategorií a pod.

V logice se mi čím dál tím více líbí spojit nauku o pojmu, o obsahu pojmu, s definicí, o rozsahu s divisí atd. Žáky to baví a zdá se jim, „že se něco dělá“.

15. října 1926

M. Rutte, *Strach z duše*: „Bezúčelnost tíží, protože náš život patří příliš pouze nám; pouhá účelnost však utlačuje, protože cítíme, že náš život patří příliš málo nám.“ To druhé jsem já v celém svém životě až do dneška, bez naděje na vyváznutí do budoucna; a celá má účelnost nemá vlastně jiného účele, než necítit se bezúčelnou!

24. října 1926

Píši nyní o pozornosti do své psychologie. Vzpomínám si, jak mne mrzívalo, že nejsem schopna tak soustředěné pozornosti, jako např. Paulová¹³⁸. Bohudíky, říkám si dnes. Neboť tehdy byly to předměty, na něž energie bylo škoda, např. zcela bezúčelně, opravdu nesmyslně! jsme se učily psychologii. Dnes soustřeďovat pozornost je pro mne též obtížným, ale to má výhodu, že raději se sama zamyslím nad tím, co třeba právě nečtu! Nějaké slovo upoutá mou pozornost a vůbec nevím, jak souvisí s celkem, ale vybudí ve mně myšlenky. Toto se ve mně děje vždy. Pochybuji, že bych uměla na paměti filosofovat nebo dokonce psát knihy.

Rutte, *Strach z duše*: „Jistě věřil Plato, že jeho filosofie jest nejvyšším slovem, jež možno říci o záhadě života. Po něm však přišlo tisíce filosofů – a všichni měli svou pravdu stejně oprávněnou jako on.“

Práce se mi líbí. Některé partie, ač jinak pěkné, lze ještě zkrátiti, popřípadě (pro realisty) vypustiti.

*Str. 26. – „že se žákům oznámí“ – nutno vynechati nebo změnit. „Vněm“ jsem všude opravil na vjem, jak to zavedl, tuším, již Durdík. Také v *Logice máte „vjem“ a jen v indexu se tam čte „vněmový“.**

Pasivní tvar „uvědomená představa“ str. 292 (a často potom) pokládám za nesprávný (po stránce gramatic.), neli za nemožný; řekl bych: ve vědomí pojatá, uložená nebo podob. Poroučí se zdvořile.

*28/X 26 Vorovka**

A to, co působí, že i staré pravdy zůstaly živými po vpádu nových pravd, je žízeň lidského ducha po absolutnu, jež se v nich skrývá, jest souboj člověka s nekonečnem, jenž se v nich odehrává. Všechny filosofické systémy jsou jen různou řečí téže úzkosti, touhy a lásky, jež se přelévá z věku do věku a vždy nalezneme si ty, kdož dovedou ji vysloviti řečí vlastní doby tak mohutně a vroucně, aby byla srozumitelná i budoucím.“

„Skutečný tvůrčí duch má nakonec vždy zájem ethický.“

31. října 1926

Při studiu Ribotových¹³⁹ „tendencí“ mi napadá, že bych chybovala, kdybych udělala z té prvé části neživý celek. Totiž takto: Kdybych na člověka jen nechala působit skrze smysly vnější svět. Rozhodně bude nutno, abych zdůraznila duševní činnost, která stále zasahuje. Nezdá-li se mi to, nebude moje kniha

* napsáno na lístku formátu A6, jehož autorem je prof. Vorovka a který je vložen mezi listy deníku A. D.

velkým pokrokem proti Krejčímu. Krejčího kniha je tak neživá, že ji nemohu ani vidět.

Včera jsem uzavřela smlouvu s Jandou o velice znamenitou věc: úvod do studia fyziky. Totiž tak jsem si to nazvala. Obávám se jen jediného: že totiž to nevydrží moje nervy. Mám o 1. září 1927 odnést fil. prop. pro reálky (jaké mám s ní trápení, je vidět z předchozích řádků); 1. ledna 1928 Logiku pro Unii; 1. září 1928 Úvod do studia fyziky.

Napadá mi, že snad je v mém životě nějaký cyklus, který se opakuje po určitém čase a vždy má v zápětí větší dílo. První moje práce o Freudovi 1921 – druhá práce, širší, o podvědomí 1925; druhá práce o etice 1922¹⁴⁰ zůstala bez <ohlasu> liter. ohlasu, protože je uveřejněna pouze v časopise: ale 1926 jsem jmenována členem komise pro mravní výchovu. Třetí, logická práce o metodologii matematiky 1923 je nahrazena 1926 velkým>ou metodologií obecnou. Čtvrtá práce z filosofie fyziky (*Positivism ve fyzice*) bude nahrazena 1929 prací o filosofii fyziky. 1924 jsem byla jmenována členem komise pro školskou reformu, 1926 jsem byla odpovědná za sepsání tří učebnic i pro gymn. i pro reálky. Není to zajímavé?

5. listopadu 1926

O činnosti kritické a básnické.

Pravý básník, <nemůže> romanopisec, dramatik, ... nemohou býti dobrými kritiky. Tedy nebudou psáti ke svým dílům kritických úvodů. Tato věc mi vysvitla při této příležitosti: Böhnel, známý romanopisec sexuální, mající za sebou už mnoho prací, jednoho dne napsal recenzi o mojí *Logice*. Hrozně jsem se zlobila, jak to bylo bezobsažné, zvláště když tato recenze měla býti jako doporučující vytištěna v reklamách. Ptala jsem se ve Sfinx a tu mi redaktor řekl, že Böhnel to napsat nechtěl, protože prý není schopen kritiky. Nemohla jsem to pochopit a přičítala jsem mu to k zlému. Avšak teď už to chápu. Romanopisec má jiný způsob myšlení. Včera jsem četla úvod k Shawovu *Pekelníku*. Tam si Sh. stěžuje, „že by dal půl Shakespearových děl za to, kdyby byl napsal jediný úvod k některému svému dramatu“. Je vidět, že Shaw není pravým básníkem, jde mu to všechno moc přes rozum. Ostatně, taková je naše doba. Samá analýsa, proč jsem to či ono dělal. Pravý básník se neanalyzuje, nepovídá přímo o sobě nic, ale najdeme o to více toho v samé práci.

11. listopadu 1926

Nesouhlasím s *Historia est magistra vitae*, nýbrž s Mulfordovým (*Zlořád umírání*): „Je osudným omylem, ohlížíme-li se na kousek minulosti, jež se nám otvírá, jako na neomylnou směrnicí pro vše, co se přihodí do věčnosti.“

25. listopadu 1926

Skončila jsem právě část o psychologii z úvodu pro reálky; nyní si chvilku odpočívám, abych nabyla zase nálady pro logickou část. Nevím, jak do ní.

A v prázdnou mne napadají různé myšlenky: Předně tato: říkám o sobě, že bych v poušti nedovedla myslet, že potřebuji vždy podnětů z knih. Myslíla jsem si, že to je neschopnost býti i dost málo originální. Dnes jsem však přišla k jinému názoru. Čtu <tak> si tak Arbese o Romeovi a Julii a myslíte, že čtu? Ne. Přemýšlím, jak nejhodněji začít *Logiku*. Já patrně užívám četby k tomu, abych se vůbec nějak soustředila, a poněvadž jsem optický typ, nejvíce na mne

působí čtení. Myslíla jsem, že si béru od druhých myšlenky, a proto že potřebuji číst: ne, není to proto. Mohu číst cokoli, a myslím na své zájmy.

Druhá věc: pracuji na anketě o přetěžování žáků. Tu mi napadá věta z katechismu: „Kdo nemá milosti posvěcující, tomu i lidské skutky nebudou nic platny.“ Nerozuměla jsem této větě po celý svůj 34letý život; dnes jí snad rozumím. Neznamená to lásku pro věc, jíž se zabývám? Považuji totiž za hlavní nesnáz střední školy lhostejnost, která povinnost činí těžkou.

2. prosince 1926

Napadlo mne, že bych se mohla vyhnout v logice sylogistice tím, že bych ji rozdělila ve dvě části: I. Základy správného myšlení. II. O vědeckém bádání. II. část je mi jasná. I. část je těžká. I mohla bych nazvati vyšší celky takto: <Myšlení logické> Logické myšlení. Nesprávné myšlení. Příčiny: v pojmech, soudech a úsudcích. Zde by byly vytčeny jen chyby <myš> logické. Jsem proti povídání o synt. a analyt. soudech. Chci jen ukázat na chyby myšlení. Následky nesprávného myšlení. První požadavek správného myšlení: mysliti v pojmech. Druhý: vše dokázati.

26. prosince 1926

Tyto dny mi napadlo a dnes mi to jasně vytanulo na mysl, že by efektní, lukrativní a pro mne velice přiměřená kniha byla: *Psychologie ženy*. Budu-li zdráva, až všechny své povinnosti smluvně splním, pak to asi napíši. – Zítra odevzdávám Fahouna, druhé vydání, po ministerské recenzi. Recensent mi to sice úplně schválil a pochválil mne, ale některé maličkosti si přál změnit.

1927

6. ledna 1927

Vím, že má-li člověk zvítěziti, musí stále, soustavně a nezištně pracovati. Musí býti dostatečně málo malicherný a domýšlivý, aby nechtěl úspěch hned. Smí si věřiti, ale jen natolik, aby ho to nevedlo k přerušení práce.

Nad Rádlovou knihou *Moderní věda, její podstata, metody, výsledky*. Je to zvláštní kniha! Trochu essaye, povrchní, ale zajímavá, budí zájem, vykřikuje podněty. Není soustavná, není hluboká. Ale má postřehy, které na mne mohou působiti. Je svěží, živá, neučená. Je tam mnoho, jako v baletní revue nebo v „týdením žurnálu“ v biografu. Ode všeho trochu, ale dohromady to k sobě patří jen slabě: je to prostě o moderní vědě. Je dobře, že je ta kniha napsána, ač o její pronikavosti, hloubce lze pochybovati. Rádlovi chybí to, co dělá Macha velikým: bezpečný základ z exaktních věd. Tím vymizí všehochuť, již máme, čtouce Rádla. Jakživa Rádlovi neodpustím, jak Macha hodil do pytle s ostatními „romantiky“, a víc o něm nedovedl říci.

Napadlo mne tyto dny, že (budu-li zdráva) dopřeložím port-royalskou logiku, napíši k ní pěkný úvod a že se mi podaří za čas ji uveřejniti v Akademii. Žádný strach, že by mi to torzo, které zatím mám hotovo, zůstalo ležet doma!

11. ledna 1927

O dějinách ϕ , které jsem – poslušna osnov – nucena <dáti> psáti pěkně v historickém pořádku, si myslím, že by bylo nejlépe, napsat hodně o době, ale životopisy jen kratičké.

16. ledna 1927

Kellermann (Yester a Li)¹⁴¹ vyjadřuje krásně to, co sama si tolikrát říkám: „Teprve dozrávající poznání mu velelo, aby upravil způsob svého života, nechtěl-li přetěžovati svou duši vzpomínkami.“ „Poznal, že to, co se povšechně nazývalo životem, bylo chudičké a střízlivé proti životu ve fantasii, proti zabývání se věčnými ideami, které vládou tajuplně tisíciletími a určují počínání lidí.“

30. ledna 1927

Leibnizův zákon dostatečného důvodu se mi zdá divná věc. Jak souvisí s důkazem soudu? Snad takto: odůvodníme-li dokonale soud, pak jsme jej dokázali? Není snad odůvodňování jakýsi širší důkaz, protože odůvodňujeme všechny věty, dokazujeme jen věty vědecké? (tj. přesný důkaz lze vésti jen v exaktním vědách). Co je to logicky: důkaz experimentem?

14. února 1927

O lidské ztřeštěnosti. Často mi ředitel vytýkal, že jsem ukvapená. Zkoumala jsem tuto vlastnost a došla jsem asi k tomuto výsledku: ukvapenost je chybou, ale je podstatnou vlastností všech vedoucích lidí v mladém a mužném věku. Tito vedoucí lidé mají velikou inteligenci a jejich předností je, že se rychle rozhodují a rychle jednají. Poněvadž my jednáme vždy rychleji, než myslíme (jak se to zdá paradoxním!) a tito velice inteligentní lidé jednají teprve rychle, když tak rychle myslí, zdá se to různým zmatencům, jako je právě ředitel, ukvapeností. Inteligentní člověk myslí jasně, břitce. Proto výsledky jeho jednání, byť i rychle jednal, jsou dobré. Rychlostí jednání vítězí ve všech svých podnicích.

15. února 1927

Pak nevěřte na nějakou telepatii! Předevčírem jsme mluvili s Mackem o mé *Logice* a Macek mi povídá, že Rádl mi v České myslí vytýká, že má práce prozrazuje malý styk se skuteč<ým>ou vědeck<ým>ou prací. Je zajímavé, že jsem již na to zapoměla tak, že jsem se dokonce divila, že by to tam bylo! – I napadaly mne pak černé myšlenky, že je to vlastně pravda, a mrzelo mne, že zvl. v psychologii, kterou nyní píš, se nemohu účastnit čilého vědeckého ruchu. To mne zvláště přepadlo včera. Večer jsem šla kolem Topiče a vidím tam Psychotechniku od Váni¹⁴². Ač už vyšla asi před dvěma měsíci, nemohla jsem se rozhodnouti, abych ji koupila, až včera. – A dnes dostávám dopis od Váni, abych se stala členem psychologické společnosti! Jsem tomu velice ráda, budu mít příležitost pohovořit s odborníky. A nadto je to svědectvím mé už tolikrát osvědčené vlastnosti, že se mnou mohou počítat i moji nepřátelé. (Krejčí je předsedou, Šeracký je místopředsedou!)

20. února 1927

O přepracovaném vydání Fahouna prohlásil P. Jež S. J., že je sice v otázkách náboženských v nesouhlasu s jejich stanoviskem, ale jinak že je podstatným pokrokem proti prvnímu vydání. Je prý patrné na mně: 1. vliv Čádův (v Otázkách náboženských), 2. vliv francouzské psychologie, 3. vliv Boutrouxův¹⁴³ a 4. vliv idealismu! K tomu říkám: vliv Čádův je asi tuze nepatrný, nevím, že by byl Čáda o těchto věcech kdy mluvil, ba naopak byl příliš uzavřený a – snad opatrný. 2.

Vliv vědecké francouzské psychologie je na mne velice malý, nestudovala jsem léta páně nic, až teď v poslední době jsem trochu četla Dumase. Vše v práci je dílem vlastní zkušenosti. Ale vliv francouzské literatury by tu mohl být, tu čtu opravdu hodně. 3. Vliv Boutrouxův – to je mi přímo směšné – jakživa jsem B. nečetla, ani z historie o něm nic nevím. A pak, opakuji znovu, má ψ – toť má zkušenost! 4. Vliv idealismu – to je hrozně směšné! Vyhýbám se všemu, co má pečeť idealismu, ne Nony, zdá se mi to nesrozumitelné a myšlenkově nepoctivé.

6. března 1927

Páter Jež také hnul mými myšlenkami o náboženství. Dospívala jsem, aniž jsem se poučovala, k svému pojmu Boha, bytosti to nejvyšší, jež je poslední příčinou všeho. Dospěla jsem k tomuto poznání z citu nemohoucnosti lidské, z něhož plynul pak cit pokory a do jisté míry cit zbožné úcty. Avšak přečtši si jeho knihu *Osobní Bůh a náboženství*, seznala jsem, že katolicismus je theologie, ale že to není pravé náboženství. <Musíme> Podle katolíků musíme Boha poznati, ale ne v něj věřiti! Neboť víra, toť cit, a cit není dobrým vůdcem při poznání.

O práci. Pozoruji, že mne práce činí méně malichernou. Jen se obávám jakéhosi zdětinštění. Musím se totiž snažiti, abych se vyjadřovala jasně, a tím se stane, že leccos vyjádřím školnický. Ale práce mne přemáhá. Nevím, jak to dlouho vydržím. Srdce mi slábne, a ještě tolik věcí bych chtěla vykonat!

27. března 1927

Wells, *Vášniví přátelé*, str. 86n: „Ať se staneš, čím se staneš, slib mi a přisahej v tu chvíli a na tomto místě, že nikdy nezatrpkneš a nezakrníš, že nikdy nebudeš mrzutý a zakyslý, že nikdy nebudeš ctihodný a skromný a pohodlný a trochu otlý – jako všichni. Nikdy.“ – Krásná knížka!

8. dubna 1927

Připadla jsem na jednu důležitou nesnázi s pojmy. Říkám si striktně, podle zvyku v matematice, že pojem umění znamená umění jeho definici. Jinak je to jen obrys. Snad užiji tohoto slova s výhodou. Rozhodně „pojem“ bude lépe nechat jako název jen pro ty případy, kdy opravdu známe jeho definici. + <pak je také tez> Obrys by byla představa, jejíchž znaků jsme si sice vědomi, kterou všichni dobře známe i obecně, ale kterou nedovedeme definovati. Např. moře, list.

Pak je veliká nesnáz s jedinečnými „pojmy“. To vlastně nejsou pojmy, jimž přísluší obecnost! To jsou jedinečné představy, popř. jen jedinci (jež vnímáme!).

Poslední nesnáz, na niž jsem narazila, jsou „pojmy“ jednoduché. Takovým pojmem je bůh. Máme opravdu pojem boha? Máme jakousi představu o bohu, ale ne pojem. Snad bych to mohla nazvati obrysem. O zelenosti máme také obecnou představu, ale není to pojem (?!). A což když definuji zelenost nikoli psychologicky, nýbrž fyzikálně, jako vlnění o počtu kmitů určitých fraunhofloových čar (jejich meze)?

Pak mám nějaké nejasné mínění o kruhu. Zdalipak se pojmem kruhu všichni lidé spokojí? A zdalipak má definice sjednotí všechny lidi? Zdalipak z té definice je jasno, co je to kruh? Konečně ti lidé mají všichni bezpečnou

představu (pletou si nejvyšš kruh a kružnici) o kruhu, ale nevím, zdali definice jim ujasní, co je to ten kruh.

Jak je nespravedlivé mínění Krejčího, že logické problémy jsou hotové, a že proto se objevilo tolik logik v národě, že je to tak snadné, napsat logiku! Jen poněkud spravedlivěji posuzuje vědoslovnou část. –

Závěr: V této logické části své učebnice nebudu mít příležitost provést všechny své myšlenky o pojmech, ale musím k tomu vzít zřetel při celé logice pro G a Rg.

7. května 1927

Snad úspěšné vystoupení mého vědosloví, zdar logické části mé učebnici fil. prop. pro R, a snad trochu Forstrovu povídání, že se mu mé přepracování Fahouna nelíbí, zapůsobily, že se <zabývám> napříště nechci zabývatí psychologíí, nechci už napsat velikou psychologii, nýbrž velikou logiku. Pouštět se do psychologie za dnešního stavu mi není možno: je to samý experiment, a já mu nevěřím. Bez experimentu by má kniha se zdála nejvyšš nemoderní. Ostatně to, co jsem si získala v psychologii, nebude ztraceno. Psychologie mi dala metodu.

15. května 1927

Mám potíže s osnovami. Osnovy přidaly dějiny filosofie, autor učebnice je musí respektovat, ale nepřidaly hodin. Nesmíme zapomenout při konečné revisi na jednotný způsob chápání! Buď podle filosofů, nebo podle směrů. Ale bude to obtíž!

11. června 1927

Nejde to podle směrů, spíše podle filosofů, ale zase životopisy se nedají psát! Dostala jsem nabídku

1. na spolupracovníctví v Ottově naučném slovníku. Zpracovala bych nová data psychologická, a to úplně samostatně (jako behaviourism, attituda, test apod.) Mohl by z toho někdy vyrůstí psychologický slovník (od Pelikána);

2. na spolupracovníctví, ovšem jen fakultativní, pro nový filosofický časopis zvaný Filosofie. To mne dokonce pozval dr. Trnka¹⁴⁴, který mé jméno neráčil dát do svých dějin filosofie.

Krátce z toho, i z pozvání od největších mých odpůrců do psychologické společnosti, ukazuje se, že se se mnou všude ve filosofii počítá. –

Ruch letošním ročníkem zaniká.

19. června 1927

Tak se dívám s úděsem na babylonskou věž, kterou si lidé nyní staví. Kam to může vésti? Jen k revoluci! Děti jsou nyní zvyklé na všemožný přepych! (Po maturitách). A pracovatí nedovedou.

Všichni jsme tací zbytečně složití, máme zbytečných věcí kolem sebe! Snad je to projev životnosti, a já jí nemám dost, když si stále zbytečnost hromadění připomínám? Připadá mi i zbytečným hromadit spousty knih.

Nemám nějak smyslu pro hromadění zbytečných krámů, ať v hlavě, ať v bytě. Byla bych špatným historikem a ještě špatnějším konservátorem. – Všude má být jasno, uspořádáno, <abchom> máme mít jen tolik vědomostí a předmětů, aby chom z nich <veděli> mohli mít přehled. Co je platno mít knihovnu, když nevím, co kde mám hledat, co ta má knihovna obsahuje?

Krámy kteréhokoli druhu jsou obtížný balast, ztěžují nám život. Vyházela jsem nyní spousty knih a nemlátím si do hlavy učenost.

30. července 1927

Jsou dvojí úspěchy v lidském životě. Jedny, kdy člověk vyrůstá duševně, a druhé, kdy svět mu něco dá. Srovnávala jsem tyto dvoje úspěchy a našla jsem asi toto: Vzrůst duševní jsem pozorovala v devíti letech, ve 4. tř. ob. školy. Porozuměla jsem mnohému, co mi bylo předtím skryto. Když mi bylo dvanáct let, naučila jsem se učit se z knih. Vliv tu byl zvnějška, přešla jsem na Karlov, kde se hodně žáčky učily z knih. Pak jsem se změnila jen málo asi v 15–16 letech; začala jsem si na Jiráskovi uvědomovati krásu analyzující, psychologizující literatury. Také Tolstoj *Annou Kareninou* měl na mne veliký vliv. Největší změnu ve svém životě jsem však prožila v červenci a srpnu 1910 (18 a půl roku), kdy zachváčena prvně srdeční neurosou začla jsem analyzovat samu sebe a náhle se ze mne stal psycholog. Lidská duše, která byla přede mnou až dosud skryta, se mi náhle otevřela. Tehdy jsem si napsala své první heslo: „Nekopírovat, být svou!“

Filosofkou jsem se stala r. 1921; myslím, že mi ukázal, co je to filosofie, J. L. Fischer. Pak na několik let, možná vlivem Viléma Forstra, jsem zabředla do ukrutné psychologické analýsy. Znervosněla jsem. Teprve asi 1926 jsem si řekla druhé hlavní heslo svého života: „Neanalyzovat se!“

Z vnějších úspěchů považuji za největší v r. 1926, kdy jsem strhla na sebe všechny učebnice fil. propedeutiky a získala jsem možnost napsati filosofii fysiky. Toho roku vydáno mé *Vědosloví* a uveřejněn můj životopis v Masarykově naučném slovníku. Jest jisto, že lepší osud už mne potkati nemůže. Nepřeji si nic, leč zdraví, abych mohla čestně dostát úkolům, jež mi byly svěřeny.

Největší duševní úpadek jsem pozorovala mezi 12.–14. rokem, pak snad na universitě mezi 23.–25. rokem, kdy mně stále ve škole hrozili, že mne dají ven.

Odjedu na čtrnáct dní ještě ven. Byla jsem letos ve Švýcařích a ve franc. Alpách, ale nějak mi to nesvědčilo. Právě dnes jsem úplně připravila k tisku *Úvod do filosofie pro reálky a rfg*. Až přijedu, pustím se do logiky pro gymnasia. Vzorem mi budou asi francouzské učebnice. Jsou revolucionářské, vyhodily většinou formální část a přibližují logiku více filosofii ve smyslu mých „sedmi filosofických problémů“. Anglické a americké logiky, myslím, nejsou dobré právě po té stránce.

30. července 1927¹⁴⁵

V nové logice pro g. a rg. se odvážím také jako v knize pro r. a rtg. vynechat formální část a místo toho jim tam dám metody <biolog> speciální, jako m. biologie, historie, m. statistickou a snad ještě jiné. Pak ovšem větší dějiny filosofie, než to mohlo býti zde.

Z francouzských logik naberu odvalu k samostatnému pojetí; ony také nezůstávají při tradičním chápání logických problémů. Z anglických a amerických knih si vezmu poučení pedagogické: na konci jsou vždy podněty k přemýšlení, k samostatné práci. To se mi také líbí.

Jsem zvědava, co mým nápadům řeknou recensenti na ministerstvu!

Tak bych si přála mnoho vědět, studovat matematiku, experimentální ψ a učit se věcem přímo v cizině! A nic z toho býti nemůže, neboť nemám na nic čas. Nežiji, leč v knihách. Dovídám se o životě jen z knih; jen tento přepych

„Života“ si do<přávám>voluji. Bohudíky, že mám velikou představivost, která mi umožňuje, že si zážitky z četby <velmi jasně> představím až k jasnosti a přesnosti skutečných zážitků!

18. srpna 1927

Co je prostota? Je to ona vlastnost charakteru, která si žádá mála proto, že nezná více, nebo je to výsledek přemýšlení, po němž k ní člověk dospěje? Ta první je prostota dítěte, venkovského člověka. Ta druhá je prostota překultivovaného člověka, který ví, že vše je marnost. Lidé obyčejně obě prostoty zaměňují a považují tuto rafinovanou prostotu za nedostatek. O mně se říká, že jsem prostá; ale R., který mne zná nejlépe, říká, že jsem rafinovaně prostá. – Byla jsem nyní na pravém venkově a viděla jsem tam, jak ti lidé dychtivě, horečně se snaží se dostat ze své prostoty, kterou považují za minus. Napadlo mne, že k pravé prostotě musíte dojít oklikou přes všechny své marnivosti a marnosti světské. Sama sebou jako dar nám není dána.

Jak bychom byli šťastni, kdybychom dovedli býti opravdu prostými! Snad by to mohl být konečný cíl demokracie, aby nás učinila všechny stejnými, nechtějícími se zdáti lepšími než ostatní. Vidím tolik zbytečných námah vynaložených právě na ne-prostotu!

Líbí se mi Rádl právě pro svou rafinovanou prostotu. Jeho chování je obdivuhodné. Žádné šroubování, ale neodvážíš se přiblížit se k němu. Poví ti všelike důvěrnosti (klepy), ale ty víš, že toho nesmíš použít. Nedělá žádné ženě poklon, ale chová se tak, že ti je s ním volno.

Chytá se mne praktické slavjanofilství. Tolikrát už jsem byla v západních zemích, a konečně mne napadlo, že vlastní naše místo je v přimknutí se k Slovanům. Prakticky by se to projevilo tím, že by se všichni Slované naučili jazyku nejvyspělejšímu a nejrozšířenějšímu, tj. ruštině. Tím bychom donutili i Zápaďany, aby se rusky učili, a tak bychom přece něco ve světě znamenali. Provádím tuto myšlenku tím, že jsem se letos ve Francii na loži choroby začala učit rusky.

26. srpna 1927

Cena definice. Poznala jsem ji nyní, když jsem chtěla začít o metodě historie. Napřed si musí člověk fixovat, co se rozumí historií, a pak mu metoda plyne z toho sama sebou.

28. srpna 1927

Logiku napíši takto: malou část věnuji formální logice. Ponechám název Základní pravidla myšlení. II. část: Vědecké myšlení nechám, jak je. III. část nadepíši: Obecné metody bádání; <a vynechám pozorování a popis.> raději ne! IV. část (novou) nadepíši <Speciální> Některé speciální metody bádání <a zařa>dím tam <pozorování a popis>: m. historickou, sociologickou, m. věd matematických, věd přírodních. Co s filologií? Snad na první místo metodu statistickou? Anebo, ještě lépe, do obecných?

Ano, m. statistickou do obecných, ale zdůrazniti její význam pro všechny dnešní vědy.

Myslím, že by logika mohla mít asi sto stran a dějiny asi čtyřicet čtyři, krátce asi dvanáct archů knížka. Ostatně uvidím, co recensenti řeknou předchozí knížce.

31. srpna 1927

Vidím takový směšný obraz metody, kudy na to, když se člověk chce něčemu prostě učit, anebo chce-li něco sám vytvořit. Učím se teď rusky a vidím, že to nikam nepřivedu, neřeknu-li si jasně a rázně, že musím denně <vyko> přečíst jeden článek, i při škole. To bych si nemohla poroučet, kdybych dělala filosofii! Chci-li něco „dát dohromady“, musím čekat, až se mi to nějak v hlavě samo zařídí. Pak to jde přímo překotně; tak o letošních velikonočních prázdninách jsem dala dohromady padesát pět velkých čtvrtek logiky pro reálky, a o Velký pátek už jsem ji měla vytištěnou také psacím strojem! Ovšemže jsem měla téměř všechno napsáno, ale to vše se mi nelíbilo: až najednou jsem to vše podřídila pod určitou základní myšlenku (zkušenost, Pascal) a najednou to šlo.

3. října 1927

Měla jsem mysl zaneprázdněnou hloupým soudem o byt, který jsem vyhrála; bohužel to trvalo půl roku a stálo mne to mnoho energie. – Napadly mne myslím dobré věci: za jednotlivé spec. metody (matem., exp. historii) dát z ϕ problémů a tam vypsát některé filosofické nápady, např. o ϑ relativity, o smyslu dějin, o atomismu, o věčném životě.

Dnes jsem vykládala ve fyzice o práci a napadlo mne, že co jedni nazývají prací, druzí nazývají zábavou (polní práce, výstup na hory). Opravdu, bylo by zajímavé, kdyby to tak šlo, každý fys. pojem podrobit také ϕ zkoumání! [...]

24. prosince 1927

Včera jsem odevzdala rukopis *Logiky* a dnes jsem nemocna, jako vždy, když něco obtížného dokončím. *Úvod do ϕ pro r. a rfg* jsem odevzdala na ministerstvo 22. prosince; recensent jej už schválil a doporučil k úřední aprobaci. – Nevím, jak v tomto stavu vydržím, není-li to snad následek velké práce. Ale zdá se mi všechn svět malicherným, já sama sobě také malichernou; všechny mé potřeby tělesné (jídlo, teplo, šaty) se mi zdají přítěží. Lehce se přenáším přes nepříjemnosti života (např. nesoulad ve škole), a to proto, že jsem tažena ke své práci doma. Bohudík, nepřišla mi <otázka> dosud otázka, zda tato má práce není zbytečnou!

30. prosince 1927

Podnikám nerovný boj s časem. Podlehnu jistě. Nevím již, kde bych mohla ubrati na svých skromných požadavcích, abych měla čas na všechno to, co bych ráda udělala. Nechci se okrádat jen o jediné – trochu procházky!

Kapitola 2: *Období syntesy (1928–1930)*

1928

15. ledna 1928

Pozoruji na sobě zvláštní pochod: odkláním se čím dále, tím více od zkoumání smyslové zkušenosti a věnuji se víc a více pouhému rozumovému kritizování. Mívala jsem ráda psychologii, ale od doby, kdy se vyžaduje v ní experiment, nemám ji ráda. Z fyziky bych nedovedla trpělivě udělat delší pokus. Zajímá mne však myšlenková metoda toho pokusu. I v matematice bych už dnes nedovedla sedět nad příkladem, který by vyžadoval více psaní než myšlenkové činnosti. Nyní se asi dám na logiku. Tam je opravdu <jen v činnosti> v činnosti jen intellectus purus. Myslím, že tento sklon je velmi důležitým zjevem v mém životě a že by bylo chybou, abych jej potlačovala. Jest jisto, že se člověk vyvíjí, jestliže pracuje. Z hravého stvoření, které <dosti> nikterak rádo nepřemýšlelo, se člověk časem změní v bytost, která si libuje právě v rozumových konstrukcích.

Před týdnem došlo úřední schválení mé učebnice pro r. a rfg.

19. ledna 1928

Desíletí mého doktorátu. Kolik je to již knih! – Dojde-li na to, že napíši zamýšlenou *Příručku logiky* (snad mi ji vezmou v Unii), bude dobře, abych tam uvedla také partii o matematické logice (Russellova <Symbolic> *Principles of Mathematics*).

31. ledna 1928

Dojde-li někdy k tomu, že napíši ještě učebnici ψ úplně sama (druhé vydání jsem jen přepracovala po Fahounovi), myslím si, že ji upravím takto: 1. lépe vylíčím myšlení; 2. podám více pokusů; 3. napíši více o filosofických problémech; 4. zvláště tam napíši dlouhý passus o estetice a etice; 5. přidám výchovu vůle a citu; 6. (snad) ještě více poukazů k literatuře; 7. ještě více podnětných cvičení, než jsem jich dala v knize pro reálky.

Co se týče logiky, tedy dám více podnětných cvičení a přímých otázek, týkajících se probraného (asi tak, jako je to v amerických učebnicích). – Jen jestli se všeho dožiji!

3. února 1928

Myslím, že mám dobu analýsy za sebou. Byla mi dobrá proto, že mi pomohla zkyprřit duši; ale do věčnosti se prostírat nemohla. Nyní jsem v období činnosti syntetické, tvořivé. Nebaví mne ani analytické romány. Také nemocné problémy, jako např. Ibsena, bych nemohla číst. To je zdravé.

29. března 1928

Není hrdinstvím opravdovým, konáme-li něco, co je proti naší přirozenosti, ale <přesto> přemáháme se, neboť to uznáváme za nutné?! – S Unii smlouvu na *Logiku* (1500 ex.) již mám. – Kdybych se více a více neodchylovala od světa – zdá se mi, že se světa pomalu odcházím – byla bych šťastna lidsky. Takto jsem jen vědecky spokojena: umím pracovat a mám myšlenky.

Logiku pro stř. školy již mám navrženu k aprobaci. Recensent, jak se zdá, byl nadšen. Napsal krásné ocenění knihy.

31. března 1928

Zaznamenávám svůj největší rekord. *Logiku* jsem začala psát 15. srpna 1927, odevzdala do Unie dne 23. prosince 1927, Unie ji podala k recenzi 21. února 1928, schválena <29. nebo 30.> 27. března 1928. Týž týden rozeslána. Sotva se na něco podobného vzmožu napříště!

2. dubna 1928

Napadlo mne dnes (a nikdy předtím!), že by se má nová kniha mohla jmenovati <*Pojmy fyzikální*> *Fyzikální pojmy*. Myslím, že by se tam vešlo všechno, co chci asi o filosofii fyziky říci. Chtěla jsem to původně nazvat Úvod do filosofie fyziky, ale to by byl nápis příliš pyšný (viz Russellovy *P. matematiky*; a vida, teď mne napadá, že vlastně R. napsal *Principle of Mathematics* – a to je téměř souznačné s mými *Fyzikálními pojmy*!)

6. dubna 1928

Obě knížky mám již schváleny, obě zaplacené, osobní referent Racek mi slíbil definitivní místo na Vinohradech, <zapla> poslali mi již autorské výtisky – to vše v jediném, nekonečně šťastném týdnu. – Uvědomuji si ráda, že všechny úspěchy, kterých jsem dosáhla, jsou jen a jen proto, že jsem dovedla zůstatí sama sebou. Já, která jsem byla pokřiveně vychovávána na učitelském ústavu, kde mne nutili jen se učit, tj. pasivně přijímat cizí myšlenky; která jsem přišla do semináře k Čádovi, který také neměl rád lidi bez hlubokého studování cizích myšlenek – já jsem se však pokusila o změnu toho [...] povrchu. Vidím, že i ty přísné studie mi dodaly veliké síly, naučily ovládati a k dobrému vésti mou nezřízenou a konečně dost naivní fantasií. Dnes jsem tak daleko, že se přímo bojím čísti cizí myšlenky, aby nerušily chod mých vlastních. Přijmu jen to, co uznávám, že se hodí do způsobu mého myšlení, ale nikdy již to, co by mu odporovalo. – Kniha by se snad mohla jmenovati *Základní pojmy moderní fyziky*. V ψ by mohl být také § o genialitě, nadání a pod. (už Ostwaldovu *Grosse Männer*). – Při psaní učebnic jsem se naučila ohromné obezřetnosti ve vyjadřování. To je vskutku veliký zisk. Ovšem běda sazečům! Jakživa jsem nenadělala tolik oprav. Prof. nakl. mi hrozí, že mi za to strhne peníze. Avšak podle příjemné tváře ředitele Košťála soudím, že se kniha asi líbí a že mi snad nic nestrhnou (zaplatili mi totiž zatím 1500 Kč a nevím ani, kolik vlastně dostanu!).

9. dubna 1928

France, *Ametystový prsten*: „Práce je člověku prospěšná. Odvrací ho od vlastního života, odvádí ho od děsivého pohledu na sebe sama; zabraňuje mu pozorovati to druhé, jež je on sám a jež mu samotou činí strašnou. Je svrchovaným lékem etickým a estetickým. Práce má do sebe ještě tu výhodu, že baví naši marnivost, klame naši nemohoucnost a vnuká nám naději v dobrý výsledek. Lichotíme si, že prací zasahujeme do osudů. Nechápajíc nutných příčin, jež poutají naše úsilí k všeobecné mechanice, domníváme se, že toto úsilí je šípem k našemu prospěchu proti ostatnímu výkonu stroje. Práce nám dává představu vůle, síly a nezávislosti. Činí nás bohy ve vlastních očích. Činí

z nás podle úsudku nás samých ... génie, démony, demiurgy, bohy, Boha. A vskutku, člověk nikdy nepochopil Boha tak dobře jako v pracovníku.“

21. dubna 1928

Pozoruji, že se stávám bezcitnou. Např. při četbě jsem cítila s těmi lidmi, dnes s nimi necítím a je mi lépe. Také i jinak mně <nek> dříve bylo <líto, a dnes> líto lidí, a dnes je mi to jedno, jestli trpí. Snad proto, že mně také málokdo co dobrého udělá.

12. května 1928

Dnes mi telefonoval Mikovský, řed. francouzského reálného gymnasia, že navrhuje na doporučení dr. Ogauna, aby byla přeložena má knížka $\varphi\pi$ pro účely tohoto gymnasia. Překládala by ji Ulle Daust. Odmítla jsem, aby byla překládána *Psychologie*, protože je to pouhá úprava Fahouna. Nabídla jsem se, že raději doplním tu ψ část z knihy pro r. a rpg. – Dr. Jos. Fischer mi před několika dny trochu vytýkal, že jsem napsala příliš vysoký článek do Střední školy. Prý předpokládám příliš vysokou inteligenci středoškolských profesorů. – Ať říká, co chce; půjdu vždy svou cestou. A to, nejen v určité zdrženlivosti ve výraze, nýbrž i v pronášení svých myšlenek. Cenu má jen to, co je projevem samostatným, nikoli vynuceným nebo dobrovolně okopírovaným. Je nutno zůstat takovým, abychom klidně, bez vytáček, mohli všechno odůvodnit. Je nutno zůstat svým!

14. května 1926

Oddávala jsem se od Velikonoc zaslouženému klidu, čtouc hojně literaturu a studujíc italštinu podle Rochera; chodila jsem o hodinu dříve na procházku (ovšem jen dvakrát týdně, častěji to nešlo). A teď mám zase po klidu. Od soboty 12. května 1928, kdy jsem se dověděla o možnosti, že se bude kniha překládat, myslím na psychologii, co bych tam dala. Napsala jsem si to už na velkou čtvrtku. Hlavní myšlenkou jest, že přidám k estetickým a nábož. citům partii $Z\varphi\pi$, připíši o <psych> výchově citu a vůle, změním partii o myšlení, (snad) napíši o výchově přes rozum a nebudu rozlišovat tak přísně mezi stavem normálním a abnormálním. Tedy: o chorobách paměti, vůle... a co ještě najdu. Neboť i v somatologii by bylo potřebí poučiti mládež o chorobách. To je vůbec veliká chyba našich učebnic, že počítá jen se schématem člověka („adulte, sain, civilisé“), ale ne s člověkem skutečným. Historie, ať už politická nebo literární, vykládá jen <dobré stránky> „fakta“, k člověku přitom nepřihlíží. A přec z povahy člověkovy by se dalo mnohému porozumět!

24. května 1928

Včera jsem prvně pochopila, co to znamená, že tisk je (nevím kolikátá) velmoc. Bylo to při této příležitosti: Máme se vyjádřiti o reformách maturit. Dosud vždy jsem tyto dotazníky dělala buď jako vrchní člen sekce, nebo i jako vůdce vůbec. Ale letos ředitel nějak blázní víc než jiná léta, a tak na mne zanevřel. Jiná léta, když začal být hrubý, jsem se ukrutně trápila; ale nyní mé postavení je tak <vysoké> dobré, že – jsem si dovolila se urazit. A on ve vzteku mne nejmenoval členem komise. Dobrá, myšlenky o reformě jsem měla, i napsala jsem to a donesla do redakce Profesorského věstníku. Následek byl, že přišli se vzkazem Cyphelly a Vocílka (jeden po druhém), abych přec jen na schůzi přišla. Tisk je velmoc!

6. černa 1928

Byla jsem včera na ministerstvu, kde mi řekl sekční šéf Racek, že dostanu za své knížky učební definitivní místo ve Slezské ul. na Vinohradech. Racek na mne dělá dojem člověka velkých rysů: to je jedna z největších chval, kterou mu mohu vzdát. – Prof. Čeněk mi vyprávěl, že dnes (5. června) se koná meziministerská porada o učitelských akademických; učitelské ústavy mají být zrušeny a místo nich mají být zřízeny buď jedno- nebo dvouleté kursy po absolvování střední školy. Prý mne navrhli jako profesorku na těch kursech. Ptala jsem se hned na to Racka; bude to prý však dlouho trvat, než se to uskuteční. Takové profesorování by se mi nesmírně líbilo; učila bych jen logice a psychologii.

Uskuteční se toto? Věřím, že ano. Celý můj život je kruh. Vracím se stále k tomu, co jsem už dříve začínala; a mé sny mládí se skromně realizují. Začínala jsem kdysi učitelským stavem. Snila jsem o tom, abych jednou vychovávala učitele lépe, než jsem byla vychovávána sama. Ale dnešním mým přáním je, a celá má bytost se k tomu táhne, abych měla čas na svou práci, a ne abych se musila starat o četné školské věci. Snad skromné uskutečnění těchto dvou snů by se mohlo skončit v učitelství na pedagogické akademii.

Nejsilnější zážitky jsou u mne do osmnáctého roku, kdy jsem se naposled radikálně změnila v psychologa. Ostatní změny jsou již menší, snad jediná velká je asi v mých 28 letech, kdy jsem se změnila ve filosofku: poznala jsem, co je to filosofování.

9. června 1928

O zázracích v lidských duších. Za ně považuji případ, kdy Šavel se mění v Pavla. Stalo se mi to již třikrát v životě. Po prvé: byla jsem – ne svou vinou – pohněvána s Vocílkou. Po prázdninách <se mi stalo>1924 se mi stalo neštěstí, že jsem byla přeložena do Slezské Ostravy. Vocílka se postaral o to, abych zůstala v Praze. Druhý případ: loni (1927) jsem měla soud o byt. Šlo o to hlavně, aby určitý domácí ne<dal>dovolil ve svém domě nám dát náhradní byt. Potýral mne ten soud dosti. A když konečně došlo k <tomu> řešení, ukázalo se na poslední vteřinu, že domácí onen nepovoluje výměnu našemu domácímu. – Třetí případ: žádala jsem do Slezské ulice na gymnasium. Je nutno trojí terno: sboru, ZŠR, MŠO. Ve sboru mne dali na druhé místo, v ZŠR jsem nedoufala v nic, neboť tam rozhodoval Pajce, můj dávný odpůrce. A tento odpůrce mne dal – na první místo! Ale, bohužel, návrh v plénu byl odmítnut; dali mne na druhé místo, protože jsem málo služebně stará (zatím proto, že určitý profesor má za sebou národní demokracii). Byla bych ráda na místě pevném, ale co dělat?

10. června 1928

Nevím proč; ale vracím se nyní do minulosti ráda. Snad proto, že „mám jméno“ a ráda bych si rekapitulovala všechno to, co mi to „jméno“ přineslo. Patrně se ješitně kochám svými úspěchy. Ogoun, který mi zařídil překlad mých učebnic do francouzštiny, mi říkal včera, že „jsem v posledních dvou letech neobyčejně zkoncentrovala své síly a přišla k sobě samé“, což je obdivuhodně správné. – Domnívám se, že jsem „k sobě samé“ přišla tímto: 1. že jsem plnila své dávné heslo „nekopírovat“, 2. že jsem plnila heslo, že práci se musím dostat k výsledku, byť bych i nadání neměla prvotřídní, 3. že je nutno nechat

sebezpytování, jež mi opravdu zkyprilo myšlení, ale při velkých pracech se nehodí, 4. že jsem nepřekročila meze svého nadání. Vzpomínám si často na slova Tilleho o B. Němcové, že její úspěchy spočívaly v této poslední schopnosti. Proto se také nedala zlákatí příkladem G. Sandové. Ovšem všechna tato krásná hesla by mi nestačila, kdybych nebyla dospěla k úplnému vývinu své tvořivosti právě v těchto letech. Dospěla jsem k syntese. Nebaví mne analysovat drobně a psát rozборы věcí cizích. Chci se prodat sama. Jediného se bojím: že nebudu mít dostatek zdraví, síly. Nyní právě odpočívám asi tři měsíce. Snad proto, že se <mám> neženu do budoucna, se vracím do minula a upadám v sebezpytování. Ale doufám, že toto sebezpytování je velmi sebevědomé!

11. června 1928

Návrat do minulosti. Je zajímavé, jak se člověk vrací do minulosti, jakmile se přímo nežene v budoucnost. Nyní nějaký čas nepracuji, sbírám nikoli materiál, nýbrž síly na podzimní práci. Bude-li to o fysice nebo psychologii pro francouzský překlad, zatím nevím. Ale teď nic nedělám, a tu, ku podivu, dělám výlety do minulosti. A mimo jiné jsem si <tuh> dnes sem tam něco přečtla z tohoto deníku (je to vůbec po prvé!!). A tu vidím, jak jsem procházela sebezpytováním a skepsí, a vidím, jak by bylo dobré, kdybych někdy tento deník vydala. Kolik mladých lidí by z toho mohlo nabýti odvahy!

Možná, že jsem to již zde zapsala, ale nevím to určitě: jaký vliv může mít kniha na jednání. Měla jsem 1927 spor o byt a nechtěla jsem se smířovat předem proto, že jsem si přečtla *Kulturní aktivism* od Mathesia. Tam mne zaujala myšlenka, že naše inteligence podléhá luze. Letos se postavím i řediteli Machátovi. To je také taková luza neschopná ocenit práci druhého. On se jistě diví, kde se ve mně vzal odpor; ale ten má svůj pramen v Mathesiově knížce.

Napsala jsem si kdysi o sobě, že trpím malou přesvědčeností: to bylo 1923. Teď snad spíše trpím velkou přesvědčeností o všem, cokoli tvrdím.

V té nejistotě s definitivou bych potřebovala pracovat. Ale když jsem si řekla, že do konce školního roku pracovat nebudu, tak nebudu. Člověk musí poslouchat sám sebe v rozumných věcech. – Velice mne povzbudilo, že jsem dnes viděla novou, nečekanou Rádlovu *Válka Čechů s Němci*. Někdy propadám starosti, že člověk vydrží jen málo tvořit a brzy že je v zániku. Ale Rádl stále je svěží, ač stopy přepracování jsou i celkem nevšimavým lidem patrný. Ale, krátce, jeho příklad neúnavnosti mně imponuje a povzbuzuje. Jen kdybych měla klid na škole!

19. června 1928

Myslím, že udeřila osudová hodina: jdu do ministerstva školství. Věděla jsem o tom již dříve, že mne tam chtějí. Ale zatím to nešlo. Chtěla jsem odmítnouti, ale při nabízení tohoto místa najednou se ve mně ozvalo cosi, co bylo silnější než já, a donutilo mne, abych místo přijala. Nejsem ráda. Byla bych raději na škole, ale nejraději na vysoké. Ale tam se nedostanu. Snad na pedagogickou akademii?

20. června 1928

Můj letošní život ukazuje, že všeho moc škodí, i dobrého. Tento rok je jistě rokem mých maximálních životních úspěchů vnějších. <Syst> Dvě učebnice uvádím do světa, schváleny byly bez potíží. Dostávám systemisované místo

v Praze, které však zatím nechávám v rezervě a vstupuji do ministerstva. Ale vnitřní životní úspěchy? Asi jim tímto kopu hrob.

Hrozím se své otupělosti citové. Nejsem s to mít radost z těchto úspěchů, kterou by každý normální člověk měl. Trvalý citový stav u mne je jakási nálada stísněnosti a neblahého tušení. To způsobily jistě napjaté poměry v mém dosavadním působišti. – Ta kniha Rádlova je prý nemožná!

1. července 1928

Zákon o kyvadle platí i v životním dění, i v duševním životě. Zítra nastupuji úřednickou „kariéru“; a přiznávám se, že jsem si v prvním hrozném nárazu myslila, že zabívám svou lepší minulost. A že se věnuji jen té své úřednické práci. Nemohu tvrdit nic, protože nevím, jak ten úřednický život mne bude ubíjet. Ale dnes již před nastoupením si slavnostně slibuji, že se jím nedám zotročit. Nesmím být nevděčná sama k sobě, k své práci, která mne vynesla z průměru profesorů na důležité místo v pedagogickém světě. Snad nějaký čas nebudu moci pracovat tak, jak jsem již dovedla pracovat při škole; ale doufám, že se také zmechanizuji v úřadě a zbylé síly že mi přec jen postačí k teoretické práci další. A i kdybych nic nemohla dělat svého, aspoň i ve své úřednické práci budu hledět si nalézt vhodný soustavný obor. Myslím si dnes, že by to bylo „zločin a trest nedospělých“. – Nesmím nikdy zapomínat, že jsem jediné šťastná v teoretickém myšlení, že toto myšlení je nejvyšší a že toto myšlení mne učinilo schopnou k vyšším účelům, než je prosté učení na střední škole. – Myslím, že to, co nyní píši, je možno přijmouti za trvalý stav; přílišná malomyslnost byla slabostí a byla zaviněna příliš prudkým a násilným rozhodováním o mně beze mne.

2. července 1928

Knížky sice nebudou přeloženy do frančtiny (přijde sem na fr. gymn. profesor filosofie z Francie a udělá snad něco sám), ale přesto si psychologii napíši, dokud je ještě můj kontakt se školou živý. Nechám zatím ty fyzikální problémy – snad jich nechám trvale??...

5. července 1928

Začala jsem studovat Jamese¹⁴⁶ a našla jsem k svému podivu, že začíná také zrakem, jako jsem začala já. Je nevýhodné, když si člověk nevěří. Namáhala jsem se dokonce, abych studentům odůvodnila, proč začínám zrakem, a nikoli – „obecným“ smyslem, hmatem. James prostě neodůvodňuje vůbec. – Jen jestli tu Psychologii budu moci napsat! Úřad je snazší než škola, ale je tu mnoho hodin. Nezbyvá mi, než abych věřila ve svou hvězdu.

6. července 1928

Rozhodně je třeba dáti do psychologie více z citových a hlavně volných jevů. Není třeba rozmnožovati stránku intelektuální. Je žádoucí, aby kniha působila nevtíravě výchovně. – Co bych měla dát z experimentální ϕ , nevím. Snad jen rozmnožit tím část o poznání. – A i když budu rozmnožovat jakkoli část o poznání, musím tam přidat jen takové partie, které jednají o klamech poznání. A sice proto, <že> aby si lidé uvědomili, že se mýlí často. To je také výchovně.

Je zajímavé, že skvělý James píše o čichu a chuti, že to jsou smysly, o nichž nemůže ϕ nic říci. Stalo se mi, že jsem opravdu také nevěděla, co o nich napsat. Protože však učebnice musí být úplná, snažila jsem se i o tom něco

napsat; ale nejsem s tím spokojena. Takový slavný James probouzí nyní mé sebevědomí. Avšak současně mne pojímá strach, aby mé sebevědomí nebylo větší než skutečné schopnosti, a dnes – i možnosti pracovat při úřadování. Jak mne srdce každou chvíli zabolí!

Snad je to nesprávné a snad si vyřáším zbraň z ruky: ale nemyslím, že má být v ψ učebnici hodně o klamech. Domnívám se, že se vlastně pořád klameme. Ovšem je-li toto výchovné, to opravdu nevím.

5. srpna 1928

Mělo by být v ψ také o snobismu? Soudím, že ano; ale nezměnila by se kniha z vědecké ϕ , která nepřipouští η hodnocení, v poučnou knihu pro mladé lidi? Snad vezím stále v tom otravném pozitivismu středoškolském, který připouští jen koženou, veleopatrnou „vědu“.

Četla jsem si nyní posudky o učebnici $\phi\pi$, o čemž byla loni anketa. Nejlepší posudek podal Materna¹⁴⁷. Nic jsem nenašla, co by mi mohlo dát podnět. Já sama, kritisujíc Fahouna, jsem se tam omezila na kritiku, a to velmi ostrou, ale povšechnou. – Nevím, do jaké míry to mám přikládat ostrovtipu, a do jaké míry potrhlosti, že Ká¹⁴⁸ je stále zaveden asi na 2/3 ústavů. Poznali snad profesoři, že Fahoun není náhradou velké almy, anebo byli jen pohodlní?

Je snobism tendence, že člověk dělá se jiným, než ostatku je, aby dělal dojem na své okolí? Je možno být vůbec ne-snobem? Nevedlo by takové odpoutání od mínění vnějšího k tomu, že by člověk přestal být členem lidské společnosti a stal se poustevníkem? Není kalvinism hroznou ukázkou, <odpout> kam vede odpoutání od všeho vnějšího, malicherně[...], k nejnütnější vnitřní moudrosti? (Viz Ženevu, její kalvínskou část!). Já sama mám sklon k protestantské vnitřní svobodě, ale současně denně cítím, jak se odpoutávám od života, který je krásný jen tehdy, neuvědomíme-li si jeho malichernost a marnost nad marnost. Byla jsem vržena na jinou dráhu, která by snad měla hovět lidské ctižádosti; ale má ctižádost je z jiného světa: chtěla bych napsat knihy filosofické velmi dokonalé; v nichž bych nikdy neustoupila z přesné formy vědecké. Úřednická kariéra mne neláká.

Vida, ještě jednou napíši článek Chvála snobismu!

Jestli mne pozvou, abych přednášela na kongresu filologů, filosofů a historiků, snad by se hodilo téma: O nesnázích při vyučování ψ na stř. škole.

Myslím, že v nové ψ bude nutno zdůrazňovat tendence. Je to výhodný pojem, který sdružuje v sobě cit i vůli. Opravdu lze těžko nalézt cit, který by nevedl k akci, ale naprosto není možno nalézt <volní> čin, který by nebyl podnícen citem.

7. srpna 1928

Paul Claudel, *Zavřený dům* (óda): „Jsou-li mi (Bože) všecky tvé hněvy nezbytny, jak daleko více všichni mí bratří! Nedal jsi mi krmiti chudáka ani nemocného, abych mu ovázal rány, ani abych chléb lámal, ale slovo, jež je přijímáno úplněji než chléb a voda, a duši rozpustitelnou v duši. Učiň, abych se vydával z nejlepší podstaty svého srdce jako žeň, rostoucí na všech stranách, kde je půda... Necht' každý dává: jeden chléb, druhý semeno na chléb.“

15. září 1928

Studuji pořád Jamese. Velmi se mi líbí části o instinktech. Je to v tendenci vychovávat a tato tendence souhlasí s mou. Ovšem jsem se poněkud přejedla

introspekce a nechci jí tam mít tak absolutně mnoho jako James. Myslím, že neuškodí také psychotechnické zkoušky. Škoda, že musím postupovat tak nakvap! Kniha se překládá do franštiny. Najednou si vzpomněli. Tak musím rozšiřovat svou knihu pro R na dvojnásobný objem.

21. září 1928

Dnes mi napsali z Unie, že mé vydání Fahounovy *Psychologie* je rozebráno. Čekala jsem, že to bude za několik let. Fahoun sám byl rozbírán po šest let. V mé úpravě byl rozebrán na dvakrát. Budeme dotiskovat. Je škoda, že už nyní nemám svůj rukopis. Takto dotištěním zase se odsune mé vlastní vydání nejméně o dva roky. Ale co je dělat, dokončit to rychle nelze, a konečně nejsem na světě k tomu, abych se uhonila! Beztoho kromě radosti z práce nemám na světě žádné jiné.

29. října 1928

Studuji právě k § o estetice. Přečtla jsem názory Ribotovy, Delacroisovy (z Dumasa), Croceův *Breviř estetiky*, Nejedlého *Katechismus dějin estetiky*, heslo v Larousseovi, v Eislerovi, kapitolu o estetice v Lambertově *Philosophische Propädeutik*, <a pořad nemám> Bartošovo *Umění*¹⁴⁹, a pořad nemám jasné představy, co to estetika je a co by se mělo začátečníku o ní povědět. Já sama vykládám už dříve (pro R), že krásné je zvykové (tvary přírodní považujeme za krásné, protože jsme na ně uvyklí; ale tvary přírodní nezvyklé, jako liánovité, se nám nelíbí). Tento můj názor je jednostranný, je to jistý druh estetického empirismu, který ne vždy a ne všude byl uznáván. Protože nechci, aby má kniha byla dogmatická, snažím se nalézt něco méně speciálního, ale nenalézám. Snad se mi to jen zdá, že s estetikou pořádně se začínám zabývat teprve nyní, ač výpisky z Nejedlého jsem dělala v r. 1911. Snažila jsem se také pochopit, co myslí Bartoš o estetice jako vyučovacím předmětu. Tak, jak on to ve *Filosofii* píše, to je ukvapené a konfusní navrhování, s nímž bych jej brzy dovedla odbýt. Jsem pro estetickou výchovu, ale ne pro mnoho estetických teorií; to zas by bylo jen učení, ale nevyhovovalo by to principu, že žák má mít z vyučování hlavně podněty k vlastní práci. Vědecký výklad nemá žádné ceny. – Také mne zajímá otázka o poměru krásy a mravního dobra. Zdá se mi, že to chvatně rozřešili <stoikové> kynikové: Krásné je dobré, ošklivé je zlé; soudy tyto lze obrátit prost. Konečně lze namítnouti, že je to tautologie mezi dvěma pojmy, jež jsou stejně neurčité, a že jsou jedny druhými zúženy co do rozsahu: neboť krásné je jen to, co je dobré, a naopak. Jinak si libuji, že zas dělám něco, při čem se poučím. Je beztoho nutno, abych byla v jednotlivých disciplínách filosofických kovaná, protože až budu přednášet o Velikonocích 1929 na kongresu filosofů, filologů a historiků o hlavních proudech (a nesnázích) φπ na střední škole, musím počítat s velikou kritikou ze všech stran. Nyní se podobně budu zabývat náboženskými city a problémy.

Umluvili jsme s Uní nové vydání Ψ na rok 1931, ať je Fahoun rozebrán, či nikoli. Neboť toho roku podle osnov bude na RRG rozšířeno vyučování Ph* na čtyři hodiny, a já začnu sebe vytlačovat sebou. – Nevím ještě, jak dopadnou osnovy na nových, osmitřídních R. Říkal Čeněk, že patrně Ph tam také dostane čtyři hodiny. To by bylo dobré, zvláště kdybych měla to štěstí, že by nikdo

* filosofie

nenapsal vzdoroknihu, kteréžto stěsťí téměř nezkalené měl Krejčí po dlouhých třicet let.

Ještě se podívám do Wundtovy *Völkerø*, díl *Die Kunst*¹⁵⁰.

17. listopadu 1928

Jsem zvědava, co řekne Bartoš té mé estetice. Teď jsem se podobně mořila s náboženstvím. To mi přečte P. Smrž.

Jedna potíř: už jsem přesycena toho věčného dětinkaření, když tu dnes se od svého šéfa Prchlíka dovídám, že Unie zařádala za podporu à 6000 Kč na překlad nových učebnic do maďarštiny. To znamená, že musím se zase hnát do dodělání ψ . A také prý z V. (tj. z oddělení min. školství pro styky s cizinou) mu telefonovali, aby prý svolil (tj. navrhl podporu) k překladu těchto učebnic do francouzštiny.

Včera mi poslali z redakce Ottova slovníku vybídnutí, abych napsala svůj životopis do doplňkových dvou dílů, jeř mají nyní vyjít. – A budu také psát nějaké dětinkaření do *Dětské encyklopedie* jeř bude nyní vycházeti.

18. listopadu 1928

Zdá se mi, že se i na mně osvědčuje, že se odříkaného chleba nejvíce nají. Těšila jsem se hluboce, že se zbavím už konečně těch knížek pro školy, a tu máš! Proženu se s tím ještě dost; a knížky jsou přec jen dobře placeny a jdou dobře na odbyt a dělají mi „jméno“. Velmi obtířno je psát psychologii; je to v dnešní nejistotě, <vědecká psychologie> co je vědecká psychologie, úkol nejvýše nevděčný. Kí měl snadnou posici; byla tehdy v módě fysiologická psychologie a nechtělo se na učebnici, leč aby doformovala v psychologii. Na nové knize se chce informace nejen o všech moderních vymoženostech (psychotechnika, behaviorism, instinkty, tendence) psychologických, nýbrž také vyřazuje se poukaz ke všem možným odvětvím filosofie (co jsem se namořila s estetikou!), literatury, znalosti lidí, experimentálních metod; a kniha má působit výchovně! Ale jednotně knihu založit, tak jak si to mohl dovoliti při tehdejších požadavcích Krejčí, to si dnes nemohu dovolit; to bych dělala z ψ dnes nemořný filosofický systém.

Zbavím se vůbec kdy toho dětinkaření? Kdy se dostanu ke své fysice? Dostala jsem právě hypotetický impuls: Macků vydal svou *Fysiku*¹⁵¹, která, jak jsem vyrozuměla, se snaží vycházeti z deformie a rozlišovati v pokusech skutečnost a hypotesy. To by se mi hodilo výtečně, nějakou fysiku musím nezbytně studovat. Zdá se mi, že mne mé povolání v ministerstvu ani příliš nezdrůuje, ale je možné, že mi chybějí nyní podněty z vnějšku. Ovšem kantoři se střední školy se mi smějí, že já jsem naopak udílela mnoho podnětů, a ne <aby>že mně <byla>škola je dávala. Uvidíme!

20. listopadu 1928

Jerome Klapka Jerome: *Vřechny cesty vedou na Kalvarii*: „...mám válečný kříř a nemám ani polovinu statečnosti jako můj pes, jeř váří dvanáct kilogramů a postavil by se sám proti celému pluku. Bojový kohout má více odvahy než nejstatečnější z nás. Právě člověk, jeř nemyslí, ten má nejvíce odvahy – jde jen přímo kupředu a hlavou sklopenou k zemi jako býk. Ovšem, je také skutečná odvaha. Jste-li totiž sám a máte-li vykonat něco chladnokrevně, s rozvahou. Má-li člověk jíti kupředu a křičet spolu s mnohými jinými, k tomu

není třeba ani veliké odvahy – stokrát více odvahy by musil míti ten, kdo by se chtěl obrátiti zpět.“

23. listopadu 1928

James mne přivedl na myšlenku o přeměnách instinktů při tzv. derivaci psychologické. To je velmi dobré a divím se, že toho jiný z ψ už nevyužil! Derivace záleží v tomto: jestliže se v určitých letech objeví určitý talent (James by řekl: instinkt) a toho se nevyužije, změní se v řadu výkonů daleko nižšího řádu. Tím si lze vysvětliti, proč umělkyně, krátce vůbec tvořivé ženy, které byly zbaveny (např. povoláním) <vykonávat> možnosti tvořiti ve svém oboru, se stanou nervosními, věčně mrzutými. Z literatury je to pěkně podáno v J. K. Jerome *Všechny cesty vedou na Kalvarii*.

29. listopadu 1928

U mne je důležité, a sice nutně, abych si ujasnila buď plán, nebo určitý pojem. Plán, a ještě spíše pojem, se stává u mne jakýmsi kondensačním jádrem, kolem něhož prudce se krystalisuje ostatní. Lidem, neznajícím takového postupu, se zdává, že přeměňuji malé podněty ve velké, zcela proti zákonu o zachování energie. Avšak to je zcela přiroené; ujasniti si pojem znamená systemisovati ty spousty rozmanitých postřehů a vědomostí, které při svém pozorném i nepozorném čtení a pozorování jiném v sobě <mám> pomalu hromadím. – Ony okamžiky, kdy si ujasním pojem, jsou pro mne okamžiky radosti z tvoření, již nemůže nahraditi žádná jiná radost. Plán nebo pojem, to je pro mne hotová věc: je to příslib úspěchu při práci, fascinuje mne to a žene, abych rozpracovala věc.

O generální inteligenci. Je prý generální inteligence podle Forstra, a naše jednotlivé projevy inteligence jsou prý jen částečnými jejími projevy. Domnívám se, že tomu odporuje tento fakt: Dejte čísti klasickému filologu latinský text, a bude v něm vidět obdivuhodné spousty věcí. Dejte mu číst český text, bude číst nedbale, mnoha věcí si nevšimne. Podle teorie o generální inteligenci by musil číst texty stejné úrovně stejně dobře. Ale domnívám se, že vůbec tento zjev má co dělat jen s bohatstvím asociací. Prostě člověk, který je cvičen v určitém oboru, má tam bohaté vědomosti, kdežto <ten, k> v tom, kde není cvičen, mu nic jeho podvědomí nevybavuje. Krátce: má-li člověk něco dělat dobře, nestačí mu k tomu inteligence, nýbrž je nutný důkladný výcvik.

A ještě o hrdinství. Napsala jsem si před několika dny citát z Klapky. A napadá mne, že je nutno doplnit, že hrdinství se musí týkat konání povinnosti. To snad je pravý vědomý moment. Zvíře nezná tohoto pojmu.

30. listopadu 1928

Studuji nyní více, hlouběji, než když jsem byla na škole. Ovšem nevím, jak na mne bude později působit trvalé odloučení od světa. A tak při svém studiu jsem přišla také k studiu o vůli. Payot¹⁵² věnoval velkou práci úvahám o výchově vůle, a protože píše knihu s aspektem vychovatelským, velice nutí lidi k práci. A já nutím také a říkám, že práce jediná může dáti člověku uspokojení. Ale to je vlastně sobecký zájem o práci, nikoli o její hodnoty speciální, tedy vzhledem k celku! Mně to dělá dobře, proto pracuji; a cíl druhý, vychovávat lidi, je u mne vskutku druhý. A k tomu čtu kacíře Lafarque *Právo na lenost*. Nelze říci, že by to bylo jen agitační komunistické dílo; je v něm mnoho důležitých pravd. Práci usilovnou, v níž jsme všichni hnáni a do níž se sami ženeme, vytváří

nadhodnoty, způsobuje nadvýrobu a nezaměstnanost. Jak to smířit? Má člověk pracovat jen proto, že ho práce těší, anebo nemá raději pracovat, aby nevytvořil příliš mnoho a pak působil protisociálně?

V těchto věcech je těžko rozhodovat. Pro svou osobu si myslím, že práce má opravdu morální hodnotu. Co by ze mne bylo, kdybych nemohla pracovat? A co by bylo z masy lidí, kdyby se jim dalo dlouhé prázdno? Rozhodně obojí by vedlo k darebnostem, k nimž vede lenošný život.

Jediné východisko z bídy na světě není ani práce, ani lenost lidí. <Je to> Snad jediný rozumný zákrok < nemít mnoho potomků > proti bídě je nemít mnoho potomků. Všechny války jsou způsobeny přelidněním, jako zápal plic je způsoben překrvením plic. Země pak neuživí své obyvatele, a ti jsou nuceni jít dál a zabít, když se jim jiní postaví na odpor. Bohužel, pud plození (ale nikoli pud po udržení rodu!) je nejsilnějším lidským pudem. Snad jen tehdy by teoreticky nebylo bídy, kdyby bylo jen tolik lidí, kolik jich užíví půda. To je jediné reálné, co dává skutečné hodnoty. Tovární výrobky, lidské výrobky jsou hodnoty povážlivé ceny. Fakticky mají jen druhotnou cenu.

Ještě poznámka k prázdnu: dejte tvořivému člověku prázdno, a je pravděpodobné (bude-li zapracován), že bude pracovat hodně a dobře. Dejte hlupákovi prázdno, a bude dělat hanebnosti.

2. prosince 1928

A co je vlastně práce? Teď si vzpomínám, že se podobně ptal Pilát: „A co je pravda?“ Není pojem práce také relativní? Jednou byl v N. pol.¹⁵³ fejeton, ve kterém se humorně líčilo, jak jeden považuje určitý výkon za práci, druhý za zábavný sport (např. si myslím: lezu na hory a vleku těžký ranec – sport; kdo tam nese do chaty jídlo – pracuje). Pro svou osobu rozlišuji zaměstnání a práci. Práce je pro práci tvořivou, kde pokračuji; v zaměstnání používám výsledků své práce k tomu, abych vhodně poučila jiné a abych si vydělala na chléb.

Jsem si však jasně vědoma, že tímto dilematem jsem nikterak nevyznačila charakteristické rysy toho, čemu lze obecně říci práce. Ale zůstávám při svém přesvědčení, že práce má morální hodnotu; ovšem k té práci musíme cítit lásku, musíme být jisti, že bez ní by nám na světě bylo zle. To je požehnání práce. Soudím, že Lafarque, který na mne učinil veliký dojem, nechtěl práci nazývat opravdovou práci, jíž nikdy by nemohla vzniknouti nadvýroba a všechny ty nesnáze, <o nichž> jež z toho plynou: to je jen důsledek zaměstnání, nikoli práce. Tvořivé práce jsou schopni jen málokterí lidé, z jejich činnosti nemůže povstati nadvýroba a jiná zla, nýbrž jen dobro a skvělý příklad generacím! Viz Newtona, Faradaye, Descartesa a jiné!

Snad dobře vedená práce lidí ani udříti nemůže. Jsem přesvědčena, že naopak mne práce sílí! A bývala jsem takový duševní lenoch, že jsem raději převzala cizí myšlenku, než abych se k svému úsudku chtěla dostat sama. Tím nastalo u mne nebezpečné hromadění vědomostí, jež způsobuje vnitřní neklid; je to asi tak, jako když se na nádraží hromadí stále nové vagony, ale nic neodjíždí. Duševní pohoda u mne nastala teprve tehdy, když jsem začala pracovat a publikovat, když nastala revise poznatků, tvoření a odplyv promyšleného. Nemá se mnoho studovat, raději méně, ale přemýšlet, rozhodovat se a sepsat. To je zdravá cesta.

12. prosince 1928

Při své autokritičnosti se někdy zastavím a s úsměvem se dívám na svou často nekritickou práci: neboť tvořím jen v dobách nekritičnosti. Korektury nejvýše přísné dělám napřed a potom. A kdybych měla být kritická vždy, nedostala bych se k žádné práci. Víím to bezpečně i z práce netvořivé: dokud jsem ve škole učila ležérně, bez přípravy, potud mne práce těšila. <Pak> Když jsem se nějak nervosně připravovala v posledních letech, stala se mi škola trýzní a přes všechnu péči jsem neučila lépe.

Včera mne ve vsí formě vyzval os. taj. presidentův Škrach o spolupráci v České myslí. Je to poslední bašta, kde mne dosud snad nechtěli. Je zajímavé, že mi nabízel tribunu tohoto nejvýše ceněného filosofického časopisu velmi laskavě, „abych nebyla bez publicity“ ([...] Když Ruch filosofický zaniká). Snad měl Pelikán pravdu, že mne chtějí přetáhnout na svou stranu? Ale proč mne přetahují teprve teď, takže za celá léta po převratu jsem nenapsala ani jeden referát do ČM až na jedinkou krátkou zprávu o jedné schůzi Jednoty fil.? – Tedy facit: je to už poslední bašta filosofická, kde se mohu jako filosofka uplatnit. Předchozí zjevy, že mne chtějí táhnout k sobě, byly: pozvání do Sborníku Krejčího a pozvání do vnitřních kroužků Psychologické společnosti.

Náhodou jsem otevřela str. 74, kde si v r. 1926 píše: „Je cit bezpečnosti citem štěstí, <nebo jeho> či jen jeho náhražkou?“ Dnes mám cit bezpečnosti tím způsobený, že mám plné místo. O to mi tehdy šlo. A mohu si proto dnes odpovědět takto: Cit bezpečnosti není náhražkou stěstí, ani štěstím samým. Je nutnou podmínkou štěstí, ale nikoli postačující. V klidu není štěstí: štěstí je jen v dobývání, v tvoření. Snad bych musila ztloustnout na „sedmipudovou kupřichu“ Dostojevského, abych měla v klidu štěstí: ale nejsem tak afektovaná jako Dostojevský a tvrdím, že jí toto „štěstí“ nezávidím. On snad jí je záviděl v dobách, kdy byl štván peněžními starostmi.

14. prosince 1928

Moříc se úvahami, co to je charakter, rozumí se mravní charakter, došla jsem k tomu, že inteligence čím větší, tím <menší> více zeslabuje charakter. V charakteru je cosi stálého, možná dosti strnulého, zvykového. Rozhodně je zvyk pevnou oporou charakteru. Kněží řádoví jednají ve smyslu svých slibů většinou charakterně, protože je kdysi naučili příslušným zvykům. Inteligence – toť pohyb, hledání.

Napsala jsem ve své knížce, že <charakterní> „mravně charakterní člověk má dobré zásady a pevně se jimi řídí. Pak je neproměnný ve svém jednání, smýšlení, cítění. Můžeme se naň spoléhati: je to charakterní člověk.“

Tato slova se mi dnes zdají upřílišněná. Takových lidí není, bylo by to proti samé lidské přirozenosti, aby člověk byl neproměnný zvl. ve svých citech. To bychom byli bezcharakterní všichni, protože měníme nutně své záliby. Toť se rozumí, že jde o určité mravní pojmy, k nimž se naše city nemají měnit; jsou to určitá mravní <příkázání> zákazy, jako nelhat, nekrást, nezávidět – nezrazovat lidí, kteří k nám mají důvěru; ale pak jsou zásady, jež dnes nejsou v módě, např. obětovat se za ideu náboženskou nebo vlasti. To by dnes věru málokdo uznal za mravní zásadu. Lze celkem říci, že výčet mravních příkazů, který jsem si zde vypsala, je empirický, a že tudíž z něho obecný [...] žádným způsobem nedostanu. To je konečně známá základní, nepřekonatelná nesnáze vsí vědecké etiky.

Ale domnívám se, že bychom ne sice měli omlouvat, ale vysvětlovat určité bezcharakterní jednání v říši skutečnosti, kde si člověk opravdu někdy nemůže vypomoci, leč určitým popřením svých idejí. I Kristus odpustil Petrovi: ta jeho zrada, to byla bezcharakternost. Ale v říši ducha, kde jsme svobodni, <bychom> musíme býti charakterními: nikdo mne přec nemůže nutit, abych psala dnes tak a zítra jinak, nebo abych mluvila dnes pro věc a po druhé proti věci, jde-li o ideové věci, např. o filosofický problém, plán města, malířský směr! To je přímo eunušská morálka, když se to dělá. Vždyť na tom nezáleží má existence, dokonce se to někdy děje v soukromém rozhovoru, tak proč měnit smýšlení?

Ovšem teď je těžká věc. Lze považovati L. da Vinci, jednoho z nejskvělejších intelektů, za bezcharakterního, když pracoval opevnění (tuším) pro různé pány, kteří se svěřili? Podle naší malodušné morálky je to bezcharakternost: měl zůstat věren jedinému <pánu> zákazníkovi: je to zrada, tedy skvrna na charakteru. Eticky, <lidsky hodnoceno> průměrně lidsky hodnoceno, je na tom něco bezcharakterního. Ale psychologicky vzato je to takto: L. da Vinci zajímala jen teoretická, technická, věcná stránka problému. Génus se nestará o lidské vztahy k té věci. Dívá se na všechno abstraktně. Je jaksi mimo čas a mimo lidské okamžité zájmy. Je tu problém: řešme jej! Co záleží na tom, že řešením pomohu tomu i onomu, dohromady nikomu, a že dokonce za mnoho set let, až [...] zpracuje část svých deníků, se budou pohoršovat počestní českoslovenští občané?

V tomto případě jsem si však již dnes jasně vědoma, že se stavím k věci Vinciově jako psycholog, nikoli jako etik. A že si dobře uvědomuji, že to není řešení leč jednostranné!

Příliš dobře mi utkvělo v mysli naučení Čádovo, že psychologie zjev popisuje a vysvětluje, ale nehodnotí eticky!

Z tohoto Komenského „matení a motání“ učiním tento dnes jedině (pro mne ovšem) možný závěr: stavět se na kotturny a s dutým pathosem kázat cosi o mravním charakteru nebudu. Ale budu si mořit hlavu, abych vzpomněla, kde jsou popsáni takoví charakteři mravní formou ... a úhlednou. A na tuto literaturu prostě upozorním. Tím <splním své> zůstanu věrna své zásadě, že budu psát a radši jen k tomu, co dokonale znám. (Tím se obviňuji, že nevím, co je mravní charakter, a více proto to nevím, protože jím sama nejsem. A opisovat cizí fráze se mi přičí. Na to mám času dost, až úplně se zhroutím.)

15. prosince 1928

Jsem na velkých rozpacích, zda mám dát příslušné duševní choroby hned za jednotlivé §§, nebo až nakonec, jak jsem to dělala dosud. Zarazily mne totiž choroby vůle Ribotovy: ty se do učebnice nehodí! Mladým lidem se má dát podnět k životu a ne sugesce <choroby> duševní choroby! Rozhoduji se takto: Z duševních chorob dát 1. jen nejmírnější formy, 2. jen ty, kterými mladí lidé trpí, 3. jen ty, které lze odstraniti, resp. jim předejiti prací. A místo o duševních chorobách napsat § o psychologickém a morálním významu práce. (Kam dát sen?)

Velké mluvení, kterého se zde nyní dopouštím, je způsobeno asi dvěma činiteli: 1. strašlivou uzavřeností od ostatního světa, kterou ve svém povolání nesnesitelně trpím; 2. tím, že mám příliv tvořivosti, ale nemusím nic dávat dohromady, protože nemám přípravy. Je zvláštní, že období tvořivosti se u mne

dostavuje nezávisle na studiu. Zvláště cenné měsíce jsou říjen a listopad. Lituji, že jsem jich letos nemohla použít na novou práci.

16. prosince 1928

„Il faut toujours rester sur le même sujet“ (Pasteur). Dnes není jiného východiska z prostřednosti, kromě odbornictví. K čemu zkoušky inteligence, jestliže zjistí určitou bystrost <a rychlost konání> úsudku a rychlost konání, ale nezjistí věc podle mne daleko důležitější, totiž schopnost vytrvatí? Velmi jsem se uspokojila, že na letošním psychotechnickém kongresu v Utrechtě jednomyslně konstatovali, že nelze vyšetřiti charakteru člověka psychotechnicky. Tím ovšem nemysleli charakter mravní, nýbrž charakter jako (hlavně) volní stránku duševního dění člověka. – Psychotechnika se dnes, jak se zdá, rozumně omezuje na zkoumání nižších stupňů inteligence a smyslů. Na vyšší stupně už si nechce troufat. Je mnoho pravdy v tom, co říkají géniové: že dospěli ke svým <znanostem> objevům jen usilovným přemýšlením na jednu věc. A co to je usilovné přemýšlení? <Schopnost> Býti pozorným. A býti pozorným, toť míti vůli setrvat ve své práci. Ale to psychotechnika nešetří. Naopak by vyšetřila, že takový vynikající pracovník je velmi roztržitý. – Epiktet: „Myslíš, že opravdu někoho miluješ, mylíš-li se stále v něm?“ L. da V.: „Velké poznání je dcerou velké lásky.“

Studuji teď Ribotovu *Ψ de l'attention*¹⁵⁴. Vidím, jak je dobrý behaviourism: usnadnil celé pojmání motorických reakcí při duševních jevech. V pojmu „chování“ je zjednodušeně vyznačeno všechno fyziologické, makroskopicky i mikroskopicky zjistitelné. Ribot ovšem velmi správně chápe nutnost uvažovati při každém jevu duševním jeho motorickou stránku. Ale neznaje jednotícího rýmu „chování“ užívá rozmanitých fyziologických názvů.

17. prosince 1928

Je velmi nevhodné, jestliže se dá člověk naštvat počínáním druhého a místo, aby podněty k práci bral ze svého zájmu, bral je ze závisti k druhému. Jakmile bych na sobě někdy pozorovala, že chci někoho trumfovat, bude se mnou konec. Pracovat se má pro práci samu, pro určité výsledky, ale ne na truc někomu. Tyto poznámky jsou reflexem případu Vorovka – Rádl. Z Rádla jest možno si vzít vzor v jeho pracovitosti, neschopnosti držet rovnováhu mezi svou prací a značnými společenskými povinnostmi a v jeho širokém obzoru. Ale když Rádl napíše úctyhodnou „Moderní vědu“, tak se nebudu vztekat, nebudu opouštět svět svých studií a nebudu na truc chtít psát o americké filosofii, na níž nejvážnějším momentem bude – její objemnost!

18. prosince 1928

Je pravda, že imitujeme ty, kdož jsou nad námi. Tato imitace ovšem musí se dít bezděčně a s určitým respektem. Neboť mohu úmyslně imitovat rapla, a přesto není nade mnou. Cenná imitace záleží v tom, že si osvojujeme metody druhých.

Ve svém novém povolání jsem nucena si všímat zjevů, které jsem naprosto dříve ponechávala bez povšimnutí. Zde se mne nikdo neptá, co umím z PhMF*, ale na jiné věci, např. na politickou situaci. Myslím, že mi zpětná širší orientace neuškodí, ač je to, vím bezpečně, jen vědění povrchní: ale byla bych

* filosofie, matematiky a fyziky

na škole úplně si přestala všimnout světa. Mám zde přec jen více času a tím se dostaví i určitá energie, abych mohla studovat i věci mimo sebe.

19. prosince 1928

Psycholog je v nevýhodě v praxi proti nepsychologu potud, že se mimoděk řídí heslem *Tout comprendre c'est tout pardonner*. Mne zajímá vždy spíše podstata určitého jevu, ale ne jeho ohavné praktické důsledky. Řeknu raději, že ten a ten je neurastenik, nebo že trpí zlozvyky, místo abych řekla, že první je hrubec a surovec a druhý je holkař. Ale umiňuji si, uvědomivši si svou hloupou ohlednost, že budu raději nazývat věci tak, jak skutečně jsou, a ne hledat za tím duševní defekt: jakmile něco posuzujeme jako defekt, pak se stavíme na stanovisko lékaře nebo psychologa a už eticky nehodnotíme, jen vysvětlujeme, z čeho určitý zjev vyplývá.

Byla jsem jako dítě odpůrkyní všech nadělaných ozdob. Mým ideálem byly šaty naprosto hladké, nevzorované, jež rýsovaly tělo. Když jsem se dívala na řecké <nahé> sochy nahých žen, nedovedla jsem si je představit v našich naporádkových šatech (z r. 1901!), nebo v šatech z rokoka: vždy jen ve volných řízách. To nebyla jen zvyková asociace! Právě tak při ideálním zařízení bytu jsem viděla – asi to, co se dnes žádá. Je zajímavé, že doba dorostla mne. Proto snad také mám teprve nyní úspěchy. Dříve jsem vypadala příliš odlišně.

20. prosince 1928

Jsem celkem hotova s doplňováním *Psychologie*. Zbývá mi jen málo dodat. Nyní to neudělám, protože na dodatky mám příliš mnoho energie a musím hledět, abych se dostala z fleku s filosofií fyziky. – Doplnit musím později: výchovu rozumu – podle výpisků z Forstra, výchovu citu – snad podle Bouchlera; a o výchově vůle nebudu kázat, raději o psychologickém a morálním významu práce. O zásadách, podle nichž napíši o duševních chorobách, jsem si sem již napsala poznámky. Nedám samostatný § na konci, pojednám o jednotlivých hlavně ze stanoviska výchovného vždy při příslušném normálním tam. – Na konec jednotlivých §§ dám otázky jednak podnětové, jednak ty, jež budou navazovat na článek a rozbírat jej. – O snu pojednám snad při deviacích. Vynechávat jej bylo by neužitečné. O jednotlivých jmenovaných osobnostech je nutno dát stručné životopisné poznámky na konci. Doufám, že kniha bude dobrá.

Včera jsem chtěla, ale nepřipsala toto: Dnes chápu krásu ozdoby, kterou jsem kdysi zavrhovala, usuzujíc, že krásné = nejprostší. Ale ani ozdobné, ani prosté nemusí být krásné a naopak.

„Když svist dopadal na mne a já jsem mohl být každou vteřinu vržen do věčnosti, neměl jsem ani jedinou myšlenku náboženského rázu, ani jsem necítil lítost, ani vzplanutí touhy po těch, jež miluji“: Montherlant, *Sen*¹⁵⁵.

22. prosince 1928

Tak člověk vidí, jak se mění: chystám se letos na Vánoce do Salzburgu a Innsbrucku. Čtu si Baedekra a pozoruji, jak přestávám mít zájem na mrtvých městech. Už si představuji, jak v Inns. (Salzburg znám) bude samý barok. Raději dnes mám živá města, kde se tvoří. Jako Paříž. To je něco! I minulost, i budoucnost. Nechci zavrhovat minulost, je krásná, ale musí to něco být! Víím, jak jsem se nadchla pro Benátky. Ale ať je to jak chce, je tu zřejmý úpadek

romantismu a sentimentálního zanícení pro minulost, a čím dál tím víc záliby pro přítomnost a budoucnost.

Tuhle jsem si jasně uvědomila rozdíl mezi filologickou a filosofickou metodou. Metoda filologů, zvl. pak klasických filologů, se pozastavuje nad každým slovíčkem a zdá se mi, že zůstává stále jen u vět z těch slovíček složených, hledá jejich smysl; ale zdá se mi, že dál nejde, že mu o souvislost myšlenek nejde. Hostovická metoda se stará už aspoň o tuto souvislost. Filosofická metoda chce získat něco nového z daného materiálu. Tedy: čtu a najednou se zarazím. To proto, že myšlenky až dosud přečtené vzbudily mou pozornost jako problém, a já si jej chci řešit dříve, než se podívám, jak autor řeší věc. Proto pravý filosof nebude přesně citovati, protože bude hledět doplnit myšlenku po svém. Jen filosof-historik musí přesně citovati, ale pak je spíše historikem než filosofem.

Tyto dny začnu slavnostně s přípravným studiem k filosofii fysiky.

Velmi ostře si uvědomuji moderní styl: vyžaduje plného řešení. Vstoupí-li člověk do pokoje krásně moderně zařízeného, ale zůstala tam stará úzká a vysoká okna, ošklivé dveře a celý byt je po staru řešen, pak se moderní nábytek neuplatní. Moderní nábytek dále nesnese leč stylových ozdob a [...] málokterých a žádných krámů titěrných: ty je nutno bezpodmínečně vyhodit. A musí být jasno a čisto také uvnitř: moderní nábytek nesnáší starých venkovských nesmyslných zásob. Vždyť je to jen zatěžování našeho života! Ty krámy se vléknou za námi jako otrocké okovy!

Podstatou všeho <náboženského života> poměru k Bohu jest, že lidé ani tak se tuze nenamáhají, aby věřili v Boha, jako spíše od něho něco chtějí. Já věřím v Boha, ale nic od něho nechci. To není pýcha, to je oddanost, a to je rys mé celé povahy, že za pouhou lásku nic nechci.

23. prosince 1928

Mé náboženství není tupý katolicism svíčkových bab a dědků, ani rozumářské protestantství. Mé náboženství je hluboká víra v Boha a věčnou spravedlnost. A protože věřím jen ve věčnou spravedlnost, nečekám odměny na tomto světě. Ale jestliže dělám něco špatného, mám tolik morálního svědomí (které mne k Bohu přibližuje), že nechci slitování a přejí si potrestání, pokud zlo jsem učinila vědomě. Je nemravné chodit pak do kostela a žebrat na Bohu odpuštění. Jsem vinna, a dost.

Myslím, že chci Boha svou prací chválit, neboť <nechci> chci tím ukázat, že nechci zakopat hřivnu, kterou mi dal. Ale neplazím se v kostele před Bohem, abych ho dnes a denně prosila za příspěví. „Sám ruky přikládej, nejen Boha pořád vzývej,“ tak jsem si změnila přísloví. Má práce je má modlitba.

Člověk, který nevěří v Boha, nemá v sobě božské jiskry, je plochého rozumu a prázdného srdce.

Říkala jsem si vždy, že krize v r. 1925 mi nedala nic, jen mne zeslabila a že jsem od té doby začala cítiti stáří. Bylo to, jako bych cosi překročila a šla nenávratně do jiného světa. Myšlenkově mi to nedalo nic, to je pravda, v tom ohledu krize v r. 1910 znamenala mé intelektuální probuzení. Ale dnes vidím: krize v r. 1925 mi dala určitý klid a jas povahový. Když dnes vidím, jak lidé těžko snášejí život, který není o nic těžší než můj, když vidím, jak hubují, závidí, když vidím, že za svou práci dostávám malý plat, což se mi vtírá, kdykoli něco kupuji, – mohla bych také spustit nářek s ostatními. Ale zatím se nikdy nepřistihuji při nářku, sentimentalitě, smutných poznámkách: nějak statečně snáším svůj život,

který snad není záviděníhodný. Vím jasně, že jsem se nedostala tam, kam patřím: na universitní stoličku; ale nenaříkám. Svou hřivnu jsem nezakopala. – Nehubuji, nevzdychám, nesnáším život s tragickou maskou: beru jej tak, jaký je. Snad je to nejlepší, co mohu udělat: aspoň pak nejsem na lidi zlá.

Je dobře býti cholerikem, máme-li myšlenku a jsme ve vysokém postavení: ale je to mizerná letora, jsme-li v podřízeném postavení.

1929

6. ledna 1929

Jakýsi anonym napsal do NL* dobře: Chytrost projevuje ten, kdo život poznává, moudrost, kdo jej snáší. Myslím si, že jsem ta moudrá.

Naše slavné pedagogické oddělení je jen žákovská administrativa. Správně vedené oddělení by mělo býti studijní, mělo by dávat iniciativu a ne pracovat na pouhých vyřizováních podání. To je sice nutné, ale nikoli hlavní. Měli by zde být nejlepší lidé, měli by sem dávat vynikající profesory, jež by měli platit jako ředitele (poněvadž vynikající profesor může býti jen starší), když už tak staré lidi není možno zařaditi do statutu.

Zkusím, zda mi Prchlík dá určitou dovolenou, tak jednou týdně od deseti hodin, abych mohla jít studovat do universitní knihovny nebo pedagogické knihovny. Ovšemže bychom měli mít svou vlastní knihovnu a stálé časopisy. Ale kdežpak toto!

Dívám se na svou práci asi tak, jak je to v překrásném libretu k op. *Kejklíč Matky boží*: milý kejklíč přijde do kláštera a vidí, jak mniši všelijakými úctyhodnými obřady oslavují Matku boží. Je z toho celý nešťastný: jak ji má oslaviti on, prostý kejklíč? I skáče přes obruč v její kapli k její počtě; a matka boží mu žehná a on umírá jako světec.

Začínám studovati Macků-ovu *Fysiku*. Kritika hlásala, že to je velmi logické dílo. Jsem s tím však nespokojena. Macků zřejmě je talentovaný člověk, ale chybí mu hlubší vzdělání logické. Pohrdá filosofy, ale měl by se od nich učit. Mám určitou výhodu, čtouc tuto knihu, že znám Macků. Jednak jsem o něm hodně slyšela, jednak jsem s ním kdysi mluvila. Kniha tak ke mně přímo mluví.

Nenapsala jsem někde již o tom kejklíři zde v deníku?

7. ledna 1929

Stále mluvím jen o práci a zapomínám na velmi důležitou lenost. Lenosti vidím dvojitý druh: jedna je lenost pasivní, z níž nikdy nic nemůže vyjít. Druhá je lenost mysliti, byť i člověk zdánlivě byl velmi pilný. A naproti tomu je nepravá lenost přemýšlejících lidí, kteří ve svém mozku pomalu destilují nejhlubší myšlenky. Ti jsou naopak velmi intensivně činní přesto, že nejsou ponořeni do „hluboké“ práce, jako je studium foliantů, psaní věčných recenzí a článků do všemožných časopisů.

<Meredith> *Sen* (Montherlant): „Viděl, že boj, jež bojoval, byl krutý, ale že s větší nebo menší vytrvalostí přece jen vždy dosáhl všeho toho, co chtěl; že nejpodivnější sny o štěstí, jež kdy snil, po letech bez námahy (někdy také bez radosti) se vyplnily...“

* Národních listů

9. ledna 1929

Nemám ráda lidí zbabělých, polovičnických, bojácných, relativních „ono přijde na to, jak se to vezme“. Nikoli: věc vypadne tak, jak já to udělám.

Dnes se prvně pokouším o <prvn> iniciativní práci na MŠANO. Budou to rámcové osnovy pro fyzikální praktika. Pak by měl být učiněn soupis aparátů zvl. z elektřiny pro <praktika> kabinety a osnovy praktik chemických. Ale i osnovy fyziky a sice hodně podrobné, a <osnov> řádná revize fyzik by měla být provedena, aby se vysunuly všechny zbytečnosti.

11. ledna 1929

Jsem proti zbytečným kritikám, obviňování sebe a lamentacím na přítomné poměry. Jsem pro skutečnou práci. Vše ostatní je zbytečné obtěžování pracujícího člověka. Ať se každý o něco pokusí podle svého svědomí! I když to nebude vrcholně dobré, bude to mít morální cenu nesmírnou.

Je to snad bezcharakternost? Měla jsem značně silné odpůrce pro to, že jsem se kdysi ujala † Čády. Celá léta mne Krejčí a všichni přívrženci ani neodstranili, ani mne do České mysli nepozvali. A už mne teď všichni zdraví velmi uctivě, pozvali mne do Psychologické společnosti, vybídli mne k spolupráci ve Sborníku prof. Krejčího a nakonec mne pozval Škrach do České mysli. A na škole to bylo také. Z největších nepřátel jsem měla největší zastance. Vorovka říkal, že snad působím zázračné změny v lidské mysli. Ano: ale nejsem snad bezcharakterní tvor, který dovede pískat všechny tóniny, jak se komu líbí?

Domnívám se, že Trnka napsal s Lancovou knížku „Psychologie ženy“¹⁵⁶. Je to námět, který mne kdysi zajímal. Možná, že bych si jednou byla na něj sedla. Avšak nebolí mne, že mi téma převzal. Mám zásadu brát věci tak, jaké jsou; a věřím ve svou imaginaci, že mne dovede k novému šťastnému tématu jinému. Zažila jsem již tolik nesnází, ba protivenství, jež jsem všechny vlastními silami překonala, že už se na všechno dívám velmi klidně.

13. ledna 1929

Dovídám se, že Vorovka brzy zemře. Trnka mne vyzval, abych napsala jakýsi nekrolog k jeho práci o americké ϕ , která má rychle vyjít ve Sfinx, než autor zemře. Odmítla jsem, že se k tomu necítím povolána. A znovu mi přišlo: jakou cenu má celé dílo Vorovkovo, který se nedovede držet jedné linie, který v poslední době téměř jen polemisoval? Jsem pro to, aby člověk se nedal vyštěkat z díry, když v té díře má práci. A jsem proti kritikám. Nač rušit druhého v práci svým štěkáním? Chtěla jsem kdysi <polemisov> psát rýpavé články na naše inspektory-přírodopisce. A dnes místo toho chci zaranžovat pozitivní práci, aby totiž byly vydány aspoň osnovy pro fyzikální praktika a základní <osno> pokyny. A potom, zdaří-li se mi toto, se chci pokusit ještě o leccos.

Nač štěkat na druhé, nač všeset malomyslně hlavu! Je nutno jednat. Ale především je nutno být zdrav!

15. ledna 1929

Vorovka prý dnes zemřel. Já tyto dny začínám studie k filosofii fyziky, kterou on měl v první řadě napsat. Podivné jsou cesty osudu!

17. ledna 1929

Umínila jsem si dnes, právě na Vorovkově pohřbu, že musím být trpělivější v studiu, protože se pouštím právě do oboru, který je velice obtížný. A snad na mne působí i to úřadování, že si musím všimnout každého slovíčka, jež žadatel, ředitel, obor a nadřízený úřad o věci píší. – Slibovat něco ovšem jde jen tehdy, máme-li dosti času na studium. A to se zde, bohudík, zdá velmi slušné.

Ted' zbývám sama jediná v ČSR, která se trochu vyzná ve filosofii exaktních věd. To je pro mne dosti závazné.

21. ledna 1929

Nekrology píší, jak byl Vorovka vzdělaný. Je to pravda, je nutno hodně znát. Ale je nutno být také rozhodný v myšlení, ne tak úžasně těžkopádný jako Vorovka. Měl tu přednost, že to s filosofií myslil vážně. Já ji také беру jen vážně, jako vůbec celý život. Nenávidím flancmebovství, flákání a dělání si dobrého dne ze všeho.

25. ledna 1929

Není moudré nechtít přijímat cizí vlivy: cizí nápady bývají někdy znamenité, lepší než naše – a pak, my nemůžeme všemu rozumět. Ale utíkat, dohánět pořád někoho, bát se projevit své myšlenky proto, že se dnes myslí a jedná jinak – to není ani moudré, ani chytré. V určitém stadiu vývoje musí člověk dospět až tak vysoko, že si samozřejmě troufá říci své myšlenky veřejně, tiskem; nemá se přitom ohlížeti na jiné, dokud pracuje; ale když je hotov, má své myšlenky srovnat s cizími výsledky a nemá být zlý, když ten druhý přišel na něco lepšího. Ale vždy je nutno zůstat svým! Mám svou cenu, pracuji-li, jako kdokoli jiný. Podnětem práce musí být vlastní myšlenka, nikoli závist a jinak ošklivá stimulant.

27. ledna 1929

Nikdo by se neměl stydět třeba zdánlivě naivně odůvodňovat svá tvrzení. Badatelské cesty jsou naivní a v té naivnosti veliké. Studuji k fysice Maxwellovo *Matter and Motion*. Maxwell je člověk veliký. A nestydí se ukázat, jak jest možno chápati první princip Newtonův. Ale naše učebnice fysiky pro začátečníky prostě princip vysloví a ubohý student (i profesor) naprosto nevědí, jak věc zdánlivě nesrozumitelnou mají chápat. Já jsem ten princip si vztáhla tak, že jeho ideální (ale fakticky konkrétní) doklad je v pohybu nebeských těles. Maxwell jej vykládá asi tak, že při pohybu kterýchkoli těles se ztrácí třením a otáčením tolik energie, že by stačila (byvši uvolněna) na pohyb tělesa trvalý a rovnoměrný.

Četla jsem tuhle, že rafinovaná prostota je snobismem. Tedy jsem také snob, protože rafinovanou prostotu miluji a u sebe se snažím ji pěstiti.

Považuji za nesmírně důležité, aby se člověk občas zastavil a podíval se rozumně, jaké dělá nesmysly. A tu leccos napadne, co je pak nutno provést. Tedy ne sebezkoumání pro sebezkoumání, nýbrž pro nápravu!

31. ledna 1929

Už jsem zase v ničivé náladě. Záleží v tom, že nesentimentálně všechno vyhazují. Nyní jsem přišla na to, že bych mohla spálit všechna vysvědčení. Tuto náladu mám asi z dvojího popudu: jednak mi trvale není dobře od srdce a tak mám tísnivé dojmy blízké smrti, jednak začínám novou práci, a tu i hmatatelným

způsobem odhazuji starý balast, abych měla mozek i stůl volný pro nové myšlenky. Že při takové pracovní vášni zapomínám na styky s lidmi, je zřejmo. Ba přímo o ty styky nestojím.

1. února 1929

Pozorovala jsem na sobě dosud vždy, že při odhadování dobrých vlastností u lidí se velmi často <mýlím,> v jejich neprospěch mýlím, kdežto při odhadování špatných se nemýlím, a pravidelně dlouhá zkušenost mi potvrdí zdánlivě ukvapený soud. Někteří lidé dělají si o mně ten výklad, že jsem v podstatě hodný člověk, a proto že posuzuji lidi mírně. Ale to nebude pravá příčina: já vystihnu dobré stránky člověkovy s velikou přesností sice, ale subjektivně si je zveličuji vzhledem k sobě: stydím se, že jich snad nemám, a proto se mi u druhého zdají tak velikými.

4. února 1929

(O vlivu prostředí)

K. Čapek vydal některé rozhovory s Masarykem, z nichž jsem si vybrala k úvaze jeho názory o vlivu prostředí. M. říká na jednom místě, že mladí lidé nechť ven po studiích obávajíce se, že by ve venkovských městech zakrněli. A obviňuje je paušálně: <potřebují svou kavárenskou stolní společnost jako stimulans.> „ve skutečnosti je novopečený vzdělanec pohodlný; dovede být kulturně živ, jenom když má k tomu svou kavárnu a ty umělé stimulanty. Právem ukazujete na básníka Březinu; moudrost a vzdělání je věc ducha a ne věc nahodilého okolí. Lev je lvem i v kleci, nestane se oslem.

Náhodou si volí M. právě Březinu, to je jedna z těch vzácných výjimek, o nichž se jako o zvláštnostech v literaturách psávalo. A to může být sám jen básník nebo nějaký umělec. Ale může být člověk vědecky pracující živ někde na venkově? To je dokonce nemožné. Ani filosof by tam neměl dostatečné příležitosti k práci, k podnětům. Nejvýš by se mohl zakousnout sám do sebe a vydat ze svých vlastních zážitků deník, asi tak jako jej (snad) uveřejňuje Šalda v *Loutkách a dělnících božích*¹⁵⁷ (nevím, jestli si ten deník nevymyslil sám autor). Ale fysik, filosof, historik a jiní a jiní nutně potřebují stimulant, to se jim nejen nemůže vyčítat, nýbrž naopak se to považuje za nutné.

Jak s tím souhlasí dokonce to, co M. <píše> říká dále o své nechuti, když měl jít do malých pražských poměrů z Vídně?

(O poměru středošk. prof. k žákům)

Tento poměr nestojí za moc, ba mohla bych říci, že nestojí za nic. Takový žák je 1. nehotový, proto přijímá do sebe sobecky všechno, co mu profesor může dát; 2. je také nekritický, nevidí, co to profesorovi dalo práce, než se k něčemu dopracoval; <a proto jakmile profesor něco neví, žák je tím velmi pohoršen> a proto jakmile profesor něco neví nebo jen neprojeví zájem o žákovy zájmy, žák je tím velmi pohoršen a okamžitě ochoten neslušně pomlouvat. Jsou sice žáci, kteří své kantory zbožňují; ale to je zas výsledek nekritičnosti žáků.

Myslím, že nepřeháním, když řeknu, že všechna výchova je téměř bezcenná; tzv. výchova dovede žáka nejvýš k určitému pořádku, ke schopnosti vydržet u knihy. Ale více sotva. A jsem přesvědčena, že na universitě je to obdobné.

To není jen náhodná pesimistická nálada, to je ujasnění starých zkušeností. Podle všeho nejsem vychovatelem. Asi ne; směřuji spíše k tomu,

abych slučovala myšlenky ve větší celky, než abych plýtvala po částech svými silami. To je úžasně neekonomické. Z toho důvodu také nepíši ráda referáty.

(Proč pracuji?)

Nejsem z blbých dřičů, kteří pracují jen proto, aby pracovali. Ale: proč tedy pracuji? Svým časem jsem Vorovkovi říkala, že bych měla nápady na leccos, ale že se nedovedu přesvědčit o nutnosti nebo jen i o ceně své práce. To mne však pustilo. Pak tu byl rozhodně intelektuální zájem. Byly tu určité otázky, které jsem chtěla vyřešit po svém. To mi dávalo veliké uspokojení. Ale nejvyšší, nejkrásnější poměr k práci budu mít, až se mi (zda to bude někdy?) zdaří <nalézt> chápati práci jako prostředek k poznání příkazů božích. Velmi na mne tu působí Hýskova posmrtná vzpomínka na Jana Karafiáta, spisovatele Broučků, jež jsou z knih nezapomenutelných. Vzpomínku sem přikládám*.

8. února 1929

(O dostatečném důvodu)

Jak neúplný je dostatečný důvod a jak ad hominem stačí jen ho dobře postavit, <mohu říci tento> v tom mohu říci tento vlastní případ: Přišel prof. Čeněk a nabízel mi, abych pro jeho sbírku Světla vypracovala výbor z Masaryka. Odmítla jsem 1. z důvodu metodického: že jako nefilolog neumím dělat výbory, 2. z důvodu věcného: že se v Masarykovi tak nevyznám, abych to mohla mít dosti brzo; a že by mne tato práce znovu odvedla od mé nové práce z fyziky. Není-liž toto vznešeně <odmít> odůvodněné odmítnutí? Každý logik by musil se jím spokojit. A přece kdybych byla chtěla, mohla jsem práci tuto udělat a šplhnout si na Hradě. Právě důvody byly docela jiné: 1. před nějakým časem mne Č. vyzval k spolupráci na dětské encyklopedii a pak, aniž mi co oznámil, mne škrtl ze seznamu spolupracovníků. Proto nemám chuti cokoli s ním podnikat. 2. nehodlám se vtírat touto cestou v přízeň Hradu.

10. února 1929

(Vzorné učebnice)

Studuji nyní *Logischer Anhang* k Höflerově *Naturlehre* a zalíbilo se mi v něm tak, že jsem si prohlédla celou knihu. A tu mne napadá srovnání s Macků-ovou *Fysikou*, která právě teď vyšla. A myslím si, že pro opravdový výcvik v matematicko-fyzikálním myšlení se hodí starý Höfler, ale Macků ne. Ty krásné vybrané úlohy na konci! Opravdu hrůza mne pojímá, když si představím, jak dnes studenti na universitě jsou odbýváni a že dokonce nemají ani pořádných učebnic! Kdyby jim poradili, aby si pečlivě prostudovali takového Höflera, a studenti to udělali, jaký zisk by z toho byl! V každé učebnici na konci by mělo být učivo rozebráno a zopakováno na otázkách (příkladech), aby se student poučil, zda dobře věc zvládl. Ale něco takového, jako je Mackůva fyzika, je prostě monstrum.

A vůbec by bylo potřebí, aby lidé byli všeobecně vzdělanější. Z Höflerovy knihy je možno vycítit jeho hluboké vzdělání nejen ve fyzice, nýbrž i v klasických jazycích, historii přírodních věd, literatuře, logice a psychologii. Ukazují to bohaté asociace na Dantea, Götha, Galileiho, krásný λ a ψ Anhang. To je radost čísti! Anebo zase má psáti knihu opravdu vysoce teoretickou, vědeckou, ovšem jasně a správně, jak to udělala Kučera v *Základech mechaniky tuhých těles*. Ale když to pak není ani teorie, ani učebnicová knížka,

* viz příloha 1

pak člověk neví, z jakých vyšších důvodů kromě peněžních věc byla napsána. Hřeší se tu však na dosud dobré jméno Mackůvo.

<Za úkol fyziky by se mělo považovati dvojí> Význam fyziky je ve dvojím: jednak tu jde o informaci o nejnovějších objevech, o nejnovějším stavu fyziky. To by měli dělat <jednak> universitní profesori, jednak v přednáškách, jednak ve vědeckých laboratořích, jednak ve vědeckých publikacích. To, řekněme, dělá jediný Heyrovský. Ale pak je tu druhá cena fyziky: naučit myslit fyzikálně-matematicky, naučit vidět fyziku ve vztahu k druhým výsledkům lidské práce. A tu dobrý kus této druhé činnosti udělal Höfler.

Unamuno, *Tragický pocit života* (16): „Člověk je v jistém smyslu tím více člověkem, čím jednotnější je jeho chování.“ Není to totožné s mým: Zůstat vždy svým?

11. února 1929

Pozorovala jsem mnohokrát, jak snadno se dorozumím s lidmi, kteří jsou dobrými odborníky ve věci třeba odlehlé, a jak unavena a znechucena bývám lidmi, kteří rozumí všemu možnému, ale ničemu pořádně. Odborník má vypracované myšlení, a proto nepřeskakuje asociativně s předmětu na předmět. Odborník se neptá, – jako by zrovna měl veliký fakt! – na všelijaké detaily, protože ví, že to ten druhý nemusí vědět, a že ještě může být úctyhodně chytrý. Ale neoborník se zeptá na detail a je ochoten zavrhnout hned člověka, který ten detail nebude vědět – ale i také je ochoten nadchnouti se do toho, kdo ten detail náhodou ví. Tito lidé jsou jako nedospělí studenti.

11. února 1929¹⁵⁸

(O grafologii)

Dalo by se z jednotlivých abeced (latinské, řecké, arabské, ruské, kurentky) něco soudit o povaze národů, kmenů, kteří ji vytvořili? Dnes <např.> při psaní slova mechanika mne napadlo řecké μηχανή a začla jsem psát „m...“¹⁵⁸. A tyto dlouhé navozovací čáry prý značí rozvláčnost, těžkopádnost, děláni dlouhých okolků a pod.

14. února 1929

Ráda bych věděla, proč naučení se zpěvu z listu mělo u mne v zápětí ztrátu schopnosti naučiti se písni zpaměti. (Podobnou věc zjistil také Rousseau).

Také bych ráda věděla, proč mne úplně přestalo bavit vyučovat φπ, když jsem napsala své učebnice.

„Man glaubt zu schichten, und man wird geschiben“ (Goethe).

Což dát na konec ψ učebnice přehled dějin ψ s fotografiemi?

15. února 1929

(Nebezpečí duchaplnosti)

Uvědomila jsem si při studiu Liepmannovy *Psychologie des Frau*, jak je nebezpečno být duchaplným, když píšeme vědeckou práci. Duchaplnost se mi jeví v tom, že autor cituje stále cizí duchy, kteří věc nedefinují, nýbrž vtipně opisují. Tato duchaplnost je nakonec nepřesná a značí uhýbání před vlastním řešením. – Kozák už je v tom. Proto nikdy nenapiše pořádné vědecké práce. Kdepak to pořád prokládat básničkami a citáty! To je znak nesamostatnosti. –

* A. D. písmeno *m* napsala s delším tahem na začátku (podobně jako u řeckého *μ*)

Pořád usiluji o větší svou dokonalost a přitom si s trpkostí uvědomuji, že nejsem při tom vedena etickými cíli: jsem prý sobec jako všichni ti, kdož se snaží o zdokonalení sebe a nic víc.

O mravokárcích jsem se přesvědčila, že platí Mefistovo „Ich sing' ihr ein moralisch Lied, nur sie gewissen zu gehören.“

17. února 1929

A rodiče si tímto zbytečným moralisováním podřívají půdu pod nohama v důvěře svých dětí. Neboť děti nevědí, že rodiče také hřešili a že to kázání je jen jakési ohlušování sama sebe.

Dnes jsem se rozhodla, že spálím druhý deník, v němž píši všelijaké myšlenkově bezcenné povídačky o sobě a svých vztazích k lidem. Marnost nad marnost! Najdu-li tam něco jen trochu cenného a nezapomenu-li, přepíši to sem.

18. února 1929

Cenu mělo jen to ohromující poznání, jak jsem v kulturním ohledu zaostala, když jsem v r. 1924 prvně jela do Paříže. Od těch čas jsem se snažila se polepšiti. Ostatek je marné žvanění, a proto jsem deník bez lítosti spálila.

19. února 1929

Začla jsem se probírat Kučerovými *Základy mechaniky tuchých těles* a poznala jsem, že v Kučerovi nám rostl jediný filosof exaktních věd. Skutečně: lze se o logice a noetice vědy něčemu naučit jen od filosofujícího vědce, nikoli od pouhého filosofa. A co dělám sama?

18. března 1929

Před několika měsíci, kdy jsem přemýšlela o poměru ϵ^* a umění, jsem si napsala asi tolik (a dnes to sem přepisuji): 1. Je-li ϵ totožná s ϕ umění, pak by <sem> do ní snad také patřily otázky, z jakých pramenů čerpá umělec; jako např. Taine učí, že umění je výsledkem přírodních podmínek; a líčí to věru sugestivně! 2. Je-li však ϵ nauka o vnímání a tvoření krásy, pak *ex definitione* plyne, že by také musila rozbírat pojem krásy. A tu patrně by byly na místě zase historické -ismy, které vykládají, co se kdy rozumělo slovem „krása“. Toto ovšem souvisí s 1. I umělec musí uměti vnímat krásu, nejen ji tvořiti, a proto musí mít také nějakou aspoň nejasnou představu, co je krásné, přesto že nelze definovati krásu. – Pořád se mi zdá, že se nevyhnu trvalému historismu a že se ještě ráda podívám do Eislera, kterému jsem se až dosud vyhýbala. – Je potřebí poukázat na nadosobnost umění, které ženy tak často nechápou (např. Milena Jesenská píše věčně o sobě; člověk se o ní všechno doví). – Bovaryovou uvést? Snad ne!

29. března 1929

Organizační schopnosti záležejí v tom, že člověk-organisátor vystihne, k čemu se kdo hodí; a když „hedvábnou rukou“ (jak říká přísloví o dobrém příteli) si jej vybere, pak je dovede „železnou rukou“ přidržet ku práci. Tuto schopnost by měli mít všichni šéfové. Avšak děje se často ta hanebnost, že šéf si volí své stvůry, které mu přikyvují: hoví síle jeho osobě, ale jsou tak zkázou věci.

* značka A. D. pro estetiku

Nevím, zda jsem si věc sem již napsala: ale z vyšetřování sebevražd studentů <by> mně plyne, že by profesori měli znáti také školskou psychologii, tj ψ dospívající mládeže.

Unie vydá překlad mých učebnic. Příští týden přednáším na sjezdu φ, hist. a filologů o logice a reformách φπ. Pozval mne Hejman do Řadova na přednášku o Hesle a pravdě ve filosofii.

8. dubna 1929

Snad proto, že jsem měla úspěch na své přednášce 6. dubna 1929 o ref. fil. prop., – snad k tomu také proto, že jsem minulý týden ke svému žalu dostala dekret na definitivní přidělenou profesorku na MŠANO, což mne odsuzuje, abych byla až do smrti podřízenou silou – mne napadlo, abych přec jen se habilitovala. Jinak se z té klece nedostanu. Prchlík mi slíbil, že mi to ve čtyřce oběhá! Rádl je nebezpečný dost: ale nebude přece sám! Napřed se zeptá Prchlík na MŠANO, jak věc po smrti Vorovkově vypadá, a kdyby to šlo u nás, pokusím se o vědeckou práci, a snad to pak nějak půjde. To by byla práce o fysice. Je skromnou překážkou, že jsem psala ty učebnice; ale je zase snad dobře, že jsem nepsala tu fysiku místo nich. Byla bych ji psala populárně, a téma tak krásné bych si byla zničila pro habilitaci.

Dávala jsem se dosti vésti osudem, nezasahujíc do něho ničím více než svou intensivní prací mimo rámec svého povolání. Teď to zkusím, postrčit svůj osud. Mám patrně více síly a více odvahy k boji, než jsem měla na škole. Ta mně nesmírně trhala nervy a absorbovala energii.

Je ovšem možné, že stolici po Vorovkovi MŠANO zruší. V tom případě zůstanu tam, kde jsem. Ale to je otázka osudu.

Přemýšlejí o referátu na Trnkovu–Lancové *Psychologii ženy*, přišla jsem k tomu, že smyslem života člověka je ukojení touhy po nesmrtelnosti (T. říká, že je smyslem života spravedlnost k sobě samému). Ta touha po nesmrtelnosti se zjevně u mne ještě v době mé poslední nervové krize, kdy jsem si jasně uvědomila, že můj život nemá pokračování, a že tudíž nemá smyslu. Teď si zase myslím, že není potřebí pokračovati životem dítěte, že lze nalézt pokračování v myslích lidí. Beztoho mé děti by nebyly schopny jíti dále než já sama.

A pořád se mi vtírá přímo jasnovidně: že nějaké mystické spojení mezi mnou a Vorovkou skutečně bylo a že nějak jeho svědomitost, která byla jeho nejcennější vlastností filosofickou, přechází na mne. A že snad nějak budu i pracovat v oné filosofii přírodních věd, kterou tak brzy opustil. Jsem už proto také nesmírně zvědavá, co se dovím o možnosti býti docentkou na jeho opuštěném stolci!

9. dubna 1929

Je velmi nebezpečno psát novinářské články, referáty do časopisů a pořádat časté přednášky. Člověk rozměňuje svůj talent (= řec. hřivna) na drobné mince, ani neví jak. Za drobné mince koupím jen malé věci. A vůbec je moc dobré držet se zpět, ukazovat se jen málo na veřejnosti. Ale pak přijde jen s dobře promyšlenou věcí.

10. dubna 1929

Čtla jsem nyní knížku *Schopenhauer básníkem* od Jar. Rašína. Schopenhauer mi vysvětluje, proč básnická díla jsou méně smrtelná než prosaická. Je to

rytmus, který vyhovuje lidskému rytmu a který způsobuje, že si věc lépe pamatujeme, řekla bych já. Takový Goethův *Faust* je stále citován. Kdyby to byl román, nebude citován. To jsou mé názory. Schop. soudí, že vázaná řeč je sama sebou vznešenější než sebevznešenější řeč nevázaná. Já sice se Schop. nesouhlasím, ale aspoň sama pro sebe jsem si věc ujasnila.

Teď začínám zase znovu po zdržení, způsobeném úřední recensí a přednáškou na kongresu. Ta „filosofie fyziky“ je náramně široká věc. Buďto to chytím psychologicky a budu uvažovat genesi fyzikální myšlenky, nebo logicky, snesu a zkritisuji axiomatiku. – Ta přednáška z kongresu bude asi ještě se třemi jinými, týkajícími se reformy fil., vytištěna v *Činu*¹⁵⁹. Výtah bude tištěn ve sjezdovém sborníku. – A tak se v kruhu zase vracím, odkud jsem byla vyhnána: k filosofii přírodních věd. Nemohu snad sténat, že jsem se dala vyhnat: ten neblahý Vorovka mne ujišťoval, že se s mou habilitací nedá nic dělat, a já ubohá jsem se chytla té „logiky“ s Pelikánem a pak učebnic.

12. dubna 1929

Řekla jsem si – a udělám: I když se mi postaví v cestu, že se ve IV. (vysokošk. odbor MŠANO) dovím, že se stolice po Vorovkovi zruší, nepovolím a o habilitační spis a o habilitaci se pokusím. Byla jsem věru chudák na gymnasiu uhoněný a bez lítosti mne využítkovali. Teď mám klid, a proto čas na práci. Už se nedám odradit jako tehdy Vorovkou, od vědecké práce. Zničila jsem spoustu času na učebnicích, a nyní se zase znovu vracím sem, kde jsem v r. 1924 svým *Positivismem ve fyzice* zdárně skončila. Tím štváním na škole, přímo surově inscenovaným, jsem byla tak zbita, že jsem na habilitaci ani nepomyslela. A teď, když Vorovka zemřel, – myslil patrně, že bude věčně živ! – stojí věc za pokus. A i když se mi pokus nezdaří – konečně, nač také jsem na MŠANO? – Aspoň teď budu klidná, budu moci číst, všechna má práce bude mít smysl. Byla jsem tu beztak, jako když člověka hodí do vody a on dobře ještě neumí plovat. Anebo by se ten stav mohl nazvat Everestem. Teď se vše urovnává, uklidňuje, usměrňuje.

Tak se mi zdá, že učebnice φπ ode mne se moc líbí a že záhy zatlačím Krejčího. Přišla jsem včas. Jen to mne může těšit při té smutné úvaze, že jsem psaním jich zanedbala své studie o filosofii přírodních věd.

13. dubna 1929

Na knize Macků-ově jsem poznala, jak málo fyzikové znají z logiky. Neškodilo by jim, kdybych tak napsala (a oni si to ovšem přečtli!), že se nesmí definovat vlastnosti, že se má definovat všechno přesně, co to je fyzika, hypotese, ∫ apod. Ta má práce docela nic nebude zbytečná! A „práce“ na MŠANO mne úplně přestala těšit (ona mne totiž vůbec nesmírně málo těšila).

14. dubna 1929

Vida, k čemu nebyl dobrý seminář o ψ ženy v Masarykově ústavu lidovýchovném! Uvědomila jsem si jasně to, co kdysi jako tajuplné proroctví mně kdysi řekl Forster: „Jste skvěle nadaná, máte znamenitou rodičovskou kombinaci, ale bude Vás zatěžovati Váš ženský úděl.“ „A co to je ženský úděl?“ tázala jsem se. Žádná odpověď. To bylo asi anno 1923. Dnes to vím: ženský úděl je ostýchavost říci své myšlenky a nápady, uplatnit se iniciativně. Proto jsem se také neodvážila k habilitaci, ač jasně <vidím, že> častokráte jsem ne tušila, nýbrž bezpečně věděla, že dovedu více, a že už jsem udělala více než

leckterý univ. profesor. Ale teď se nedám. *Si fractus inlabatur orbis, impavidum ferient ruinae*¹⁶⁰. Zlomím ten svůj ženský úděl. Dnes nemohu naříkat, litovat – dnes mohu jen pracovat na kdysi slibně započatém díle. Ať to trvá jak chce dlouho, pokusím se. Abych jednou nemusila litovat. Tady na MŠANO u laskavého šéfa jsem si trochu spravila nervy. A budu pracovat. Je-li opravdu nějaká vyšší spravedlnost, pak byl Vorovka za mne nejtíže potrestán, umíraje v necelých 50 letech, vida své dvě nezaopatřené, dědičnou chorobou stížené a nenadané děti.

Vyhýbat se duchaplnictví ve své práci! Bonmoty leckdy nám pomáhají ujet z obtížné situace, ale nedávají pravé řešení.

Včera se mnou začli vyjednávat o přednášku do rádia. Dnes mne napadlo dvojí thema: 1. Jak čte psycholog; 2. Co vidí psycholog při styku s lidmi.

15. dubna 1929

Nebo také: čeho si všimne ψ na lidech. – O očistě to ví asi mnoho lidí právě tak jako já. Hněvkovský píše o sobě, že jednou byl strašně nespokojen se svým obrazem, a tak jej zničil. A bylo mu prý po té očistě dobře. Já také občas pálim, vyhazuji všelicos. To je nějak nutné, udělat si pořádek i kolem sebe, ujasnit si mnoho věcí důležitých tím, že vyházím méně důležité. A to je potřeba udělat v sobě i kolem sebe. Kdybych nechtěla zbytečně zarmucovat matku, vyházela bych celou českou knihovnu. Já jsem z těch lidí vyrostla, nečtu to a někde v obranné jednotě by to mohli krásně potřebovat. A vůbec je mnoho bídy na světě; ti bohatší mají tolik zbytečných věcí! Kdyby je dali druhým, ulehčili by i sobě! Zbavení se mnoha věcí je ulehčením! Věru, že jsem nikdy nepostrádala to, co jsem komu dala.

20. dubna 1929

Anebo je to strach před nesmrtelností, který štví lidi k nějakým výkonům? To proto, že se bojí, že budou po tomto životě žít jiným životem, ale s vědomím toho, co se zde o nich soudí? Ovšem tato nesmrtelnost je jiná než ona, o níž jsem si sem před několika dny napsala. Tato nesmrtelnost by byla dána samou podstatou lidské přirozenosti, ona dřívější by byla dána naší vlastní prací. Rozumí se, že člověk nemůže rozhodnout, co ho do práce žene. Také je jisté, že v práci nalézá uspokojení. To je ovšem cíl nejpřítomnější a nejpozemštější a nejbližší na snadě ležící. Asi se to tak nějak všechno mísí dohromady a člověk pracuje.

21. dubna 1929

Čtu Picarda (Jacquesa) o logice vynalézatelství. Je to však, jako téměř výhradně ve franc. knihách, psychologie vynalézatelství. Je nutno dáti pozor, abych knihu nepřepsychologisovala!

Přemýšlela jsem už dost dlouho, jak zúžit práci, protože jako habilitační se musí obírat hluboko úzkým tématem. A tu mne večer napadá: což ji nadepsat Metody fyzikálního badání? Ovšem co tomu řekne nakladatel? Jsem tak dalece svědomitá, že vím, že se to do Vševědné školy nehodí.

24. dubna 1929

Dnes jsem dělala s nesmírnou vervou přesuny v umístění svých referátů a přednášek na kongresu a také jsem se rozhodla, že se pokusím zítra říci

Bydžovskému, jak zařídit přesun té *Filosofie fyziky* do Jednoty čs. matemat. a fys. A tak si dnes připadám jako ono Absolutno, které neví, co se svou energií, a dělá už divočinu (myslím na K. Čapka spis *Továrna na Absolutno*) a nesmysly. Já také. Uvolnilo se mně tolik energie v tom lenošení na MŠANO, že nevím, co dělat. Všechna se nedá upotřebit na dobré věci, tak dělám také špatné, např. komanduji okolí a melu pantem. Už se sama stydím a zas do toho upadám.

25. dubna 1929

Bydžovský řekl, že jsem kandidát pro habilitaci velmi způsobilý. Knihu o filosofii fyziky se pokusí uveřejnit v II. třídě Akademie nebo aspoň v knihovně spisů matematických a fyzikálních v Jednotě mat. Jen abych prý hodně studovala.

27. dubna 1929

Uvažovali jsme s Mackem o možnosti zúžití daný problém a slovo dalo slovo – a rozhodla jsem se, že do Akademie nabídnou *Problém kausality ve fyzice; Úvod do filosofie fyziky* nabídnou do JČMF. To je ohromné rozhodnutí. Těším se již na práci: doufám, že Ak. této práci nebude klásti potíže s uveřejněním. Se širším rozsahem by asi uveřejniti ji nechtěli.

A tak si kladu otázku: proč, ty lidské srdce bláhové, se ženeš za výkony, jež ti neslouží? Je to snad touha po nesmrtelnosti nebo strach z nesmrtelnosti, jež tě k tomu žene? – Myslím, že tu je prostě nějaký pud, který člověka žene do práce. Ale nesmím být nespravedlivá: zcela jistě jsem si uvědomovala ve svých 33 letech, že nevím, proč jsem na světě, když nemám pokračování. Ovšem věděla jsem bezpečně, že by pokračování ve formě lidské nestálo za nic: jsem silně nervosní. A tak jsem našla zalíbení v intenzivní práci. To mně dělá tuze dobře.

Macek soudí, že při své vůli mám stoprocentní jistotu, že habilitace dosáhnu. Už jsem věru mohla být habilitována, nebýt žárlivého Vorovky. Malicherný chlap!

Byla bych už zapoměla: znám také habilitační komisi: Bydžovský, Záviška, Rádl. Jen míti práci!!

Pojala jsem toto rozhodnutí: soustředit se maximálně. Žádné přednášky do rádia, žádné dlouhé referáty, žádné breptání s lidmi v úradě. Žít jako poustevník si nemusím přikazovat, to beztoho už žiji; toho trochu čtení, které si stále dopřávám, musím silně omezit.

29. dubna 1929

Stala se zas jedna zázračná kumulace událostí, která vždy se v mém životě vyskytla (jednou z nich bylo, jak mne ze dvou stran současně pozvali <k sepsání> 1928 k sepsání učebnic, a po druhé, jak jsem dostala zároveň definitivu v červnu 1928 a <povolána> byla jsem povolána do min. školství). A nyní zas: právě dnes ráno jsem oznámila Bydžovskému téma své práce, a večer mne vyzval Kozák, abych se habilitovala na λ a metodologii přírodních věd na fakultě filosofické! Oznámila jsem mu, že se chci habilitovati na fakultě přírodovědecké, kde, jak mi Bydžovský řekl, mám připravenou půdu svým vzděláním. Ale teď jen mít práci!

K. mi slíbil, že by mé přednášky na přírodovědecké fak. učinili obligátními pro studenty fil. fakulty, protože tam není vhodného odborníka.

30. dubna 1929

Práci (snad) založím takto: O fyzikálních zákonech. O zákonech tzv. velkých čísel. Je potřebí pojem příčiny k vytvoření zákona? Příčinou může být také hypotetický klad. Protikausalism ve fyzice.

5. května 1929

Považuji svou habilitaci za maximálně pravděpodobnou. Zdá se mi samozřejmou. Snad je to dobrým příznakem <úspe> možnosti úspěchu. – Je zajímavé, že téma své habilitační práce jsem si vymyslila v r. 1925 a nyní jsem na ně úplně zapoměla; až Rudolf mi je připomněl. A teď, jak pracuji, zdá se mi, že jsem to již všechno jednou promyslila. Tak si Vorovka myslil, že mne zažene z filosofie přírodních věd: ale bylo to ve mně silné, příliš silné!

Velmi mne mrzí, že musím studovat princip relativity, bez něhož je nesrozumitelný Russell. Také mne Rudolf postrašil s jakousi „Wekenmechaut“, jež prý má nějaký eminentně filosofický význam, ale sám prý neví, co to je.

Nesmím také zapomenout v této práci na Prchlíka, který je laskavým šéfem, takže se mi dobře pracuje.

8. května 1929

Myslím, že o své práci toho sem moc nenapíši. To proto, že v ní asi budu velmi málo tápati. To je přímo podivuhodné, jak je mi ta věc jasná! Studuji cílevědomě, takže hned vím, kam co dám. Zdá se mi, že budu dosti brzy hotova, neboť mám pevný plán, který vyžaduje jen určité náplně nastudovaných vědomostí. – Co mne napadne, hned si zapisuji podle svého pracovního zvyku na kousky papíru nejrozmanitějšího tvaru a dávám do zvláštních „desek“. Tento způsob pomalého zrání se mi nejlépe osvědčil.

9. května 1929

Nemohu vůbec pochopit, proč je mi vše tak samozřejmé. Studuji princip relativnosti a zdá se mi, že je velmi snadný, ale jindy jsem se ho bála. – Snad ta habilitace je věcí osudu, a proto mi to připadá všechno tak známým? Anebo jsem si tak odpočinula na MŠANO?

10. května 1929

Bydžovský mi dnes telefonoval, že „mluvil s lidmi“, kteří mou habilitaci prostě uznávají jako jsoucí. Také vyjednal uveřejnění *Problému kauzality <ve fyzice.> ve fyzice* v Akademii. O druhém spise se vyjádřil, že pro mne najde teprve nakladatele. Prof. Láska¹⁶¹, kterému Bydžovský také můj úmysl oznámil, byl potěšen mými zájmy o kauzalitu a projevil přání, abych jej přišla navštívit. To učiním, až budu mít prostudovaný *Einsteinův princip rel.* od Závíšky¹⁶².

11. května 1929

Ráda bych přišla na to, zda Einsteinova kontrakce délek nemá co dělat s nedokonalostí našich čidel (hl. zraku). Ovšem by bylo nejzávažnější otázkou, proč nastává právě kontrakce, nikoli dilatace délek.

12. května 1929

Plán by mohl být asi tento: I. kap.: Princip kauzality je <postul> logickým postulátem. II. kap.: Dedukce principu kauzality z principu <identity> a) identity,

b) rationae sufficientis, c) <ze gn> z empirie. III. kap.: Kausální zákony. IV. Námitky proti kauzalitě.

13. května 1929

Kozák mi radil, abych si za habilitační spis sbrala teorii indukce. Odmítla jsem, že 1. musím si téma volit sama, 2. že toto téma jsem již oznámila Bydžovskému. Tedy aspoň si mne prý zamlouvá na spolupráci na velké logice, v níž bych napsala metodologii. To jsem neodmítla, ale také (nijak s nadšením) nepřijala. – Vše je mi zatím příznivo, poměrně snadno také sbírám literaturu. Ale přesto bude práce trvat dosti dlouho, i když ji napíše jen asi 4–5 archů dlouhou.

16. května 1929

Bydžovský mi oznámil, že proti mé event. habilitaci nejen nečiní námitek, ale ji s radostí schvalují Petr, Sobotka a Láska. Rádi se postarají o <její> uveřejnění práce hab. ve II. tř. Akademie. „Máte nyní nejlepší stav svého života, kdy totiž závisí vše na vás,“ řekl Bydžovský. „O nikoli, pane profesore, to mne velmi zavazuje,“ odpověděla jsem.

Jsem z té kauzality t. č. úplně spletená.

19. května 1921

Podají-li se mi dostati se na universitu, kde bych přednášela o logice, hl. metodologii přírodních věd, pak bych dospěla povolání, kde by se kryly mé zájmy se zájmy studia. Jako středoškolská profesorka jsem měla trvale zájmy mimoškolní, jako úřednice <se tyto> mám zájmy dokonce naprosto odlišné od povolání. Budu pak šťastna v povolání?

20. května 1929

A zase nemohu pochopit, když je mi ten problém kauzality tak blízký, že všichni lidé nad ním kroutí hlavou. Tak např. Kozák prý nemůže pochopit, proč právě kauzalita by měla vztah k fyzice. A Macek říká, že naopak se dnes všeobecně uznává, že kauzalitu bude možno ověřit jen experimentálně. – Ať je tomu jak chce, nebude pro naše poměry vědecké tato práce zbytečnou.

22. května 1929

Začínám studovati teď fyziky, tj. názor fyziků na kauzalitu. Shledávám se se známým faktem, že člověk se může jen u nich o problému poučiti. Filozofové jen mluví. – Je mi jedno, co právě studuji. Když jsem nad problémem, mám pevný plán, pak mohu začínat s kteréhokoli konce. Těší mne, že stále se mi otvírají nové obzory; ale dálavy, cítím, jsou mi dosažitelné. To je vskutku příjemný stav. Bojím se jen, aby mi nervy nevyověděly službu. Ovšem musím věřiti ve svůj osud: jestliže mám docílit profesury na vys. škole, pak mi dá osud dosti sil, abych jí dosáhla. Často si nyní vzpomínám, co jsem se už nadřela a kolik překážek jsem musila překonávat, jež na mně nezáležely. Ale toto záleží jen na mně (Ano? Kéž by!).

30. května 1929

Filosoficky se prohlásím pro kritický empirism. Tyto učené, vlastně pseudoučené hádky o slovíčko, v nichž tonou racionalisté, nemají valného smyslu. Teoretické myšlení je nutné, ale není-li ověřeno zkušeností, nemá

smyslu. Co se vytvořilo z atomové teorie Demokritovy? Docela nic, až teprve v XIX. stol., kdy se začalo experimentovat. Jaký smysl by měl Planckův názor o diskontinuitě hmoty, kdyby nebylo možno tolik věcí na podkladě jeho vysvětlit?

10. června 1929

Dnes jsem byla na rozmluvě u Lásky. Je obdivuhodné, jak jsme se shodli, že kauzalita je axiomatický postulát a že není původu [...]. Nabídl mi svou knihovnu, oznámil se mně jako profesor v Akademii i při habilitaci. Tak jen práci! Mně se tyto dny zas ohromně vyjasnilo. Ale pořád (!!)

14. června 1929

Nikdy jsem v životě nebyla tak šťastna jako nyní, kdy pracuji na této práci. Nápady se hromadí, cizí myšlenky chápu s přesností neobvyklou. Je to proto, že ta habilitace se má uskutečnit?

19. června 1929

Včera jsem měla nápad založit celou práci okolo pojmu antinomie v kauzalitě. Zdá se mi, že to bude velmi vhodný princip základní. – Bohužel, našla jsem, že jsem za dva měsíce vyexcerpovala sotva sedm knih. Počítám, že jich může být asi tak 35 na excerpování, a že tudíž budu – budu-li tak pilná a čilá jako dosud – v nejlepším případě mít materiální přípravu asi za dalších osm měsíců. Zdá se mi to hroznou dobou, neboť někdy mám dojem, že bych mohla knihu začít psát. Mám mnoho nápadů, které si poznamenávám zvláště. Jsem sama na sebe zvědavá, jak brzy budu hotova.

21. června 1929

Mé známé podceňování práce vlastní se mi zas ukázalo. Zjistila jsem, že jsem vědomě začala pracovat 30. dubna, kdy jsem začala s Eislerem. Tedy dne 19. června 1929 jsem neexcerpovala po dobu dvou měsíců, nýbrž o jedenáct dní kratší: a to je důležité! Mohu počítat, že budu s přípravou přec jen dříve hotova než za dalších osm měsíců. „Chybný“ výpočet: asi za šest měsíců. Tedy koncem prosince.

6. července 1929

Anonymní novinářka v NL napsala dnes: „...nic na světě nemůže poskytnout inteligentnímu člověku toto uspokojení a neodvislosti, jako dobře volené povolání. ... Když nepracuji, jsem nespokojena, cítím, že bych zmalomyslněla, jako by musil zmalomyslněti každý lenoch, v němž nezhasla poslední jiskřička intelektu. Práce je mou denní nezbytnou dávkou soli, potřebuji ji, jako morfinista svou drogu, jenže štěstí a spokojenost, které mi dává, nejsou prázdnou visí, fantómem, jenž se rozplyne, nýbrž úžasně krásnou, solidní skutečností.“

7. července 1929

<Sprava> Přiměřené povolání je to, při němž zájmy povolání souhlasí se zájmy člověka, povolání vykonávajícího. Pak v něm lze dosáhnouti maximálních výsledků. Mne nejvíce zajímá ryzí teorie; a proto, nezdaří-li se mi habilitace, budu vlastně jen živořit.

19. září 1929

Lessing: „Nicht der Besitz der Wahsheit, sondern das erfolgreiche Ringen um sie macht das Glück des forschers aus; denn alles Verweiten ermüdet und erschlafft auf die Dauer.“ Teď jsem v náladě tak pokleslé, že se mi hodí jako memento tento citát.

3. října 1929

Tuším, že to bylo ve Flammarionově *Stelle* o jakémisi muži, snad květináři, který chtěje se věnovati jen své práci, ale nikoli svému tělu, isoloval se od společnosti a jedl jakousi koncentrovanou potravu. Zemřel zúžením žaludku. Já provádím to v duševním ohledě. A ta jednostrannost mne tísní, až snad mne zabije. – Pozoruji na sobě hlavně nedostatek citu. Nic mne nedojímá, jsem jakoby na divadle, kde vím, že vše je jen hra, ne skutečná bolest.

4. října 1929

Ke všemu studiu i čtení musí si člověk přivést příslušné rozpoložení ducha: i nejkrásnější spis nás nenadchne a nedá nám myšlenky, jestliže mysl je v období netvořivosti. Nelze ani excerpovat s užitkem, ani čísti romány s požitkem. To jsem si prvně jasně uvědomila nyní, jakého přínosu k duševní práci je třeba: jinak je to pustá nádeničina.

19. října 1929

Také jednou důležitou závadou mé práce je, že příliš žiji myšlenkově sama, jsouc odkázána na cizí literaturu. Skoro s nikým nemluví, nikam nechodím, nikam nejezdím. Ten stav se zhoršuje mým příkázáním na MŠANO, kde sedím úplně sama v kanceláři, kde se na mně nic nechce, co by odpovídalo mým schopnostem. Ještě štěstí, že Rudolf se vyzná ve fysice, takže mohu s ním někdy o věci mluvit. Ovšem teď jsem úplně neschopna práce, a proto se stydím o své kausalitě mluvit. Doufám jen, že to věčně trvat nebude. Uvědomuji si, že jsem udělala chybu neodpočinuvši si včas. Chtěla jsem být s prací brzy hotova, ale zatím jsem si ji zbytečně odložila proti své vůli.

25. října 1929

Napadla mne dnes myšlenka, odvozená z různých zkušeností: že se nemám příliš citově angažovat v čemkoli. Vždy to pro mne končí špatně. Ale když srdce je bláhové, nikoli rozumné.

Je důležité, aby se člověk naučil pracovat. To může být jen v mládí. Protože jsem se pracovat naučila, doufám, že přemohu nynější dlouhodobou krizi a že přec jen habilitační spis napíši.

27. října 1929

Pozoruji na sobě již několik let, ale nyní význačně, že mám v ohledu tělesném tendenci zmenšiti své potřeby na minimum. Zdá se mi náš byt zbytečně rozlehlý, mé šaty příliš drahé, každý vnější efekt z míry protivný; nemám ráda, když mne druzí obsluhují. Zdá se mi, že vše vnější mne zatěžuje a že mi překáží v práci. Je mi to tím nepochopitelnější, že jsem <docílila> dosáhla dlouho žádaného pevného postavení a že spíše by se dal čekat vzrůst expanse ryze živočišné, tělesné, na venek. Ale místo toho jsem ještě nějak promyšleně, vědomě skromnější než dříve. Ještě tak do zařízení bytového dám velké peníze, abych se nemusila dívat na některé nevkusnosti. Ale i knihovnu nyní

odbývám, kde jsou ty časy, kdy bylo mým potěšením zvětšovat knihovnu! Nebyla bych dříve za nic dala z ní knihu; a nyní odsuzuji celá kompletní díla k tomu, aby byla dána do cizí knihovny. Chci si ponechat jen filosofické věci. Dospívám přesvědčení, že radost z vnějšího života nikdy mít nebudu; ale to mne netrápí. Také šperky jsou už určeny k rozdáni ještě za mého života.

Proč to vše? Má snad pravdu angl. kritik St. John Ervine, že to je staropanenské? Píše: „Mr Stan měl vždycky staropanenskou nechuť pro všechno tělesné, které se projevuje sterým způsobem, v jeho vegetarianismu, v jeho úplné abstinenci od tabáku a opojných nápojů, v jeho opovržení pro drsné zvyky a obyčeje velkých, chlupatých a chlapských mužů, v jeho hrůze před smrtí – a v jeho odporu k sexuálnímu aktu a fysickým detailům narození.“

Sama nemám před smrtí strachu; ale uvědomuji si její blízkost potud, že intensivně pracuji, abych něco za sebou zanechala; a ten odklon od tělesnosti mi pořád připomíná smrt.

31. října 1929

Už jsem se trochu dostala z té své nemohoucnosti, a vidím, že s přibývajícím silou mi přibývá také záliby v románech. Nevím, jak to kausálně souvisí: ale číst romány je pro mne tak důležité jako určitý pokrm nebo nápoj pro člověka, který se rád nají a napije. Není-li to přílišné, pak se mu má toho dopřát. A já si mám dopřát trochu románů.

6. listopadu 1929

Je opravdu nejlepším pro základní zákon etický Kantův kategorický imperativ. Je nutno vždy si uvědomit, jak by vypadalo mé jednání, kdyby si právě tak počínali druzí. V tom spočívá tragikomická demagogie, kteří se dostali k vládě: <jeden> jsou nuceni své principy měnit jeden za druhým. Kdyby měli jen trochu smyslu pro etiku, uvážili by si hesla vrhaná do davu trochu lépe a vyhnuli by se nesnázi později. Ale uvědomiti a aplikovati si kategorický imperativ vyžaduje velkého přemýšlení.

7. listopadu 1929

Dnes mi zase psali z Unie, že letos <prodali 1541 výtisků,> prodali (a rozdali) 1541 výtisků, logiky 1038. Celkem bylo natištěno již 4500 ex. Psych. a 3000 ex. logiky. Zbývá po třech letech ψ <a dvou letech> 748 ex, po dvou letech λ 992 výt. To je ohromný úspěch! Je mi hrozně úzko, co bude ze mne zde v úřadě. Jsem tu tělesně i myšlenkově jako lev v kleci. Jestliže se odtud nedostanu habilitací – pak nevím, snad si zoufám. Ale podaří-li se mi habilitace, bude to [...] obrovské vítězství nad sebou samou. Neboť život v kanceláři je naprosto nevhodný pro vědecké tvoření. Zde je ještě více překážek než ve škole.

8. listopadu 1929

Tak mne dnes napadlo, že bych mohla se na příští rok přihlásit na dvě hodiny Ph za účelem revise vlastních učebnic. Možná, že by se mi kdekdo vysmál, jaké mám nápady: ale já nějak potřebuji publikum. Nejsem filosof pouště. Potřebuji lidi: ne abych od nich něco brala, ale abych na nich pozorovala odraz svých myšlenek. – Totiž chci to udělati za určité podmínky: nezdaří-li se mi do té doby habilitační práce. V tom případě bych raději počkala a pak věnovala čas přednáškám na fakultě. – Ticho úřadu mne děsí, ohlušuje!

15. listopadu 1929

Když jsem se zase teď vymotala z téměř čtyřměsíční kocoviny nervové, jasně si uvědomuji: není pro mne pasivně sedět a čekat na náhodu, nebo brečet, nebo nadávat, nebo vzdorovat: pro mne je pracovat. Sentimentalita nebo vzdor mi jsou protivné, ničí síly. Snad jednou bude nutná resignace, až sil nebudu opravdu mít. A tehdy si budu přát, aby byla ta resignace rozumná.

Druhá nápadná vlastnost je hledavost. Pořád hledám. Pořád se mi zdá vše nedokonalé, ne dost pevné, ne dost definitivní. Připadám si na světě jako host, ne jako člen stálý. Pořád pracuji, abych svou existenci si nějak ujasnila a své místo ve světě našla. Necítím se vyobcovaná, ale jako z jiného světa. Proto také nežiji; házím vše na jedinou kartu, a to je teoretická práce ve filosofii. Zatím život běží kolem mne, a já se jen na něj dívám. Toto ovšem jen konstatuji, nenaříkám. Jsem jen tenkrát hluboce nešťastna, když pro ochabnutí nervů nemohu na nic připadnout.

17. listopadu 1929

Kantův imperativ je skvěle psychologický proto, že staví – v souhlase s celým učením jeho – člověka na střed. Ne bůh, ale člověk je zákonodárcem. Ovšem měrou mravnosti se [...] subjektivní záliba, přesněji řečeno odpor člověka k určitým činům, pocítěným nemile na vlastní kůži. <Ale vezmeme-li imperativ> Proto rozšíříme-li imperativ na všechny lidi – není třeba ostatně bráti než lidi určité oblasti – nenajdeme ani jediného zájmu nebo nelibosti, která by se <stejně> citově dotýkala všech stejně: ani v nejživotnějších potřebách, ani v nejvyšších duševních požitcích. Mohlo by se mně namítnouti: člověk potřebuje určité úlevy, určitých požitků atd.; co se tomu vzpírá, je nenormální. Jenže normální člověk je abstraktní; i ten nejnormálnější má v sobě určité prvky flagelantství, askese, když ne tělesné, nápadné, tedy duševní, k jejímuž vyzpytování je potřebí jíti hodně hluboko.

I hodí se Kantův kategorický imperativ jen tak na první pohled a k zamezení nejpustšího sobectví a bezohlednosti; absolutním imperativem však není! Všecky naše činy jsou vázány nějak statistickými zákony, jako ve fyzice; <abnorm> nadměrný čin je srovnán nadměrným činem opačným nebo řadou malých činů, které jej kompensují. Jsme více determinováni vzájemně než svobodni.

– Při příležitosti dotisku svých učebnic jsem hovořila se svým šéfem Prchlíkem. On sám nechce psát nové vydání své Geologie, protože prý vyšel z kontaktu s vědou a je příliš autokritický, než aby jen opisoval bez vlastního názoru z cizích prací. Tato autokritičnost, objektivně vzato, je vzácným rysem jeho ducha, který i v jiných případech se projevuje určitou noblesností přes někdy drsné vnější chování. Subjektivně mne však uspokojuje toto prohlášení jen zpola. Autokritičnost je brzdicí funkce. Nesmí mi však vázat ruce. Jsem v období svého života, kdy se mi chce přemáhat překážky, nikoli si je stavět. A pak je vůbec nevhodné býti autokritickým k dílu, jež přestavovati jsem dosud se ani nepokusila.

21. listopadu 1929

Nepovažuji Kantova KČR za zvláště významnou pro své téma: ale i když nepoužiji jeho myšlenek přímo, přec jen prostudování jich je vždy cenné. Člověk se tím zrovna prokousává.

22. listopadu 1929

Studujíc po osmi letech znovu *Prolegomena* poznávám, jak jsem vospěla. Tehdy jsem myšlenky Kantovy spíše přejímala, učíc se jim. Dnes je nejsem s to ani soustavně pročítat, neboť co chvíli se zastavuji a živě kriticky reaguji. Vůbec teď považuji studium cizích myšlenek za podnět k vlastnímu myšlení. Tím ovšem u mne vzniká zvláštní směs mínění cizího a vlastního, takže nedovedu cizí mínění přesně opakovat.

6. prosince 1929

Těžko se slouží lidem nervosním nebo citlivým. Je-li jen poněkud hrubší představený, vycítí brzy, že podřízený je citlivý, a pak ho to přímo nutí, aby jej dráždil. To je fakt, to není následek vztahovačnosti! Teprve dnes rozumím svému bývalému řediteli a rozumím dnes poměru svého nynějšího šéfa k sekčnímu šéfovi.

12. prosince 1929

Nevím, jestli jsem si sem zapsala jedno dávné přirovnání z útlého dětství, které se mi zase vrací. Bylo to někde v bibli, učily jsme se tomu v 2. obecné. Nevím již, kdo komu to radil, ale ta rada byla taková: zaveď bojovníky k vodě. Pozoruj je, když pijí: vyvol pak ty, kteří se k vodě skloní a pijí bezprostředně. Ty, kdož shánějí nádoby nebo pijí z dlaně, ty si neber. Připadala jsem si také bojovnicí, která by pila rovnou. A to je do dneška. Snad to na některé pozorovatele dělá dojem ukvapenosti, ale musí to u mne být: kdybych se příliš rozmyšlela, neudělala bych nic.

A tím, že se nyní motám v okruhu cizích mínění (habilitační spis musí především poukazovati na učenost autorovu), jsem nespává, mrzutá, ač už ne rozervaná, jak jsem byla v době asi od <června> konce června do konce října!

20. prosince 1929

Práce se vleče jak smůla. Připomínám si jeden výrok Newtonův: „Sbírám lastury a kaménky krásnější než obyčejně, zatímco celý oceán pravdy je přede mnou skryt.“

Tak jsme mluvili tuhle o ex libris. Jaké heslo bych si dala. Je to asi tak těžké, jako říci honem, co by si člověk přál, v čem by viděl štěstí. Jedno z mých hesel je Pasteurovo „Il faut travailler.“ Ale v tom není zahrnut cíl, a takové habilis by mne výstižně nepodalo. I druhé heslo – Faradayovo „Work, finish, publish“ není to, co hledám a si cením v práci: morální význam práce. Ještě snad nejpokornější by bylo: „Boha vzývej, sám ruky přikládej.“ Představuji si, že člověk má svěřenu Bohem hřivnu, a že jí má využít, aby dala užitek. To je mé postavení k práci. A jestli při té práci cítí katharsi nebo rozkoš tvoření ve smyslu Schopenhauerově: „... ne ve slávě, nýbrž v tom, čím jsme jí dosáhli, je hodnota, a v tvoření nesmrtelných dětí požitek...“, pak to má již navíc. To je jeho citová odměna.

1930

6. ledna 1930

Hrozím se problému, který jsem sama zvolila. Zdá se mi, že vyžaduje větší znalosti teoretické fyziky, než mám. Jaká pomoc: už jsem se do toho dala.

Soudím, že mi ze všeho nejvíc vadí prokletá nálada. Jsem nějak churavá, aniž lze říci, co mi je. Nějaká ochablost nervová. Ale na tak velikou práci je třeba svěžích nervů. Nechci přičítat všechny nesnáze úřadu. Kdoví, co by bylo, kdybych byla na škole! Už jsem tam také mlela z posledního, pracovala jsem tak 3–4 měsíce do roka. Ale zato intensivně. Tady v úřadě mám denně čas, úřední práce mne naprosto nezatěžuje. Šéf mne považuje za takového nějakého ztřeštěného filosofa nevhodného k úřadování a dává mi dětinské práce. Mne tak nebaví si s tím hrát, zkazím to a ničím ještě někdy lepší iluze o své vycvičitelnosti úřednické. Ale v úřadě chybí pravý hlad k práci. Pořád se něco povídá, přechází se, tluče dveřmi apod. Jak jsem si sem už napsala: jestliže z těchto nevhodných podmínek přemohu, ten obrovský úkol, který jsem si dala, pak to bude výkon vskutku nadlidský.

Sleduji pokroky ve studiu svých žaček a docházím k těmto závěrům, ověřeným z vlastního života: že děvčata, na jejichž duchovní vývoj měli vliv přílišní cizí lidé, nestojí za mnoho. Sama jsem se vyvíjela bez vlivu mladých mužů (ovšem i bez starých, neboť nelze mluvit o vlivu profesorů z uč. ústavu na mne!), a tím si vysvětluji duševní samostatnost, svébytnost. První individualita, s níž jsem se setkala, o níž jsem se opírala, byl Čáda: a ten zemřel, sotva jsem byla se studiem na universitě hotova. A zase nové osamostatňování se, hledání vlastního místa; je to už můj osud, že se nemohu (nebo nedovedu – anebo nechci?) o nikoho opírat.

9. ledna 1930

A ještě jedna vzpomínka z nejmladších let: pamatuji se, že na měšť. škole jsem vždy oslnila nově přišedšího učitele. Bylo to proto, že jsem šla vždy za věcí a neučila jsem pro určitou osobu: proto, když přišel jiný, nepřivádělo mne to do úzkých. A i s tím Čádou to nebylo tak silné: když jsem dělala hlavní rigorosum z filosofie, nedodali Čádovi pozvání a já jsem se s klidem pustila do zkoušky před dvěma, mně po stránce vědecké zcela neznámými examinátory: a šlo to také výborně. Nedovedla bych jít slepě za myšlenkami druhého člověka: jsem na to příliš kritická a svá.

12. ledna 1930

Ráda bych věděla dvojí:

1. čím se to stává, že člověk je hrozně sdílný a vykládá své nápady třeba nevhodným posluchačům, jako jsou žačky ve škole. Postupem času ho to přejde a začne se instinktivně koncentrovat dovnitř. Nietzsche se sice vysmívá názoru, jako by světové dění se v malém odehrávalo v životě lidské blechy: ale nelze to tak docela zavrhnout. Renesanční badatelé, jak píše Mach, upřímně a s radostí vypravovali veřejnosti o svých pracích a nezdarech. Později se vše halí do dedukce. A já si zachovávám upřímnost ještě k tomuto deníku. Ale jsem si dobře vědoma, že se censuruji, tím více se ovšem censuruji, když píši něco do tisku. Snad je i dobře, že již nejsem ve škole: už by ty dívky ze mne nic neměly. Má osobnost, to nejcennější, jež jsem jim mohla dát, byla zcensurována vlastní vůlí.

2. Je příznakem úpadku býti spokojen s dokončenou prací. Chtěla jsem se na to ptát, a zatím si to zodpovídám kategoricky předem.

16. ledna 1930

V různých útrapách s nervy mne najednou napadl útěšný koloběh: začala jsem jako učitelka obecné školy, pokračovala jsem jako [...] ve studiích a dotáhla jsem to na profesorku střední školy; pokračuji ve studiích – dotáhnu to na profesorku vysoké školy? Koloběh myšlenkový se mi vrací, jak jsem si už také sem do deníku jednou zapsala. Bude také koloběh s gradací v životním povolání?

30. ledna 1930

Upadám do metafysiky; bude to snad má noetika, do níž dosud jsem se nepustila? Dám si citát d'Alembertův za motto své práce! A ten citát je, že pátrání po principech fyziky vede k metafysice. Ale co, ať je to mým členům habilitační komise vhod, či nikoli: krátce vyhlásím už v mottu, že jsem pro metafysiku! Bez metafysiky není možno uvažovat o základech věd. Všechny hypotese, teorie a co jiného, vše je samá metafysika.

Pozoruji ku své nemalé libosti, že už se zas nebojím foliantů. Vyšla jsem při učebnicích ze cviku probírat se kompendii, vysoukávala jsem spíše učenosti ze sebe, než abych si nové shromažďovala studiem.

2. února 1930

Rudolf rozkázal, abych si sem napsala, že příčinou prozatímních nezdarů v mé práci je to, že je to první problém, do kterého jsem se hlouběji zakousla. Befél je befél. Příčina úplná mých nezdarů to není. Je tu ještě celková únava ze stále stejné myšlenkové práce a pak to, že jsem vyšla ze cviku ve <čtení> studování.

5. února 1930

Zas po dlouhé době jsem přišla mezi lidi do Filosofické jednoty a konstatovala jsem, že jsem od nich strašně daleko. Jsem osamocena ve své filosofii fyziky. Nezdá se mi však, že bych byla pod úrovní.

Tak nějak jsem pochopila, proč Kozák mi nabízel spolupráci v *Logice*. On, právě tak jako Vorovka a právě tak jako Pelikán, trpěli neschopností pustit se a dokončit větší dílo. Základem jejich neschopnosti byl nedostatek rozhodnosti. A tu ti lidé hledají u mne. Jak zajímavé!

21. února 1930

Ze Sfinx mi pohrozili zrušením smlouvy, nedám-li rukopis včas (jde o *Úvod do φ fyziky*). A tak tedy koncem září jim napíši, že smlouvě dostáti nemohu.

Pochybují, že kdyby se mi habilitace zdařila, že bych psala kdy populární díla. Jsem finančně na tom tak dobře, přesně řečeno, tak spokojena málem, že nepotřebuji psát na obchod.

25. února 1930

To je věru hezké: „Přítel je člověk, který přijde první, když všichni ostatní odešli.“

25. března 1930

Koupila jsem si dnes nové knížky o „svém“ problému a vidím, že už jsem snad až na dně. A přesto se nedovedu rozkývat, abych psala. Jsem nějak unavena. Za rok jsem vyexcerpovala asi 40 autorů; vlastně to není celý rok, začala jsem

cílevědomě pracovat až 30. dubna 1929. Ale co se konečně tahat o nějaký měsíc, hlavní věc je, že nejsem pružná.

Podle Kanta nejsou mé nesobecké skutky etické, neboť nedávám dary proto, abych jimi udělala lidem radost, ale prostě proto, že si myslím, že je zcela zbytečné, abych měla věc, kterou jsem se rozhodla nepotřebovat, a kterou by jiný měl rád. K etičnosti mi chybí, abych přemáhala svou přirozenost, např. hrabivost, lakotu. Ale takovou přirozenost nemám. Mám nějak chuť zracionalisovat, zjednodušit svůj život. Proto občas odklízím balast a pozoruji, že s odklizením vnějšího balastu odklízím i vnitřní: ulehčuje se mi. Jenže do ∞ to nejde. Jednou bude byt tak dokonalý, že opravdu nebude možno nic odstavit. A v duši také?

4. dubna 1930

Mé představy vynikají názorností a citovým nepříjemným doprovodem. Pokud nenajdou východiska z trapně se vytvořivší situace, zlobí tuze. [...] si aspoň nějak nemyslím, že se ze situace dostanu a asi pak, pak představy pozbývají tísnivého zabarvení. Dovedu-li si odvésti mysl k řešení problému, trapnost představ ustupuje činnosti. Nejstašnější je, když člověk si uvědomuje svou situaci a považuje ji za beznadějnou. Jakmile ví, co má dělat, je dobře.

10. dubna 1930

Příjemnost života záleží v tom, že člověk jde stále za novými cíli a stává se tak necitelným k různým nepříjemnostem života. Bylo by přesto však ohavné nazývat cestu za uskutečňováním cílů narkotikem. Účinky narkotika vyprchají, kdežto po práci zůstane dílo. Ale spokojena se svou prací nejsem, právě tak jako nemůže být spokojen <s účinky narkoti> ten, koho opustily vlivy narkotika. V tom jsou si oba konce podobny.

Sešněrovala jsem svůj život tak strašně, že by to jiný nevydržel. Už ani nečtu; o jiných zábavách se vůbec nedá mluvit. A pořád nemám času. Je to už hanba. Nemám času pro svou zábavu, pro druhé, všechno házím za sebe a starám se jen o svou práci – a na tu svou práci také nemám času. Nepřijdu nakonec se svou prací také pozdě? To mne někdy týrá. Přec jen jest mi mého života líto.

Karel Pittich ve vzpomínkové brožurě k oslavě Masarykově napsal glosu: „T. G. M. měl a má dost času.“ Je to pravda; za několik desetiletí zůstanou jen velká díla, články, redaktorská činnost, společenská činnost, politická činnost se také zapomene: ale všechno to je úžasné. Cítím se taková chudinka věčně se o filosofii starající, skoro už o nic jiného, a přece věčně nemám času. „Čím je větší (a pilnější) génius, tím více má času na práci i na svůj život. – A čím kdo má času méně, tím je větší kuňkal a lenoch“, končí Pittich.

2. května 1930

„V podzemí každého uměleckého díla sedí Erinye, jako byly ve sklepeních Akropole,“ píše Brod ve své zповědi o vzniku Reubeni¹⁶³. V podzemí vědeckého díla sedí Erinye také. Mé Erinye jsou autokritika a strach z neschopnosti tvořit, když na mne přijde období slabosti. Vyzula jsem se tento týden z nepříjemné nálady tím, že Pelikánovi prof. nakladatelství zrušilo smlouvu o truc učebnice pro G. A dnes mi přišel Bydžovský pevně domlouvát, abych pracovala, že se přihlásil jakýsi kandidát na habilitaci z přír. věd.

Snad je člověk tím šťastnější, čím níž cílí. Kdybych cílila já sama nízko, přijdou Erinye a budou mne štvát, „že můj konec [...] nastává.“

4. května 1930

Hned jak jsem mluvila s Bydžovským, rozhodla jsem se odpoledne, že takto dál pracovat nesmím: utopila bych se v excerptech. Rozhodla jsem se: <pěkně> dokončím jen excerpta z Naturwissenschaften – a pak začnu psát. Váhala jsem přec jen dva dny to sem napsat; ale dnes s Mackem jsem si to vyhovovala. Jinak to nejde, jednou se rozhodnout skončit musím. Kde je má rozhodná povaha, která mne vytáhla z nejrozmanitějších obtíží zkoušek a filosofických prací?

27. května 1930

Mám nějakou zálibu pro židovsko-německou filosofii. Napřed mne bavil Freud, dnes mne přivábila Ca. A determinism ne snad siebenjahru, ale periodicity v tvořivosti mne straší; straší mne, když mne vlna energie vynese někdy nahoru, a to proto, že mne to štve, abych jí využila; a když mne snese dolů, je mi hrozně úzko, že už se nikdy nahoru nedostanu. A čas tak letí...

4. srpna 1930

Vrátila jsem se z dovolené a dala jsem se do psaní Cy (tj. kauzality).

14. srpna 1930

Masaryk (kde?): „Pracovitost je více než práce, je to zvláštnost a vlastnost charakteru, že člověk má tu práci do jisté míry rád, že je přesvědčen, že bez práce nelze očekávat žádné spásy, a že tudíž všude v hospodářství, politice, výchově, je potřeba vlastního přičinění. To je ten názor, který se staví proti zázrakům a víře v zázraky, přesvědčení o zákonném řádu, a že jen lidská práce nám, člověku dovede pomoci. V tomto rozdílu zázraku a účelně promyšlené práce spočívá rozdíl mezi náboženstvím církevním a mezi tím, co hlásá socialism, opírající se o vědu.

Tento názor ukazuje na praktický význam pracovitosti; já v pracovitosti vidím etický smysl. Rozmnožují se jí hodnoty, je-li rozumě užita. A člověk má povinnost rozmnožovati hřivny, byť byly mu dány v míře nejskromnější. Ale tu často: duch zajisté hotov jest, ale tělo nemocno...

20. srpna 1930

Našla jsem náhodou staré Nár. listy, kde bylo kus ankety o tom, „jak trávíte svůj volný čas?“ Napadlo mne, abych o tom uvažovala. Dospěla jsem k tomu: 1. že nikdy volného času nemám. Můj život je celý samý cíl a stále toho cíle dobíhám, a nikdy jej nedoběhnu. Jakmile někdo má cíl, pak je konec s jeho volným časem: je otrokem cíle. Snad se někomu zdá, když mne tak denně vidí chodit 2–3 hodiny po týchž cestách, že trávím svůj volný čas. To by byl na omylu. Neboť v těch hodinách přemýšlím anebo úmyslně si odpočívám, abych mohla zas kousek k svému nejbližšímu cíli. 2. kdybych měla volný čas, tu bych a) léčila nespavost a nervositu, b) jezdila bych s klubem turistů na weekend, c) o prázdninách bych byla po každé jindě ve světě, d) čtla bych zase, jako dříve, literaturu. Ale to je nemožné, nebudu mít nikdy volného času!

29. srpna 1930

Dnes někdo v <Prager Tagblattu> NL píše, že Baťa si kupuje všechnu práci člověkovu, a upozorňuje, že o něčem takovém psal London. Ráda bych věděla, zda by si universita dovedla koupiti všechnu mou práci: střední škola to nedovedla, a úřad teprve ne. A asi kdybych byla na vysoké škole, přednášela bych jako jiní, ale vlastní zálibu bych nechávala zase jen ve své práci, ve svých problémech, které bych se snažila sjednotiti v publikaci. Ovšem toto povolání by mi nejlépe vyhovovalo. Mais: il faut travailler! (Pasteur).

5. října 1930

Pracuji a divím se, <kolik> jaké spousty excerpt jsem nahromadila. Vidím, že jsem si dlouho nedůvěřovala, že bych se mohla pustit do díla. Z jedné strany je to dobře, protože je to příznakem autokritičnosti. Ale z druhé strany je to příznakem malé sebedůvěry. Ale nakonec jsem ráda, že mám excerpt hodně, pracuji bezpečněji: „Jen zrnko pilné naděje kmitne!“

9. října 1930

Trpím hypertrofií excerpt. To je také strašné!

2. listopadu 1930

Už mám veliký kus práce hotovo – píši 5. kap., a dohromady jich má být šest: ale excerpt neubývá. Připomínám si Schillerovo: „Und ewige stoll steht die Vergangenheit.“

4. prosince 1930

Dnes jsem v podstatě skončila práci. Zbývá ještě probrat se spoustou zbylých excerpt a doplniti jimi práci. Avšak i bez nich už by to snad šlo. Konečně!

30. prosince 1930

Diktuji již práci do stroje. Po ukončení myšlenkové činnosti přestávám míti zájem o práci, oddělila se jaksi z mého duchovního těla. V mechanické opisovací činnosti nemyslím na to, „jak to dopadne“. Jsem ráda, že mne to neznepokojuje. Konečně, práce je dobrá a moderní. Snad by mohly nastati jen potíže finanční v Akademii, které by znemožnily vydání. V nejhorším případě budu musiti vypíti i tento kalich až do dna. Nebude první – ani poslední. Ale doufám, že posléze zvítězím.

Kapitola 3: *Docentkou (1931–1937)*

1931

28. ledna 1931

Dnes odevzdám práci Bydžovskému. Dosud žádnou práci jsem nedělala s takovými nečekanými překážkami jako tuto. I kdyby nebyla kapacitami uznána za vhodnou k habilitaci, přec je značným morálním vítězstvím nad sebou samou.

30. ledna 1931

Má bezcitovost, která mne tak začínala lekat, pochází od unavených nervů. Vidím to nyní: odevzdala jsem práci a nejsem ani šťastna, ani nešťastna, ani spokojena,... vůbec nemám žádných citů. To je z únavy nervů: dříve takovou intenzivní práci jsem byla předrážděna, dnes jsem zklidněna. Už to asi jiné nebude. Co je dělat! Je nutno přizpůsobit se danému. Přírody nezlámeš.

5. února 1931

Tázala jsem se Bydžovského, co udělal s mou prací. Odpověděl (telefonicky): dal ji Záviškovi a Tykalovi. Jemu samotnému se líbí; vůbec všechno prý, co jsem dosud udělala, že jsem udělala dobře. Překážkou bude, že ČA nemá peněz. Prohlásila jsem, že náklad zaplatím.

8. března 1931

Včera <predložil> Záviška dostal mou práci do referátu. Příští zasedání bude 17. dubna. Musím zase čekat, jaká pomoc!

14. března 1931

Jsem nervově vysílena, a ku podivu se to jeví na nedostatku zájmu a citu vůbec. Zůstane to takto vůbec? Není to hezký život! Myslila jsem, že se podívám do divadla, že trochu budu „žít“, – ale kdež! Nudím se při všech tzv. zábavách, čtu si o Einsteinově principu relativity a doplňuji svou znalost němčiny.

15. března 1931

Nepřeji nikomu, aby měl tak málo záliby ve vlastní minulosti a přítomnosti a měla pro něho cenu jen budoucnost. Nejšťastnější lidé jsou ti, kteří mají smysl jen pro přítomnost; ti, kteří myslí mnoho na minulost, mohou z ní už čerpati dvojí: jednak nepříjemné vzpomínky, jednak také pýchu nad vykonanou prací nebo prožitými slastmi. Rozhodně nejhůře jsou na tom ti, kteří jsou zatíženi myšlenkami na budoucnost. Budoucnost je, nechceme-li ji srovnávat s minulostí, vždy temná, bez naděje. Člověk je v stálém tažení, práci, zdá se mu, že musí krutě pracovat, aby si připravil lepší budoucnost. Zůstat vděčen za to, co mi dala minulost, a nic víc? „Chytat“ přítomnost? To pro mne není! Bůh sud, kde se to ve mně vzalo. To je určitě příznak zatížení.

Má pracovní metoda je: považovati dosavadní stav za určitý stupeň, z něhož je možno vystoupiti výše. Tento život jsem prohlásila za jediný, který má pro mne smysl. Krásné šaty, jídlo, zábava – nic mne nebaví; zbývá mi jen už cestování.

2. dubna 1931

Dnes jsem měla štěstí. Potkala jsem Závíšku, který mi oznámil, že až na některé maličkosti má práce se mu líbí a že ji Akademii doporučí k otištění. Tak mám po dlouhých dnech zase radost.

19. dubna 1931

Závíška bez jakýchkoli změn doporučil mou práci Akademii, která ji přijala. Přes celou zedřenost zas mne začíná zajímat svět; tuhle jsem zas vzala atlas a sledovala jsem útěk španělského krále. A vůbec když čtu Věstník klubu turistů, mám velkou rozkoš představit si, co tam na určité cestě je možno vidět. Kdybych měla více času, chodila bych často daleko z města. Dočkám se toho ještě ve zdraví?

24. dubna 1931

„Oslavujíc“ přijetí práce (a hlavně chtějíc se donutit k odpočinku) byla jsem na Calderonově *Schovávané na schodech*. Když jsem dnes si zapisovala návštěvu, jak to provádím už od r. 1907, zjistila jsem, že jsem v divadle nebyla – plných šest let! Tím je řečena dosti hrůza celého mého života. Mám <tendenci> sklon k askesi, k odpírání si všeho.

10. května 1931

„Náleželo k výchově štítěti se všeobecnosti, býti laciný, sahati po přístupných úspěších. Vrozená štítivost, vrozená plachost...“ napsal Hilbert k úmrtí Karla Vávry. Chytlo mne to: ano, to je i má ne výchova, nýbrž sebevýchova. Trpím jejími následky stále. Zdá se mi, že jsem stále prostřední, nedokonalá, že mi to ono chybí. Před několika roky – zvláště mne to napadalo v r. 1923, když mi měřili „inteligenci“ v psychotechnickém ústavu MAP– jsem se uklidňovala pomyšlením, že mám „vcelku“ značnou inteligenci; ale dnes se tím neuspokojuji. Můj Minderverteigekomplex mne žene stále kupředu. Přitom je však obdivuhodné to, že se chráním srovnávat se s jinými, protože bych si musila uvědomit, že nikdo není dokonalý, a že i tudíž mně nezbyvá, leč se smířiti s vlastní prostředností. – Jen to je opravdu pravdivé v celém mém životě: že nežvaním o své nedokonalosti, nýbrž že se snažím upřímně a se zatajeným dechem (to strachem), abych svou prostřednost odstranila. U mne platí, že první krok k polepšení je poznání sebe sama.

Z touhy vyjít z prostřednosti se vyvinula u mne veliká pracovitost, neboť jsem došla k zásadě, že ne tak nadání, nýbrž spíše houževnatost může vésti k určitému cíli. A z té pracovitosti se vyvinula u mne neschopnost tzv. života, kterou na mně pozorovali všichni, kdož si dali práci mne poznati. Přirovnávali mne ke krásné, neporušené květině, která roste ve stínu a kolem níž je úchvatné mlčení; lidé si jí musí všimnouti, musí se nad ní zamyslet, ale pak odcházejí na louku života, kde svítí slunce a hýří to životem.

20. května 1931

Dnes se mi sešly hned tři příjemné zprávy: 1. dostanu od MŠANO 8000 Kč na vydání své práce; 2. od Wicoverů mi poslali první polovinu korektury; 3. dostala jsem pátý týden dovolené.

9. července 1931

Dnes jsem odevzdala poslední korektury a doufám, že brzy dostanu tisk. Na podzim podám žádost za habilitaci. Nyní připravuji *Psychologii* pro VII. tř. To je má odpověď těm naivkám, které myslí, že mi vadí to, že nemám styků s lidmi. Můj Bože, což je nutné chodit mezi lidi, žvanit s nimi? Což není krásná taková tichá, přemýšlivá činnost? Dříve jsem si myslila, že je to můj defekt, že nechodím na čaje, do divadel, na návštěvy: ale to bych naprosto nebyla vykonala to, co jsem vykonala! Mám neuvěřitelně mnoho práce, ale jsem ráda, že jí mnoho mám. Ovšem obávám se, že toto „mnoho práce“ je způsobeno mou zmenšenou pracovní schopností.

25. července 1931

Co mne ještě dnes zajímá (a co bych tudíž také sama ráda konala, ba co se snažím také konati): 1. cestování, 2. znalost řečí, 3. tvořivá pracovitost.

17. září 1931

Když jsem odevzdávala svou *Kausalitu* Záviškovi, mluvil se mnou krásně o troskách, v nichž je nyní fyzika jeho mládí a o obtížích se zvládnutím nové fyziky, zvláště mocných proto, že překročil již padesátku. Myslíla jsem si, že u mne nastává někdy také ne chuť seznamovati se s novými věcmi, ač mi ještě není čtyřicet; nahlas jsem řekla, že již třicítka je dosti značným věkem pro zapracování se do nových poznatků. Myslím si, že staršího člověka drží jen dresura, systém v práci. Bývám, ba trvale jsem, prací unavena a leckdy si myslívám, že by bylo lépe, abych filosofie nechala, že si jí zkracuji život. Ale už jak to zde píše, nechce mi to z pera; jak bych mohla nechati filosofie za záminkou, že si tím prodloužím život? Stál by pak život vůbec za to, aby byl žit?

S tou dresurou: vzpomínám si, že první nápad o výhodě systematické práce se u mne objevil mezi 12–13 roky. Tehdy jsem si koupila běhoun na vyšívání. Nějak jsem s tím nespáchala, mrzelo mne to, až najednou mne napadlo: uděláš tolik a tolik denně, a až budeš hotova, pustíš se do další rozdělané práce. Rozdělané práce nejsou k ničemu. – A vskutku jsem se dala do práce, byla jsem podle programu hotova, cítila jsem uspokojení. Dodnes nemám nedodělaných prací!

26. září 1931

Napadlo mne, že bych mohla přednášet Princip relativnosti ve filosofii a fyzice. Přírodovědecká zákonnost. Slovník přírodněfilosofických pojmů; toto by se lépe hodilo do semináře.

16. října 1931

Je veliká rozkoš na světě pro mne: 1. míti svěží mysl a 2. míti cíl práce. Zdá se mi, že bych byla šťastna, kdybych mohla býti universitní profesorkou. Je ovšem otázkou, zda bych – při svém odporu k určování vnějšími vlivy – mohla považovati za cíl – přednášky!

25. října 1931

Ve čtvrtek dne 29. října je první zasedání sboru, kde bude zvolena komise, zkoumající mou vědeckou kvalifikaci; komise, zkoumající mou osobní kvalifikaci byla už zvolena. To druhé je, vzhledem k mému postavení v centrálním úřadě, náramně směšné. Ovšem musí to být.

A kdybych byla na universitě, snažila bych se pracovat jen ryze vědecky. Učebnice středoškolské bych nechala jinému: beztak se změní úplné osnovy a nebude mi možno bez přímého styku se sš. knihu napsat. (Bude jen jediná kniha pro VIII. tř. G. typů). – Jakou výhodu mají Němci, když si mohou vydávat tak speciální věci, jako je např. Dubislavova *Die Definition!* – Nejvýše bych napsala učebnici logiky pro vysoké školy.

Jsem kupodivu klidná ve věci své habilitace. Přemýšlím, proč já, člověk takovými starostmi trpící, jsem v této tak vážné věci klidná, a docházím k přesvědčení, že proto, že zde záleží na mně samé, na mém vlastním přičinění. A tu mám čisté svědomí, že jsem pracovala tuze moc. Mívám vždy štěstí, kdykoli věc leží na mně samé. Nedaří se mi však nějaké povýšení tuze spěšně, protože to nezávisí na mně samotné.

27. října 1931

Dnes mne děkan Žáček telefonicky pozval k rozmluvě. Prozradil mi, že osobní komise o mně rozhodla, že zevnějškem, mravy a chováním vyhovuji. A tak předloží mou práci ve sboru. Hlavní referát bude míti Záviška. Protože si na mou ostatní φ činnost prý nikdo netroufá, požádají (na můj návrh!) Kozáka z filosofické fakulty o referát o mé φ činnosti.

28. října 1931

Jako důležité pravidlo pro příští život bych si měla pamatovati: že se nemá věřit, že něco je absolutně nesrozumitelné, nedosažitelné myšlenkově. A také se nemá nic považovat za málo důležité! Sebemenší problém stojí za přemýšlení.

18. listopadu 1931

Je podivné, jak člověka dovede absorbovati věda: ztrácí smysl pro „život“, pro umění, pro literaturu, krátce pro všechno, co nemá přímo vztahu k vědě. Za poslední tři roky jsem napsala *Psychologii* pro VII. tř. G typů a habilitační spis. Takovou hroznou práci při úředním zatížení 40 hodinami týdně jsem zmožila jen tím, že jsem nic nečtla ani nikam nechodila (jen trochu do přírody, a to ještě, když jsem byla se silami v koncích). Teď v habilitačním stadiu, kdy právě věc nespěchá, mohla bych klidně číst. I vzala jsem nový překlad z Merežkovského *Messíáše*; líbil se mi, ale... jen po dva večery. Třetí večer jsem se pustila přímo horečně do sumírování námitek proti referátu Frankově. A... to jsem teď klidná, protože habilitace celkem klidně probíhá!

29. listopadu 1931

V novém období, kdy nejsem už ctitelkou psychologismu, musím s uznáním vzpomenouti, že zabývání s psychologií, zvl. s psychoanalysou, uvolnilo ve mně mnoho duševních schopností. Co mi dá období logicismu?

Možná, že to značí ztrátu; lidé logičtí ztrácejí smysl pro názor,... podobně jako u lidí názorových bývá vyšší logické myšlení vadně vyvinuto.

Dne 4. prosince 1931

Kdyby mně cikánka něco prorokovala, smála bych se tomu, a za chvíli bych o tom nevěděla. Ale řekne-li mi něco o mé budoucnosti tak vynikající psycholog, jako je Forster, leží to na mně jako můra a nejhorší je, že ještě po tolika letech nevím, co tím chtěl říci. Vrací se mi zas dnes neodbytné jeho „Máte skvělou

rodičovskou konstelaci, ale Váš ženský úděl Vám bude stálou překážkou.“ Myslím, že jsem snad na to přišla, co jest onen ženský úděl: asi to přebíhání od věci k věci. Stydím se věru, že jsem tak pěkně začaté studie o filosofii přírodních věd opustila již v r. 1924. Mohlo by se mi namítnouti, že pro mísu čočovice jsem toho nechala a začala jsem psát *Logiku* s Pelikánem. Ba ne, tak to nebylo. Snad se smím sama před sebou ospravedlniti. Tehdy Vorovka se zmínil o možnosti mé habilitace, ale, jak už byl náladový a nespolehlivý, záhy řekl, že se o to starati nebude. Ale přesto mi nabídl spolupráci na nějakém díle o základech věd. Byla jsem dotčena jeho zamítavým stanoviskem k mé habilitaci a neměla jsem tolik odvahy, abych prorazila a Vorovku k habilitaci donutila. To je ženský úděl, to málo odvahy. A pak jsem se zamotala do učebnic, a teprve když jsem se jich čestně zhostila, dala jsem se do *Filosofie fyziky* pro Sfinx. A když Vorovka zemřel, vrátila jsem se ke své lásce, přírodní ϕ , požádala Bydžovského, který s obdivuhodnou ochotou a rychlostí mi umožnil habilitaci, proto také jsem mu věnovala svůj habilitační spis. Ale dosti nářků; nejsou k ničemu; *factum infectum [...] nequit*. Ženského údělu se zbavím tím, že od nynějška budu stále sledovati jedinou linii, nedám se zlákat na žádnou stranu; jen v sledování určitého, úplného cíle je má budoucnost. Budu pracovati jen ve filosofii přírodních věd, v ničem jiném.

Dne 7. prosince 1931

Nehanbím se nikterak za své stadium psychologické, ačkoli by bylo bývalo pro mne lépe, kdybych se hned od počátku byla zabývala problémy matematické filosofie, jak jsem také vskutku začala již v r. 1922. Pozdě bycha honit. Musím aspoň tolik napsati, že psychologie, hlavně studium psychoanalysy, uvolnilo ve mně mnoho sil, protože jsem se teprve poznala. Teď nechci o ψ ani slyšet; analytické romány a i vědecké spisy psychologické se mi zdají moc povídavé, že rozmazují každou nepatrnost. A tak mne dnes napadlo, abych si také zaprorokovala: myslím, že i z nynějšího stadia filosofie přírodních věd se dostanu jako z příliš konkrétního a že začnu nakonec zase filosofii matematiky; možná, že docela nakonec upadnu do metafyziky.

Dne 8. prosince 1931

Jsou-li dva typy inteligence, diskursivní a intuitivní, pak já jsem typem prvním. Přemýšlím, pracuji systematicky, metodicky. Neznám inteligence prudké, změtené a nepravidelné.

Dne 30. prosince 1931

Dostala se mi do ruky právě vydaná část Ottova Naučného slovníku, v které je mé jméno. Napsal to Patočka a je to dobré. Prohlašuje mne za kritickou realistku. Podivuhodné je toto: nikdy jsem si svůj kritický realism neuvědomila. Na přání Bydžovského studuji Vorovku ke koloquiu. A také čtu Ruch filosofický VIII., v kterém je psáno o Vorovkovi. Začla jsem právě včera a zjistila jsem, čeho jsem si také dříve neuvědomila – že Vorovku nazývají kritickým realistou! Víím, že jsme si s Vorovkou blízcí, a nevím, proč mne vlastně odstrkoval od habilitace. Lidé říkají, že ze strachu před mým poměrným mládím a schopnostmi. Zemřel, a mně nezbylo než se habilitovat téměř ve 40 letech!

A co čtu nyní dál? Jak opustil psychologism! A to asi právě po sedmi letech svého zájmu o něj – podobně jako já! Vývoj Vorovkův byl zlomen jeho nemocí, která z něho činila křečovitou bytost; záviděl Rádlovi a chtěl napsat

také nějaký „tlustospis“ jako on. Byla z toho nedokončená kniha (I. díl) o americké ϕ . Co bude ze mne? Onemocním také? Nebo napíši tlustospis *Logiku*? Smlouvu s Uníí mám již tři roky!!!

1932

7. ledna 1932

Habilitační řízení má klidný průběh, že mohu být spokojena. Trápí mne jen pomýšlení na koloquium a na možnou ostudu. Přitom jsem si uvědomila: proč, ač tolik čtu, studuji, vím tak málo, ale z toho „mála“ tvořím nové obsáhlé knížky? Jiný toho ví tolik ze své čteny! Odpovídám si: <trpím přímo> přímo trpím soustředěnou pozorností. Když něco studuji, pak to studuji k určitému účelu. Bez určitého účelu nestuduji, to není u mne možné. Pak ovšem si všímám jen poznatků, které souvisí s mou prací, a spousta věcí mi uteče; o celku pravidelně vím velmi málo a nejasně.

Pro budoucí práci jsem si řekla: až dostanu schválenou svou ψ pro střední školy, odevzdám všechny ψ vypůjčené a zavru svou středoškolskou minulost. To bude druhá etapa mého vývoje; první byla skončena, když jsem zavřela svou národně-školskou minulost.

A co potom? Dvě cesty: a) tvoření menších prací, studií, asi jako to dělal Leoch; b) sepsání logiky. K bodu a) bych měla za vzor Carnapa a Reichenbacha; obávám se však právem, že nemám dosti abstraktní myšlení pro takovou práci. K bodu b) se obávám, že nebudu mít dosti mnoho potřebného rozhledu. Snad by se to dalo zařídit tak, že bych přednášela speciální partie o [...] metodologii přírodních věd a matematice a pak bych vše spojila v *Logiku*.

Dne 10. ledna 1932

Je to snad osudem malého národa, že <vědci> filosofové se nedovedou soustřediti na určitý obor, nýbrž že píšou o všem možném? Vizme naše filosofy! Vorovka napsal jen dvě práce z fil. přírodních věd, za něž byl jmenován profesorem; Rádl píše naprosto o jiném, než nač byl habilitován i jmenován; Kozák zabředl v etice (ale jaké ke všemu!) a byl jmenován pro logiku a noetiku. Snad jediný Hoppe udržel linii. Masaryk také psal o všem možném, jen ne o ryzí ϕ (kromě jediné *Konkrétní logiky*). Atd., atd.

Zdali já sama, která se s nelibostí dívám na tento stav, vydržím při jedné věci? Mohla bych pracovat, abych se sama sobě nezpronevěřila, na tomto: 1. metodologie přírodních ex. věd, 2. logika pro vysoké školy, 3. filosofie fyziky, 4. cesty vědeckého bádání a tvoření.

Dne 27. ledna 1932

Prošla jsem ve sboru dne 21. ledna a zbývá mi ještě koloquium. Snad i tady vyhovím a pak ještě přednáška na zkoušku (tj. zbytečné zdržování) a už by tu bylo na universitě hotovo. Jmenování min. školství je pouhou formalitou. Začnu přednášet O náhodě. Bude to jedna z kapitol mé příští *knihy Filosofie fyziky*. Nebudu psát logiku, musila bych se prokusovat její elementární částí. Také se možná nevzdám psaní úvodu do filosofie pro střední školy; ovšem k tomu bych potřebovala společníka. Vyzvala jsem Maternu; nějak dlouho se rozmýšlí. Ostatně je na to dosti mnoho času.

J. L. Fischer mi tuhle soukromě sděloval své dojmy o mé *Kausalitě ve fysice*. Vytýkal mi, že mám jasné ženské myšlení: co na jedné stránce tvrdím, prý na druhé popírám. Musím si příště dát pozor. Vidím prý jednu věc za druhou dobře, s bystrozrakem; ale celku prý nevidím. Zajímavý postřeh; myslila jsem si vždy, že mám proti jiným lidem (srovnávati se mohu jen s muži, protože žen-filosofek není) schopnost viděti celek a že spíše zanedbávám detaily. Je ovšem možné, že <tato> práce byla nad mé síly. Myslím, že ano.

Dne 5. února 1932

Jedno rozlišování lidí by bylo na lidi kritické a kombinační. Sama patřím ke kombinačním. Čtu-li něco, nenapadá mne (jestliže to náhodou není veliký nesmysl), co bych tomu vytýkala, nýbrž co je na věci dobrého. Kritikové vidí každou chybu. Sunt qui dicunt, že mám hodnou povahu; ale jaká dobrota povahy, kde chybí pro jedovatost smysl? Jsou vzácní lidé, kteří jsou i kritičtí i dovedou kombinovati. To je např. Fr. Krejčí a J. L. Fischer. Já obojí nedovedu.

[v rukopise chybí jedna strana (174) – pozn. ZL]

21. února 1932

Habilitační koloquium se blíží. Pozoruji podivnou věc: jak se mi vracejí schopnosti učiti se. Když jsem se začala učiti, všechno jsem zapomínala, až jsem z toho byla zoufalá! Snad to udělám!

Kdybch si měla dát heslo, vzala bych si dnes Pasteurovo, které vlastně vyznávám: Il faut rester longtemps dans un sujet.

3. března 1932

Dostala jsem dva posudky své *Psychologie* od lidí, z nichž jeden je klasický filolog a druhý matematik. Oba se neznají; jeden je v Praze, druhý daleko od Prahy. Oba se shodují v tom, že učím v knize snášlivosti. To mne opravdu těší.

18. března 1932

Tak se mi to nějak s tou habilitací hatí. Při prvním jednání o mně byli všichni zajedno; když podala komise posudek o mé práci, povstal celý Němcův ústav z důvodů – antifeministických. Když jsem udělala koloquium, zase se ozvali chemikové, že – chtěli býti přizváni do komise!!! A tak se objevilo postupně mnoho hlasů proti mně. Teď ještě mám přednášku na zkoušku. Jak se jim nebudu „líbit“, kdoví, jak to dopadne s hlasováním! Inu ano, jsem žena, a první uchazečka na přírodovědecké fakultě.

Snad prvně jasně dovedu analysovat, v čem záleží síla povahy: snad v určitém optimismu a v určité pevnosti zůstávati věrna svému programu pracovnímu. Jistě v dobách, kdy se na mne zrada dívá z tolika stran, osvědčuji sílu povahy, když nezoufám!

28. března 1932

Dosáhnu-li habilitace, budu musit zase hodně pracovat, snad ještě víc než dosud. Budu musit rozšířit habilitaci na ϕ matematiky, což mne netěší. O thema by nebyla nouze, např. Vztah matematiky k λ nebo Mysticism v matematice. – Pak budu musit víc sledovat literaturu předmětu. Dosud jsem pracovala vždy z velmi omezeného materiálu. – I dosáhnu-li venial docendi, nebudu mít velikou

radost: neboť dosahuji všeho s takovým nákladem sil, že pak už mi nezbývá dosti [...] nervů, abych se ze svého úspěchu mohla náležitě radovat. To je to nepěkné, co provází všechny lidi, kteří si svého úspěchu opravdu zaslужují.

22. dubna 1932

Můj zlatý deníku, málem bych byla zapoměla zapsat do tebe jeden svůj nepochopitelný úspěch: že jsem včera při přednášce „na zkoušku“ zvítězila nad svými nepřáteli v profesorském sboru svým vystoupením! Dosáhla jsem silné většiny. Teď ještě aby na MŠANO uznali mou habilitaci a nenamítali, že mám úzký obor!

23. května 1932

V červnu jedu na dovolenou, a než se prý z ní vrátím, budu docentkou, jak mi řekl personální šéf vysokoškolského odboru.

Vidím život před sebou asi takový, jaký jsem měla z největší části dosud: několik lidí, kteří mi prospívají, a několik lidí, kteří mi škodí. Udržím si své přátele a mí nepřátelé, kteří mi připraví mnoho trpkých chvil, se potlukou o mou houževnatost a nakonec vždy budu moci říci: Deus affarit, et dissipati sunt...

29. června 1932

Vzala jsem si dovolenou prvně (a asi naposled) v červnu. Nebylo hezky, a tak jsem měla hodně času na zpytování svědomí. Bojím se, že nebudu na universitě vyhovovat (jistě ne tak, jak bych si sama přála). Jsem tuze zedřená. Kdybych byla jen jediný úspěch svého života získala s malou námahou! Nemám smůly, naopak, co chci, se mi až dosud zdařilo – ale musím se o to tuze přičinit. Jsou si toho již dávno vědoma – jistě aspoň 10 let – pracuji. V tomto „znamení“ si představuji školní výchovu. Dříve jsem byla méně kompromisní a říkala jsem, že škola má naučit pracovat, a to že je pravá výchova. Protože jsem však liberalistka, říkám dnes s druhými, že škola má vychovávat přímo, nejen prostřednictvím práce. Ale na mou věru jsou to jen slova, která nechtějí urazit naše reformátory: nevím, jak by bylo možno vychovávat jinak než prací.

Zpozorovala jsem, jak se ze mne stává fatalistka. V tomto: 1. bez práce nedocílím naprosto ničeho; 2. nebojím se na horách, za bouře – proč? Protože člověk, který ke všemu přichází po dlouhých a trnitých cestách, nebude mít ani smrt lehkou. Budu asi dlouho stonat a smrt nebude chtít přijít. Myslím, že zemru-li na základě vlastní přirozenosti (nikoli např. v epidemii), zemru slabostí srdce. Už mi to dnes často hrozí.

14. července 1932

Včera mi pan ministr Dérer podepsal habilitaci, čímž se stávám docentkou přírodovědecké fakulty Karlovy university. K tomu si dávám příkázání: pracovat, pracovat, pracovat.

Tím jsem dospěla k nejvyšší metě a již nic nesmím víc od života čekat. Píši také dnes závěť, jejíž obsah je asi tento: Hotové jmění, uložené ve vkladních knížkách a v cenných papírech ČSR, odkazuji Č. akademii věd a umění za účelem založení stipendia Hany a Albíny Dratvových k podpoře filosofie. Knihovnu odkazuji zčásti seminární knihovně filosofické při přírodovědecké fakultě Karlovy university, z části [...] knihovně (podle

obsahu). O nábytku a kobercích, jakož i o stříbrných přiborech a špercích rozhodnu později.

16. července 1932

Co při habilitaci nejvíce vítám, je to, že budu moci usměrnit svou činnost. Takto jsem byla nucena dělat to, co se hodilo. Děkala jsem to nerada, <ale sna> jak svědčí tento deník. A snad dobře, poctivě. Těší mne, že v úsudku o mých schopnostech Rádl, jinak na chválu skoupý, napsal, že všechny mé práce, i přes např. formální vady, jsou psány vědeckou metodou a střizlivě.

Ukáznila jsem se, tj. omezila jsem tzv. životní potřeby, na značně nízkou míru. Snad ještě bych měla se naučit nehněvat se malicherně, když mne někdo zlobí. A ještě důležitější je naučit se, resp. zdokonalit se po stránce vědecké, tj. snažit se dobře [...] věc, nepsat o ničem, čemu dobře nerozumím, zkoncentrovat se jen na málo problémů, od nichž daleko neodbíhat, a – což je pro mne nejtěžší – vytvářet syntesu přírodní ϕ . Všechno, na čem budu pracovat, by mělo mít smysl jako část celku. Stále a stále myslet na svůj problém!

Vzpomínám marně, jak v r. 1928, když jsem nastupovala v ministerstvu, jsem si slavně slíbila, že nepřestanu pracovat ve ϕ . No a dnes si musím vzdát chválu, že jsem opravdu nepřestala. Je možné, abych někdy vůbec přestala pracovat ve ϕ ? A to proto, že skýtá mnoho problémů k přemýšlení. Možná, že změním zájem o určité problémy <k problé> a přeju k problémům jiným, jak už jsem dříve přešla z ψ analýzy k λ analýze. Možná, že se mi usilovnou prací podaří přejít do oblastí syntézy!

18. července 1932

Zdá se mi, že deník je nyní chudší. Proč? Víím to asi. Jednak nečtu beletrii. To byl značný pramen podnětů. Po druhé: zvykla jsem si zaznamenávat nápady na zvl. papíry a ty po dokončení práce zahodím. Přestává tedy být tento deník „scientific diary“, přestává být i reflexí na zážitky, kterých mám dnes beztak významných tuze málo – a čím zůstává tedy? Škoda, že nemám, opravdu nemám času na beletrii! Již několik let jsem pořádně nečtla; asi od r. 1929, kdy jsem začla pracovat na habilitačním spisu.

Snad zůstává deník velice neúplnou snůškou událostí významných v mém životě. A to je škoda.

19. července 1932

Co mi chybí: jednotná myšlenka, abych mohla vytvořit syntesu přírodní ϕ , a řádný výcvik v noetice a metodologii. Víc než moc, ne?!

24. července 1932

Pro budoucnost si musím pamatovat, že je nyní mou povinností vésti mladé lidi. Pro budoucí rány, které mi život přinese, chci mít toto opatření: počítat s nimi jako s fakty. Není v mé povaze naříkat a ohlížet se do minula, nýbrž snažit se kompenzovat je, pokud se situace dá zachránit. Kdyby někdo četl tento deník, mohl by si učiniti o mně představu, že jsem chladný člověk. Ne, jsem jen člověk ukázněný, jakmile vezmu pero do ruky. Častokráte moc o sobě povím, ale nenapíši. Proto také osoby, hrající v mém citovém životě nějakou úlohu, nehrají v tomto deníku, <a> který proto také nepodává obrazu o bouřích, které se ve mně děly.

25. července 1932

Jsem staromodní potud, že jsem liberalistkou. Nesmím jí být však ve filosofii. Musím se nebát boje za třeba jednostrannou ideu. Knihu, jako byl <positivism> problém kauzality ve fyzice, nesmím už napsat. Sice je dobrá potud, že ponechává každému, což jeho jest, a ukazuje na problematičnost všech pojmů, ale není dost má, dosti výrazná.

28. července 1932

Dne 27. bylo uveřejněno jmenování v úředním listě a zároveň v několika denících. Přicházejí písemné, telefonické i osobní gratulace. Je to příjemných několik dní... a pak zase jen práce.

5. srpna 1932

Dnes mi telefonovali z děkanství, abych ohlásila přednášky. I přihlašuji O přírodovědeckém zákonu. Jako parádní úvodní přednášku pronesu O přítomném stavu a úkolech fil. přírodních věd. – Jak jsem tak prohlížela Seznam přednášek z přír. fakulty, nabyla jsem trochu sebedůvěry, že na této fakultě nebudu zbytečnou. Ani jedna přednáška tohoto druhu tam hezkou řadu let nebyla, a to nejen po Vorovkově smrti, nýbrž již dávno před ní... Vorovka byl vlastně povinen podobné přednášky konat; ale byl příliš rozptýlen, a to podle tureckého přísloví, že „kdo hodí kamenem na každého psa, který naň vyštěkne, daleko nedojde“.

7. srpna 1932

Co je to „míti dobré srdce“? Ideálem je František z Assisi. Já sama dobrého srdce nemám. Rozdám hodně, udělám v úřadě tolik pro zcela neznámé lidi, že mně nikdy nikdo tolik dobrého neprokázal. – Ale s tím rozdáváním to má háček: jsem z lidí, kteří nemají touhy hromadit majetek. Soudím, že občas je nutno provést v mysli i bytě generální úklid. Jiní lidé po generálním podobném úklidu prodají to, co nechtějí. Já to rozdám. Ale to není projev dobrého srdce! Dávám i krásné věci, kompletní díla spisovatelů, která jsem si velice těžko kdysi kupovala a na ně musila vydělat. Ale dávám s omezením: že knihy a jiné případnou národním účelům... a že jednou zbylé jmění připadne Akademii. Sv. František by vše dal chudákům; já jen chudákům mně nejbližším. Nemám dobrého srdce.

18. srpna 1932

Jedno nebezpečí jsem si dnes uvědomila: že má autokritičnost vzrostla tak, že by to mohlo mítí vzápětí malou publikační činnost. Na to si musím dát pozor!

19. srpna 1932

K mému uklidnění značně přispělo, že MŠANO mi hodlá dáti úlevu od dvou dní docházky, snad pátek a sobotu.

23. srpna 1932

Psala mi dnes jedna má bývalá žákyně, že její bratr si dá zapsat mou přednášku O přírodovědeckém zákonu, ač je právník. I napadla mne, myslím, skvělá myšlenka zařídit přednášky o logice a asi bych měla hodně posluchačů. Prohlížím loňské přednášky, a čtu: Král – dějiny starořecké ϕ , Kozák – dějiny

středověké ϕ , Fischer – dějiny ϕ 19. stol., Pelikán – dějiny ruské ϕ , Rieger – úvod do μ etc. etc. To je neuvěřitelné obsazení! Na přírodovědecké fakultě přednáší letos Král – dějiny středověké ϕ – tři hod. a česká ϕ 19. stol. – dvě hod., Matoušek dějiny \mathfrak{g} geologických a já o tom přírodovědeckém zákonu. No hrozná. Mělo by to být lépe organizováno a trochu dohlédnuto na profesory, zda se trochu domluví. Ubozí posluchači!

24. srpna 1932

Jako hlavní vady mé dosavadní vědecké práce mi vytkl dnes Materna: nedostatečnou konstrukci práce, někdy malá přesnost myšlení. Bojí se, že metodologické problémy mi splynou s problémy přírodní ϕ . Já se toho také obávám.

25. srpna 1932

Také mne vybízel, abych se pokusila o klasickou práci z filosofie přírodních věd. Myslím, že by bylo dobré napsat řadu monografií o jednotlivých problémech a pak je jednotící myšlenkou spojit v celek. Dobře, ale kde sebrat tu myšlenku? Snad mne nějaká syntesa napadne, až budu mít víc času! Za těchto okolností by to nešlo. Úřad není vhodnou půdou pro zrod vědecké práce.

31. srpna 1932

Úplně se mi zprotivily všechny analytické romány, které byly kdysi mou nejoblíbenější četbou. Nevím proč. Snad proto, že stárnu a nemám schopnosti chápat city druhého, nebo proto, že usilovnou tzv. vědeckou prací jsem si odvykla starati se o city rušící vědeckou práci, nebo konečně je možné, že se ve mně stal obrat od analyzy k syntese. Jak to bývá, asi ode všeho kousek dalo celek, který mne mrzí, neboť člověk je tím bohatší, čím víc dovede chápat ze života druhých lidí. Ale co dělat!

7. září 1932

Teprve 13. července 1932 jsem byla jmenována, asi 7. srpna jsem udala na děkanství svůj životopis a adresu a již dnes mi poslali na fakultu vyzvání k předplacení na Die Umschau. No, to je konečně obchod. Ale z Anglie mi chlapeček kterýs, prabídně ovládající němčinu, poslal prosbu za zaslání minerálů, že prý má zálibu v geologii, a zaslal ji také na universitu. Je to přec jen něco význačného, docentura na staroslavné universitě.

9. září 1932

Spory mezi přírodovědci a přírodními filosofy jsou způsobeny tím, že jedni druhým nerozumějí. Pokusím se, aby aspoň na přírodovědecké fakultě si rozuměli.

19. září 1932

Jako úvod do filosofování o přírodních zákonech vidím problém, který krásně vyjádřil Platon v *Ústavě*. Jsme v jeskyni, do níž padá světlo shora, atd. Nepoznáváme věci, jen jejich stíny. Skutečná pravda nám zůstává skryta. Toto je i má these, s níž začínám kolegium o přírodovědeckých zákonech a o přírodní ϕ vůbec. Jsem přesvědčena, že svět je nám dán <jen> zkreslený tak, jak jej nám zkreslují smysly. Za ním je pravda. Filosofové ji hledají, a tak vznikají -ismy. Pokud chtějí ji opravdu nalézt, nezbytně upadají do metafysiky.

Mnozí fyzikové zůstávají na tom, že budou brát svět takový, jak se jim jeví: fenomenalism. Jiní zakazují pátrat po nadsmyslnu: positivism. [...]kriticizm studuje výhody zkušenosti a rozumu. Kritický realism – to jsem asi já. Nevýhoda systémů je, že se pravda nahrazuje přizpůsobením systému.

Ovšem jako zahajovací přednášku pro hosty musím přednést něco obecně srozumitelného, a to jsem nazvala Předmět a úloha přírodní filosofie.

Důležité pro mne do budoucna je, abych pamatovala, že si nesmím odvyknout studovat. Svět letí a je nutno jej v tom letu pozorovat, nikoli si myslit, že smím lelkovat. Ovšem jako protiváha bude nutno publikovat.

22. září. 1932

Nezapomenout na osvědčenou metodu: hodně studovat, ale dovést si říci, kdy je konec. Nebo bych se utopila v excerpování. Nesmím zapomenout na ony zoufalé doby, kdy v r. 1930 jsem pořád excerpovala, pořád mi práce rostla pod rukama, ale nedovedla jsem si říci „Dost!“ Pak přišel Bydžovský, řekl mi, abych už něco dělala, že to takhle nejde dál, a já odpoledne na procházce jsem se rozhodla, že nechám excerpování a dám se do skladby. Budiž mu za to můj stálý dík! Proto jsem mu knihu habilitační věnovala. A to si musím stále pamatovat.

Také snad by se hodilo do úvodní přednášky o zákonech (ne do té pro hosty, tam bude jen program!) říci něco o zákonech. Sice jsem zanevřela na psychologii, ale to nic na věci nemění: neboť zahazením svých základů, z nichž jsem vyšla, bych si podkopala půdu. Ostatně něco jiného je psychologism, kterému jsem dříve podléhala a který mne leptal – a poukazy ke klamům smyslným. To také patří ke kritice poznání. Tím bych měla určitou výhodu před ostatními našimi noetiky, kteří se vůbec v psychologii nevyznají.

23. září 1932

Přírodovědci si myslí, že mají bůhví jakou přesnost v hrsti oproti filosofům. Místo toho mají statistické zákony, vyjadřující neúplně dění. Filosofové mají systém, který také nevyjádří plně dění. Proč? Vše to je důsledkem toho, že není nám přístupná pravda, nýbrž jen data smyslová. – Konvencionalism, positivism, fenomenalism a podobné směry si činí úlohu pohodlnější tím, že zamítají úvahy o transcendentnu. Co je pravda?

Myslívála jsem si naivně, že naše spory o pravdu jsou způsobeny tím, že (jako by) ta pravda „nebyla dobře udělána“. Můžeme však mít takovou pravdu? Ne. To proto, že každý máme svou pravdu a není jí obecně ani to, co se (podle pragmatistů) „osvědčí“. To je příliš naivní a kramářský pojem pravdy. Ona má něco na sobě klasická logika svým neúprosným formalismem; takový pragmatism by logiku úplně zničil. Do pragmatistické logiky mohou být nadšeni jen lidé, kteří neumějí myslit logicky. Je pláštěm a štítem duševním chudákům.

Nade vše si cením osobní svobody. Na škole bylo víc volnosti, v úřadě těch čtyřicet hodin týdně mi, zvláště zpočátku, připadalo přímo strašlivé vězení. I když jsem si teď trochu zvykla, vítám habilitaci jako záblesk svobody.

26. září 1932

Chodím se představovat profesorům a připadá mi to jako v Labyrintu světa. zda je tam ráj srdce, nevím. To jistě ne. Těší mne, že všichni pracují. Víím, že mne nic jiného než práce nečeká. Vzpomínají na svá docentská léta, kdy několika

posluchačům přednášeli vybrané vyšší partie – což dnes skoro činiti nemohou, vázání jsouce učitelskými povinnostmi.

27. září 1932

Tak mi dnes dali vážně úlevu v docházce, takže budu povinna od října do června chodit jen čtyři dny. Na pátek a sobotu připadající příděl udělám buďto doma, nebo mi to sekční šéf dá tak, že si to udělám za čtyři pracovní dny. Konečně trochu svobody a času na práci!

4. října 1932

Nemyslím jen na pozitivisty: ale lidé si myslí, že bůhví jak jsou rozumnými lidmi, když prohlásí všechny spekulace za strašidlo mozku. A zatím ti, kteří za něco stojí, vskutku spekulují, ať se jejich výsledky jmenují Einsteinova teorie, kvantová teorie či klasická fyzika. Všem jde o vystižení jsoucna; nedostihnou ho; mají dána jen smyslová data, tedy nedokonalé údaje, a z nich nevyabstrahují logicky bezvadný obraz světa – tj. oč usiluje spekulace, ale i oč usilují i oni.

Bylo mnoho pravdy v tom, když Řekové slučovali filosofii a vědu. Dnes říkáme, že obé oddělujeme, ale mýlíme se. Věda bez filosofie by byla ubohá.

8. října 1932

Příliš apodiktická tvrzení musí býti dokázána; ale myslím, že se budu musit odvyknout říkat „téměř“, „asi“, „v podstatě“ apod., kterýmižto slovy oplývá můj habilitační spis. Myslíla jsem, že to je projev pravé filosofie, a zatím se mi to zvrhlo v neurčitost.

Dne 17. mám zahajovací přednášku Předmět a úkoly filosofie přírodních věd.

16. října 1932

Jedna má bývalá žákyně mi psala, že se necítí šťastna a že její vdané spolužačky jí píší o zklamání z anželství. Těm všem je asi tak 26 let, mně je 40 a už si nedovedu představit, jak mi bylo, když jsem byla také v tom věku. Napsala jsem si sem do deníku něco o štěstí, nepamatujíc si, co již a při jaké příležitosti. Dívat se nechci, řekla jsem si, že se nechci probírat napsanou minulostí, vrhala by odraz i na přítomnost.

Co je to být šťasten? Štěstí musí prýštit z nás, nesmíme si mysliti, že přijde zvenčí. Já vidím štěstí v tom, moci míti něco nebo někoho ráda. Tedy je v tom aktivní vztah k věcem nebo osobám. Mám ráda např. tiché studium a následné přemýšlení; v tom se cítím tedy podle sebe šťastna. Ženy, které vroucně milují milence nebo manžela, mohou býti šťastné. Rozhodně šťastnější, než jsou-li milovány, ale samy nedosti milují.

Proč jsem toužila dostati se na vysokou školu a co mne nyní činí spokojenou? To, že přes všechny překážky jsem došla <tak> nejvýše, kde mohu nejlépe svou zálibu ve filosofii podporovati. Ale dřina to bude! Starý duch věčné nespokojenosti mne trápí, že už je u mne na všechno pozdě, abych se doučila cizím řečem k dokonalosti a abych napsala ještě několik pěkných knih.

21. října 1932.

Jediné, co mi zbývá, je houževnatost v práci a trpělivost v čekání lepších časů. Ty lepší časy ≡ jmenování mimořádnou profesorkou. Teď se nedá nic dělat, leží

přede mnou obrovský balvan, Hlavatý! Je to povážlivé, že sbor, patrně na politický nátlak strany sociálně demokratické, jmenoval profesorem logiky a filosofie matematiky a geometrie (!!)) právě Hlavatého, který – [...] – nenapsal jakživ ani větu filosofického obsahu. Také, když musil přednášet, přednášel jediný semestr po dvě hodiny logistiku (úvod!) a už toho nechal. Pak je povinen mít seminář: ale tam se dají dělat referáty jeden za druhým.

A právě včera jsem se dověděla, že Hlavatý, který až dosud byl examinátorem pro deskriptivní geometrii, je navržen na examinátora též pro – geometrii, tedy nikoli pro filosofii! Z toho dále, že zaujal... pokoj po † Sobotkovi a že na jmenování geniálního Čecha z brněnské university se nepomýšlí jako náhrady za Sobotku, usuzuji, že s mým jmenováním docentkou je spojeno, že Hlavatý bude asi jmenován <mimo>řádným pro geometrii a že má profesura pro filosofii zůstane volná. Ovšem, kdo ji dostane, mi není známo. Největší nárok bych si na ni mohla činit já. Ale je tu protěžovaný Matoušek¹⁶⁴ a je tu starý Vetter, už přes 50, který má titul mř. prof. Ceterum autem census: vytvořit dílo z filosofie fysiky, aby to mohlo být pádným důvodem pro mé jmenování!

26. října 1932

Tak mám – sedm posluchačů a budu ráda, jestli se mi zdrží. Napadá mne, že je nás na té fakultě příliš mnoho, studentů poměrně málo; kdo by v době takové nezaměstnanosti přírodovědců a matematiků mohl lehkomyšlně studovat tyto obory? Také se mi zdá, že není správné příliš brzy jmenovat <docenty> řádné profesory a příliš brzy, před třicátým rokem, připouštět docenty. A konečně mne napadá, že připuštěním žen na fakulty je příznakem úpadku doby; velké doby jsou ovládány výhradně muži, ženami se jaksi sahá na poslední rezervy. Soudím tak z analogie s římskou dobou, počínající 3. stol. po Kr. Myslím, že muž má vydělávat a bojovat, žena má tvořit reservoir sil svého muže i potomstva. Jak vyženeme ženu do boje, pozbude lidstvo všech záloh sil. To je, soudím, <slabá> temná stránka emancipace.

27. října 1932

Budu-li mít čas, přec jen bych měla trochu sledovat kulturní život; někdy si přečíst krásnou literaturu, jít do divadla. Člověk, který se zabývá vědeckými problémy, je úzký, a čím starší, tím víc kostnatí a zalézá do kouta.

Ovšem také se budu musit zabývat docela moderními teoriemi ve svém oboru. Nic nového nemusím posluchačům přinést, ale musím je naučit myslet a rozhlédnout se.

28. října 1932

K té poznámce o štěstí před několika dny: aby člověk mohl býti šťasten ve své práci, nestačí jen míti práci rád: ale je nutno vykonat také určitou očistu, žít asketicky tělesně i duševně. Jinak nemá z práce úplného uspokojení.

1. listopadu 1932

Aby člověk žil užitečně a nebyl na obtíž jiným, musí na mnohé věci resignovat a o <těch ostatních> ty ostatní bojovat. Mnoho věcí je nutno si odepřít, abychom mohli i bojovat. Člověk je snad mlád, dokud toto obojí dovede: je schopen ještě vývoje ke kladnému poměru k světu.

11. listopadu 1932

Zachvacuje mne strašná autokritika; nové postavení mne zavazuje k vyšším výkonům než dosud. Teprve teď <jsem> mám jasno před sebou; spadla ze mne tíže, ale padá na mne balvan povinností. Ale jsou mi nekonečně milejší než balvan nespokojenosti se sebou samou.

Možná, že by bylo lépe založit při Akademii fond pro vydávání vědeckých publikací. Je zle a bude ještě hůře s vědou. A bude snad nejlépe užít nadaci jen k omezenému účelu. Nač dávat peníze jen tak, snad na výlety do ciziny; vyvázejí se jednak, jednak není zaručeno, co tam ti lidé vlastně dělají. Do ciziny ať si jedou za jiné peníze než mé. Už se mi to sloužení cizině protiví, je v tom mnoho darebáctví a člověk se ani doma necítí svým.

A když už jsem u své kariéry: ptala jsem se svých posluchačů, zda by jim <přednáška> byla milejší úvodní přednáška než tak speciální. Prý ano. Chápu to: jsou celkem nepřipravení pro ϕ . Řekla jsem, že teď to nejde měnit, až později jim přednesu Úvod do logiky. Jde totiž o dilema: sloužit jim, nebo sobě? Úvodní přednáška by mne stahovala na úroveň střední školy. Zaručila by mi snad o několik více posluchačů; ale speciální přednáška mi dává podněty k většímu dílu, a to potřebuje jednak veřejnost, jednak já sama pro jmenování.

26. listopadu 1932

Tak mne včera napadlo, když jsem dostala do rukou vyzvání k předplacení na *Erkenntnis*¹⁶⁵, že bych se mohla pomocí Carnapa pokusit o proniknutí do tohoto časopisu a tím se dostat na veřejné forum. V každém případě zůstanu u svých zálib, nedám se vyprovokovat k veřejnému vystoupení. Píše mi hezky Materna, chvále si, že „nehledám v polemikách něco cenného a že chci pozitivně přidržet filosofie přírodních věd a logiky. Ovšem pak nemám pochybné novinářské proslulosti ani naděje na poslanecký mandát ani pro velký hluk prominutí trvalejšího díla“. Ale jeho veřejné působení si přec jen nechci odpustit: sepsání učebnice. Měla jsem nakonec dosti mnoho vlivu na sepsání osnov a upravila jsem si je tak, jak to potřebuji. Krátce, učebnice se bude dosti málo měnit.

8. prosince 1932

Někteří lidé si myslí, že mohou dostihnouti „summum bonum“. Nejsem z nich. Je to sice nepohodlné, být stále – ani snad ne nespokojena - ale chtít pořád dál a hloub a učinit si tím život řetězem práce, snah; ale je opravdu nesmyslem myslet si, že si lze udělat život nejvýš pohodlným. Neboť když člověk už už „chytá štěstí“, najde, že se v něm skrýval červ, třeba nemoc. Já pohodlí nenazývám štěstím, k tomu jsem příliš málo animální.

To, co jsem však až dosud napsala, je negativní stránka mého názoru na utrpení. Positivně jsem přesvědčena, že je nutno trpět, že je hluboká a nutná pravda v starém mythu o prstenu Polykratově. Ale to je pořád jen negace! Tedy snad už opravdu pozitivně: trpět se musí, neboť bez bolesti se nerodí nic na světě, tedy ani myšlenka.

A tak čím dále, tím vědoměji uznávám nutnost oproštění od animálnosti a svodů tohoto světa a zapadám do askese. Snažím se být prostá a nemalicherná. Čím dále, tím méně mám chuti „žít“. Nežila jsem nikdy; bylo mi to vždy vytýkáno; ale také namnoze jsem nevěděla, jak to udělat. Teď už je pozdě něco dohánět. Ani nechci. Práce mi stačí. Jdu mezi lidi, jen když už s nervy nikam nemohu a také se lidem nemohu vyhnout.

9. prosince 1932

Mám věru až pověřčivou představu, že se musí trpět. Když se mi stane něco velmi nemilého, jako když např. mi Bydžovský oznámil, že musím před zasedáním komise podat nejméně tři vážné referáty o své habilitační práci, padla jsem hrůzou na židli a bylo mi hrozně zle. Ale říkala jsem si „trp, trp, je nutno trpět, když chceme něčeho dosáhnout!“ Snad je hluboký smysl podobný v přísloví „Per aspera ad astra.“ – Ale tím naprosto nemyslím, že pouhé utrpení zaručuje cestu k hvězdám; to je jen nutná, ale nikoli postačující podmínka úspěchu.

23. prosince 1932

Vidím kolem sebe tolik malichernosti, tolik nespokojenosti, strachu ze zánětu, ze stárnutí! Myslím, že to vše je způsobeno bezzájmovostí. Nevím, jak to se mnou dopadne, ale má práce se mi zdá jako setrvačné kolo, které mne až dosud přeneslo z mrtvého bodu. Jen ať si lidé nemyslí, i já mám své trápení, a to přímo hrozné; ale dovedu se zabořit do práce. A když po chřipkovém krvácení znovu mi vypovědělo srdce službu, myslila jsem, že nastává konec. Při retrospekci jsem si nedávala jiné viny, než že jsem dosud nenapsala závěti. Jinak jsem si řekla, že jsem své hřivny nezakopala a že v přemáhání těla, světa a ďábla jsem udělala tolik, že si nemám čeho vyčítat.

1933

Dne 1. ledna 1933

Jako důležitou úlohu si kladu do nového roku 1933, abych si získala a uchovala nervový klid. U mne každá nemoc (obyčejně je to jen chřipka, ale také bolí oči a srdce, nespím) je zhoršena nebo i vůbec zapříčiněna nervovým stavem. Práci se nechci a ani nemohu vyhnout; ale to, co se na mne teď sehnalo v úřadě, je nesnesitelné!

Dne 13. ledna 1933

Příznakem stárnutí nejsou vrásky a šedivé vlasy, jako spíše ztráta zájmu. Kdo je tupý a netečný, je starý, byť tělesně kvetl.

Dne 14. ledna 1933

Řekněme, že práce je všelék proti různým útrapám. Dosud myslím: proti všem. V tomto přesvědčení důtklivě radím svým žákyním bývalým, aby hledaly potěchu v práci, že tam je nejbezpečněji. Některé hubovaly na mne, že neznám zato „života“. Pracovati se jim zdálo málo živé. Kdybych neznala významu práce pro život, zlobila bych se na ně. Mohu říci, že jsem jich nechápala, proč nechtějí přijmout tak účinné rady.

Až v těchto týdnech jsem to plně pochopila, ten jejich odpor proti mým radám. Štěstí, které práce dává, je vykoupeno velikým sebepřemáháním, obětováním na oltáři „života“, askesí. Je nutno mnohé si odepřít, <a za to> ukázat se, a za tu cenu je teprve možno vstoupiti do ráje, vybudovaného vlastní prací. Ale kdo to dovede?

Dne 15. ledna 1933

Snad je to něco jako „zasvěcení“ práci, <jak> podobně jako se říkalo v dávných dobách, že je nutno prodělati noviciát, aby člověk mohl vstoupit do řádu? Ovšemže toto bylo vnější opatření, kdežto ten, kdo se zasvěcuje práci, činí tak samovolně, bez vnějšího nátlaku. Jen zasvěcení rozumí kráse práce, dovedou její mravní hodnoty ocenit! To není jen sobectví, odklon od „života“ a narkotikum, jak se říkává!

Dne 18. ledna 1933

Jen stejné může působiti na stejné. Např. kdo má energii, kdo je volní člověk, může působit jen na toho, kdo je podobně založen. Z tohoto důvodu považuji za dosti pochybnou cenu příruček Jak studovat aj. Víím předobře, jak indukce působí jen dočasně, povrchně, není-li člověk, na kterého působíme, ze stejného těsta.

Dne 20. ledna 1933

Co táhne lidi do kabaretů? A proč jsou vůbec oblíbeny hry s dadaistickým „uměním“, jako je v Osvobozeném divadle? Podívala jsem se včera na slavný malý kabaret „Modrý pták“, který řídí Južný, a který tu hostoval po tři dni v Městském divadle. Vše je slušné, vypůjčená hudba předních skladatelů, mnoho potlesku, ale ve mně to nezanechalo upomínky, ke které bych se vracela. Snad <asi> proto, že mám ráda rozvinutí myšlenky, kdežto zde vše utíká bez spojitosti.

Dne 21. ledna 1933

Nejsem jako Ahasver? Který pořad něco hledá? Má povaha je záměrná, nikoli retrospektivní. Není to vždy dobře. Jednak se říká, že takoví lidé nejsou šťastní, protože stále myslí na budoucnost. Toto posuzovat nemohu, <protože> asi tak jako slepí nemohou posuzovat barvy. Ale zlé je, že mne to znepokojuje při práci. Jakmile jsem např. byla jen trochu orientována v partii o zákonech, o nichž jsem v zimě přednášela, už dávno před započítím druhého sem. jsem začala konat studia k druhému semestru, o theorii atd. Tím ruším se v práci přítomné, ženu se vpřed a odbudu mimoděk práci pro práci jinou.

Ostatně – co lidé rozumějí štěstím? Mít se dobře fysicky, prožívat štěstí lásky – ale nad to vše kladu ono trpké štěstí, když jsem sama a nic mne nebolí a myšlenky mi volně plynou a krystalují se kolem premis, které mne v nejlepších okamžicích napadají. Na tyto předpoklady pak se váží myšlenky a tato konstruktivní činnost mne naplňuje velikým štěstím, přenáší mne přes bědy života, kterých bylo dost a dost: Ale nejsem nikterak zatrpklá, co dělat! Raději hledět pracovat, dokud je možno!

Velice mne těší, že prof. Němec, který byl mým prvním a nejzávažnějším nepřitelem při habilitačním řízení, je mi nyní úplně nakloněn. Velmi vážně se mnou dlouho mluvil – nejvíce ze všech profesorů – když jsem se mu byla představit. Byla jsem na rozpacích, jaký dojem jsem naň udělala. Když jsem mu teď poslala separát práce, odpověděl mi laskavě, souhlase se mnou a dáváje mi v úvahu některé své myšlenky, které ho při čtení napadly. Je to snad neskromné, ale mohu se snad potěšit v soukromí deníku, že mám schopnost dobývat lidské mysli, pokud jsou ušlechtilé: s lidmi povah zlych se nedá jednat.

22. ledna 1933

Při práci, i velmi subtilní, je potřebí pracovní metody tak, jako při nejhrubší práci. V prvním svém čtení jsem postupovala tak, že jsem si všechno excerpovala doslova, ale vidím, že to nejde. Jednak je to dětinské, žákovské, jednak fyzicky bych to nestačila. I zkusím v druhém čtení dělat si <jen> excerpta jen z hlavních dvou děl (Campbella a Duhamy), už ani ne úplně, a z ostatních si dělat jen poznámky, kde kdo o tom co píše. Zdá se mi, že takto budu svobodnější, ovšem budu mít práci stále intenzivní přes celý semestr. To jde v letním semestru, kdy budu mít čas na přípravu na další semestr v hlavních prázdninách. Je to sice ilusorní při nynějším úředním zatížení, ale přesto jsou to – i s dovolenou – víc než tři měsíce.

27. ledna 1933

„Smrt není zlá, jen umírání“ (Wolker); mám radost, že jsem to poznala. A teď k tomu dodávám: stáří není tak zlé, jako stárnutí – a rozchod s člověkem, s kterým jsem téměř dvacet let udržovala víc než přátelské styky, není tak strašný jako odcizování, které léta trvalo. Zlatá možnost práce, buď mi požeňnána! – Necítím ani hněvu, ani žalu, jen melancholii z přesvědčeného odříkání.

28. ledna 1933

Mé jmenování na fakultě znamená pro mne největší životní událost. Vykonání státnic, doktorát – to bylo dosažitelné automaticky: ale dosažení habilitace, když Vorovka nechtěl, bylo nad mé síly. Šťastná náhoda mi přinesla Bydžovského. Po těžké nervové reakci vítám, jak spadl ze mne určitý těžký tlak, mám zase chuť žít trochu s otevřenými očima, podívat se do divadla, na starou Prahu, přečíst si moderní knížku. Jsou to velmi skromné rado<sti>vánky, kterých si dopřávám, ale při své ukázněnosti nejsem schopna větších. Ostatně vědomí povinnosti, vydat krásné dílo, mi zabraňuje, abych mysl zaměřovala příliš zábavami.

Má příští práce musí býti syntetická, nesmí se rozpadat v cizí mínění, k nimž bych nesměle řekla jen, že souhlasím nebo nikoli. Cizí mínění smí uváděti jen stručně v textu, ale k nim musí být připojeno hned mínění vlastní. Větší texty budu uváděti pod čarou.

Syntetičnost vidím v tom, že budu pracovati na podkladě jednotící myšlenky: Zda se mi podaří ji nabyti? I když povaha látky znemožní nalezení takové jednotící myšlenky pro celou knihu, budu musit dbáti toho, aby si jednotlivé části knihy neodporovaly.

Rovněž formální stránka, tj. způsob řešení a vyjadřování, musí být ryze vědecký; musím se vyhnout výkladovému způsobu, k němuž jsem sváděna svou dlouhou středoškolskou praxí.

4. února 1933

„Samota je nezávislost, přál jsem si jí a získal jsem ji v dlouhých letech. Byla chladná, ó ano, byla však také tichá, podivuhodně tichá a velká jako chladný, tichý prostor, v němž se točí hvězdy.“ (Hermann Hesse, *Stepní vlk*.¹⁶⁶)

9. února 1933

Zdá se mi, že jsem propadla vášni práce. Tak nějak, jsouc nervově v minulých letech prepjata, jsem teď chtěla ulevit nervům chozením do divadla a čtením

knih. Stihla jsem čtyři knihy o Vánocích a byla jsem několikrát v divadle. Ale to se mi líbilo, právě tak jako ty knihy, asi čtyřikrát; brzy mne omrzely knihy i divadlo a začala jsem usilovně pracovat na hypotesách a teoriích. Není mi pomoci.

10. února 1933

Vida, dvoustá stránka poznámek! Uvědomuji si toto: má síla je v konstrukci, v pořádání, nikoli v analýze. Protože lze úspěchů docílit jen „žitím podle přírody“ (snad přirozené povahy? $\acute{o}\mu\lambda\omicron\gamma\omicron\nu\mu\acute{\epsilon}\nu\omega\varsigma$ [...]?), bude jediné správné, jestliže budu konstruovat větší díla a (analýze se budu vyhýbat – lépe:) do analýzy se nebudu nutit.

Zdá se mi, že jsem duch pořádající, chtějící mít jasno v celku i v hlavních rysech. Detaily mi unikají. Proto jsem také nepozornou úřednicí. Ráda bych jen věděla, zda jsem jen duch pořádající, nebo zda mám také architektonické schopnosti?

11. února 1933

Jsem přesvědčena, že má pravdu Balzac: „Bitevní pole intelektuální jsou únavnější k zpracování než pole, na nichž se umírá a než pole, na něž sázíme zrní. Francie vypíjí mozky svých mužů tak, jako kdysi uřezávala hlavy aristokratům.“

19. února 1933

Ještě 11. února jsem uvažovala, jak si zařídím přednášky, a stanovila jsem si, že budu přednášet v nejbližších třech semestrech úvod do metodologie: 1. met. obecnou, 2. spec. met. věd, 3. měření, vážení a experiment. – A pořád jsem se trápila, jak souhrn celé své nynější práce nazvu Filosofie fyziky, Logika fyziky – a pořád se mi to nelíbilo. Nějakou větší práci musím teď udělat, abych měla podklad pro jmenování.

A dnes jsem měla ohromný den. Již v poledne mne napadlo, že v článku, který jsem slíbila napsat o teoriích a hypotesách pro Českou mysl, začnu tím, že nejtěžším problémem přírodní filosofie je problém, jak použití myšlenkových schemat pro skutečnost. A večer, vrátivši se z velehlopého filmu Kiki, si to zapisuji a najednou mne napadlo: vždyť to je problém reality a ireality, který kdysi chtěl se mnou zpracovávat Vorovka! Bylo to v r. 1924, kdy mi učinil tuto nabídku, ale já jsem v tom problému nic neviděla, zdál se mi prázdný, a když se mne někdo ptal, co jsem to s Vorovkou vlastně měla psát, říkala jsem upřímně, že vůbec nevím a že to psát nebudu; a když mi učinil Pelikán nabídku na spolupráci v logice, nechala jsem to být a Vorovkovi jsem odřekla. Vskutku až do dneška jsem si na tento problém ani nevzpomněla, nejen jsem zapomněla – a najednou mi přichází jako důsledek přemýšlení o přednášce a vlastně o článku do ČM! Ale to by nic neznamenalo, je tu něco jiného: tento problém reality a ireality v přírodních vědách bude onou knihou, o kterou se pokusím jako docentskou. Bude to práce těžká, úzká, ale hluboká a podklad pro jmenování. Vorovka zemřel, dříve než se k jejímu zpracování dostal – a já?

Úžasné jest, že mezi mnou a Vorovkou bylo duchovní příbuzenství přes tělesný antagonismus, který jsem k němu cítila. (On mne měl naopak smyslně rád.) Poznala jsem toto duchovní společenství, když k habilitačnímu kolokviu na podnět Bydžovského jsem studovala, co napsal Vorovka. V myšlenkovém jeho rozvoji byl zřetelný počáteční psychologismus, pak zjevný odklon od něho

k logicismu, právě tak jako u mne. Ostatek není viditelný: Vorovka se zapletl do malicherných polemik a nevypletl se ∞ z nich do smrti. A mně se zdálo, že po jeho smrti přebírám jeho úlohu, ale že bych se měla vystríhat chyb, hlavně opomenutí řádného studia, kterých se Vorovka dopouštěl.

V mém psychologickém období byl také jeden člověk, kterému jsem byla duchovně blízko: byl to Forster, který však, bohužel, přišel až na sklonku tohoto období, kdy jsem už přecházela k logicismu a kdy jsem psychologism spíše kritisovala.

Myslím o sobě, že vývoj mne povede k filosofii matematik, a věru ráda budu vědět, kdo bude v tomto období mně duchovně příbuzný.

A také ještě toto mne napadá: když jsem byla ve škole, když jsem byla v úřadě, vždy jsem vedle svých povinností pracovala ve filosofii. To bylo mé útočiště. Je tu určitá rozštěpenost ve mně; nenalézám nikdy pravého potěšení a cíle ve své práci, která mne živí. Když jsem se stala docentkou, zavrtal ve mně červ pochybností a otázala jsem se samé sebe: „Zda aspoň tentokráte budu pracovat pro posluchače i pro sebe jedno a totéž?“ A minul právě prvý semestr, a tu to je: zas štěpení, jednak budu dělat přednášky, jednak budu pracovat na profesorské práci.

23. února 1933

V mém úsilí o vytvoření metodologie přírodních věd je něco mně přirozeného. Metoda, toť cesta. Sama si připadám jako dělník, který chce něco vytvořit. Zajímá mne vždy nejvíce, jak se dojde k cíli. Dokud nejsem u něho, těší mne to. Cíl sám je mi jen stupněm k novým, vyšším metám. Nemírím nikdy příliš vysoko; dobývám pozic po etapách. Ale nikdy ve mně není skončeno hledání. Možná, že se dám ještě do metodologie matematiky. Nebylo by však k tomu třeba studovati italštinu?

Při přemýšlení o hypotese na letní běh jsem přišla k tomu, že i v životě jsou určité hypotese, na něž jako na naděje stavíme celé theorie. Zajímavé jest, že hypotese klamou, ale že nám přesto konají platné služby: udržují nás nad vodou. Kolik takových hypotes se objevilo v mém životě, kolikrát jsem stavěla, aniž jsem věděla, že budu na písku! A přece jsem dobře dostavěla, a základy se nezřítily: to asi proto, že mám zvykem při každé započaté práci si říkat: a což kdyby se změnily podmínky? A už počítám na několikere možnosti, takže se nespolehám na jedinou oporu. Většinou spoléhám jen na sebe a říkám, že ještě toto je nejspolehlivější oporou.

3. března 1933

Huxleyův *Kontrapunkt života*¹⁶⁷ mi dal podnět, abych si zase ujasnila pojem života a práce. Staví je v protiklad, nevím, proč. Žítí je prý daleko složitější a nesnadnější než pracovat vědecky. To může říci jen ten, kdo jakživ vědecky nepracoval. A že práce je droga. Jen pro toho, kdo ji nedovede dokončit.

Myslím, že rozuměti životu je rozuměti lidem, jejich zařízením správním a politickým, celkem po stránce citové a jejich společného života. Rozuměti vědě je rozuměti abstraktům, k nimž lidé došli. Rozhodně abstrakta jsou hrozně nesrozumitelná, a proto je také těžko rozuměti vědě.

11. března 1933

A ještě věčný problém práce versus zahálky. Jisto jest, že objektivní hodnota obou se nedá stanovití. To je vidět nejlépe z toho, jaké zlo dovede natropit

veliká píle; myslím na nynější výrobní krizi, která je způsobena přebytkem zboží. Ale viny nemají tak pracovití lidé, jako úžasné produktivní stroje. <Ale> Tedy nakonec je opravdu nutno uznati, že práce má aspoň morální cenu tím, že nutí člověka k určité ukázněnosti; jinak by byl bezuzdný. Ovšem skeptik-filosof ve mně hned namítá, že nevíme, co je lepší: Inu ano, morální příkazy jsou jen dílem lidským!

Dnes jsem šla zase do sebe a řekla jsem si jasně, že to, co dělám, není žádná metodologie, nýbrž jakási filosofie fyziky. Na metodologii nemám dostatečných vědomostí zvl. v biologii. I nezbyvá mi než vrátit se k starému ideálu knihy *Filosofické příklady fyziky*, ale napsat to nepoměrně krásnější, než bych to byla tehdy dovedla. Snad by mi to vydali v Jednotě čl. matematiků a fyziků. Do této filosofie by se mi hodilo pojednat i o dedukci, i o poměru reálného a ireálného ve fyzice, i o experimentu. Abych nezastrašila posluchače, nazvu přednášku o reálném a ireálném Noetické příklady přírodních věd, a podaří-li se mi, vydám ji. Nemusela by být příliš velká, jen nejvýš 80 stran publikací přírodovědecké fakulty. Musím publikovat, abych se neztratila z oboru. To by bylo asi nyní o theorii a hypotese do České mysli a za nějaký čas o těch noetických příkladech jako samostatná publikace. A jakmile znovu vydám osnovy, bude nutno pomýšlet na novou učebnici filosofie. Snad se mi podaří získat Maternu. Je to člověk velmi vzdělaný a rozumný a hodil by se mi za spolupracovníka.

18. března 1933

Učebnice: Nebylo by lépe místo dosavadního systému v <ψ> psychologii udělat řadu článků o jednotlivých problémech volně souvisících, jakési úplné monografie? Určitě to jinak nebude možno např. estetiky a etiky (viz např. Dessoira, Die Phil. in ihren Einzelgebieten¹⁶⁸). Např. z psychologie by se hodila jako monografie: paměť, osobnost, inteligence... O systému není dobře možno mluvit, protože kniha bude příliš krátká. Napsat knihu Úvod do filosofie.

Svoboda: Vítězství absolutismu Hitlerova v Německu mi ukazuje, jak je důležitá svoboda. Pracovitý člověk bude si vážit svobody, dává mu určitou spontánnost myšlení. Co je to vůbec, svoboda! Je to disponování sám se sebou. Naprostý indeterminismus není možný, protože jsme za své pohodlí zavázáni četným lidem. Ale v určité míře je nutná svoboda. Proto považuji činnost universitního učitele za nejvýše svobodnou ve státě, a tudíž za ideální, pokud to vůbec jde, dosíci ideálu.

Hodnoty. Je několik hodnot tzv. ušlechtilých, které činí člověka šťastným; je to schopnost konati dobro, vnímati krásno, dovésti splynouti s přírodou, býti schopen tvořivé práce. Tyto hodnoty mohou činiti snad trvale šťastnými jiné, jako je např. láska, přináší mnoho zklamání, a i když probíhají šťastně, zeslabují síly a odvádějí pozornost od hodnot vyšších a trvalejších. To by také mělo přijít do učebnice! Vůbec by ta nová učebnice měla býti filosofičtější, ne tak školácká jako dosud.

19. března 1933

Nebude věru zbytečným napsat metodologii přírodních věd – nebo dokonce logiku pro přírodovědce! Studuji Kučerovu mechaniku a cítím, jak tak jasný myslitel tápe v terminologii: co je axiom, co princip, co zákon.

24. března 1933

Cíl: vypracovat systematicky vše, co potřebuje přírodopisec z filosofie. Podložit to vlastní noetikou.

25. března 1933

Na kongres v r. 1934 se přihlásím a pronesu německy nějakou přednášku. Téma zatím nevím.

30. března 1933

Sedmdesátiletý Pasteur na slavnostní schůzi v Sorbonně: „Nedávejte se poskvrňovati zbabělým a jalovým pochybovačstvím, nedávejte si odnímat odvalu smutnými časy, které plynou nad [...]. Žijte ve veselém míru pracoven a knihoven. Říkejte si především: Co jsem učinil pro své vzdělání? A když postoupíte dál a dále: Co jsem učinil pro svou vlast? až přijde chvíle nesmírného blaha při vědomí, že jste přec jen nějak přispěli ku pokroku a k blahu lidstva...“

31. března 1933

Říkává se, že největších úspěchů dosahuje člověk, který zná své síly a pracuje jen v jejich mezích. Mathesius píše pěkně v *Kulturním aktivismu*, že Angličané usilují o dobrou prostřednost a místo toho docilují výborných výsledků; snad mi také bude nejlépe, budu-li usilovat o dobrou prostřednost. Ostatně znám svou povinnost vůči svým starým citům, vůči universitě nově; a snad nejsprávnější bude, abych mladé přírodní filosofii napsala dobré vysokoškolské učebnice: Filosofické základy fyziky, Metodologii přírodních věd a po případě Metodologii matematiky a jako nejvyšší cíl Logiku <pro> se zvl. zřetelem k přírodním vědám. Víc neudělám; a abych si nemusila dělat výčitky, že nepracuji „vědecky“, semtam uveřejním některé speciální pojednání ve „vědeckém“ rouše.

Náš vědecký život je v počátcích, potřebuje dělníků, nikoli přemrštěných estétů, fantastů a kritiků.

1. dubna 1933

Rozhodla jsem se, že pročtu Carnapy a Frauty a že vydám svou přednášku o fyzikálních hypotézách a teoriích samostatně; snad mi to vezmou ve Spisech vydávaných <fil.> přír. fakultou University Karlovy?

Snad je vůbec nejsprávnější, jestliže některé partie o filosofii přírodních věd vydám samostatně. Tyto partie budou víc kritické, méně systematické, spíše vědecké monografie. Rovnováhu budu udržovat tím, že budu psát učebnice, spíše systematické, kladné, než analytické a vědecké.

1. května 1933

Nelíbí se mi stáří žen tragické, odříkavé, od světa odvrácené; i slabé síly mohou ještě být užitečné. Největší moudrostí stárnoucího i starého člověka jest, vezme-li věci tak, jak jsou, a bude hleděti na nich viděti dobrou stránku a dokonce prospěch pro sebe: není-li tento prospěch hmotný, je aspoň morální, neboť v zapírání sama sebe spočívá veliká hodnota; také i v tom je ta hodnota, že člověk pozná, že je ještě dosti silný, aby si dovedl odpírat, tedy mlád.

3. května 1933

Dosti jsem se už nanaříkala, že přestávám s chutí číst romány; ba mohu říci, že je čtu přímo nerada. Ne úplně ale trochu vysvětlení mi plyne z analogie s výrokem Karla Čapka, že od té doby, co sám píše divadelní hry, nemůže sedět jako prostý divák v divadle. Nepišivši románů, ale píše sama; ovšem píše „vědecké“ věci, ale od románů se už ničemu nemohu přiučit, kdežto <z vedeck.> při čtení literatury vědecké jsem činná: studuji jen to, co souvisí s mým problémem. A pak ceterum autem censeo, dobu mé záliby v psychologické analýze minula. Má pravdu James, že se instinkty vyvíjejí – ale že také zanikají.

5. května 1933

Povahy pasivní by mohly býti šťastny, kdyby našly něco, co je vede. Vyšší ovšem je, dovedou-li se podřídit myšlence, která jejich práci dává vznešenější smysl, byť i ta práce nebyla tvořivá. Např. obětuje-li se lékař svému povolání, úředník své práci, matka své rodině, učitel svým žákům. Ale musí to býti opravdové, promyšlené, žádná slabost. Jinak práce nemůže těšit. Je nutno vědět – nebo aspoň si sugerovat – že má práce je cenná, nutná.

25. května 1933

Nevěřil by, kdo toho nezná, jak taková tvořivá práce dovede jednak zaujmout, jednak vysát síly. Co bych práce všelijaké vykonala, zatím co se mořím s jediným problémem! A je také krásné to, jak člověk má svou práci rád, jak je v ní blažený. Přitom rozumím láskou nejen citové blaženosti, nýbrž také schopnost obětovati se předmětu své záliby.

9. června 1933

Ani ne po roce „klidu“ – naplněném dřením v úřadě i pro fakultu – padla na mne má stará trýznitelka, Starost. Matka nějak nedobře pokašlává a nechce jít k lékaři. Vrátila jsem se zas do starých kolejí. Byl mi dán necelý rok poměrného klidu. Někdo by nevěřil, jak jsem se starostí srostla! Nemohu žít bez ní, stala se mou druhou přirozeností! Proč nemohu žít klidně?

Bude to dáno asi asketickým způsobem mého života i snad vnitřního založení, že myslím, že bez <strasti> starosti nelze žít; mám pevné přesvědčení, že vše je nutno vykupovat utrpením. Zdá se, že jen utrpením se člověk očišťuje od malichernosti a teprve poté že může postoupiti do chrámu blažených chvil. Ale utrpení je očišťou jen pro silné; slabé ubíjí.

13. června 1933

Nikdy jsem nenašla tak hluboké rozlišení, co je možno viděti v práci, jako v Th. Mannově *Kouzelném vrchu*, II., 44: „Práce lidí náboženských nebyla však ani sama sobě účelem, to jest omamným prostředkem, ani její smysl nebyl v tom, aby prospívala světu a dosáhla obchodních úspěchů. Bylo to ryze asketické cvičení, část kající disciplíny, nástroj spásy. Skýtala obranu před tělem, sloužila umrtvení smyslnosti. Měla tedy zcela nesociální charakter. Byl to nejčistší náboženský egoism.“

Snad se tento egoism zeslabí tím, že si říkám, že mám povinnosti k národu, který potřebuje mých sil.

23. července 1933

Nazvala jsem činnost J. L. Fischera „posedlostí filosofií“. Na to mi napsal Materna až tuze správně: „Ta posedlost je druh posvátný, ale tak rychle člověka dovede ztrávit a obětovati na oltáři vyšší hodnoty!“

24. července 1933

V zim. sem. 1933/34 chci přednášeti o metodologii přírodních věd. Základní otázkou je mi prozatím, jak učiniti metodologii závislou na clem. logice a naopak, což je ještě choulostivější. Již při spisování své logiky pro střední školy a své metodologie s Pelikánem jsem si uvědomila, že metodologie více spočívá na clem. logice, ale že pojmy se tvoří pomocí metod – tedy je to určitý circulus, s nímž se budu nyní musit důkladně zabývat. Ale zdá se mi, že věc za to stojí.

29. července 1933

Už pozoruji, že opravdu si universita nekoupila mou všechnu práci. Tak ráda bych teď vydala třeba malou studii o problému fyzikální theorie, a místo toho musím chystat přednášky na zimní semestr! Ale stále ještě vidím před sebou jako nejlepší život – život universitního profesora.

11. srpna 1933

Kterýsi Francouz napsal o našich mladých lidech, že došedše samostatnosti ztratili ideál, za nějž bojovali toliké generace. To byl ideál národního státu.

Dnes máme národní stát, ale jde o to podržet si ho. Jsme malí a hospodářsky slabí, nepřátel kolem je mnoho a silných. Myslím, že našim studentům by se mělo říci, že i dnes mohou prospěti vlasti – státu, a to takto:

1. Že by každý při tom, co koná, stál věrně a poctivě, byl celým člověkem, a ne aby všude hledal jen osobní zisk, „počítal, co mu to vynese“, krátce měl k práci dobrý poměr a vážil si jí. Ovšem při práci by ho vedlo myšlení, že jí chce přispět k větší dokonalosti svého národa – státu.

2. Obchodu a živností, továren apod. by se měli chopit naši lidé, aby byli finančně silní! „Ke každé válce je potřebí peněz, peněz a zase peněz“ (Monte Cuccoli). Děti by měly být vychovávány k prostotě a skromnosti a k zálibě k otcovu dílu. To je silou Židů a naším nedostatkem.

11. října 1933

Práce je nejen lék, ale také bič: patrně když se jí vezme příliš velká dávka. Výhodou je, že udřenost činí člověka méně malicherným.

Vlastně mám teď trojí povinnosti: živiti se, a to činím úřadováním na MŠANO. Každý jiný má této povinnosti právě tak dost pro zmoření. Druhá povinnost je konati přednášky. Ty budu považovati prozatím za materiál pro své systematické větší práce, které chci publikovat. To je můj druhý bič. A třetí je nejbolestnější: totiž vědomí, že za těchto okolností nemohu publikovat!

13. října 1933

Kéž by se mi zdařilo nabýti metodickou ideji, z níž by bylo možno odvoditi jednotlivé (spec.) metody! Takto tkvím stále na tom, že ukazují, že spec. metody závisí na obecných metodách.

14. října 1933

Jak šťastní jsou lidé, kteří se mohli habilitovati včas, takže mezi 30.–40. rokem, kdy člověk je nejtvořivější, měli dosti času k soustředěné práci!

Neznám věru větší blaženosti, než když ve dvou volných dnech, kdy nemusím do úřadu (ovšem jen na dobu studijního roku!), mohu klidně sedět doma a kombinovat. Žádná blaženost jiná, ať už je to cestování nebo láska, se nerovná blaženosti chvil, kdy je člověk sám a tak dalece zdrav, aby ho napadaly myšlenky.

22. října 1933

Letos je tomu sto let, co se narodil Nobel. Za dobu, <kdy> od kdy jsou jeho ceny vypisovány, dostalo největší <jich počet> počet jich Německo, pak Francie, Anglie. Dokonce Polsko má čtyři a my nic. Čím to je? Jsme opravdu zatím jen národ sedláků, malých lidí, kteří pro samou sháňku chleba nedovedeme vylétnout do výše? Nebo jsme – nenadaní? Snad nám také chybí něco jako charakter, vytrvalost v práci, kterou jsme předsevzali?

Snad dělám dobře, když se považuji jen za podnož příštích generací. Představuji si to tak: sama jsem příliš stará přišla na fakultu a příliš vyčerpaná. Ale mám dobrou vůli podat posluchačům postupně vše, co se týče filosofie přírodních věd. A tu mohu být podnoží pro výstup do vyšších sfér oněch posluchačů. Chci být jen takovou podnoží: bude však někdo schopen použití jí, jak ji nabízím, a <jítí> schopen jítí výše??

4. listopadu 1933

Lidé nechápou – až na velmi vzácné výjimky – cenu sebeovládání. Myslí si, že krása života spočívá v tom, že prosadí, co chtějí. Neznají ceny tzv. morálního vítězství, nad samým sebou.

14. listopadu 1933

Chtěla jsem trochu lehkomyšlně se spolehnout na náhodu a nerozšiřovat habilitaci na filosofii matematiky. Ale každý mi to tak otlouká o hlavu, že budu nucena. Beztak by to byl první případ v mém životě, že mi někdo něco daroval. – V důsledku toho si předepíši na příští rok přednášku o elementární logice.

15. listopadu 1933

A snad v té přednášce najdu vhodné téma pro filosofii matematiky. Snad něco z logiky? Asi takto: Jsou a jaký mají význam tzv. aristotelské logiky? Nebo: Reforma elem. logiky. Nebo: Sylogism vyjádří asi jen to, co logika. Zatím je mi všechno neurčité.

18. listopadu 1933

Z moderních možných přírodovědeckých směrů považuji za nejsprávnější kritický realism. Je to sloučení zkušenosti a rozumu, jak se mi zdá. Proti tomu konvencionalism i positivism se mi zdají povrchními, kde se z vědy přírodní dělá jen lidská věc: a přec příroda nám dává tolik nutných pokynů! Starší směry, jako např. empirism a racionalism, se mi zdají dnes nemožnými.

Stalo se mi mnohokrát v životě, že když jsem byla nejvíce roztrpčena, náhle, nečekaně nastal obrat. I tu v úřadě je tomu tak. Utahovali mne nemožně: hodila jsem se jim ke vsí práci. A za to žádné uznání. Z ničeho nic, když jsem podávala ve vysokoškolském odboru u nás informaci o možnosti úspor,

upozornila jsem na sebe tamějšího šéfa, který jedná nyní horlivě o mé přeložení k němu. Vulgárně řečeno, asi se nikde neztratím.

25. listopadu 1933

Nechtěl prý na mne dělat nátlak, mám se prý rozhodnout sama, kam chci jít: zda zůstat ve středních školách, či odejít do vysokých.

A tu zas, jako při mém přestupu do ministerstva, mne napadá, že je jedno, kde budu, jen když zůstanu věrna sobě, své filosofské práci. Jen ta mi pomůže. Jsem zbytečně svědomitá a ochotná v úřadě na vlastní škodu. Ale už je konec: znovu si dávám slovo, že se umoit nenechám, že se neutluku jen připravováním přednášek, že budu publikovat. To je má jediná záchrana. A budu-li ve vysokoškolském nebo středoškolském odboru – jaký to má pro mne smysl? Uživím se všude stejně, a dál – my heart is in the Highlands, my heart is not here.

26. listopadu 1933

Všechno zlé je pro něco dobré. Jak se teď o mne sváří dva odbory, uvědomila jsem si především nutnost zkoncentrovat znovu své síly jen zas na svou práci, protože jen ta mi pomůže k tomu, co mne jediné na světě zajímá: totiž k zabývání se filosofií jako hlavním cílem. Po druhé – což s tím souvisí – jsem si uvědomila z narážek, že mám úzký obor, a že bych asi tak nemohla být jmenována: a tu jsem si řekla, že musím rozšířit habilitaci též o fil. M.

Jenže v tomto oboru se tak málo vyznám, že nevím vhodné téma. A tu při myšlence, že se budu <stěhovat> možná stěhovat ze své kanceláře, jsem začala uklízet a přitom jsem přišla na starý [...]; chci jej vyhodit, podívám se, co se přednášelo z filosofie, najdu Carnapa, že jeden sem. přednášel něco jako o fyzikální geometrii. I napadlo mne, že by to mohlo být velmi vhodné téma habil. spisku. Konečně by nemusilo být ani veliké, mohla bych napsat třeba dvě kratičké pojednání o fil. M, a jedno by právě bylo toto.

3. prosince 1933

Připadám si pokorně jako naši buditelé: kolik je tu úhoru! Jak chudičká, ba téměř žádná je literatura z filosofie přírodních věd u nás! Snad to právě potřebovalo mne, člověka skromného v potřebách, a tudíž schopného věnovat se zdarma práci!

8. prosince 1933

Lidé, kteří dovedou vydělati hodně peněz, říkají, že peníze leží na cestě, jen je zvednout. Já tam peníze nevidím, ale znám podobnou schopnost: vidět problémy. Dnes se mi zdá, že metodologické problémy jsou nejvýznamnější a že by bylo nejlépe, kdybych se jimi zabývala. Škoda jen, že asi budu musít rozšiřovat habilitaci!

28. prosince 1933

Přihlásím se na kongres s německou přednáškou Umsturzbedüftigkeit in der Heuristik der Physik.

1934

13. ledna 1934

Wolker napsal před svou smrtí Píšovi toto hrůzně správné psaní: „Jen abych mohl být skutečně produktivní! To je mé nejrůznější přání. Moci pracovat, tvořit nové hodnoty, účastnit se na metamorfose světového dění. Jak teď znám životodárnou cenu práce! Je smyslem, cílem, prostředkem i chlebem života. Máš-li ji, můžeš být vždycky spokojen. A teprve tehdy – až bych nebyl schopen jí v žádném směru, až bych tu stál uprostřed světa bezruký a beznohý – potom bych dovedl pomýšlet na sebevraždu. Neboť to, co fakticky spojuje lidi ve vyšší bratrský celek, je jejich práce. Neschopnost práce pak vyřadí tě strašlivě a jsi sám. Myslím, že toto by bylo pro mě nejvyšším utrpením, neboť to, že patřím ke všem těm lidem a že svojí prací to cítím a vím – to je předpoklad mého života. Zabít se k vůli svým osobním bolestem – je zoufalství. Přemůže je čas a zvyk. Neschopnost práce je bolest věčná a nadosobní. Zde zabít to málo, co ještě zůstalo ve světě, je mužným testamentem.“

20. ledna 1934

Přednáška na kongres je hotova. Nazývám ji Umsturz zu den heuristischen Prinzipien der heutigen Physik. Zdá se mi dosti dobrá. Jinak bych celý problém heuristických principů ve fyzice ráda publikovala.

Chystajíc si přednášku o indukci jen pro posluchače, přemýšlela jsem o Sokratově indukci. Dnes se mi Sokrates daleko tak nelíbí jako kdysi. Čeho docílil svým sarkasmem? Je v něm židovská rýpavost. Vidím na sobě zjevně odklon od analogičnosti a sklon ke klidné práci. Francouzské analytické romány nemohu ani vidět.

9. února 1934

Při nechvalně známém přetahování dělníků ve MŠANO přetáhl mne Maule do oddělení universit. Jako přidělená profesorka – mimo úřednický statut – nemohu ani zde udělat úřednickou „kariéru“, ale je to určitý druh uznání... i mé úřednické práce, tak jako podobně mne přetáhl kdysi Racek ze střední školy do ministerstva.

Ale znovu se musím zapřísáhnout: že nesmím zapomenouti na svou skutečnou, jedinou pomocnici, na svou drahou práci ve filosofii, jinak že mi toto všechno „uznání“ školní i úřední nepřinese nic. Že jen práce mi vždy pomohla, a to nejen že mi vnitřně přináší štěstí, ale i vnějšně úspěchy (bohužel, vždy nehmotné, ale zato prací vykoupené).

17. února 1934

Psychotechnikové se ptají, jak vnější překážky působí na naše činy, jak nás ničí, jak nás provokují, ... a konečně jak na naše rozhodování nemají vlivu. Není možné, aby bylo odpověděno <jediným rozhodně> jedinou možností rozhodně: i nás zdržují, i ponoukají, i na nás nemají vlivu. U mne je nejsilnější to třetí, většinou pracuji s překážkami, ale počítám s nimi, že být musí. Bylo by mi divné, kdyby jich nebylo. I naučila jsem se dosti jimi pohrdat. Ale hlubší příčinou toho je má typicky introvertní povaha, do sebe obrácená.

25. února 1934

V pátek 23. jsem zavezla svou ubohou matku v beznadějném stavu do sanatoria. Tak o ni, chudáka, brzy přijdu! Nejstrašnější je stav, kdy člověk si nemůže pomoci, kdy jediným východiskem je smrt. Cítím tuto hrůzu po třetí: po prvé, když zemřel Čáda, po druhé po smrti otcově. – Jediné, co mne může uklidňovat, je, že nejsem vinna její smrtí – příčina rakovin je nejvýše záludná a samovolná.

13. března 1934

Najdou se dobří lidé! Můj šéf Šimek, ač jsem od něho z oddělení odešla, mi půjčil pro nejhorší dobu svou zapracovanou služebnou, abych nezůstala bez pomoci. Má práce mne absorbuje tak, že nemám kdy na práci pro své tělesné blaho.

A tak si myslím: první šéf na MŠANO byl dosti hrubý, ale nepřetěžoval. Mohla jsem si v úředních hodinách udělat mnoho práce na habilitačním spise. Můj druhý šéf byl velmi krásného chování, nikdy jsem se na něj nezlobila, ale dovedl přetěžovat a nervositou zneklidňovat. Ale postoupil mi se svou ženou hospodyni, která mne zbaví všech starostí o vedlejší věci. A můj třetí šéf? Člověk skvělé kariéry, jistě co nejdříve sekční šéf, výborného chování, [...] – nepomůže mi nakonec k universitní profesuře? Ovšem – musím publikovat!

17. března 1934

Napsal mi redaktor I. O. Novotný z Národních listů, abych se přišla dohodovat s ním o věci, týkající se mého oboru; prý na doporučení prof. Němce. I nabídl mi redaktorství filosofské rubriky; prý mne vřele doporučil Němec. Povinnost: jednou měsíčně jim napsat něco o aktualitách, a v případě úmrtí napsat nekrolog. Plat: 70 h za řádek – jako všichni vysokoškolští učitelé. Přijala jsem.

Tato nabídka, naprosto nečekaná, uskutečňuje mé dávné – již dnes zapomenuté – přání, mít žurnalistickou tribunu. Dopomáhá mi k ní můj dávný nepřítel Němec, tak mi zhoršující habilitaci. Ale vidím i zde, co je příznačné pro můj život: že kdo pozná mne blíže, nemůže neuznat mou poctivou snahu o dobrou práci.

19. března 1934

A vůbec bude dobře, když se trochu vymaním ze svého egocentrismu, ze své ulity; jiní si dovedou dělat reklamu, já se čím dále tím více zabírám sama do svých nízkých problémů. Dovoluji si tím luxus soukromého učence velkého státu; to je ovšem trestuhodné.

22. března 1934

Začala jsem v Nár. listech tak, jak je pro mne typické, recenzí o novém překladu Descartesovy *Rozpravy o metodě*. Vyslovila jsem přání, aby byly přeloženy též Aristotelovo *Organon*, Newtonova *Principia* a Galileovy *Discoursi*.

25. března 1934

Rozlišuji při všem, cokoli myslím a hlavně chci, dvojí: to, čeho mohu nějak dosáhnouti vlastním přičiněním a co také stojí za přičiněním, a věci, které jsou menšího významu. Ty prvé si navykám usilovně chtít, ty druhé se snažím si ani nepřátí. V tomto omezení je velká síla nejen pro mne samotnou, protože se

nerozptyluji malichernými žádostmi, ale i ostatním lidem: neboť jsem silnější vůči nim.

9. dubna 1934

Napadla mne myslím dobrá myšlenka: napsat větší článek o tom, jak Jsou přírodní zákony neproměnné?, kde bych navázala na Poincarého; jenže on je běře <ze stanoviska> sub specie aeterni, <kdežto> a proto za neproměnné, kdežto já bych je brala jako proměnné ze stanoviska našich vyjadřovacích schopností. Podařilo by se mi, dostat ten článek do Erkenntnis?

Musím teď intenzivněji uvažovat o učebnici; není mi to sice milé, ale myslím, že je to má povinnost. Vidím, jací lajdáci by mohli ovládnouti tak choulostivé pole.

21. dubna 1934

Můj Bože, co je nových krásných, vábných problémů ve filosofii přírodních věd! Teď mne napadlo, jak by např. bylo vábné pustit se do metodologického fysikalismu, který by ukázal, pokud lze aspoň principy fysikálního bádání převést na principy všeobecné! Jenže je to těžké a možná, že se mi to ani nezdaří.

28. dubna 1934

Rozhodně se na podzim pustím do problému, jak souvisí M a F a budu hledět seznámit se s noetikou, což mi vždy chybělo.

Materna mi píše, že mé přihlížení ke Kantovi možná ukazuje, že prodělám ještě další vývoj filosofický, bohatý problémy ve zvoleném úseku, a že problémů velmi podnětných mi chybět nebude.

11. května 1934

<Vcera> Dnes jsem odevzdala první svou „docentskou“ publikaci O heuristických předpokladech fysikálního bádání. Vytisknou mi ji ve fakultních spisech. Kéž by brzy následovala další!

23. května 1934

Napadá mne jen organizační, nikoli průbojná myšlenka: když už píšou učebnici pro střední školy, nebylo by výhodnější napsat úvod do filosofie pro širší vrstvy, kde by mohly zůstat některé kapitoly, které jsem musila pro nedostatek místa vypustit. Mohla by tam být literatura i cizí, vychovatelství vypustit, z dějin filosofie ponechat jen tvůrce systémů. Nebyla by to sice žádná učenost, ale kus dobré organizační práce. A i učebnici založit jde naučně, s pěkným rejstříkem, nikoli výchovně: až dosud bylo možno ji založit výchovně, protože bylo dost času.

27. května 1934

Zkusím jít do světa. Napadá mne, že známosti s Carnapem bych mohla užít k uveřejnění přednášky pro kongres (Umsturz in den heuristischen Prinzipien zu der Physik) v Erkenntnis. A nyní počal vycházet časopis pro mne dělaný (jakoby) *Philosophy of Science* v Americe, kam příspěvky přijímá zase Carnap. Což kdybich vypracovala článek Jsou přírodní zákony neproměnné? pro tento časopis?

29. května 1934

Když jsem nucena na předčasné přání redaktora Národních listů psát nekrolog o Masarykovi, napíši asi takový: Myšlenková průprava u T. G. M.

Napíši, jak sebe sám připravoval a jak připravoval i studenty. K tomu studuji sborník na počest jeho 60. narozeninám. A tu jsem narazila v článku Krejčího na to, co Masaryk nazývá světovým názorem: a na to se mne ptal především Zdeněk Franta. Vida, neuměla jsem mu odpovědět. Teď aspoň vím, co se má rozumět světovým názorem. A až si na to odpovím, odpovím i Frantovi a sem si zapíši.

31. května 1934

Snad bude přec jen nevhodnější, napíši-li Filosofické příklady fyziky, velké dílo, které by mělo význam. Nebudu zatím pošilhávat po matematice; zdržovala bych se na pouhých [...]. Jednou by stálo za to, napsat moderní Metodologii přírodních věd.

18. června 1934

Rozhodně na ty dvě práce budu stále pamatovat! Ten „světový názor“ je poněkud široké hledisko, ale udělám to tak, že skončím svou učebnici takto.

Včera jsem hlasitě myslila na to, jak by bylo krásné, kdybych měla hodně peněz. Odešla bych z úřadu, měla bych volný čas, dokud nejsem ještě příliš stará. Skeptik Rudolf poznamenal, že bych se tím spíše udřela a že ani o to nemám co stát. Nevím, ale možná, že se mýlí. Taková úřední práce nakonec zdržuje pracovitěho člověka a činí mne udýchanou: chci zas doma nahradit to, co jsem v úřadě ztratila.

23. června 1934

Tento <rok> studijní rok – jedu na dovolenou – jsem strávila v úžasné, nebývalé pracovitosti. Jsem štvána myšlenkami: na učebnici <psychologie> filosofie, na velikou práci o filosofii fyziky, na články pro cizinu (nejnověji jsem dostala nabídku od Acti mathematica), do Národních listů – a nejhorší na termínované, neúprosné přednášky!

20. srpna 1934

Filosofický kongres mi přinesl mnoho práce. Jsem nucena napsat celkem tři články do NL, musila jsem napsat řeč pro svého ministra (je čestným předsedou) a musím se trochu připravit, protože jsem v jedné sekci předsedkyní a v jedné sekretářkou. Pak tu budou recepce, hody apod. Nejcennější z celého předsjezdového jednání jest, že jsem se blíže seznámila s Carnapem a smluvila s ním, že mi <– budu-li mít co –> vezme – budu-li mít co –> článek do Erkenntnis nebo do Philosophy of Science (americký). Jaké to krásné možnosti! Jen mít dosti sil!

Jak jsem si mnoho slibovala od kongresu, tak pro mne smutně dopadl. Dne 28. <září> srpna zemřela mi matka po devatenáctiměsíčním utrpení, rakovinou plic, kdy se jí tvořily metastasy hlavně v kloubech, takže trpěla hroznými bolestmi. Po její smrti jsem se ploužila po dobu kongresu, až jsem se konečně zhroutila. Teprve dnes se vracím k životu...

Byla jsem pozvána právě v den pohřbu na Vorkonferenzen na kongres do Paříže 1935 s titulem Einheit des Wissenschaften. Mohla jsem se účastnit jen jediného zasedání, i omluvila jsem se Carnapovi.

Dnes mne pozvali k přispívání do Scripta Mathematica, vycházející v New Yorku. I to je velmi krásné: jen mít dosti mnoho sil! Jak mi teď chybí!

30. listopadu 1934

Politické události, zvl. splynutí vydavatelů Národních listů s listem Stříbrného, mne nutí, abych se rozhodla, zda mám v NL setrvat, či nic. Řekla jsem si, že dokud mne nebudou ohrožovat ve svobodě projevu, nevystoupím.

Můj Bože, zvykla jsem si na rány, vždyť jsem v aréně! A mám v sobě dnes už velmi jasně vytvořenou odpovědnost k sobě: jakmile něco podnikám, už předem počítám na risiko a беру je na sebe. Snad je to v dobrém smyslu mužné, ale možná, že to je určitá stařecká tvrdohlavost, kdož ví. Ale myslím si, že stálé ohlížení se na všechny strany a strach před možnou nehodou při podnikání je příznakem také konce. Tak si asi vyberu ten konec první, kde si rozbiji hlavu o tvrdou stěnu, než abych vzala za svůj úděl stálé opatrnickví.

Pracuji sama v metodologických otázkách přírodních věd. Tato samota je pro mne dobrem i zlem, nevím, co je větší. Dobrem proto, že nemám u nás konkurenta; zlem, že nemám, s kým bych hovořila. Ale už u těch problémů zůstanu; myslím, že mého života je na krátkce a že na těch několik let při nejlepších podmínkách (např. nebude-li válka) s nimi vystačím. Dostala jsem ponaučení, že si se svými nervy nesmím tak nemilosrdně hrát; a na dlouhé dovolené (od 22. září do konce října) jsem si leccos musila uvědomit. Zvláště mi připadalo, že žiji tak, jako bych sama sobě nepatřila, jako by právo na můj život měly mnohé instituce, jako úřad a universita, Národní listy a publikace vůbec. To je opravdu zvláštní cit „rozdání sama sebe“.

3. prosince 1934

Myslím, že udělám kus slušné práce, když ukáži vztahy mezi přírodní vědou a filosofií. Zdá se mi to velmi jednoduché, ale neví se o tom, že přírodní věda souvisí s filosofií, po přednosti s noetikou. Předem: ukazuji vždy na řešení hostovickém, že to, co dnešní filosofující fyzikové považují za svůj objev (např. názory na kauzalitu nebo na smyslový názor), je dávno a lépe známo filosofům. Nebo: naivní realism proměňuji si na [...] realism fyzikální (v přednášce o matematice v přírodních vědách).

6. prosince 1934

Byla jsem včera po druhé u nejlepšího prý kardiologa, prof. Mentle. Dal mi nějaké utišující prostředky na nervy, neboť ty jsou příčinou mých srdečních potíží. Ale hlavně – a to je vzácnější – mi dal rady k ovládní sebe samé. Má nervosa je z přepracování – tedy méně pracovat; po druhé: má nervosa je druhu, který je krajně ohledný k druhým, a ti toho dovedou využít: tedy být sobečtější, víc na sebe pamatovat. Jinak ovšem má únava pochází jednak z určité neurasthenie a z velmi nízkého krevního tlaku. – Tak cit, jiné lidi je nutno odnaučovat sobectví a bezohlednosti, mne naopak! Je to prý slovanská povaha, ta obětavost a ohlednost: a vzepře se prý, až když je přitlačena ke zdi.

17. prosince 1934

U každého filosofa je podle mne nejdůležitější, aby měl osobní notu, podle níž by ho bylo možno poznat. Nalezla jsem tuto osobní notu v metodologii? Myslím, že ano. Jsem člověk metodický a směrový. Jistě mne ta směrovost, záměrnost unavuje, jako všechno, co působí trvalou starost o další práci; ale metodičnost

mne před únavou chrání. – Myslím, že filosofie přírodních věd je v podstatě metodologií, že i hypotese a theorie jsou pomůckami postupu k lepšímu poznání přírody. A pak i čas, prostor... – všechny ty hypotese o nich, o hmotě, síle, elektřině..., jsou pomůckami metodologickými.

Nešlo by z toho vybudovati tu chystanou velikou práci, která by se mohla jmenovati např. Základy fyzikální filosofie ze stanoviska metodologického?

20. prosince 1934

Tak nerada měním minci svého nadání na mince drobnější, a přec se tomu nevyhnu. Jednou mne na mnoho dní pohltí úřad, pak nutný referát do Národních listů, pak zas službička v redakci Ottova naučného slovníku, pak řada dopisů, které zásadně vyřizují individuálně, nikdy stereotypně, byť i to bylo jen nějaké přání k Vánocům. A přitom zůstává ve mně povědomí velkých úkolů, velkých publikací. A to vše je to, co mne tak nervově vysiluje. Kdy se dostanu z té nervové vyčerpanosti?

1935

19. ledna 1935

Zahájili jsme tento týden *Cercle philosophique*. Jaký byl důvod, pro který jsem byla pozvána, nevím. Jednak je předsedou vyslovený levičák, prof. Kozák, pak jde o problémy, které mne nezajímají, a konečně – *last not least* – i Kozák se obklopuje mladými lidmi. Sama jsem si dávno uvědomila, že se staršími lidmi nic se nedá dělat; jsme tu pro ně možná obtížní – jako tomu bylo u Vorovky – možná jim máme sloužit jako obdivovatelé. – Jenže já už dnes jsem 43letá, tedy nemohu být čítána do mladé generace. Možná, že důvod přizvání je ten, aby v Kroužku byl také jeden pravičák, který ostatně vědecky pracuje a má konečně i možnost psát do „pravých“ novin? A snad i mé postavení v ministerstvu bylo jedním z důvodů pozvání.

Ale to je tuze vnější a do deníku ani nepatří. Můj deník není kronika vnějších událostí, spíše vnitřních zájmů. A proto jsem vlastně počala dnes psát o mladých. Je mládí šťastné? Tak se na ně snad díváme my, obstarožní naivkové, když na chvíli zapomeneme, jaké trampoty nám mládí přinášelo. Proč je mladý člověk nešťastný – a přesto mu tolik starých závidí? Ti staří mu závidí pěkné tváře, úspěchy u druhého pohlaví, pracovní energii, možnosti lepšího života (nikoli jistotu, toho si je každý starý vědom!), tj. toho, jak by si jej chtěli ti staří zařídit, kdyby... měli své zkušenosti a svěžest těch mladých. Jak je to neslučitelné!

Proč je mladý člověk méně šťasten přes to závidění od starých? Zdá se mi, že v mládí hledáme a nenalzáme. Myslím, že s pohlavním probuzením objeví se v člověku touha po poznání a zároveň i poznání, že lze zachytit jen povrch věcí, snad jen to, co nám dávají smysly a trocha rozumu. A že mu uniká smysl života. Nečtla jsem toho Dykova románu, ale jeho *název Děs z prázdna*, myslím, že asi osvětluje celé neštěstí. U dospívajícího člověka se začne objevovat děs z prázdna, z onoho metafysického smyslu života, který nám uniká.

Starší člověk buď otupí, ztratí touhu po hledání smyslu života, nebo jej podvědomě hledá v ponoření se do práce, která jej živí, nebo v náručí žen, v alkoholu; nebo jej konečně vědomě hledá v tvořivé práci.

Střední škola má snad proto tolik <potíží> popěračů, že svým způsobem vzdělání odkrývá v člověku ten děs z prázdna a nedává mu prozatím nic, čím by ten děs mohl být zaháněn. Celý způsob středoškolské „výchovy“ je příliš pasivní: jen radost z tvořivé práce by mohla v těchto letech zahnat děs z prázdna, ale toho střední škola nedovede.

21. ledna 1935

Láska je krásná, že dává zapomenouti minulosti i budoucnosti a žije jen přítomným okamžikem. Práce je krásná, že dává zapomenouti minulosti i přítomnosti a vede k budoucnosti, o níž v podvědomí chápeme, že bude lepší než dosavad. Nešťasten je tento, kdo naříká na minulost; šťasten ten, kdo dovede i milovati i pracovati.

Láska i práce se shodují v tom, že dávají poznání. Proto také oboje obohacují, ale i unavují. Neboť poznání si vykupujeme námahou, vypětím nervovým.

23. ledna 1935

Kozák mi řekl, že do Circlu mne zvolili proto, že jsem obeznámena v logistice. Odepřela jsem to, nabídla jsem mu přednášku o filosofii přírodních věd. Prý se budu musit zabývat logikou a logistikou. Zajisté, vím; ale napřed napíši filosofské příklady fyziky, potom o metodologii přírodních věd (zvláště mne táhne nyní metodologie biologie); a teprve poté se pustím do logiky. Jen abych už byla hotova s učebnicí pro střední školy! Dá vše práce, než by si kdo myslel.

24. ledna 1935

Dostala jsem pozvání, abych přednášela v cyklu, který pořádá Národní rada čsl., o <významu universit pro národnost> vědě jako složce národní kultury. Prý na doporučení prof. Němce. Jak se stal z mého nepřítele mým dobrým přítelem! To není po prvé v mém životě; ráda bych věděla, čím asi získávám lidi, že i ti, kteří se mnou vědecky, politicky, nábožensky nesouhlasí, mne respektují, jako např. prof. Kozák. – Chtěla jsem se při příležitosti zeptat Němce, zda nemá námitek proti mému psaní do Národních listů; mně samotné se zdá, že mé referáty jsou trochu příliš akademické. Myslím, že tím, že mne doporučil na tak akademické téma do Nár. rady, mi dává sankci i pro rubriku N. listů.

V odboru, který přednášky chystal, jsem se setkala s řadou známých vynikajících lidí. Viděla jsem rozdíl: že <nejsem> 1. nejsem účastna života, jsem příliš uzavřena do své vědy; 2. že mne je dnes už těžko nutit k práci, dávat mi témata (to téma pro NR se mi nelíbí), a ještě horší je nutit mne do práce pro úřad, když cítím, že patřím na universitu. A tam mi pomůže jen má vlastní práce!

2. února 1935

Je štěstí, jestliže člověk dojde k poznatku, že 1. život má smysl, a tudíž stojí za to, aby byl žit; 2. to, co sám dělá, má smysl, a to nikoli sobecký, nýbrž že rozmnožuje hodnoty.

5. února 1935

V Čapkově *Povětroni* je o mystickém kruhu, který prý tvoří tragická díla. Chemik, který objevil novou sloučeninu, žádá ředitele podniku, aby mu dovolil konat pokusy. Ten odmítne a chemik se rozzloben, od té doby rozpoltěn a

nespokojen, rozloučí s chemií a dá se na dobrodružství. Po letech náhodou bůhví kde v cizině najde článek o novém objevu v chemii, který se podařilo někomu učinit; v mozku, již dávno se nezabývající chemií, svítá, že onen druhý pracoval na jeho tématu, ale že si nevšiml nejdůležitějšího spoje. Letí tedy domů, aby našel své staré zápisky, letí za nejhoršího počasí a zahyne při havárii. – To, že tehdy se dal odmítnout a nešel za svou myšlenkou, byla tragická vina, byť i vlastně nezaviněná (vzpomínám, že takovou vinu znají řecké tragédie). Tato vina ho žene po celém světě a konečně hyne při cestě za jejím odčiněním: zahynouti musil, protože by prý tak jako tak už nebyl schopen svou myšlenku realizovat.

Chápu to velmi dobře, mám něco ve svém životě podobného: vždy jsem toužila pracovat vědecky ve filosofii a věděla jsem, že mimo universitu to bude nemožné. Když však Vorovka ze závidi mne nevybídł k habilitaci, pracovala jsem sice dále, ale byla jsem vskutku nespokojena. Když jsem přišla na ministerstvo, chtěla jsem se trochu ukonejšit, že mne převezmou a že jako přednostka pedagogického oddělení budu moci také hodně udělat. Když mne pak (prý pro pokročilý věk!) nepřevzali, byla jsem ještě rozpoltěnější. Ale po půl roce mého působení v min. Vorovka nečekaně zemřel, a tak má antická vina se mohla odstranit opožděnou sic, ale přec jen habilitací. Dnes jsem proti dřívějšímu spokojena, i když se opravdu nadřu; snad je to opravdu vykoupení viny, ze kterou jsem ovšem také nemohla.

9. února 1935

Už jen docentura dává určité mocenské postavení a to je dobrá věc; jenže společnost trochu zlobí. Všude by nás chtěli učit, jednak snad ze snobismu, jednak z toho důvodu, že se lidé táhnou za těmi, kteří mají úspěch. – Nezbyvá, než se i nadále soustředit a nechat lákadel.

9. března 1935

Včera už zase mluvil do mne Kozák, abych dělala logistiku. Ale to nejde! Teď chci vypracovat velkou publikaci o filosofických příkladech fyziky; bude mi praktickým podkladem pro možné jmenování profesorkou. Potom se ještě do logistiky pustím. Připadám si jako ten Honza, když jde vysvobodit princeznu cestou, kde naň volají, lákají, jej ohrožují – ale on nevidí, neslyší. – Zůstává ve mně malé podezření, že Kozák, který není matematik, chce slyšet můj úsudek, aby ho mohl užít pro svou práci. Ale konečně co na tom – hlavní věc je, aby lidé člověka povzbuzovali k práci, nikoli mu ji znechucovali.

1. dubna 1935

Když jsem se kdysi dala do první učebnice, dělala jsem si výčitky, že zrazuji svou lepší stránku, teoretičnost. Marné bylo utěšování, že Mendělejev při psaní učebnice přišel na svou slavnou soustavu prvků. Věděla jsem, že při tom já sama na nic nepřijdu. – A ku podivu po devíti letech píši zcela novou učebnici pro střední školu a teprve teď nalézám zisk nepopíratelný v této činnosti: ujasnila jsem si především celé pole filosofie, po druhé jsem si ujasnila chybu, do které jsem se řítila, totiž specialisaci v špatném smyslu, která je úpadkovým zjevem, a po třetí jsem dostala důležitý metodologický pokyn pro svou velkou práci o filosofii fyziky: že totiž musí spočívat na několika málo základních myšlenkách, ale těch že je nutno se pevně a důsledně držet.

A ty myšlenky jsou, jak už jsem zde si napsala: 1. že všechny principy jsou původem metafysické (tato metafysičnost je nám dána samou přirozeností). 2. že je záslužné směřy, které jsou dnes v noetice a metafysice, aplikovat na fysiku. 3. že útek před skepticismem je jedině v metodologii, tj. v použitelnosti směrů k objevení nových zákonů přírodních. Nejdůležitější noetickou partií bude o aplikabilitě matematiky na přírodní zjevy. 17. XII. 1934.

1. května 1935

Tak náhodou v rozhovoru s úředníkem, který mne zná z práce v úřadě, přišla poznámka o mně: že nemohu být tzv. sufražetkou, protože jsem žena práce. To je dobrá charakteristika. Jen abych opravdu něco většího vykonala! Trochu omluvy mám v přílišném zaměstnání úředním a po matčině smrti ještě se musím starat o domácí věci. Masaryk říká, že se máme zabývat drobnou prací, nemyslí si, že musíme dělat jen věci veliké. Ale to platí pro lidi, kteří nechtějí dělat nic, protože jsou roztěkaní. Myslím, že tu drobnou úřední práci by mohl dělat místo mne leckdo lépe než já (zvláště zde ve IV. odboru, kde se nedělají reformy), ale že na fakultě bych byla daleko užitečnější.

Ale to se hodí heslo mezi lid a zneužije se to tak, že se zaměstná člověk nevhodně. I když si na svůj osud křiklavě nestěžuji, nemohu si zamíčet pravý stav věci: léta plynou a sil ubývá.

15. června 1935

Na prázdniny jsem dostala drahocenný dar: že nemusím chodit ani o universitních prázdninách v sobotu a v pondělí do úřadu. Zvláště je pěkné, že šéf, univ. p. dr. Maule, sám na to přišel. Pro mne dnas má cenu víc čas než co jiného. Už abych byla jmenována!

18. června 1935

Dnes jsem odevzdala rukopis své nové učebnice filosofie pro nejvyšší třídy středních škol do tisku. Dalo to víc práce, než se mi v tomto okamžiku zdá. Zas jedna výhoda docentury: dali mi o své újmě (já sama jsem zatížena neschopností starat se o obchodní stránku věci) patnáct procent, kdežto jako středoškolské profesorce mi dávali jen deset procent z krámské ceny. – Šťastnou cestu, milá knížko!

14. srpna 1935

Věřu je lepší být prostým duchem a nebýt obdarován tvořivostí. To je hrozné, jakým otrokem je člověk vůči svému nadání. Jak jsou poměrně šťastní lidé, kteří nemají pudu pro tvoření! Najdou si práci všude, neboť nejsou v zajetí myšlenky na práci jedinou. Tvořivý člověk ztrácí čas a síly na ilusi, kterou pronásleduje. Jak možná užitečněji pro sebe i jiné by tyto dva vzácné dary mohl proměňovati v práci! Stav je tím zlý, protože tvořivý člověk je zároveň asthenik, ne-li i neurasthenik ve vyšším stupni.

22. srpna 1935

A tak se potácím ve stavu chronické únavy již velmi dlouho. Nemám mnoho sil vůbec a povinností mnoho. Po cestě do Norska jsem se uklidnila, v leccems vyrovnala, co mne mrzivalo. Ale síly jsem nenabyla; té nemám. A tolik úkolů vidím před sebou – a tak ráda bych je vykonala!

4. září 1935

Dnes byl u mne jakýsi student o radu k disertaci. Odkázala jsem ho na Rádla. Ale ten prý je nemocen, vrátí se až snad za týden. A tu mne napadlo: že i ten Rádl, na jehož smrt nečekám, naopak myslím, že si budu musit na jmenování počkat až do jeho pensionování – je také jen člověkem! Z toho mi vyplynul závěr: Vidíš, co by dnes bylo, kdyby zemřel? Nic, nemáš publikací dost! Tedy: nechtěj publikovat hned velké dílo, ale uveřejni nějaký pěkně vypracovaný úsek! Na velké dílo si nech ještě čas, abys je mohla vypracovati pěkně na málo principech!

11. září 1935

S Rádlem je to horší, než jsem myslila; je prý raněn mrtvicí. To je i pro mne rána. Prozatím budu asi sama přednášet opravdovou filosofii a konat státní kolokvia. Je opravdu dvojí osudovost, a cítím ji jako kdysi při prvním povolání na poradu do ministerstva. Jedno jest, že letos po prvé jsem ohlásila přednášky tříhodinové s poznámkou „vhodné pro státní kolokvium“ – takže studenti u mne mohou místo u Rádla kolokvovat. Po druhé změnami v osobním stavu našeho oddělení v ministerstvu má mi nastat ještě zkoušení pracovních podmínek, víc přidělu a rušný pokoj: a nad to, co je nejhorší, zaměstnání úlohami, k nimž necítím nejmenšího sklonu. A tak se mi zdá, že osud snove nenadále předito mně příznivější. Ovšem uznávám, že má práce mne neopravňuje k nářku, býti jmenována mimořádnou profesorkou. Ale přec jen <pracuji> pracovala jsem na učebnici pro střední školy (to je sice záslužná práce, už druhá od mé docentury, ale podle mínění university to asi nepostačí.

15. září 1935

Snad se nelze divit, jestliže v útlaku, který mne stále oddaluje od milé práce ve filosofii a který mne i zdravotně poškozuje, se nemohu ubránit jakýmsi touhám. Ty se vyjadřují asi tak: Smím doufat aspoň trochu, že se na mne usměje štěstí a dostanu <příděl> učební příkaz na fakultě? Přednášela bych tři hodiny o měření a pokusu (na státní kolokvium), dvě hodiny bych vzala z dřívější látky, např. o <měření> hypotese a teorii a v semináři bych probírala Descartesovu *Rozpravu*.

Zkusila jsem již dosti, pracovala jsem již dosti, abych si zasloužila [...] – na zase novou práci?

17. září 1935

Podle zprávy z děkanství se Rádl už vzpamatoval, ale aspoň pro zimní semestr nesmí přednášet. Co bude se mnou? Bohužel, na fakultě nevědí, co to filosofie vůbec jest!

15. října 1935

Při mých nervosních reakcích na všechny zjevy, na nichž mi záleží, utrpěla jsem značný nervový otřes očekáváním, jak se případ Rádlův vyvine. Včera R. přednášel po prvé. Nechce si dát říci, aby si odpočinul. Dosud neví, co je to stonat. Student kterýs mi říkal, že tomu, kdo R. zná z dřívějšíka, byla poněkud nápadná jeho zvolněná chůze a ne dost jisté pohyby levé ruky. Nevím, co bude dál, ale prozatím musím vyčkávat – já netrpělívá!

V depresi, v které jsem už velmi dávno, se mne těžce dotklo, že včera v pondělí – patrně nedopatřením – mi nepřišli až na jednoho posluchači. Stává se to, přijíždějí později.

Další nepříjemná zpráva jest, že se ukázali již dva další autoři učebnice filosofie pro střední školy.

A naposled ještě to, že nedostaneme výpomocnou sílu do oddělení před novým rokem.

Z těchto Jobových ran jsem jen již otupělá. Kéž bych se aspoň z té deprese dostala! Nerada si v deníku stěžuji, a tak tu aspoň povím, co chci udělat jako protilék na tyto trampoty:

Rozhodla jsem se, že napíši do tisku svou loňskou přednášku o Matematice v přírodních vědách. Mohla by sloužit jako práce k jmenování mimořádnou profesorkou po Hlavatém ((je to vsutku stolice po Vorovkovi, H. ji drží neprávem jako „filosof“(!?)). Toto rozhodnutí mne úžasně uklidnilo. Práce mi bude útěchou uvnitř a palladiem navenek.

28. října 1935

Bohudíky, práce se mi daří; zvolila jsem si téma omezené, a proto se budu moci dobře soustředit. A nad to se mi podařilo mluvit s Bydžovským; bála jsem se té rozmluvy, aby mi něco nepříjemného neřekl. Náhodou jsem jej potkala ve MŠANO a zeptala jsem se ho, zda bych mohla doufat v suplování, kdyby se s Rádlem něco stalo. On, velmi střízlivý, řekl, že by to sbor musil udělat, protože filosofie je ve zkušebním řádu a mimo mne tam filosofa není. Tak po šesti týdnech jsem zas klidnější.

9. listopadu 1935

Je věru tuze pravdivé, co dnes napsal neznámý žurnalista: „Je nepsaným zákonem, že se pomáhá těm, kteří si dovedou pomoci.“ Poznala jsem to ve své bezbrannosti, když matka mi smrtelně stonala: když člověk nekrotí člověka pohledem jak dravou zvěř, ustrne se ten druhý na mne. A jak jsem se ponenáhlu vzpamatovávala z rány po její smrti, začali mi zas lidé dělat pomyšlení.

Také je hluboká moudrost ukryta v pohádce o selce, která by byla málem přišla o celý majetek, až jí poradil moudrý stařec, aby chodila se skříňkou časné ráno do všech míst svého hospodářství. I tu je zas ta má zkušenost: na lidi je nutno silně působit osobní dohlídkou, jinak se z nich stanou mizerové.

9. prosince 1935

Rozptylovala jsem se teď nuceně, byl tu Husserl – padl na to celý týden – pak zas učebnice, v úřadě mimořádně mnoho práce. Zdá se mi, že mi zvl. společenské povinnosti s Husserlem „dělaly dobře“. A teď jsem se vrátila zas ke své vážné lásce, aplikabilitě matematiky. A tu cítím, že jen soustředění může člověka vésti k jakémusi řešení problémů, nikoli rozptylování. Rozptýlení někdy osvěží, ale k samotnému řešení je třeba klasury.

1936

13. února 1936

Disharmonicky do celkem klidné práce při dokončování učebnice (zde mám prozatím postavení, protože další autoři nevyhověli) a při revisi tématu o aplikabilitě matematiky mi vpadly zprávy, že Rádl navrhuje jako svého nástupce Matouška, který není filosofem. To je čistě Rádlovské: nevěřil nikdy filosofii, a proto přebíhal k politice a křesťanství, proto též nechce mít za nástupce filosofa.

Co dělat? Spoléhám jen na Bydžovského, ale ten je stále churav, jak může, odjíždí do Veselí n. C. Jsem z toho velmi zarmoucena a jen kdesi v hloubce zůstává jakýsi klid, že se neztratím. Svě jméno ve filosofii sice mám, ale to na fakultě neuznají. Rozhodnou politické a osobní čachry? Nechci to psát afirmativně, protože přec jen nevěřím. Zajímavé, jak se tonoucí chytá stébka. Telefonoval mi Čeněk, kdysi první povzbuzovatel, abych se habilitovala, chtěl na mně nějakou maličkost o psychologii a logice pro svou redakci. Rozhovořili jsme se a tu on povídá: „Vždyť máte vždycky štěstí, i toto dobře dopadne.“

Mám tzv. štěstí? Neboli, kombinují se události pro mne příznivě? Sama si myslím, že ano, ovšem s určitým zpožděním; pravým dítětem Štěstěny nejsem. V tom případě Rádlově vidím jakousi osudovost. Co mi umožnilo habilitaci, byla smrt Vorovkova; bál se mladšího soupeře. Habilitoval mne Rádl, ale navrhnout na jmenování mne nechtěl. Kdo mne jednou – patrně po jeho odchodu z fakulty navrhne? Kdo mi podá <ochrann> pomocnou ruku? Ovšem při habilitaci mi Rádl přímo pomocné ruky nepodal, nýbrž to byl Bydžovský, člověk, na kterého jsem se dosud mohla úplně spolehnout. – Ovšem pak je tu sbor; *senatores boni viri, senatus mala bestia!*

17. února 1936

Zlatý Bydžovský mi obratem pošty na mé obavy odpověděl „... můžete být klidná, pokud znám náš sbor, bude se věc vyvíjet podle práva a spravedlnosti.“

8. března 1936

Situace je vážná. Matoušek, který má silnou pozici jako šéf ráδιοžurnálu, platě až 600 Kč profesorům z fakulty za desetiminutovou přednášku, dělá vše možné, aby si vyjednal bezpečnou většinu. Já mám proti němu jen filosofickou práci, on nemá jediné. Ale byly už případy, že přesto byli lidé na filosofii jmenováni: viz Hlavatého. Tedy z této stránky spása není. Mohu spoléhat jen na Bydžovského.

A pokud se mne samotné dotýče, tedy mi nezbyvá než dělat toto:

1. za každou cenu uchovat dobrou mysl,
2. věřit ve své štěstí, které mi dosud přálo, kdykoli jsem se o něco zasloužila.

4. dubna 1936

Skončila jsem dnes práci o aplikabilitě, kterou považuji za centrální pro práci o filosofických základech fyziky. Tuto práci jsem ohlásila již Bydžovskému před habilitací a při úvodní přednášce jsem načrtla její program. Po dobu své docentury si chystám materiál. Nyní mi ještě zbývá o čase, prostoru, síle, hmotě a energii. To si chci doplnit příštím rokem a pak jako celek vydat. Už se budu zabývat jen vědeckou prací; pro střední školu jsem svými učebnicemi udělala dost a za pět let, až asi má učebnice bude moci vyjít v novém <nákladě> vydání, budou tu mladší ctižádostivci, kteří ať se také snaží.

Sama se těším, až mi tato práce o aplikabilitě úplně zmizí ze stolu a já se budu moci pustit do témat o čase, prostoru atd.

18. dubna 1936

Postupem let vidím, jak se vzdalují od těch, kteří kdysi se mnou drželi krok. Pomalu se ocitám ve „splendid isolation“, aniž za to mohu: i zájem o filosofii přírodních věd mne do té izolace vnucuje – vždyť nemám, s kým bych si pohovořila! Čím se to stává asi, že mládež má tolik chuti a sebevědomí, a čím je starší, tím je prostřednější a prostřednější? Mé žákyně, které mne kdysi napodobily, slibovaly sobě i nám, svým učitelům, mnoho do budoucna – a co z nich dnes je! Zvláště ženy snadno zevšední. Říci si jako důvod, že „bojem s <prostředností> malostí staly se malými“? – jak mi to dnes jedna kdysi mnohoslibná dívka napsala? Vždyť jsem já také musila bojovat s malíčeností, prostředností – a ani jsem si toho neuvědomila, že bojuji! Toť se ví, že jsem na všem nechala kus života – ale takový už je život toho, kdo není přímo miláčkem Štěstény.

27. dubna 1936

Vzácný případ mužnosti! Když jsem dnes odevzdávala práci o aplikabilitě matematiky k tisku prof. Štěrbovi-Böhmovi, vyrazila jsem naň přímo, jak se bude stavět k mému event. ucházení se o stoličku buď po Hlavatém nebo po Rádlovi; že Matoušek tvrdí, že všichni chemici jsou proti mně. – Zdálo se mně samotné divné, že by ti chemici, kteří se dnes ke mně chovají naprosto přátelským způsobem, po straně mne pomlouvali a byli proti mně právě tak, jako z dob habilitace. – Štěrba mi velmi vážně odpověděl: „Kdysi – za doby Vaší habilitace - jsme byli informováni, že strana sociálně-demokratická chce dosadit na fakultu svou kandidátku, a to nevalně kvalifikovanou. Tehdy jsme se usnesli, že budeme proti Vám. Přiznávám, že jsme byli špatně informováni a že v důsledku toho jsme nesprávně jednali. Protože dnes víme, že ani jedno, ani druhé obvinění není pravdivé, budeme za Vámi všichni stát.“

Ovšem mně z toho plyne, že Matoušek lhal. I říkám si: „Může takové nespravedlivé jednání mít dobrý konec?“ Myslím, že ne. Všichni ti, kdo se mnou nespravedlivě jednali, byli osudem potrestáni. Ne třeba hned, ale... nikdo neunikne...

8. května 1936

Matoušek lhal, protože je v kleštích. Dověděla jsem se od Rádlovy žvanivé dcery, že její muž má dostati skvěle placené místo v Radiožurnálu po Matouškovi, kterého odtamtud vyhazují. A velečestný Rádl chce za tento vyhazov dáti Matouškovi [...] profesury filosofie, ačkoli Matoušek nikdy nic filosofského nenapsal. Tohle je i mně, která nerada někoho odsuzuji, trochu mnoho.

Když jsem tak dnes studovala historii logiky k svému uloženému článku o logice pro pedagogickou encyklopedii, napadlo mne znovu jako v poslední době již častokrát, že mi chybí náležité formální vzdělání. Bylo by mně velmi vydělavo, kdybych byla na gymnasiu nemusila studovat oba klasické jazyky, ačkoli jsem k nim zvláštního nadání neměla. Měla jsem nadání k matematice a přírodním vědám v prvních letech studijních, k filosofii jsem se dostala teprve po 18. roce. A má to vůbec smysl anebo je to nesmysl podporovat zvláštní sklony u dítěte? Mně se zdá, že bych byla velmi zušlechtěna filologickým vzděláním,

kdyby mně bylo vnuceno. Není toto volání po vyhovění dětskému nadání jen podporování slabých nadání?

Vůbec myslím, že by se mělo hodně pěstovat formální vzdělání. To není jen ve filologii, po [...] klasické, ani jen v logice, ale i v matematice, ovšem jinak pěstované, než se to děje u nás. Myslím, že ve Francii je to opravdové matematické vzdělání, kdežto u nás je to jen aplikace vzorců.

9. května 1936

V jednom dopise z r. 1932 charakterisuje mne Materna takto (Rádl...)
„Kontrastuje s Vaší střizlivostí, metodickým členěním, mírnou kritikou, hledající nejschůdnější cestu z různých mínění, víc v obraně, s odsouváním nejspornějšího, s vyzdvižením necelkového názoru, ale metodologického rozboru etc. atd.“

15. května 1936

Včera mi dal telefonovat Štěrba, že má práce o aplikabilitě matematiky půjde odpoledne do tiskárny. Ulehčilo se mi: je to práce pro můj budoucí postup na fakultě velmi důležitá. Ovšem: budou-li ji chtít jako dostatečný důvod jmenování uznat!

16. května 1936

Kolik lidí už mi řeklo „žena statečná“. Co to je statečnost – a jsem vůbec opravdu statečná?

25. května 1936

Velmi mne dnes potěšilo, když mi Materna odpověděl na mou logiku pro pedagogickou encyklopedii, že je to „výborné – závidím výraznou, střizlivou a prostou formulaci – je to opravdu velmi dobré poučení“.

Nejde mi jen o pochvalu od takového jediného znalce logiky v republice, ale jde mi o něco vážnějšího. Věřím v kruh, který každý člověk musí projít a vrátit se, odkud vyšel; a pak hyne. Nemyslím jen na hnutí tělesné, ale hlavně na úpadek duševní. Vyšla jsem kdysi z logiky, myslila jsem, že se tomu budu věnovat, ale přešla jsem do filosofie přírodních věd (nemluvím o odbočce do psychologie – tu považuji za nutnou přípravu k analýsi samého sebe) a až dokončím veliké dílo Filosofické základy fyziky, chci se zas vrátit do logiky. Uznání Maternovo mne těší hlavně proto, že mi dává trochu naděje, že ty mé logické sklony nejsou ztracené, nýbrž jen polozasuté a že můj návrat do kruhu k logice nemusí být přímo úpadkem. Ovšemže je nutno, abych se smířila s úpadkem sil a použila zbývajících sil k tomu, co lze udělati z nich <ještě> co nejlépe. Budu se musit nově orientovat – jak, ještě nevím.

27. května 1936

Schválně si zaznamenávám za čerstvého rozzlobení, co v takových případech dělám. Rozzlobila jsem se, že mi práci o aplikabilitě vzali z tiskárny a dali znovu Záviškovi, aby zjistil, zda se nedá něco vynechat, aby to mělo předepsaný rozsah 48 stran. Taková hloupá formalita, která mne jen zdržuje! Po druhé jsem se rozzlobila, že na jednom ref. reál. gymnasiu ředitel řekl, že mou knihu zavede, ale pak to odvolal: že prý slyšel, že vyjdou ještě dvě další knihy, a pak že si vybere. Ovšem do příštího roku žádná další kniha nevyjde!

Tak co jsem udělala: telefonovala Záviškovi s prosbou, aby nenavrhl zkrácení. Telefonovala Bydžovskému, aby se u Závišky o to přimluvil. A řekla jsem si: musím vyčkat, věc není tak hrozná a sil mám málo, abych si mohla dovolit rozkládat síly hněvem. Nejsem sice nějak ve zvláštní náladě, ale dala jsem se do těžkého Russella *Analysis of Matter* se snahou, abych jej co nejdříve prostudovala. To, co se stalo, už nezáleží na mých silách, ale to, co mne čeká, práce o filosofii fyziky, ta na nich záleží. Tedy: Nezlobit se a energii dát do budoucí práce!

28. května 1936

Vida, k čemu není dobré, že jsem se včera rozzlobila! Již bůhví jak dlouho přemýšlím, jak bych si rozdělila práci o filosofických základech fyziky, a dnes mne to napadlo: I. Předpoklady F bádání (hypotesy a u). II. Základní pojmy (čas, prostor, síla, hmota, energie, kausalita). III. Metody (pokus, měření hl. redukce). IV. Výsledky. (zákony, u a hypotesy, fyzikální obraz světa).

30. května 1936

Zdá se mi, že nápad není neplodný. Hlavní myšlenka, která by to vše mohla ovládnout, je tato: Všechno, co podnikáme, vše, co myslíme, je předpoklad; tomuto předpokladu ve vědeckém světě říkáme hypotese. Hypotesy, ať už je to předpoklad o vlnivé povaze světa, nebo racionalismus, jsou důležitou a nezbytnou součástí všeho přemýšlení přírodovědeckého.

Myslím, že by bylo dobře napsat takový Úvod do filosofie přírodních věd, kde by byly uvedeny zhruba všechny hypotesy přírodovědecké.

Jsem už zas klidnější, byť nemám ještě práci v tiskárně. Ale snad mi to Záviška s Bydžovským nezdrží!

Hrozí stále válka s Německem, ale přesto pracuji, jako bych se měla dožít klidných dnů stáří v stálé práci. To je asi výmluva pro lenochy, kteří dnes už skládají ruce v klín. Je mi protivné i naříkat i hubovat. Věřím ve výsledky práce.

— — —

Večer: Každý filosof, který projde tzv. filosofické směry a pozná jejich relativnost, je v nebezpečí relativismu a probabilismu, který ochromuje síly.

Z tohoto nebezpečí se dostávám tím, že uznávám právě jen relativní, nikoli absolutní význam <principů> noetických směrů, který hodnotím ze stanoviska heuristického, metodologického: z tohoto stanoviska má „směr“ cenu jen potud, pokud vede k novým poznatkům, ať už primárním (faktům) nebo k jejich uspořádání či vysvětlení. V tomto smyslu je pragmatismus směr, který hodnotí <výtěžky> význam směrů ostatních. Je tedy do určité míry nad nimi, aspoň pokud se týče použitelnosti směrů pro filosofii, resp. pro přírodní vědy.

3. června 1936

Včera jsem šla do Jednoty čsl. matematiků a fyziků vyjednávat o vydání svých prací ve sbírce Kruh. Ředitel jevil veliký zájem o Základy filosofie přírodních věd, ale do Filosofických základů fyziky velké chuti neměl. Ovšem vydání závisí na řadě činitelů, jednak na referentu z university (prof. Žáčkovi), jednak na radě Jednoty, neboť je to společnost, nikoli jedinec.

I kdyby nechtěli vydat knížky, nebude to pro mne bůhví zlá rána – obrátím se na Unii. V každém případě mi někdo aspoň prvou knížku vydá, ale chtěla bych obě, jednu více didaktickou a druhou více vědeckou. – Protože

jsem této víry, uzavru se už zase, Klausura je naprosto nevyhnutelná. Teď jsem si trochu odpočinula, dokonce přečetla několik románů, docela se mi to líbilo – ale teď je konec, zase tělesná i duševní Klausura, bez té se nic nesvede.

5. srpna 1936

Sjednala jsem hladce s ředitelem Unie vydání obou svých knih. Nebude mi činiti potíží ani s termínem, ani s rozsahem. – S Jednotou jsem už nejednala vůbec; předtím jsem měla tahanice pro vydání spisu *O aplikabilitě matematiky* a omrzelo mne po případě mít komplikované jednání i pro tyto práce. – Tak teď jen do práce, aby to prvé bylo aspoň do dvou let hotovo!

A jak jsem šla tak předsíní u ředitelny kanceláře, potkala jsem presidenta správní rady, kterého znám už dávno. Byla jsem třídni jeho dcery. Lichotila jsem mu, že měl veliké životní úspěchy. „To jest jen vnější, to je pleva.“ „A co je to pravé?“ „To je velké dílo, zrno, které nezapadne, ale vydá užitek stonásobný.“ Takové Palackého dějiny na příklad.“ Tedy i ty, miláčku Štěstény, osobnosti všude známá, boháči, otci dvou krásných a dobře provdaných dcer, mající nádhernou kariéru, krásnou, hodnou a bohatou ženu, i ty postrádáš ve svém životě něčeho, co by svědčilo o tvém tvorivém nadání?

8. srpna 1936

Paderewski říká, že všechny jeho úspěchy jsou složeny z 1 % z nadání, z 9 % ze „štěstí“ a z 90 % z usilovné práce. Caruso měl těch faktorů pět, patrně „štěstí“ rozložil ve dva faktory (byl silně pověřčivý) a pak, myslím, mluvil též o výborním učiteli.

Mně se to moc líbí, věřím u sebe též v řadu faktorů, z nichž nejmenší je nadání, největší je vytrvalost v práci.

19. srpna 1936

Říkám si jasně a bez jakýchkoli starostí o to, co tomu kdo řekne: Úvod do filosofie přírodních věd bude práce jen analytická.

29. srpna 1936

Když přicházím do krajin, kde jsem byla jako turistka v plném zatížení, připadá mi na mysl, že dnes už asi sotva bych tehdejší námahu vydržela. A jak to bylo krásné, najít správnou cestu a každý den dojít vytčeného cíle, nesedět na jednom místě a přežvykovat! – A to, co mi připadá na mysl potom, není právě radostné: je to připomínka blížícího se stáří. Jsem nyní přetížena úředními pracemi, než abych se mohla pokusit o řešení toho, co mne napadlo, když jsem letos jela do Hořic na pašijové hry a viděla jsem pásmo Šumavy. Tu jsem si položila otázku: „Jestliže bych – pravděpodobně – nemohla konat namáhavé tury s tlumokem na zádech, a jestliže dnes už vůbec nemohu a ani si netroufám pouštět se do podniků, příslušejících mládí – co mám dělat, abych i ve stáří byla platným, neomrzelým, vyřazeným členem společnosti?“

Pravda, navykla jsem si pracovat, a jak říkají mí kritikové, mám veliký fond duševní čilosti – ale už to není to. I kdybych toho na sobě příliš mnoho neviděla (člověk je k sobě málo kritický), musím to vidět na svých známých, jak scházejí.

Prozatím si říkám toto: Zbytečně se nelekat stáří, pracovat na filosofii a zbytečně své síly neplýtvat na práci, kterou právě tak dobře mohou vykonat jiní, např. v úřadě. (K tomu by bylo ovšem třeba, aby to především věděl můj

představený a dával mi práci, kterou nemůže nikdo udělat lépe.) A nadál budu přemýšlet o podrobnostech tohoto programu.

5. září 1936

Nyní velikým osudem je, že jsem zatížena svými zájmy, které se soustředily od dávných let na filosofii. Tím se stává, že žádné povolání, škola ani úřad, mne nezaujaly cele. Už jsem si v deníku jednou napsala otázku, zda universita mne jednou zaujme cele? I tu by mohl býti zakončen životní kruh: jako velmi mladá dívka jsem neměla dva zájmy, jako stará profesorka na universitě bych mohla mít též jediný zájem, filosofii.

10. září 1936

Včera mi poslali <separát> autorské výtisky mé poslední *práce O aplikabilitě matematiky* a dnes jsem ji začala roznášet. Všude to bylo dobré, až jsem přišla k Hlavatému. Ten mi velmi bezohledně řekl, že ho ani nenapadlo mne navrhopvat, že má svého kandidáta, ovšem ještě nehabilitovaného. Ukázal mi též jeho první (!) tištěnou práci. No, symbolika. Řekla jsem mu, že to není žádná filosofie matematiky a že, je-li to kus logiky, že to je právě jen uzoučkový kus. Když už nevěděl kudy kam, vymluvil se, že prý nelze mou činnost kritizovat, když nepublikuji v cizině. No byla jsem z toho řádně přímo rozzlobena, jak je drzý člověk, který byl jmenován na stoličku po filosofovi Vorovkovi, který byl jmenován pro filosofii a filosofického jakživ nic nenapsal!

Hněv je sám sebou destruktivní. U mne, která nejsem povahy snadno oblomné a zkušené, to mělo za následek, že jsem si řekla: Napíšeš do Philosophy of Science článek pod názvem What is the Philosophy of Science? a zde provedu analysu toho, kdy lze mluvit již o filosofii přírodních věd a kdy ještě ne. Hlavatý si totiž myslí, že např. metodologie matematiky je matematika sama.

Článek v stručnější formě užítí též pro Pedagogickou encyklopedii, kam mám psát heslo Úvod do filosofie!

15. září 1936

K mé situaci nynější (a právě tak k situacím nesčetným již v mém životě) se hodí výborně tato slova Galsworthyova (ze spisu *Sestry*): „Přesvědčil se již tolikrát za svého života o tom, jak je Přozřetelnost nezbadatelná, že ani ve svých kázáních nemluvil o její dobrotě. Také však nejednou pozoroval, že mnozí lidé přemohli houževnatým úsilím svůj těžký osud ažili zcela příjemně. Soudil, že lidé přeceňují význam neštěstí a že každá ztráta bývá vyvážena nějakým ziskem. Hlavní věcí je pracovat dál a nesoužit se.“

3. října 1936

Zahájila jsem korespondenci s Lutoslawským, který se mne hned po prvním dopisu zeptal, co je mým pracovním oborem. I napsala jsem mu, že jsem referentkou v ministerstvu školství, že jsem autorkou řady prací o filosofii přírodních věd a že vedu filosofickou rubriku v Národních listech. Když má kolegyně Němka mi to pomáhala přeložit, zůstala stát u toho a v úžase povídá: „A kdy máte na to všechno čas?“ A to jsem ještě Lutoslawskému nepsala, že se musím po matčině smrti starat o mnoho věcí při vedení domácnosti!

Když srovnávám sebe s jinými, myslím, že hlavní příčinou mé výkonnosti je schopnost organizace práce. I když jsem studovala a měla jsem čas ke

zkoušce velmi krátký, nešla jsem spat nikdy po deváté hodině – a přec jsem byla hotova s nejlepším prospěchem v nejkratším zákonem přípustném čase. – Ale k tomu bylo třeba mít práci celou před sebou v mysli, dovést se jí věnovat, začínat hned zrána – a mít práci rád.

Dne 10. října 1936

Věděla neb aspoň tušila jsem od nejtělejšího věku, co je dokonalost. Majíc vyvinutou autokritiku, znala jsem své nedostatky. Všimla jsem si sice, že nikdo není dokonalý a že nablízku neobstojí, ale že někteří lidé obdivuhodně dovedou ze svých nedostatků těžit, udělat je přijatelné, ba cenné pro druhé. Já sama mám, bohužel, jako dědictví po otci, povýšenost, a bohužel ještě nad něj povýšenost i vůči sobě samé.

Tím a vrozenou plachostí vyvinuly se ve mně sklony k sebedoceňování, které jsem horlivou prací potlačila, takže jsem se dostala k sebejistotě.

Dne 15. října 1936

Tento týden byl pro mne pěkný. V pondělí jsem dostala nápad na článek pro Českou mysl o filosofii na střední škole, <v úte> odpoledne mi přišlo celých sedm posluchačů (to se dosud nikdy nestalo a po loňském neúspěchu – měla jsem po celý rok jen jediného posluchače! – si jich ještě více vážím)!

V úterý jsem dostala od Unie smlouvu hned na dvě knížky, za příznivých podmínek: *Filosofie přírodních věd* a *Filosofické základy fyziky*. Datum není stanoveno, ale musím si pospíšet.

A ve čtvrtek molodci zas v plném počtu přišli! To se mi teprve nikdy nestalo!

25. října 1936

Posluchači se mi bezvadně drží, prof. Kořínek napsal pochvalný referát do Nár. listů o aplikabilitě matematiky, Materna poslal referát Pelikánovi do Ruchu – patrně též příznivý – a Pelikán mi písemně slíbil, že referát uveřejní. Z Nár. listů mi vyslovili redaktor kulturní hlídky, šéfredaktor i předseda správní rady (tj. Němec) díky a uznání za vedení filosofické rubriky a ptali se mne, zda mám nějaké přání.

To by bylo všechno jak v pohádce. Ale vždy je tu nějaký drak, skoro vždy (bohudíky) týž; horší by bylo, kdyby těch draků se rodilo jako z dračího semene. Tak se zas na mne vrhli Trhal a Hlavatý pro tu aplikabilitu a bojíce se vystoupit se svým jménem, naštváli jakéhosi svého bývalého posluchače, aby mne zkritisoval nemilosrdně. A učebnici zas můj nepřítel Stejskal dal strhati Tardyovi, mému oponentu.

Uvědomuji si dvě věci. Jedna je pro mne špatná: že totiž nedovedu a nechci plavat s dnešním špinavým proudem. Druhá mi dodává odvahy: že mí protivníci až dosud byli horší, než já sama.

26. října 1936

Napadlo mne, že by vůbec bylo velmi vhodné a pro mne důležité, kdybych si ujasnila, co je vlastním úkolem filosofie přírodních věd a napsala o tom celé pojednání do <“rozprav“> spisů fakultních. Bylo by to mé vyznání noetické, z něhož bych mohla vždy pro sebe čerpat základy.

15. listopadu 1936

Tyto dny mne napadl plán nového díla, pro něž už mám smlouvu: Filosofie přírodních věd. Abych vytvořila dílo ne jen dočasné hodnoty, chci je založit na logice. I. část by se jmenovala Kritika přírodních pojmů. II. Metafysické základy přírodovědy. III. Pokus o překonání metafysiky v přírodních vědách (tj. positivismus od nejstarších dob).

V těchto třech stupních se myslím odehrává vypracování a vývoj každého přírodovědeckého „směru“. Na nich by bylo (aspoň částečně) lze založit i druhou mou velkou práci o filosofických základech fyziky. Zde by v kritice pojmů bylo uvažováno o pojmech základních ve F, a to nejen obecně o principech, axiomech, definicích, ale i o pojmech ryze fyzikálních, času, prostoru, kauzality, <měření>, zákonu<, pokusu>. V druhé části bych jednala o F hypotézách, v III. o < novo > positivismu (i Newton z Burtha!). A co metody?!

Došla jsem k těmto moudrostem: 1. Že moji protivníci byli až dosud méně kvalitní, než já. To bylo mým štěstím. 2. Že letos se rozkřikuje, zda i nadále budu vábiti posluchačstvo na své přednášky. Proto se snažím těm, kteří mne letos tak pilně poslouchají, učiniti přednášku cennou i zajímavou. 3. Že celý svůj život zápasím s příliš rychle plynoucím časem; houževnatostí svou, co se dá udělat. Ale že přec jen čas mi přináší úspěchy, když se mu nedám.

Kritiky učebnice Filosofie (1936) vyšly už čtyři, všechny příznivé. I ta obávaná. Rostu!

Jen kdyby mně dal Pán Bůh zdraví a našemu státu klid!

6. prosince 1936

Čím dále, tím jasněji zraje ve mně plán velkého díla, které by mělo pečeť vyšší než pouhé zasvěcování nezalců do určitého oboru. Popis přírodovědeckých teorií zastarává prudce, ale jakási „Prolegomena zu jeder künftigen Naturphilosophie, die als Wissenschaft wird auftreten können“ by nemohla zastarati.

Největší obtíž budu mít myšlenkově s prvním dílem, myšlenkově už ne tak jako sháněním materiálu s druhým dílem, nejméně práce mi dá třetí díl.

V každém člověku žije touha něčím vyplnit svůj život a vytvořit dílo s pečeti nesmrtelnosti. V hodila jsem dávno vše na jednu váhu: pracovat k určitému dílu; ne k jednomu, to nestačí!

8. prosince 1936

Nenádenické v mé povaze jest, že chci dělat nejrady věci, na které nestačím. Protiví se mi opakovat nejen jiné, ale dokonce používat i svého nastřádaného materiálu! Ovšemže bych mohla dospět k větší dokonalosti, kdybych to dovedla; takto se stále tluku o nové a nové.

Tato nová práce bude pro mne hodně těžká, zas vidím, jak na to nestačím ještě. Tím více mne to vábí.

Jen mít zdraví a čas na to vše!

14. prosince 1936

Narazila jsem na nutnost zabývat se symbolickou logikou. A když tak vidím, jak je možno stále prokusovat se novými obzory – to snad není příznak stárnutí? Přes všechny nesnáze je můj život zajímavý, byť tak vzdálený živočišného „života“.

1937

9. ledna 1937

Bylo několik lidí v mém životě, kteří mi nezištně pomáhali, aniž jsem je o to přímo prosila. Vděčně musím vzpomenout Čády, Jeništy (jeho vlivem Racka), Kádnera, Šimůnka, Bydžovského a jeho ženy, ale nade všechny Materny. Jak ten se dovede za mne exponovat i nyní jsa těžce nemocen, kdy moji staří nepřátelé chystají útok na mne pro spis o aplikabilitě matematiky!

Také pro část o sociologii v učebnici mne udali přímo u ministra.

Chodila jsem po Riegrových sadech, až mne přestala bolet hlava, a řekla jsem si: Nedám se! – A nedám se.

19. ledna 1937

Mnozí lidé se mi pokoušejí leccos radit, abych byla společenštější, abych..., abych..., ale všechno se to rozbíjí o fakt, že můj život je příliš složitý, příliš závislý na četných povinnostech, a proplouvatí mezi tím vším je věru obtížné! – Nechci mluvit speciálně o jednotlivých složkách, které činí můj život složitým, řeknu jen jedinou: že odbírám 25 periodik!

21. ledna 1937

Tyto dny mne portretoval mistr Mandler. Prý to bylo hodně těžké, a to hlavně proto, že mám svůj zájem jinde a tohle je mi tuze vedlejší. – Náhodou vystihl to, co o sobě vím a co mi velice škodí při každé práci: jsem člověk jakoby budoucnosti, myslím na věc jaksi dopředu, ne na ni, když ji právě mám před sebou. Je ve mně jakási nepozornost k tomu, co právě dělám, protože už myslím na to, co budu dělati potom.

Má uspěchanost je vidět i v písmu, i v postoji – tělo je celé nakloněno kupředu, nejdále běží napřed hlava; ale nohy jí nestačí, ačkoli běžím jak mladý pes.

14. února 1937

To bylo ran, které mne stíhaly již několik měsíců. Smečka darebáků na universitě i v profesorském spolku středoškolském a darebný sociolog mi otravovali život. K tomu potíže se zdravím, naposled nemocná noha s namoženou šlachou, která mne nutila k naprostému klidu.

A dnes najednou po tolika měsících vidím vše v růžovém světle, i chystané dílo se mi zdá blízké a proveditelné – dokonce mám zájem o věci světské, jako jsou šaty. Kéž by tato vnitřní pohoda byla ukázkou, že i kolem mne se jasní!

6. března 1937

Vorovka prý napsal v Americké filosofii, že „vědecká filosofie, luštící záhady světa, dopracuje se jen poznatků povahy záporné“. Toto mínění je zdánlivě originální, ve skutečnosti je to úhledně, vysoce vyjádřené mínění širokého publika, nepříznivého filosofii.

Mysleme si určitý směr vědecké filosofie, např. positivismus. Jak jej nemám ráda, uznávám, že přes jeho vysloveně negativní stanovisko k metafysice (tj. k hypotézám) pokouší se o jednotný názor na svět na podkladě daného nám smysly a zkušeností, doplněnou matematikou. Je sice nemožné,

aby při dnešním stavu naší zkušenosti i naší matematiky bylo lze odvoditi vše takto, ale z toho nebudeme uzavíratí na nemožnosti vůbec! A pak, nemá filosofie právě svou krásu v hledání, v pokusech o jednotnou výstavbu názoru na svět? Nevidím ve vědecké filosofii nic negativistického – mohlo by se nazvat negativistickým jen to, že filosofii se nedaří vytvořit ucelený názor na svět na podkladě určitého jediného směru. Ale to proto, že chceme svým slabým rozumem proniknouti do podstaty světa. Pak ovšem žádná věda není kladná, všechny končí negativním povzdechem: ani příroda, ani kultura nejsou dokonale poznatelné. Např. v historii je možných tolik interpretací určitého i individuálního zjevu, jako byl např. Napoleon!

6. června 1937

Velmi jsem ze všech těch útrap sešla tělesně i duševně, již jsem si řekla, že budu si myslet, že s universitou nepořídím nic. S tímto hrdinným rozhodnutím jsem přece jen mohla žít, aniž okolí bylo tím dotčeno.

Velmi mne mrzelo, že sice jaksi mi chtěli pomoci Bydžovský a Pech, abych byla jmenována členem zkušební komise: ale po téměř půlletém motání se to zamotalo tak, že jsem nakonec byla ráda, že nastal status quo aute: že totiž smím i jako nečlen zkušební komise vydávat státní kolokvijní vysvědčení. I o toto vytýčené právo jsem se třásla, když vlastně mi chtěli pomoci!

Až včera jasně, ze dvou stran jsem se dověděla, že už opravdu nyní bez výhrad jmenována budu. Spis sice nemám v ruce, ale informátoři jsou spolehliví. Nemohu se sice z toho radovat tak, jak bych se byla radovala bez těch hloupých zamotaní, ale přec je to krásné. Má posice na fakultě se lepší; zvláště už i proto, že tento návrh prý byl přijat všemi hlasy.

A kdy se dostanu opravdu z ministerstva, ke své nejvlastnější práci? – Především se musím zotavit!

18. června 1937

Přec jen se ukázala vlídnější tvář mého osudu. Podle úředního sdělení jsem měla neslýchané číslo – 60 posluchačů, z nichž prozatím kolokvovalo 25; mají ještě tři dni, jistě jich přijde ještě řada. I kolejně už má výšku, za kterou se nemusím zhloubi duše stydět; ale hlavní jest, že

1. dnes jsem byla jmenována členem zkušební komise s klausulí, že nikdo nesmí konati ani státní kolokvia z filosofie, kdo není členem zkušební komise.

2. Zároveň s tímto skvělým darem osudu přišel ministerský rada Hrdina s nápadem: že za tento rok vakantní seminář Hlavatého (který jej neprávem jako matematik „vede“ a hlavně za něj bere peníze) dá sboru na uvážení, zda bych ten seminář nemohla vésti já.

Toto by bylo znamenité, kdyby se povedlo. Měla bych podklad pro žádost za dovolení.

Kéž bych se ze MŠANO co nejdříve dostala!

7. srpna 1937

Stále zápasím s tím, abych se vyrovnala s relativismem. Když jsem před čtyřmi dny byla pohřbu, kde drásali nervy hraním písně Zasviť mi, ty slunko zlaté, tu ta absolutnost, obsažená v této písni, mocně na mne působila. Když někdo stále je napadán relativistickými pochybami, a najednou, při tak vzrušené chvíli, jako

je pohřeb, uvědomuje si smutnost něčeho tak absolutního, jako je slovo „nikdy“, působí to mocně.

Mým osudem je, že nikdy nemám dosti klidu a času k své práci, k rozmyšlení toho. Naráží na mne občas tušení o možnosti, jak si relativismus ujasnit a zařadit jej jako nutný, ale neškodný filosofický směr, ale vždy řada vnějších povinností, bohužel vzhledem k mé svědomitosti terminovaných, mi zabrání, abych to domyslila.

A jako z udělání přišel mne navštívit můj vzácný dopisovatel z Liberce, Materna. Řekl mi něco podobného: že má forma, kterou potírám relativismus a pozitivismus, je v úplném sporu se skutečností, obsahem mé práce, která jest vyzněním relativismu a pozitivismu. A že mým pracím vadí, že pro spěch nevyužiji vši literatury a ani všech svých myšlenek.

28. srpna 1938

Víc než kdy jindy uvědomila jsem si v těchto dnech, jak je potřebí být sám a mít čas na myšlení – a jak bych byla nešťastna, kdyby okolnosti mi to znemožnily. Po prázdninách, kde jsem po všech útrapách zalézala jako nemocné zvíře, octla jsem se v takové nucené práci, jaké jsem nezažila v úřadě, a odpoledne pravidelně u těžce nemocného Bydžovského. Cítila jsem, že to nejsem já, nýbrž někdo cizí, „já“ mlčelo a trpělo.

Nechtěla bych povolání, které by mi sic přinášelo větší hmotné prospěchy, ale nedávalo nic možností, abych byla sama sebou!

A v tom útlaku mi problesklo (jako tak často, když jsem příliš tlačena ke zdi), abych zkusila zažádat o dovolenou. Jmenována komisařkou zkušební komise už jsem, Rádl nenajedený si nechce vzít dovolenou (jak za doby úplného zdraví odbýval universitu!) – ač by tím finančně nic neztrácel – přednáším za něj, a tak ať mi dají dovolenou, když pro mne nikdo nechce nic udělat jinak! Nevím, jak se takové věci dělají, asi mi bude chybět politická protekce – no uvidím. Aspoň jsem něco proti útlaku udělala.

5. září 1937

A skutečně jsem při své žádosti narazila na lidi, na které platí jen politická protekce. Min. rada Hrdina ve IV. odboru a šéf presidia, sekční šéf Šebesta, mi slíbili pomoc, ale personální šéf, kterému bych zbytečně prokazovala čest, kdybych ho jmenovala, se postavil proti. Ať prý jdu na školu zpět. Ještě zhoršil věc můj nynější šéf, který jako omezenec by chtěl, abych nedostala ani úlevu v docházce, kterou jsem dosud měla, ať byla politická vláda jakákoli! Chtěl by mne mít „k ruce“, jakmile si vzpomene. Je z lidí, kteří si nedovedou nejen něco pamatovat, ale ani zapsat – o jejich schopnosti něco si rozmyslit se vůbec nedá mluvit.

A tento pán žádal na mně, abych se rozhodla, že půjdu na střední školu a pak že mi snad dovolenou dají, nebo abych žádost odvolala.

Rozhodla jsem se, že odpovím, až se mne sami na rozhodnutí zeptají. Po druhé: že mne ani nenapadne, abych odvolávala žádost. Každý občan našeho státu má právo podávati rozumné žádosti, a když to nejde, tedy stát má právo žádost zamítnout. Po třetí: že mne ani nenapadne, abych šla na střední školu po devíti letech, když jsem plných devět let dělala něco zcela jiného a věrně úřadu sloužila. Až mi žádost zamítnou, budu ji ukazovat na universitě, kde mi vytýkají, že jsem nikdy nestudovala v cizině.

Důvody, které dnes mne vedou k tomu, abych odmítla nabídku, že mi spíše dovolenou dají, když budu na škole, jsou tyto:

1. Mé postavení na universitě je dobrovolné, nejsem vázána tzv. učebním příkazem. Že po jmenování členem zkuš. komise vzala jsem eo ipso na sebe povinnost přednášet tři hod. každý semestr, je má věc, nikoli příkaz university.

2. Členství se končí v r. 1938 a kdožví, jak další jmenování dopadne. Pak bych neměla opory pro podávání <další> žádosti za další dovolenou, a mohla bych se octnout pěkně na střední škole naplno.

3. Přejmenováním na střední školu bych přišla o přídavek, jehož část požívám právě – od 1. července 1937! Kdybych ovšem dostala učebný příkaz, měla bych přídavek zase nahrazen. Krátce, vše se točí o to, že nemám učebný příkaz na fakultě.

Protože se nehodlám jen tak vzdát takovým duševním ubožákům, udělám toto: hned napíši Plamínkové¹⁶⁹, aby mne přijala, a pozeptám se Němce, zda by bylo slučitelné s mým referenstvím v Nár. listech (kterého bych se nerada vzdala), abych vstoupila do strany agrární. Národní demokracie už neexistuje, ta mi byla nejbliže.

Krátce hodlám udělat všechno možné, abych jim při nejmenším udělala hodně nepříjemností. Nechci přec věc protizákonnou!

6. září 1937

A potom – jde tu i o určitou posici. Kdybych dobrovolně odešla na střední školu, myslili by si veřejnost, že mne vyhodili pro neschopnost. Po druhé: až jednou se bude rozhodovat o stoličce po Rádlovi, budu mít možnost sledovat postup jako úřednice, nikoli jako mimo stojící, hluboko úřadu podřízená středoškolská profesorka.

A nejsem z lidí, kteří by ve vážných věcech rozhodovali se ukvapeně a prodávali vše za mísu čočovice!

24. září 1937

Vida, přec jen jeden nečekaný úspěch. V seznamu přednášek na IV. mezinárodním sjezdu pro dějiny reálných a technických věd jsem byla uvedena na den 23. září. Jenže pro špatnou organizaci na nás tři poslední se už nedostalo místa. Sice předseda mi slovo dal, ale věděla jsem, že těch sedm vyměřených minut mi nestačí, a proto jsem předem už resignovala, poděkovala jsem mu, že nechci shromáždění beztak unavené zdržovat. Nevím, kdo mi již slíbil, že budu přednášet zítra, zbude-li čas. Věděla jsem, že čas nezbude, protože zas bylo hlášeno mnoho přednášek. Ale přišel ke mně předseda (prof. Birkenmajer z Krakova) a požádal mne, abych přednášela, že prý o přednášku se zajímají někteří cizinci (jmenoval mi čtyři, pamatuji si jen jméno Losia). Dali mi pěkně včas dobu, ne snad nějaké „až jestli na mne zbude čas“.

Po těch útrapách v ministerstvu jsem dostala přec jen malou náplast. Z toho mi zas znovu plyne, že mi vždy pomáhá jen vlastní práce, nikoli práce v cizích službách. Jsem věru chudák, že ji musím tak dlouho již dělat, a že nemám naděje, kdy se jí zbavím.

10. října 1937

Včera jsem se přestěhovala do nového bytu, který má kouzelnou vyhlídku přes Prahu. Zvony a zvuky velkoměsta se sem nesou a světla kouzelně září. Jistě tu bude zima v zimě a horko v létě, no snad to nebude tuze zlé.

V čem je krása života? V životě je nutno mít určité cíle; těchto cílů dosahujeme po etapách. Asi málokdo má jen jeden veliký cíl. Já aspoň nejsem tak velkorysá. Když dojdou jednoho cíle, už se mi rýsuje další, snad vyšší a obtížněji dosažitelný. Kdyby těchto cílů nebylo, neměl by pro mne život ceny. I když odpočívám, i když jdu na procházku, vždy si říkám: To proto, abych měla dosti síly k cíli.

To je jen lidské, takové nějaké klopýtání od jednoho mezníku k druhému. Nad našimi drobnými cíli je vyšší cíl, kterému říkám smysl života. Smyslu života nechápeme, musíme jen věřit, že vše má smysl. I když se nám něco nezdá v pořádku, musíme se podrobovat onomu tajemnému řádu. Tento řád, jak věřím, neponechává bez povšimnutí naše snahy o drobné cíle; ale někdy dlouho trvá, než nám upraví život tak, jak si jej sami upravujeme.

Kapitola 4: Okupace (1938–1944)

1938

17. ledna 1938

Nějak se mi práce nedaří, sil mi ubývá neb aspoň není zlepšení v dosavadním ochablém stavu. Zdá se mi, že toho je mnoho. Možná, že opravdu toho mám na sebe víc než dříve: např. mám na starosti domácnost, musím pěstovat jazyky (teď dělám angličtinu a němčinu), „vedu“ filosofickou hlídku v Národních listech – a teď vychází hojně překladů důležitých děl a i v úřadě je podle čísel víc práce než dříve. Stokrát nic umořilo osla – a pak se divím, když mi léta přibývají, že to nestačím! A to jsem ještě zapoměla na to, že teď místo dvou hodin přednáším tři – kolik je to látky navíc!

Protože vším tím trpí velké dílo o filosofii přírodních věd, a tím trpím i já, rozhodla jsem se, že na příští semestr si dám noetiku přírodních věd pod nějakým neodstrašujícím názvem, a tím pomalu budu mít vyčerpána všechna témata, která chci v knize mít. Pak bych se už nutně musila do knihy dát. Zdržela jsem se tento semestr s logikou, která mi mnoho slibovala, ale nedala mi nic víc než jistotu, že na tomto poli po filosofii přírodních věd není (prozatím) co pro mne hledat. Poučení drahé věru!

29. ledna 1938

Věru prazvláštní psychický úkaz: dostala jsem v poslední době tolik ran, že jsem upadla do melancholické nálady. Nakonec věrolomné a slabošské ministerstvo, vlastní můj zaměstnavatel, mne zradilo, a aniž mi co kdo řekl, dalo slíbený mně seminář logiky nějakému špatnému matematikovi jen proto, aby ten matematik následoval právě tak jiného špatného matematika, který „byl pozván“ do Ameriky a na rok neprávem držený seminář opustil.

A po druhé mne zradil sbor, který sice o Matouškovi mluví jako o blbu, gauneru a dokonce všivákovi, ale když jde o stolicí, dá ji jemu. Docent geologie, který si habilitaci vymohl na umírajícím Peštovi, kterého hned po jeho smrti nástupce Kettner vyhodil – který se pak vetřel do přízně ješitného Němce a Rádla a dostal mimořádnou profesuru metodiky – vždyť metodika je úkolem lektorů! A tento naprosto neschopný člověk bude navržen na profesora filosofie!

Sboru přírodovědecké fakulty chybí vůbec přehled věcí a potřeb fakultních a také vědomí odpovědnosti. Matoušek si je lacino koupil. V radiožurnálu platí ze státních peněz profesorům za desetiminutové žvanění 600 Kč a sbor je úplatný za tak málo! Já ovšem moc nemám, abych jim na státní útraty platila, a proto prohrávám.

A teď ten zvláštní psychický úkaz: Tyto dny po velikých útrapách duševních mne najednou napadlo, jak mám napsat Filosofii přírodních věd, a hned se můj obzor vyjasnil, chce se mi do práce, mám z ní radost. Opravdový „l'homme d'intérieur“!

6. března 1938

Trochu se mi obzor vyjasnil: prof. Král z filosofické fakulty mi slíbil pomoc v komisi, aby se můj drzý, naprosto nekvalifikovaný konkurent, ale zato hodně politicky opřený, nedostal do komise. – Záviška mne ujistil, že jistota mého konkurenta je z 90 % neopodstatněná. Ještě bych potřebovala, aby se vrátil

Bydžovský po nemoci. Slíbil mi, že bude mou věc hájit ve sboru. Jestli mne má pánbů rád, uzdraví se Bydžovský a bude mi lépe než dosud. Skutečně ještě před několika dny byla má šance zcela beznadějná. Zatím musím pracovat, pracovat – a čekat.

Velmi mne také potěšilo, že mi přišlo tak mnoho posluchačů jako ještě nikdy. Nemohla jsem je dobře spočítat, ale bylo jich přes padesát. Protože pravidelně na první přednášku jich přijde jen zlomek ze zapsaných (větší část, skoro všichni, přijdou až k testování, tj. za několik hodin, až jsou vyřízena osvobození), vypadá to, že zápis bude také nejlepší z dosavadních.

A teď něco teoretického: Slýchávala jsem chválit anglické přírodovědecké myšlení, ale nemohla jsem tomu přijít na chuť. Ani v překladech se mi nelíbili. Až nyní jsem si koupila Benjaminův *An introduction to the philosophy of science* a teprve nyní jsem ocenila originalitu jejich pojetí: a ta je hodně běžná mnoha Angličanům! Nebylo by dobré, abychom se i ve školství orientovali podle Angličanů?!

Kniha Benjaminova mi dává memento, abych opustila německé metody a trochu se osvěžila na Angličanech: rozhodně méně historie a méně citování!

12. března 1938

Včera obsadili Němci Rakousko. Týž osud chtějí připravit i nám. Nejistota jest jen kdy. A tak všechno <mé> odbývání, ba úklady, které mi dělá hlavně Matoušek, se možná ukončí v nějakém náletu letadel.

Zatím, pokud má ještě stísněnější nálada (ať se nikdo nediví, vždyť jsem za svou nejlepší vůli a práci dostala v posledních letech tolik ran!) mi neznemožní práci, budu pracovat. Chystám si přednášku Meze přírodovědeckého poznání, která by byla noetickou částí mé filosofie přírodních věd. Ať už to vše dopadne, jak chce.

22. dubna 1938

Byla jsem pochválena od lidí, které ani neznám, za své referáty v Národních listech. Prý zjevně rostu. – To je maličkost, taková hlídka v žurnálu. Ale sama vidím, jak nabývám přehledu a jistoty. Ta malá chvála jen <uspíšila>potvrdila tuto mou zkušenost. Jenže – a to je osud – čím mi přibývá samostatnosti v postřehu, čím víc dovedu chápat větší celky a hlubší souvislosti, tím víc se mne zmocňuje úřad. Léta nedodávají větší síly! Potřebovala bych, abych měla větší úlevu. Myslím, že je krajně na čase, abych se dostala na universitu. Ale na to není ani pomyslení.

22. května 1938

Po částečné mobilisaci proti Německu: Co dělat? – Jediná odpověď pro mne možná: Pokud půjde, pracovat! – Kolik lidí mi již vytýkalo toto „nelidské“ stanovisko, chtěli, abych „integrálně“ žila. Ale to podle nich. Jsem už tak založena, abych považovala za svůj úkol kladení filosofických problémů a jejich řešení. Ostatně pracuj každý s chutí usilovnou na národa roli dědičné, cesty mohou být rozličné, jenom – opravdu upřímně se snažme!

27. června 1938

Intelligence, kterou zahanbil „lid“, se rozhýbala a začala onen „lid“ vychovávat k brannosti. A protože několik lidí, kteří mne dobře znají, mne považují za ženu statečnou v biblickém slova smyslu, pozvali mne, abych napsala devět

přednášek o ženě v brannosti. Jo, ale se mnou je to těžké: byla bych to svedla, nebýt osnov už stanovených. Z nich jsem poznala, že bych to nemohla dobře napsat. – A vůbec o sobě dobře vím, že na „lid“ nemohu působit. A že kazatelské <zaujetí> horlení je mi cizí. Proto nemohu psát do [...].

17. srpna 1938

Stále hrozí víc a víc válka. Co dělat? Co mohu dělat? Odpovídám svým způsobem, když se mne ptají: „Můžete pracovat?“ „Ano, pracuji, vždyť práce je pro mne největším potěšením!“ Jak to je vlastně s tím potěšením? Jsem od přirozenosti pracovitá; na venku, když požívám zasloužené krátké dovolené, si nějakou menší práci nesu s sebou (letos jsem si překládala 99 stran z Whiteheada, který mi v předprázdninové únavě dělal nepřekonatelné potíže), a když odpočívám, vždy si myslím, že vlastně nabírám sil k další práci. Jenže pracovat a mít potěšení z práce je rozdíl a záleží na druhu schopností. Asi mít radost z práce jest možno jen tehdy, pokud práce je dobrovolně uložená a hlavně pokud je tvůrčím projevem. Jinak nemůže práce tak moc těšit.

3. září 1938

Dnes mi Frank odpověděl, že mi zprostředkuje vydání „Planckovy filosofie“ v Erkenntnis. Pustila jsem se do ní již dříve – Planckovi nedávno bylo 80 let a možná, že mu píše nekrolog – a teď se do toho dám s větší energií. Dokončím to? Nebude válka?

9. září 1938

Věřím, že v této hrozné době napětí a očekávání, zda vypukne válka či zda nás Němci budou chtít zničit pomalu jinak, nezbyvá, než odevzdati se do vůle Páně. Jsem deterministkou, a proto také mne problém kausality, k němuž se stavím kladně, zajímá. Věřím, že ve vesmíru vše je determinováno, podrobena silám, o nichž víme jen málo. Protože víme tak málo, zdá se nám, že máme svobodnou vůli. Ale v jasném záblesku vědomí leckdy poznáváme, že svobodná vůle jest namnoze ilusí a že nám ji osud ponechával jen v drobných lidských starostech a pracích; ve velkých rysech však vládne krutost, o níž bohužel nevím, zda se řídí našimi pokyny o odplatě dobra dobrým a zla zlým.

Dobrodinec kys mi tyto dny radil (jsa sám daleko od Prahy a budiž nevystaven největšímu nebezpečí), abych ve dnech tísně vzpomínala na své úspěchy minulé. To bych byla však nevěrna samé sobě. Zakázala jsem si i číst tento deník, abych se v něm nemohla posilovat, když jsem si sem zapsala tolik úspěchů. Kdo začne pátrat ve své minulosti, je ztracen. Jen ten, pro koho má cenu jen budoucnost, ještě je schopen pokračování. Neříkám, že je plně šťasten. Myslím, že plně šťastni jsou jen lidé prostého ducha, kteří se mohou radovat z přítomných prostých darů života.

A vlastně i já se raduji z přítomnosti, pokud je to za dnešních dnů možné: mám radost, že jsem udělala pokroky v angličtině, kde jsem tápala, jen intuitivně odhadovala, co věta znamená. Tím větší mám radost, že ve 46 letech ještě jednak mám chuť do takové ryze studentské práce, jednak, že jsem skutečně i jinými uznané pokroky udělala. Vlastně jsem se angličtině učila v r. 1919 po dobu devíti měsíců, jednu hodinu týdně, u věčně vynechávající nemocné Angličanky.

19. září 1938

Situace se tak zhoršila, že je možné vypuknutí války s Německem každou hodinu. Zdá se, že ultimatum bude dáno k 1. říjnu; zatím oddalují katastrofu hlavně Angličané. Nevím, jak budu ještě jednou psát do tohot deníku. Myslím, že dnes píši naposled. A tak skončím:

Válka bude loupežná, nevyvolaná naší špatností, nemůžeme sobě nic vyčítat. Já sama nevím, že bych byla některému Němci jen malou nevlídnost způsobila, naopak učila jsem se horlivě němčině, jak jsem v r. 1928 přišla na ministerstvo.

Co nás čeká, nevím. Pravděpodobně blízká smrt. A tu si také ve svém svědomí říkám, že jsem hřivnu sobě svěřenou neschovávala, ale rozmnožovala, abych ji klidně mohla zvětšenou odevzdat Pánu. Nezanedbala jsem ani hodiny, podle svých sil jsem pracovala, nevyčítám si dnes nic. Žila jsem jen své práci, vše jsem si těžce dobývala, nikomu jsem cesty nezkřížila, všude jsem pracovala poctivě. A jestli osud bude ke mně vlídný a nedá mi nyní dlouho trpět, bude to zas také něco, co jsem si zasloužila. Jenže se bojím, aby mne přece jen nenechal dlouho trpět! Vždy jsem těžce snášela svůj boj o existenci, o život. Byla jsem vždy slabé konstrukce, málo výbojná, rodinou, hlavně matkou, obstarávaná. Teprve po velkých námahách jsem nabývala uznání a vyšších míst.

Ale co budu to vše říkat – děj se vůle boží!

Dne 2. listopadu 1938

Přes všechny duševní útrapy napadlo mne při studiu Plancka, jak řešiti veleobtížný noetický problém: čím může přírodovědecké bádání přispět k celkovému <noetickému> poznání? Myslila jsem, že např. fyzika má sama nedokonalé metody, aby řešila své speciální nesnáze, a že tudíž tím méně stačí na nesnáze filosofické. Nyní je mi jasno, že filosofie přijímá <jen parcia> řešení noetického problému jen parciálně od přírodních věd.

19. listopadu 1938

Dne 14. listopadu jsem zahájila klausuru: začínám psát práci Filosofie a přírodní vědy. Jsem, jak se mi zdá, myšlenkově zralá k tomu. A protože se mi to při <státních> zkouškách tak osvědčilo, přikázala jsem si, že podle latinského „*nulla dies sine linea*“ budu denně psát aspoň dvě archové strany textu. Je to trochu násilné, ale myslím nutné. Člověk v mém postavení je tolik rozptylován <rozti> rozličnými společenskými i úředními, filosoficko-novinářskými povinnostmi, že taková úloha denní ho může od nich odvracet. I tak, čítám, by práce trvala přes 200 dnů. Jsou dny, kdy únavou klesám! Jsem sama zvědava, jak dodržím tempo.

1939

20. března 1939

Přes naši ubohou zemi se přehnal znovu tornádo, které ji zpustošilo nenapravitelně. V nejhorších chvílích mlčívám, a proto i 15. března 1939, kdy nás obsadilo německé vojsko, jsem si sem nepostěžovala. Až dnes mne napadá nějaké řešení, jímž bychom se dostali z této hrůzy, ovšem jak bude dosti rychlé a účinné, abych i já se ho dočkala, nevím.

Jsou totiž hříchy do nebe volající a jedním z nich je lež, druhou násilí. Německo lhalo před celým světem, že u nás je rozvrat a že se obává, aby tento rozvrat se nepřenese přes hranice. Proto nás prý musilo obsadit. Naše ubohá bývalá republika, jak dobře se v ní žilo a jak teprve krásně se rozvíjela! Lhář a násilník nás chtěl <ukra> okrást, aby mohl – dobrodruh, který za sebou nemá [...], než své vlastní úspěchy – hoditi nějaký dar německé chátře. Už se mu to doma rozvracelo, a toto je nový <úlíteb> dar do chřtánu obludě, které se říká „lid“.

Jsem jista, že hříchy do nebe volající volají o pomstu. Němci se dnes radují šíleně z úspěchu, že zardousili ubohého souseda, jehož znemožnili ještě tím, že rozvrátili republiku a odtrhli napřed zrádné a hloupé Slováky. Ale radují se předčasně. Pomsta se blíží; čím víc radosti, tím víc žalosti! Pro nás je ovšem nejhorší, že bude-li Německo strženo do propasti, strhne do ní i nás, ubohou součást říše!

Je několik možností, kterými může být německá říše zničena. Jedna z nich se již uskutečňuje, ale je pomalá. Nadšení Němci svou zkázu v ní nevidí. Tato možnost zkázy je v nesmyslném šetření v jídle. Sama jsem téměř asketa, ale to, co Němci jsou nuceni jíst a jak málo, je nebezpečné. To je následek nesmyslné antarkie, do níž Hitler svou šílenou politikou je nutí. – Druhá cesta je hospodářská izolace Německa. Tou hrozí nyní tzv. demokratické státy: Francie, Anglie a Amerika. Amerika již obnovila cla z r. 1930. – Třetí cesta je válka. Odkud vylítne jiskra? – Všemi těmito cestami můžeme být zničeni, budou-li trvat příliš dlouho.

Nynější německé úspěchy nemohou věčně trvat. Je to nepravděpodobný stav, takové stoprocentní výsledky! Příroda považuje takové stavy za nemožné na dlouhou dobu; za čas nastává reakce a vyrovnání extrémů.

25. března 1939

Dnes přes všechny nesnáze státní a osobní trápení jsem skončila svou práci. Má 413 stran normalisovaného formátu. Jsem hotova mnohem dříve, než jsem si uložila. Je to proto, že jsem ji psala z vnitřní nutnosti. Jinak bych za těchto zlých časů nebyla ještě hotova. Je vidět, že tvořivý člověk má svůj vnitřní pramen, který nemůže zasypat ani taková katastrofa, jako je zničení mé drahé republiky. Kéž bych se dočkala lepších časů!

24. května 1939

Milý deníku, zapsala jsem do tebe, že 14. listopadu, za strašné státní katastrofy, jsem začala psát knihu, výtěžek docentských přednášek. A včera jsem ji <dokončila> odevzdala do tisku, dříve, než jsem si uložila. Mám radost, že ještě nejsem nepružná, když si dovedu školsky klást úkoly a hlavně dovedu je vykonat.

Včera, 23. května, jsem prvně mluvila do rozhlasu traktát o logice. Mám prý vzorný přednes, bezvadnou výslovnost a obratné to bylo, jako málokdy bývá. Na chvály bych nic nedala – ale redaktorka mne hned pozvala na další dvě přednášky – tentokrát si budu volit téma sama.

25. května 39

Myslila jsem si, že si trochu odpočinu, ale to trvalo jen 24 hodiny (totiž to myšlení). Němec si zas na mne vzpomněl, abych převzala redaktorství zbytku naučného Ottova slovníku. Dosavadní redaktor utekl do Francie.

29. května 1939

Nyní bude nutno, po reformě střední školy (dosud ovšem daleko není hotova!), změnit učebnici filosofie radikálněji, než pouhé vyškrtání provést, jak by osnovy sváděly (první poznámka: odstranit sociologii a estetiku).

Svět se mění a s ním se musí měnit i učebnice filosofie. Myslím, že hlavně půjde o dvojí: 1. více dbát o filosofii samou, tj. přihlížet především k jejím vlastním problémům, 2. provést změny ve způsobu podávání; bude nutno ukázat, jak se filosoficky myslí. – Páteři katoličtí, byť jen soukromě, mne napadli, že šířím relativismus a s tím i mravní laxnost. Tedy: nemohu být naprostá zbožná duše katolická, ale ten pozitivistický relativismus budu musit odstranit. Zdaří se mi to však? Nejsem příliš mnoho v liberalismu 19. století?

Také celistvostní směrnice musí být uplatněny. Kdežto 19. století oddělovalo přísně stránku popisnou od stránky hodnotící a stránky formující, moderní doba žádá totalitu všech těchto složek.

Jen abych se do něčeho nezapletla!

3. června 1939

Mám chuť zase se pokusit o novou učebnici; udělala jsem kus vědecké práce a nebudu si tudíž musit vytýkat, že píši něco „tak nízkého“, jako je středoškolská učebnice. Když teď se z osnov škrtne též noetika, budou sice osnovy [...] nefilosofické, ale zbude přece jen trochu místa, aby se ukázal filosofický způsob myšlení.

Jinak ovšem myslím, že liberalismus je výtečná filosofie a že přinesla mnoho výhod lidstvu; naučila je snášenlivosti. Jistě po mnoha létech se budou k němu vracet jako ke krásnému květu evropské kultury – podobně jako se v 15. století začali vracet k řecké kultuře. Nyní se liberalismus odsuzuje, chce se řízená kultura – ale kdo si troufá řídit kulturu? Nikoli lidé kultivovaní, nýbrž velmi málo kultivovaní, kteří mají v sobě bezohlednost lidí nekulturních.

Večer: Když mi bylo asi třicet let, zdálo se mi, že všemu rozumím, že jsem myšlenkově vyspělá. Teď, kdy je mi 47 let, se mi teprve zdá, že filosofii už konečně rozumím. Je to záludnost osudu, když je člověk mlád, nemá přehled; když je stár, má přehled, ale musí se obávat, že po případě dílo už nedokončí.

5. června 1939

Velké oživení svého myšlení očekávám od anglosaského způsobu myšlení, kterému jsem teprve nyní přišla na chuť. Je jiné než evropské-pevninské: to je samý systém, kde se největší váha klade na dedukce ze základních věd. Patrně je to pokračování středověkého způsobu myšlení, z něhož jistě pevninská evropská vzdělanost vznikla. Angličané i v učebnicích, které jsou krajně stručné a systematické, mají vždy něco obratného, šikovného, nějaký příklad, ale nikoli podaný koženě, nýbrž právě svým jedinečným způsobem. Musím se od nich na stará kolena učit.

Trošku legrace: udělala jsem si testy z jedné americké knihy. Říká se, že padesátiletí lidé už nemají testovat; mysli se na text inteligence, který se musí dělat v omezeném čase, a proto u starších lidí je neproveditelný. Tak tedy: test inteligence jsem udělala za 22 minut, místo za 30 min. s patnácti chybami, ačkoli pro nejvyšší inteligenci je přípustno 36 chyb. Test o životní zralosti jsem udělala prostředně – je vidět, že nemám ke všemu jen kladný vztah – a test

společenských znalostí jsem udělala krajně špatně. Myslím, že to je příznačné a správné.

18. června 1939

Z knihy Michaela Fostera *Americký sen*:

„...je na celé generace napřed nějaká naděje pro civilizaci, v které má špína takový ohromný oběh?... Tato nejnovější sprostota, která se rozlézá do všech koutů světa, je v podstatě nevyhnutelná sprostota venkovského rozumu z osmnáctého století Evropy – jinými slovy, předchůdce průměrného moderního rozumu, znehodnoceného ještě industrialisací a laciným zbožím... Sprostota sedláka z doby před dvěma sty lety byla něco zdravého – byla zakořeněna v půdě a v sedlákově vrozené prostotě myslí, v jeho vrozeném přizpůsobení k omezenému a ochuzenému, ale tradičnímu prostředí. Ale nejnovější americká vulgárnost je hrubá neomalenost, zděděná po předcích, zkorumpovaná soustavně falešným pozlátkem kultury laciného tisku a laciných životních potřeb: přirozená prostota ducha, zprostitovaná křiklavou bujarostí strojové civilizace, nevědomost, vybičovaná pochlebenstvím k hrůzné velkohubosti ovládním halasně propagované, ale falešné moci – padavky příliš snadného vítězství nad půdou. Je to sprostota šplhavce, povýšence – je to sprostota pokryteckého předstírání a neschopností, která se stala králem, vítězoslavného ignorantství a duchovní chudoby, která se stala dědicem hmotných statků. A dále, co je ze všeho nejtragičtější – ... že tato sprostota, tato vulgárnost je pěstována a neustále obnovována laciným tiskem, filmy, rozhlasem a ostatními davovými podniky. ... kletbou moderního světa je levný tisk, levná popularita – ta nepřetržitá přehlídka nicotných osobností třetího řádu, politických a společenských veličin, které posunkují naprázdno, usmívají se sebevědomě a přežvykují samé banality. Ti křiklouni! Ti chamtivci! Dnes je jejich doba. .. jaký ohromný rozpor je mezi velkou a krásnou civilizací, kterou by mohla Amerika vypěstovat mezi Atlantickým a Tichým oceánem – civilizací, o které snili tvoji i moji předkové – a mezi tím, co tu ve skutečnosti máme?

Jediná opravdová naděje záleží v pokojných, slušných lidech, o kterých ani já ani ty nikdy neuslyšíme, protože mají ustavičně plné ruce práce, aby udrželi věci v chodu. ... Ne v těch bídných lidičkách třetího řádu, potřeštěných slavomamem, a v pavzdělancích, ani v politicích, ani v samozvaných vůdcích. Je v těch tichých, inteligentních deseti procentech. V těch, jejichž jména se málokdy objevují na první straně novin, protože mají plné ruce práce – těch, kteří věnují málo pozornosti zvučnému posuňkování křiklounů a chamtivců...

Musíš si vzpomenout na ohromné síly dobra, slušnosti a zdravého rozumu, které tkví v obecné lidské přirozenosti a potřebují jen, aby je vedly nejinteligentnější mozky. Ovšem, musíme si uvědomit, že nejinteligentnější mozky nemají právě nyní zvláštní zájem na tom, aby se ujaly vedení.... Je u Boha, jak velká bude musit být tragédie civilizace, aby je to popíchlo k nějakému činu.“

Knihla patrně byla napsána kolem r. 1936, česky vydána v překladu Vladimíra Procházky 1939.

6. srpna 1939

Byla jsem nyní venku pět neděl mezi cizími lidmi, rodinami. Bylo to velmi poučné. Zase jsem si jasně uvědomila, že jsem bližší mužům než ženám. Co se pak týče dochvilnosti, přesnosti, přemýšlivosti do budoucna, spartánské

skromnosti v požiticích, jsem <zrovna> ohromná výjimka. Něco až nelidského – možná nadlidského je v tom.

Sebrala jsem si při tom pěkný materiál o ženském myšlení, resp. ženské logice, kterého použiji pro přednášku do rádia. Kdyby nebylo tohoto pobytu, sotva bych byla mohla tuto přednášku ohlásit.

Kolik je rozličného sobectví, kolik neochoty udělat něco pro druhého, ale chtivosti přijímat!

9. srpna 1939

Jsem dosti asthenický typ (ale trochu přimíšeno atletického – podle samotného výroku Mutlova) a tím podléhám rychlému stárnutí: šedivění, vrásky, hubnutí na stará kolena. Byla bych z toho možná nešťastná, kdybych neměla svou drahou práci, která se mi daří. Je nemožné, že bych právě tak, jako stárnu tělesně, stárla i duševně – když např. při chystání přednášky o experimentu jsem se do toho zabrala s přímo žhavým nadšením.

Už mi chodí korektury *Filosofie a přírodovědeckého poznání*. Sláva! – Kdyby nebylo státního neštěstí, byla bych tyto dny šťastna. Ale žití v nesvobodném národě?!

14. října 1939

Dvanáctého jsem odevzdala druhou korekturu rejstříku, čímž má práce skončila. Byl to rok státně hrozný, ale pracovně krásný, protože plodný. Zatím co jiným státní neštěstí vyrazilo práci z ruky, mne práce naopak povznášela. Škoda, že nejsem mladší! Teď cítím rozumovou vyspělost jako nikdy předtím; kdyby – ale to je ovšem nemožné – člověk při takové rozumové vyspělosti měl možnost dlouho pracovat, musil by něco velkého udělat. Ale takto se dlouho učíme a když do toho vnikneme, stárneme, ostatní nás vyřadí a nakonec umíráme, možná dřív duševně. To ostatně ještě uvidím. Zatím se mi to s duševní smrtí nezdá tak tuze aktuální.

17. října 1939

Píši za dne, kdy český vzdělaný národ se dožil hluboké rány: dnes byla zavřena rozkazem Führera naše drahá Karlova universita – na tři roky. Včera jsem tedy naposled přednášela – a kdož ví, kdy budu zas moci přednášet!

Přednášela jsem ráda a pečlivě jsem se na to připravovala, dokonce i po stránce přednesu. Mé působení na universitě bylo pro mne nejvyšším a nejkrásnějším požitkem.

A co teď? Můj celý život – však už je mi 47 let – byl usměrněn k tomu, abych nemařila ani chvíli a stále pracovala. Tato práce musila mít cíl. I táži se samé sebe: co bude se mnou nyní, když najednou je mi znemožněno vědecky pracovat?

Odpovídám si, jako jsem si odpovídala vždy: 1. Především jsem klidna, že jsem splnila svou povinnost jako universitní učitelka a napsala jsem jednak řadu speciálních pojednání, jednak učebnici pro své posluchače. Bohudíky, že je hotova! Přirozeně jsem při tom hodně vysílila a potřebuji věru trochu oddechu od nervosního spěchu. Tedy to je první, čemu se musím učit, být trochu méně zapražena. 2. Bojím se jen, že jsem si na věčný spěch a nervositu příliš zvykla a že se mi to bude zdát hříšným marněním času. Bojím se, že když nebudu mít určitý směr, určitou práci před sebou, že se stanu ještě méně spokojenou a že zmalicherním.

Tu nezbyvá než přikázat si, že jsem leccos odbyla a že mám ještě mnoho problémů před sebou. Mohu pořádat své přednášky s ohledem na svou proponovanou knihu *Filosofické základy fyziky*. Chybí tu vůbec kapitoly o prostoru a čase, o hmotě, síle a energii, nemám <vy> dopracovanou přednášku o <čase,> pokusu a není dosud dobrá má přednáška o měření a přírodovědeckém zákonu. Spěchala jsem příliš a nevyužila jsem ani toho, co je ve Philosophy of Science a v Erkenntnis. Tak tedy doučit se anglicky a důkladně číst moderní literaturu přírodovědecko-filosofickou!

A z drobných prací mohu si chystat přednášky pro rádio a referáty do Národních listů.

A snad budu moci také se uvrtnat na čtení krásné prózy, hlavně ovšem dějepisné. Takový Wells přece dá hodně práce! A v nejhorší nudě se asi dám do čtení něčeho v angličtině.

Tedy: mnoho si odpočinout – možná, že mi to zachrání život na mnoho let – ale i mnoho si rozmyslit, a nezapomenout, že nic netrvá na světě věčně, zvláště teď že je doba neobyčejně překotná, a že nesmím zmalomyslnět a zmalichernět!

Pekař, jinak skvělý historik, byl velký podivín a mrzout; ale možná, že měl pravdu, když říkal, že po r. 1860, když u nás byla veliká censura a veliká nesvoboda, se mnoho dobrého udělalo jen proto, že jsme nemohli do světa a musili víc jít do sebe. Ale: jen nestát se malichernými! Právě když pak sem přišel Masaryk ze světa, viděl naši malichernost. Tedy: jen nebýt malichernou!

18. listopadu 1939

Hledám pro sebe práci. Bude tuze dobře, když se naučím ale opravdu dobře anglické vědecké řeči: vždyť mi stále dělala velké potíže! Podle toho, že Führer zavřel školy vysoké na tři roky, se zdá, že počítá s tříletým trváním války. Potom budou zas hranice otevřeny a okno do amerického světa nám ukáže, co všechno bohatá a svobodná americká věda udělala. I bude-li poražena Anglie, nebude tím zničena anglická literatura. Budeme se pěkně od nich učit a k snazšímu porozumění bud

A i českých věcí mám řadu, které jsem pořádně nebo vůbec nečtla. Krátce uzavru se víc do sebe a začnu víc samostatně přemýšlet! Snad nám později dovolí jít do universitní knihovny a zas by tak bylo co dělat! A když se budu tak intensivně bránit zmalichernění, snad se mi to podaří!

9. prosince 1939

(Po návštěvě *Macbetha* na Národním divadle:) *Macbeth* je psán asi v 18. století, ale je tak moderní, že se hodí jak ulitý na naši dobu. Jedním z podněcovatelů našeho jednání je, že na nás působí podvědomí, ovlivňované buď libidem nebo snahou po sebetřzení <, Podle> (Freud). Podle Adlera je to vědomí méněcennosti. Podle Carnegie je to potřeba, být něčím ve společnosti. Podle *Macbetha* je to nejistota a potřeba tuto nejistotu odstranit, tato nejistota se týče budoucna. Tedy budoucnost jej i nás straší; on je zločinecký typ a chce si zajistit budoucnost – šíleně ovšem i na věčné časy! – Zabíjením všech svých současných rivalů i jejich synů, aby ani ti nemohli jej sehnat s trůnu.

Je možné, že takovou nejistotou, strachem o budoucnost na věky trpěl i Vorovka, který chtěl navždy zničit své odpůrce. Proto se také s nimi tak přel a poslední léta svého nedlouhého života psal jen samé polemiky.

Nestálo by za pokus napsat nějakou takovouto studii? Člověk se musí vyrovnat se svými následovníky, kam by to vedlo, kdyby jen ti starší měli vládnout a zůstat! Jednou by umřeli a byl by konec vědě. Ale život je silnější než oni, mladí se tlačí na jejich místa a ádné násilí je neodstraní.

Zavanul ke mně kdysi také, už v dětství, strach, že nebudu mít dost vysoké cíle. Četla jsem (snad) Tyla o dívce, která horovala pro vše krásné, ale jak se provdala, začala se starat jen o věci tohoto světa. Zastyděla jsem se a zapamatovala jsem si to. Strach z budoucna je také kusem strachu o nesmrtnost.

Je nesmrtnost fyzická a duševní. Lidé chtějí mít děti nebo díla, aby se jejich rod buď tělesně nebo duševně udržel. Strach o možnost vytvořit dítě nebo dílo se objevuje záhy; člověka to velmi tísní, dokud se mu něco dobrého nepovede. Jakmile se tak stane, ozdraví se ze svých obav o svou nesmrtnost.

1940

23. února 1940

Kniha už má celkem tři recenze a další mi známí slíbili. Snad to vše dobře dopadne. Obdivuhodné jest, že Úlehla zároveň vydal knihu *Zamyšlení nad životem*, která ze stanoviska biologického se pokouší o řešení skoro týchž problémů, jako já ze stanoviska fyzikálního a filosofického.

Při čtení Loonovy knihy *Umění*¹⁷⁰ nacházím mínění, které dobře vyjadřuje mé – mně tolikrát již vytýkané – osamocení: „Veškeré umění je v podstatě zkušenost jediného člověka a tudíž něco už svým původem vzdáleného a aristokratického.“ „Nemohu zastávat teorii, že umění souvisí s davem. Pravý umělec je téměř zpravidla opuštěný a sám, a jako všichni opuštění lidé (má-li dosti síly, aby přežil svou duševní odloučenost), se houževnatě snaží si zachovati svou nezávislost jako nejcennější svůj majetek. Pije snad s kamarády a vypráví si anekdoty se sousedy, snad si dokonce zakládá na neupravenosti svého zevnějšku a na nedbalém způsobu řeči, takže lidé si myslí, že je jedním z nich. Ale ve své vlastní oblasti je a chce zůstatí Mistrem.“

To je jak na mne psáno, nahradíme-li slovo „umělec“ slovem „vědecký pracovník“.

V těchto dnech jsem myslím přišla konečně na to, proč např. Bydžovský pro mne nechce nic udělat a staví se za Matouška. Přec se zdá, že je dost kritický, aby viděl převahu tak velikou na mé straně. Jsou lidé, kteří myslí, že Matoušek si získává sbor (jenž většinou vede právě B.) vyplácením obrovských částek za přednášky v rozhlase. Je to sice možné, ale přec ne celá pravda. Myslím, že druhá část pravdy je takto: B. (a jiní) jsou podprůměrní, Matoušek též. Proto drží k sobě a nesnesou člověka, který se tak poctivě věnuje jen vědě a který má značnou odbornou publikační činnost, jako ji mám já. Slabí se vzájemně podporují, aby jejich ubohost nebyla příliš patrná.

13. března 1940

Tyto dny jsem si uvědomila podivuhodný zásah Prozřetelnosti, která tak často mi již podala ruku. Kolem Vánoc 1939 jsem byla tělesně tak zbídačelá, že jsem slyšela silné šelesty na plicích. Protože v rodině je tuberkulóza, zarazila jsem se a hledala jsem, jak zbytečné hynutí odvrátit. Jsem odkázána na služku, která –

nechť se jmenuje jakkoliv – je líná a nevtipná; i zanedbala jsem – pro velikou práci se svou poslední publikací *Filosofie a přírodovědecké poznání* – zazásobit se tuky. Bála jsem se jíst, aby tuků nebylo. Nemám příbuzných na venkově a vlastně jsem vůbec sama. Už jsem se viděla v sanatoriu na Pleši.

A pak obrat. Jako kdybych vysílala prosebný signál, našli se lidé, kteří ze svých přebytků mi tuků poskytl. A praménky se slévají. I řekla jsem si včera: osud nechce, abych <ještě> už zemřela! Vskutku se vůčihledně sbírám. Není to zásah nevysvětlitelných sil? Jak toto vysvětliti rozumově?

Druhé, co mne také vzpružilo, jsou krásné a četné referáty o mé knize. Nečekala jsem tolik uznání a od neznámých lidí. Snad je to proto, jak mi Kratina¹⁷¹ krásně napsal, že kniha je „éticky opravdová.“

26. dubna 1940

Z knihy *Filosofie a přírodovědecké poznání* mám radost. Vyšla již – na naše poměry značná – řada referátů. Uvádím je zde, ponechávám místo i na případné další:

1. Naše zprávy, roč. II., č. 9 (31. I. 1940). Václav Cháb.
2. Národní listy, <11. II. 1940.> roč. 80., 11. II. 1940. <Jan Kořínek, univ. prof.> univ. prof. Jan Kořínek
3. Lidové noviny, <13. II. 1940.> roč. 48., 13. II. 1940. Univ. prof. Dr. Vladimír Úlehla.
4. Lidové noviny, <29. II. 1940.> roč. 48., 29. II. 1940. Doc. Dr. Ferdinand Kratina.
5. Záhřebský „Obzor“, 19. III. 1940. Univ. prof. Dr. I. Esih.
6. Příroda, roč. 1940, číslo 2. Univ. prof. Dr. Vladimír Teyrovský.
7. Střední škola, roč. XX., číslo 3, str. 148/. Miloš Materna.
8. Střední škola, roč. XX., č. 3., str. 149./ <Miloslav Šefrna.> Dr. Miloslav Šefrna.
9. Časopis lékařů českých, roč. 79., str. 300 (č. 14) ze dne 5. IV. 1940. Dr. K. Němec.
10. Čteme, roč. 2., č. 10, str. 150. O. Šimáček. Ze dne 17. IV. 1940.
11. Národní střed, <21. IV. 1940.> roč. 22., 21. IV. 1940. Doc. Dr. Růžena Vacková.
12. Ženský obzor, roč. 31., <str. 35.> str. 35. n. Ebba Jahnová.
13. Ženský obzor, roč. 31., str. 43 n. Božena Trávníčková.
14. České slovo <konec dubna>, roč. 32, konec dubna, poč. května 1940. Viktor Jedlička.
15. <Fr. Pátek> Min. insp. Fr. Pátek <sice napsal jistě, vyšlo to, ale neví kde (!)> Časopis pro tělesnou a občanskou výchovu, roč. 17, 1940.
16. Bohumil Němec, univ. prof., <asi do Vesmíru (ocitovali si v Ženském obzoru u ref. o mně, (bez pramene).> ano; Vesmír, roč. 18., str. 208.
17. Naše doba, roč. <1940> 47, 1940, 7. číslo <. Značka> , str. 442. Značka – ka.
18. Národní politika, <dne> roč. 58, dne 26. V. 1940. Referent neudán.
- 19.) Časopis pro pěstování matematiky a fyziky, roč. 69, seš. 4, str. D207-211. <Hostinský> Prof. M. Hostinský.
- 20.) Náboženská revue, roč. 12, č. 3, str. 181-185. F. Roháč.
- 21.) Lidové noviny, <4. 8. 1940> roč. 48, 4. 8. 1940. Prof. Dr. Vladimír Úlehla. <22.> Moravská orlice, 30. VI. 1940.>
- <23.> 22. Věstník pedagogický, roč. XVIII., str. Univ. prof. Dr. Jos. Hendrich.

2. května 1940

Po letech letoucích se konečně dostávám do redakce České myslí a – ironicky řečeno – do kamarádké kliky při uveřejňování článků svých a referátů o sobě.

Bohužel, musím se ke všemu výhodnému dostávat svou tuhou prací, kde jiní bez jakékoli zásluhy získávají výhody. Ovšem je nutno připojit, že ani jeden z těch, kdo jsou v redakci České myslí a měli možnost kterýkoli svůj článek si tam uveřejnit (a zabavit kterýkoli nepříjemný referát o sobě), toho celkem neužili, protože a) žádný článek nedovedli napsat, b) ani mimo ČM nic nenapsali, tudíž vůbec žádný referát o nich nemohl být napsán.

Celkem musím uznat, že redakce, jak odešel z ní Krejčí, mi uveřejňovala naprosto všechno, bez výhrad, a že i jeden referát proti mé *O aplikabilitě matematiky* zadržela. Bylo to nastraženo universitními profesory, jejichž jména nestojí za to, aby zde byla uváděna; chtěli, aby proti mně měli zbraň při jmenování Matouška, a tak si zjednali úkladníka. Ale ten hlupák tyto úmysly prozradil, když se v redakci přec jen pozastavovali nad hrubými a zjevně nevěcnými útoky proti mně; chtěl referát za každou cenu presentovat těm universitním hlupákům a opíraje se při tom o jejich autoritu, jmenoval je.

A teď se mi něco takového nesmí stát. Ale počkala jsem si na tuto výhodu, až když jsem vydala takové množství prací!

4. května 1940

Ostwald píše jako o všeobecně dobrém a známém pravidle, že vědec mění obor své práce. Vzpomínám si že jsem se původně zabývala psychologií. Freud mne tak rozrušil, že jsem se přetavila – ale psychologií jsem se přestala zabývat. Čím se asi budu zabývat, až mne přestane bavit filosofie přírodních věd?!

5. května 1940

Budoucnost se u mne rozbíhá do dvou cest: buďto začnu konečně s metafysikou, jako prazákladem všech věd i filosofie; dokladem této možnosti je, že s postupujícím věkem a širší zkušeností se u mne objevuje naléhavě potřeba poznat společný základ všeho poznání.

Druhá cesta je také možná v případě, že mé finanční poměry se změní a budu nucena zabývat se praxí: v tomto případě se začnu zabývat otázkami nejpraktičtějšími, jak vystačit s málem. Šetrná jsem byla vždy, ale neměla jsem příležitost, abych si sama dělala věci praktického života. Kdybych byla dána předčasně do pense. – Ale možná, že tato změna povolání, o které jsem si sem psala včera, by mi byla zdravá. Věčně svěží a tvořivá nezůstanu, s tím musím počítat. Bylo mi 33 roky, když jsem prožila krizi obavy, že po mně nic nezůstane, žádné pokračování. Teď, když na mne přichází padesátka, mám obavy z předčasného zestárnutí.

Ostwald v druhém vydání (1909) díla *Große Männer* píše: „Das gehört zu den Gesetzen, denen fast alle Diener der strengen Göttin Wissenschaft unterworfen sind, daß ihr Leben in Trauer ausgeht, und dies um so mehr, ... völlständiger sie es ihrem Dienste geweiht hatten.“ Ostwald má větší zkušenosti s věcí než já – patrně mne to také čeká, ačkoli žena má vždy blíže prostému, praktickému životu než muž, a proto se může zachránit v něm, až věda selže.

11. května 1940

Myslím, že mne včera napadla plodná myšlenka obrysu mé nové knihy. Nenazvu ji Filosofické základy fyziky, to by bylo pro veřejnost málo přitažlivé, nýbrž Základy fyzikálního myšlení. Zde by byly tři kapitoly:

- A) Pojmy (nebo Základní pojmy)
- B) Metody
- C) Struktura (nebo Výsledky).

Byla by v tom obsažena nejen analýsa, ale i ukázány cesty práce a konečně práce hotová.

13. května 1940

Přec jen pozoruji, že jsem si již odpočinula po velké své práci. Mám zas nejen nápady, ale i chuť do práce. Sjednala jsem s redaktorem Petrových Svazků práci Etika práce a mám nápad na několik článků: Teorie práce (pro Českou mysl zde dostanu 40 stran), Premianti (pro rozhlas a rozšířené do Národních listů (dostanu „celou plachtu“ s ilustracemi); na podzim hodlám ohlásit pro rozhlas Mladí a staří (smysl a hodnota života obou; též by se mohlo narazit na pesimismus a optimismus mládí a stáří).

A to mají leckteří lidé strach, co asi budu dělat, když je universita zavřena!

– Večer: Odpoledne mne napadlo další skvělé téma: pesimismus inteligence. A to dám do Petrových Svazků. Může to vybudit mnoho zájmu.

25. května 1940

Mí vrstevníci zůstávají za mnou a pokud nejsou zachváćeni závistí, uznávají mou výkonnost a mou invenci. Někteří, prostšího ducha, se táží, kde na vše vezmu čas.

Je to takto: Naučila jsem se v mládí pracovat, nyní, když dozrívám myšlenkově, hrnou se mi nápady. Hlavní však při všem jest, abych byla vytrvalá. A to mám ve větší míře než kdo jiný. Někdo buď umí pracovat, ale nemá náměty. Jiný má náměty, ale neumí pracovat. A posléze jiný má obojí, ale nechce dílo přivést ke konci, je zachváćen pomyšlením, že vše je beztak zbytečné. A tu je na kraji pesimismu a ochromení sil. A vyřazení z konkursu a tím ze společnosti.

1. června 1940

K uklidnění myslí (James říká „obrození“) může přispět buď náboženské poznání, ale také poznání sama sebe, totiž kam patříme, a zařazení sebe správně do koloběhu světa a společnosti.

Tak např. kdysi na mne očistně působilo ukázání pekla, které je podle psychoanalýsy v každém podvědomí. Pak na mne znamenitě působil seminář v Masarykově lidovýchovném ústavu, kde jsem si uvědomila svůj „typ“ a že mám své oprávnění. (Ten Freud mne tak zděsil, jaká jsem, že jsem na to zdravě reagovala: „Tak ať jsem taková!“)

Ponenáhl mne prosycovala práce ve filosofii; pamatuji se, že do r. 1924 jsem např. o prázdninách myslila na něco jiného, ale o prázdninách r. 1924 a v dobách dalších jsem už stále s sebou nosila filosofický svět.

10. srpna 1940

V letošních prázdninách jsem zažila štěstí, že Úlehla o mně napsal nádherný referát. Nazývá knihu „monumentálním dílem“, „ulitou [...] antické sochy“ aj.

Zdá se, že měl kdysi pravdu Rudolf, když mi říkal, že urovnání mých vědomostí při psaní učebnice mi přinese jednou veliký užitek při ryze vědecké práci.

Referáty, vesměs příznivé, ba nadšené namnoze, mne tentokrát přenesly přes těžkou zdravotní krizi, přivedly mne zas do života.

17. srpna 1940

Mnozí lidé o mně říkají, že mou největší silou proti jiným je rychlost. Že se rychle rozhodnu a rychle pracuji.

Častokrát jsem na to myslila, protože se mi to jaksi nezdálo. Vždyť kolikrát pracuji na referátu do novin několik dní – nemluvě o předběžných vědomostech, které jsem získávala tolik let! <Snad správné bude toto:> A pak ten referát třeba čtyřikrát přepisuji, stále nejsem spokojena. Také se snadno unavuji, takže nevydržím např. dlouho do noci. Snad správné o mně bude toto: Dost dlouho se rozmýšlím na práci, dokud mne nic vhodného nenapadlo. Ale tu na tuto práci myslím upřímně, stále, neznám nic jiného. Tedy mám schopnost oddat se své myšlence. Jak mne napadla pointa, např. název spisu nebo nápad k referátu, vychrlím to ze sebe rázem na papír, opírajíc se při tom o *membra disjecta* tápavých poznámek na kusech všelijakých makulářů. A pak zas nastane doba kritiky, kdy velmi pomalu opravuji.

Má „rychlost“ výkonu záleží v tom, že přes nezdary ve vyhledání výrazu se znovu a znovu k práci vracím, že od ní neustupuji, <není dne> nulla dies sine linea, a výtěžkem je, že práce je hotova dříve než těch druhých; ti lelkovali, chodili do divadla a kaváren, žvanili a odkládali.

Má síla je v mé systematickosti a houževnatosti. O rychlosti se nedá mluvit.

20. srpna 1940

Rozhodla jsem se, že dílo o filosofii fyziky psát nebudu. Musila bych se opakovat z knihy *Filosofie a přírodovědecké poznání* a možná bych zklamala ty, kdož tak krásně uznali toto mé dílo.

Za to napíše dílo *Filosofie práce*. Pojem práce je dnes nejmodernější vůbec a věc je zatím v počátku. A potom: jak stárnu, nabývám širších zájmů a nebylo by na místě zabývat se zájmy užšími.

25. srpna 1940

Podivila jsem se, jak jsem se změnila v názorech od r. 1935, kdy jsem dokončila učebnici filosofie pro střední školy.

Nevěděla jsem tehdy o sobě, jak jsem intelektualistická a liberalistická; můj liberalistický názor na svět mne vedl k tomu, abych dala každému, což jeho jest.

I je má kniha, která vyšla na jaře 1936, ukázkou mého velkého vědění, ušlechtilosti mysli a jemnosti ve vyjadřování, ale může vésti k relativistice noetické i mravní. Protože nyní doby se změnila a s nimi i mé smýšlení, pokusím se nyní, když <jsme> jsem v důsledku změněných poměrů nucena svou knihu narychlo předělávat, o knihu, kde budou zdůrazněny i obě stránky druhé, cit a vůle.

Velmi vážní lidé mi řekli, ač se neznají, o mých rozhlasových projevech totéž: Že působí svou přesvědčivostí sugestivně.

O přednášce o mladých a starých mi řekl „starý“ Kubálek (je mu přes 60 a má za sebou velkou práci), že přímo geniálně jsem vystihla všechno, co se týče poměru obou, ale že mi chybí zkušenosti mateřské i chlapské. Inu ano, intuice mám dost, ale je pravda, že mám málo životních, bezprostředních zkušeností.

8. září 1940

Inu na stará kolena se dostávám do módy. Už by mi bylo divné, kdyby si některý můj článek nebo rozhlasový projev někde neocitovali. A v Národních listech na mě chtějí mnoho příspěvků. Posléze si zamluvili předem všechny mé rozhlasové přednášky. Má to určitou závadu, že totiž je musím vždy rozšiřovat, aby byly přes celou obrovskou stránku NL.

Když si mne citují takové noviny, <ani> a jim podobné, ani se nedivím. ale když mne cituje i <Poli> Národní politika, to se už věru divím.

Dnes psal v NL článek o ženském rozhlasu Mil. Havel a na první místo klade Vackovou¹⁷² (doc. fil. fakulty) a na druhé místo mne. A tu mne znovu napadá: jak těžko se proniká člověku mého vzdělání do veřejnosti! Přírodovědecká atomizace, odlehlost zájmů od zájmů života – můj nedostatek <klasi for> pořádného formálního vzdělání – stále na mě lpí učitelská [...]! No ale když pak už i tak vyniknu, stojí to za to!

21. září 1940

Je přirozené, že musím myslet na své konce. I mnozí lidé mi připomínají, že najednou budu bez práce a co že si počnu? Myslím si stále, že bohudík mám tolik nedodělaných zručností, že se na ně vrhnu; tak např. mohu se učit dobře vařit. To jsem nedělala celý život. Budu dělat z domácnosti vědu. Jen abych byla zdravá.

A teď právě čtu kouzelnou knihu Evy Curieové *Madame Curie*. Jako v ní, tak i ve mně byla nezkrotná touha po poznání. Měla těžký život, já také. Měla větší úspěchy než já; ale v malém i já jsem měla úspěchy. Hnala se do práce, oddechu neznala. Myslíla jsem si se zatajeným dechem: „A co dělala, když byla se svými silami u konce?“ Našla jsem na to odpověď: uklidnila se, v stáří byla daleko méně nervosní a uspěchaná než za mládí. Je docela dobře možné, že i já, až mi přijdou léta, přestanu se štvát. Zdá se mi, že i já jsem měla nějaké poslání na světě a chtěla jsem dojít k určitému cíli. Až jej dospěji (a možná, že tímto cílem bylo ujasnit <filosofický> vztah mezi přírodovědeckým poznáním a filosofií), snad přestane ono nutkání – tak jako rostlina vydá plod a pak třeba zahyne. Možná, že se uklidním jak Curieová. Věřím v to, neboť pozoruji již nyní uklidnění. Mám nějakou jistotu, že jsem nežila nadarmo!

22. září 1940

Asi to bude takto: Každý máme nějaké poslání, které nás žene, abychom je splnili. Já také. A také mne to žene. Až bude poslání splněno, asi mne přestane těšit práce, kterou dosavad dělám, opustí mne nápady na řešení problémů. Zatím však, pokud šetřím úzkostlivě vteřiny, abych se mohla věnovat své práci, a pokud nedbám žádných radostí tzv. světských, asi není poslání skončeno. Snad je člověk jako květ, který vyrazí a pak beznadějně zahyne, aby už nikdy neměl květ, který by přinesl plod.

Patrně u průměrných lidí není tento tlak poslání příliš silný; ale u lidí výjimečných <to> určitě jest.

Kdysi se mne – v r. 1921 ptal jeden psychiatr, co mne žene, abych jen pracovala. Odpověděla jsem: „Nevím, ale něco hledám!“ „A co hledáte?“ „Nevím,“ odpověděla jsem. Dnes již to vím: hledám poznání. Uvědomila jsem si to velmi jasně teprve při psaní velké své knihy. A všichni duchové <hle> (výjimeční) hledají lepší poznání.

19. října 1940

Vidím, jak jsem i zde, ve filosofii, odlišná od svého okolí. V běžných, ryze lidských věcech, se mi zdálo již dávno, že se liším od druhých zvláště děvčat. Vysvětlovala jsem si to tím, že ony měly záhy styky s muži a byly jimi ovlivněny. – Ale zdá se, že to není pravá příčina. Ve filosofických diskusích jsem naopak měla styky jen s muži, a přesto jsem se vyvinula samostatně. Vliv na to mělo zjevně mé přírodovědecko-matematické vzdělání, které <jsem> na mne zjevně působilo hlouběji, než na kteréhokoli tzv. přírodovědeckého filosofa (Rádl a Vorovku). Oni měli víc snad toho nepořádku, zmatenosti t. zv. filosofické v sobě než já. I když dnes <vše> nabývám širšího rozhledu a hloubky, přec jen stále je ve mně ona přírodovědecká kontrola všeho mého myšlení.

8. listopadu 1940

Referátů o knize *Filosofie a přírodovědecké poznání* je, pokud jsem mohla zjistit, 34 a jedna zmínka v Slavische Rundschau¹⁷³. To je skvělý úspěch! Referují, chválí a doporučují právník, theologové katoličtí i protestantští, estetička, chemik, fyzik, lékař, pedagogové... Zbývá ještě kritika v České mysli, Ruchu filosofickém, Sociálních problémech a Pedagogickém věstníku.

2. listopadu vyšla mi essaye Smutek vzdělců. Již dnes mám tři novinářské zprávy, kde jsou zatím jen citace z pojednání, ne kritika. Myslím, že taková studie dovede chytit lidi nesrovnatelně víc než kterékoli vědecké dílo. Je to přirozené.

A zbude-li mi ještě sil, napíši už jediné velké dílo, ale ne ryze vědecké: Filosofie práce. Do Filosofie fyziky se už nepustím. Teď je Evropa uzavřena vlivům z Ameriky a odtamtud jedině bych mohla nabrat podnětů k filosofii fyziky. A kdož ví, jak to bude dlouho trvat, než se otevrou hranice!

Z drobných prací nyní předělávám učebnici filosofie pro střední školy na ducha moderního a chci napsat potom několik drobností: Pro Pedag. věstník typologii premiantů, pro Svazky studii o předpovědech budoucnosti dětí a o touze po dokonalosti.

8. prosince 1940

Ještě jeden referát o knize *Filosofie a přírodovědecké poznání*, tedy zjistitelných 35. V anketě Lidových novin oznámili, že se jim má kniha nejvíce líbila, tito: Úlehla, Teyrovský, Kořínek, Dědek – samá vysoká škola; mimo ni ještě dva. Dokonce už jeden ohlásil, že se mu líbil Smutek vzdělců, který sotva mohl v té době vyjít.

Ponenáhlu se chystal <letos> převrat ve mně letos, kdy jsem se – pro uzavření university – nutně odpoutala od přednáškové (tj. ryze vědecké) povinnosti a začala jsem se rozlétat. Proto mohly vzniknout články o studentských sebevraždách, o premiantech a o mládí a stáří. Proto hlavně mohla vzniknout essaye Smutek vzdělců. Mám s ním mimořádné úspěchy. A

přišel nový (totiž je už dávno, ale o mně dosud nevěděl) nakladatel Hendrich, abych mu něco napsala; prý z logiky nebo z psychologie, nebo z obého. Nedomluvili jsme se; že budeme o tom přemýšlet. Už to mám: Originální pojednání o mužské a ženské logice. Tak vidím před sebou, jak by to bylo krásné.

Začala jsem dostávat chuť na volnější formu filosofické práce, kdy bych uplatnila nejen své logické školení i filosofický výcvik, ale i (snad) schopnosti volným slohem vyjádřit těžké myšlenky.

Když jsem mluvila s doc. Benešem, tu – aniž jsem se ho na něco takového ptala (žádala jsem ho jen, aby mi sdělil svůj dojem ze Smutku vzdělanců) – řekl mi upřímně, že mám „esprit de finesse“ (podle Pascala), ale že <bych> je ve mně překryt vědeckým školením; a že bych měla psát essaye, neboť naše literatura že jich potřebuje.

A pak Rudolf mi řekl včera odpoledne, když jsem přišla s nápadem psát volnější formou a odhodláním po dobu uzavření university nepsat ryze vědecky, že prý to hoví mému naturelu, psát obšírněji o věcech, které mne zajímají, ale i dobrý sloh.

A konečně dnes i veliké zkušenosti a hloubky myšlení.

Tedy v těchto posledních dnech se ve mně odehrál obrat, v němž bych nikdy nebyla věřila. Dává mi záruku, že je ve mně ještě mnoho možností a že se neztratím ani v těchto změněných poměrech, kdy nemám možnost pracovat ryze vědecky, a že ještě mohu vydat velmi pěkné práce.

9. prosince 1940

Tak začínám novou formu svého tvoření, která mi možná přinese větší uznání než ryze vědecká práce. Té rozumělo nesmírně málo lidí u nás. A nakonec i já, jako každý filosof, chci působit na lidi! A budu moci být i originálnější, když se nebudu musit odvolávat, že to či ono napsal Einstein či kdo jiný.

11. prosince 1940

Slavnostně začínám psát na novém stroji po patnáctiletém používání staršího stroje. Kéž by i tento nový stroj mi udělal tolik služeb jako stroj starý! Už nebudu ovšem schopna takových výkonů jako dříve, ale přec mohu ještě dost udělat v práci, která přísluší staršímu věku: totiž psát souborné věci, ne drobnou analýsu.

Zároveň si dnes zapíši velikou událost, která se mi stala: Wolfram von Wolmar, vedoucího skupiny Tisk kulturně-politického oddělení u říšského protektora, napsal do Berliner Börsenzeitung ze dne 10. prosince 1940 toto: „Lze proto slyšet právě v kruzích inteligence hlasy, poukazující na to, že by jednou české intelektuály mohla stihnout výtky, že selhali, dají-li se předstihnout vývojem událostí jen proto, že jim chybí formální impuls k poznání skutečnosti.“

Pod názvem Smutek vzdělanců se nedávno objevil na českém knižním trhu spis z pera ženy, v kterém se konstatuje, že odklon od liberalismu nechal tak říkajíc intelektuály na suchu. Na konci brožury varuje spisovatelka, aby se intelekt šmahem <neodsuzoval> nezaměřoval za intelektualismus, a volá: „Odstraňte intelektualismus jako přežitek.“ Na tomto příkladě je možno vidět, že se četní příslušníci povolání intelektuálů snaží překlenout rozpor mezi inteligencí a národem, jež považují i oni za zcela časový.“

1941

2. ledna 1941

Katoličtí klerikálové mi nadělali už mnoho příkoří. Naposled to, že zepsuli mou učebnici, která je beztak v důsledku nových poměrů vyřazena z užívání na středních školách. Na kritiku se nezmohli<, ačkoli> dříve, ačkoli kniha byla schválena tuším v březnu 1936. Neboli trvalo jim to téměř pět let, než se rozmyslili, jak mne napadnout. Hlavní důvod je, že jsem liberálka. A mnozí před tím mi předhazovali, že jsem protestantka, nekatolička. Toto poslední je kapka, kterou přetekla má trpělivost.

Celý můj rod, pokud vím od prapradědečka, neměl rád kněze; nikdo neměl odvahy vystoupit z církve.

A já tu odvalu mám. V pondělí dne 6. ledna 1941 přestoupím k církvi českobratrské evangelické. Mám ji ale dávno ráda, žil v ní výkvět Čechů. Budu v ní žít více ve shodě se samou sebou, než s církví katolickou.

14. února 1941

Nyní mám tolik nápadů, že jen lituji nedostatku času, abych je mohla provést. Tolik myšlenek se mi hrne! I na drobné věci, i na věc velkou. A tou velkou věcí jest spis, který by se jmenoval „Světové názory a moderní fyzika“. Smysl by byl, že moderní fyzika, počínajíc Galileim, přispívá menší či větší měrou k vytvoření světového názoru, a jak.

Filosofické základy fyziky nechám být, musila bych se opakovat; byla by to práce zas metodologická, podobně jako již vydaná kniha *Filosofie a přírodovědecké poznání*.

Rovněž nebudu dělat Filosofii práce, napíši jen Etiku práce. Byla by to zas kniha metodologická, nevyhnula bych se opakování ze své velké knihy a nadto bych se pletla do sociologie práce Chalupného¹⁷⁴; sice jeho dílo neznám, ale bude lépe, když napíši o něčem <jiném> zcela jiném, než píše on.

Na pozvání ústavu pro národní výchovu jsem včera přednášela o filosofických základech fyziky (volila jsem si téma sama). Přišlo – na tak teoretické a málo zajímavější veřejnost téma – hodně lidí, myslím asi 70, ne-li víc. Byla jsem nějak šťastna, že je tolik posluchačů; připadalo mi to skoro jako při přednášce. Byla to má první přednáška po 16. listopadu 1939, když jsem naposled mluvila v matematickém ústavě (ale ne, bylo to – pro zatemnění – ve fyzikálním ústavě), tedy na půdě fakulty. Po přednášce, aby iluze byla ještě větší, přišli dva lidé s *Filosofií a přírodovědeckým poznáním*, abych jim je podepsala; bylo mi, jako bych podpisovala indexy. Jiný se ptal, o čem budu mluvit příště; a jiný, zda si smí také přinést knihu k podpisu.

Vím, že mé jediné správné místo bylo na universitě, zde jsem byla šťastna, pro ni jsem pracovala s největším úsilím a nadšením. Vím také, že český národ bez university zahyne; je to jediné místo, kde se dá vpravdě vědecky pracovat a tvořit hodnoty, nezbytně nutné ke kulturní samostatnosti národa.

7. března 1941

Irové jsou národ velmi úspěšný. Je snad jejich filosofie vyjádřena jedinou větou, kterou uvádí Bromfield v knize *Časný podzim*, str. 82: „... tajemství života,... že totiž není nic mocnějšího nad sílu člověka, spokojujícího se bytí jenom sám

sebou, nic nepřemožitelnějšího nad moc prosté poctivosti, nic úspěšnějšího nad život člověka, který kráčí sám.“

Není to též rozřešené tajemství mého života?

13. března 1941

Píši nyní přednášku pro Národní radu českou, ústředí žen: „O duševní zdraví ženy“. Uvažuji tam o tom, jak se má žena stavět k přítomnosti, minulosti a budoucnosti. Sama jsem typ, který se stále dívá do budoucnosti. O tom svědčí tyto trapné úvahy, které provádím:

Napadá mne, že vlastně teď tvořím samé drobné věci, byť vědecké úrovně. Dokonce se tím stávám proslulou, což mi ryze vědecké práce nepřinesly. Ale dělám si výčitky, že mám dělat ryzí vědu a velkou věc. Naproti tomu se omlouvám, že jsem <před> asi před rokem vydala velikou práci *Filosofii a přírodovědecké poznání* a že i strom si musí odpočinout. A za druhé vidím, že dnes nemám nový materiál. Víc než kdy jindy vidím, jak je nutná kooperace vědců, o které jsem psala trochu historicky – ale je nutná i pro přítomnost. Bez nových časopisů, nových knih nemáme podnětů k vlastnímu tvoření – pokud ovšem, jako je tomu u mne, se zabýváme filosofií o vnějším světě. Zde se srážejí dva světy, jeden mně ještě sice přístupný, ale druhý leží kdesi daleko na západní polokouli a bez těchto speciálních znalostí nemohu vědecky žít.

Je zajímavé, jak duše si pomáhá i v těchto nesnázích: dělám aspoň drobné věci, a takový Smutek vzdělanců je vyražen z hloubi vlastní duše, vlastních zkušeností. Z téhož důvodu chci napsat zase drobnou studii Etika práce, která zas bude čerpána z hloubi duše. Vracím se vlastně, obohacena mnohými zkušenostmi o vnějším a vnitřním světě, zase do sebe, do svých prapočátečních zájmů psychologických. Je to [...] plodná půda, neboť mám mnoho zkušeností.

A budu-li mít zdraví, napíši větší, naprosto originální spis Essay o logice. Ten mohu také dělat nezávisle na vnějších pokrocích přírodní vědy. A vlastně snad je to do jisté míry dobře, že se chvíli zastavuji ve svém ryze vědeckém úsilí. Neboť mám takto příležitost říci lidem také něco ze svých nejnuitnějších zkušeností. Jinak by k tomu nedošlo. Vzpomínám, jak jsem např. léta nepsala referáty o knihách a jak mne k tomu Národní listy donutily. A jak na počátku mé universitní činnosti mne Matoušek pozval, abych mluvila něco o dívčím studiu; odmítla jsem, že se takovými věcmi nezabývám. A když pak mne pozval po druhé, abych mluvila o čemkoli ze svého oboru, odmítla jsem též, že je to příliš speciální a že by to nikdo neposlouchal. A jak ráda dnes mluvím do rozhlasu!

4. dubna 1941

Dostala jsem příjemnou nabídku psát do Naší doby¹⁷⁵. Již dávno jsem si přála mít možnost psát do této významné a nota bene pravidelně vycházející tribuny. A nechtějí na mě snad jen referáty, ty by bral rád každý redaktor i nakladatel, nýbrž Laichter výslovně mluvil o člancích, na sedm stran Naší doby. To je mi velmi milé. Leccos se nehodí psát ani do Národních listů (např. pro délku), ani do Pedagogického věstníku (který vyžaduje tvorbu kožené, málo útočné formy). A tak mám možnost psát dost všestranně do tak pěkného časopisu! Bude se tam hodit leccos i z filosofie a nebudu vázána na naprosto nepravidelné, v dlouhých etapách vycházející Českou mysl. Je mi jí sice líto, ale stále nějak se

nemůžeme shodnout, byť jsem teď již byla v redakci. Staré rány stále ještě zanechávají stopy!

Nabídla jsem zároveň Laichterovy volné kapitoly o logice do knihovny Otázek a názorů. Souhlasí.

Nesmím však nikdy zapomínat na svou lepší minulost a dát se zas do velké vědecké práce! Essayistická činnost je nebezpečná svou lehkostí a drobností. Je tam mnoho hezkého, vábívého, ale nesmím se jí zcela poddávat! Je nutno, abychom měli universitu – toto velmi vážné prostředí samo sebou nadnáší člověka, aby se držel hodně vysoko.

Teprve teď se ukazuje, zač kdo z nás stojí. Je většina univ. profesorů, kteří nedělají nic!

Dne 13. dubna 1941

Dnes je Boží hod velikonoční a musím sedět doma. Na svátky nám zakázali jezdit vlaky a proto jsem musila odřici pozvání k snobům do Železného Brodu; nebylo by to sice zvláště příjemné, ale slíbili mi všelicos opatřit. I smluvila jsem se se svou starou gardou výletnickou, že pojedeme na dva dny jen okolo Prahy. I to selhalo, protože celou noc přšelo a ráno se to nezlepšilo. Jsem tudíž doma a uvažuji, jak zabít neděli. Dávají krásnou mši Korunovační od Tomáška, jedinečná příležitost – kdypak jsem byla naposled doma o velikonočním hlavním svátku?

A nevěřila bych sama sobě, ale je pravda, že se mi tam nechce. A proč? Vábí mne několik nápadů o pedagogice, jsem právě v pracovním elánu – je tudíž škoda, abych trávila krásný dopolední čas v kostele a to hlavně posloucháním cizích myšlenek – když mám své! A to je celý můj dnešní život: nezajímají mne cizí myšlenky, zdržují mne v mém myšlení, nejkrásnější chvíle nemám, když naslouchám, nýbrž když sama přemýšlím.

A co mne chytrého napadlo o pedagogice (když totiž přemýšlím o části vychovatelské pro dívky do své učebnice)? Je to zdánlivě hloupost, ale pro mne je to dalekosáhlé: že totiž celá moderní pedagogika je žvanění proti např. takovému Komenskému. Je obdivuhodné, jak člověk, školený tak koženě, jak chtěl děti toho zprostit, dovedl úchvatně psát! Myslím, že to je takto: tito středověce formálně vyškolení lidé, pokud měli myšlenkovou náplň, využili této školenosti k nejkrásnějším dílům. Proto je naprosto nesprávné, když se zavrhuje tato metoda. Zajímavé je, že Komenský sám prakticky vyvrací to, proti čemu bojoval po celý život: to totiž, že by středověký formalismus byl špatný. Ale už tak bývá, že starý člověk se pustí do reforem a myslí, že to druhým udělá snazší. Ale nejde to, neboť každý se musíme probíjet těžce, a teprve potom můžeme dojít kýženého výsledku!

Dne 21. dubna 1941

Dne 17. dubna jsem měla přednášku Za duševním zdravím ženy, kde jsem měla 220 pozorně poslouchajících mužů a žen. Je vidět, jak by lidé rádi poslouchali, jak hledají poučení. Do dneška mám již čtyři nabídky na uveřejnění. Není možné vyhovět, protože jsem původní text slíbila do knihy, kterou vydá Sdružení žen při Národní radě české a které si také přednášku vyžádalo. Zkráceně to dám do Národních listů se svolením Sdružení. Jinak to nelze již rozmnožovat.

Inu ano, stávám se proslulou na stará léta!

22. dubna 1941

Jak se osud zatáčí! Kde by mne před krátkým časem napadlo, že zabřednu do esejí! Teď mám pro novou ženskou knihovnu, která bude vycházet v <Orbisu> Kompasů psát knihu o ženských typech. Použiji částečně přednášek z rozhlasu.

1. května 1941

Když jsem před léty myslívala na své stáří, uvažovala jsem i o svém filosofickém vývoji. Domnívala jsem se, že mne přivede k větší abstrakci, možná že k formální logice. Snad by bylo k tomu došlo, kdyby normální časy mi umožnily setrvat na universitě. Takto však není důvodů, ba nemám ani podnětů, abych pracovala tímto směrem, a tak hledím pracovat, jak se dá: čerpat sama ze sebe. A tu mne napadá, zda se k stáří nevracím ke své, před dávnými léty opuštěné psychologii. Dnes jsou mé zkušenosti vnitřní, vnější i vědecké daleko bohatější a cítím také, jak s vyvrácením se přibližuji lidem. Tím si také vysvětluji enormní úspěch Smutku vzdělanců; posledně, tyto dny, psal o něm veliký článek Fr. Mareš ve Vlasti a prý je právě nyní veliký referát v Sociologické revui.

Tak tedy je možné, že se kruhem vracím do zájmů svého filosofického mládí, obohacena životem a vědou a že teď teprve napíši originální díla. Proč by ona Duše ženy, která má vyjít v Kompasů, nemohla být [...] Theofrastových „Charakterů“, jenže typicky ženských, a proč by nemohla být právě tak originální a zajímavá?

Nejhorší při všem je, že nemám na nic pokoj. Universita je zavřena, ale přesto mám stejně mnoho práce. Jediný rozdíl je, že přec jen to není takové nervosní štvání od semestru k semestru, od přednášky k přednášce.

14. května 1941

Staly se věci, které se mne přetěžce dotýkají. První je, že v pondělí přišlo od protektora rozhodnutí, že filosofie se z předmětů středních škol vypouští. V důsledku toho jsem marně psala učebnici filosofie pro oktávy. Měla jsem na to tři dny v týdnu volno. Ty okamžitě mi byly vzaty. Jenže nadto je od 1. května 49hodinový pracovní týden. Jsem tedy dokonale zavalena úředními povinnostmi. A dnes, ve středu, je suše a nenápadně oznámeno, že Národní listy od zítřka přestanou vycházet. Má drahá filosofická rubrika! Zas jedna veliká, veliká rána. A nevím, proč jsou zastaveny!

Co mi teď už jen zbývá? Pustím se do etiky práce! Budu mít ovšem práce v úřadě mnohem více, protože dr. Calíbek právě dnes dostal tříměsíční dovolenou zdravotní a jeho práce padne na mne.

Krátce kalich hořkosti musím vypíjet hodně hluboko – kéž už by to bylo dno!

20. května 1941

Dnes jsem se dověděla, že je zastaveno též vydávání Časopisu českých matematiků, který vychází tuším v 69. ročníku. Velmi se bojím, aby nebyla zastavena též Česká mysl a možná i jiné vědecké a polovědecké časopisy, kam ještě mohu psát.

Ale tento strach a nevole mi naprosto [...] zálibu ve vědecké filosofické práci. Chci pracovat dál, byť za ztížených a nejistých podmínek pracovních. Budu dělat docela malé věci, jen abych nezůstala stát; neboť kola i duševní činnosti snadno rezaví. Velmi mne dnes zdržují hospodyňské starosti, které jsou tíživé i pro zkušené hospodyně.

A přesto se nějak se vším smírůj, až se hrozím, jak snadno se přizpůsobuji: skoro jako by se to nedotýkalo mé činnosti. Ale byla jsem vždy takový fanatik práce, že věru jsem neviděla světu kolem sebe. A jak dnes víc, než kdy jindy, chápu Leonarda da Vinci! Moralisté mu vytýkají, že pracoval pro toho i onoho vévodu; stavěl obrannou hradbu pro oba. Chápu to takto: byl to člověk, který byl geniální pracovník a nebylo možné, aby jeho přímo pud po tvořivé činnosti byl vázán nějakými lidsky-etickými ohledy. Chtěl pracovat, tvořit – nezáleželo mu na tom, pro koho a ke kterému účelu tvoří. Byl, jako jsou mnozí velcí lidé, mimo dobro a zlo.

3. června 1941

Zastavují časopis po časopise, už skoro nevím, kam budu psát. Česká mysl sice ještě nemá zákaz, ale kdož ví, jak na dlouho? Dnes jsem dostala nabídku na tři přednášky do radia, aspoň tato maličkost mi zůstala.

A ostatně, co mne může čekat? Nezadržitelně hubnu, aniž mne co bolí. Říkávala jsem si odedávna, že nezahynu náhlou smrtí, nýbrž ponenáhlou: tak, jak jsem dobývala svých úspěchů. Myslím, že mne rakovina asi nemine. Kde začíná, nevím, ale možná, že někde v žaludku. Proto snad také tak scházím. Ale jinak se necítím zle; kdyby byla universita otevřena, pracovala bych jistě s nadšením. Jinak snáším vše klidně, neboť rozčilování není k ničemu.

23. srpna 1941

Za necelý měsíc jsem dala dohromady Etiku práce. Je to dílko, které jsem psala naprosto a jen z vnitřní potřeby. Připravovala jsem se k němu dávno – má poslední chystaná přednáška jednala o pracovních metodách. A tu jsem chtěla začít ze široka o tom, co kdy se rozumělo prací. Myslila jsem na velké dílo Filosofie práce, ale omezila jsem se na Etiku práce. Asi to stačí.

Přecházím čím dále, tím více do esejistického slohu; Beneš (docent filosofie) mi řekl, že mám stále víc a víc literární sloh. A je prý možné, že jsem tento sloh měla už dříve, ale pak vědeckou prací jsem jej zakryla strohým. Je prý to takto lépe.

Sama na sobě pozoruji, že v nedostatku zahraniční literatury jdu víc a více do sebe, vracím se kruhem, obohacená prací vědeckou a bohatými zkušenostmi, k zájmům svého života, a činím o nich obecné závěry.

Jsem proto zvědava, zda a jaký <rozruch> ohlas má práce bude mít.

25. srpna 1941

Dnes i Kocourek, který je [...] etiky práce, četl kousek, kde jej popisují; a i ten byl uchvácen: je prý to krásné (dokonce velmi!).

1. září 1941

Ještě jsem nedokončila Etiku práce, tj. neprovedla jsem všechny korektury (čekám na hyperkritiku Maternovu), a už jsem se pustila do logiky s nadšenou horlivostí. A to mi bude 2. ledna 1942 padesát...

6. září 1941

Včera byl u mne nakladatel Hendrich a ucházel se o Etiku práce. Tito lidé mívají dobrý čich. Soudím, že je to opravdu aktualita. Možná právě tak veliká, jako Smutek vzdělanců. Ještě dnes se o něm debatuje, v kruzích katolické církve si libují, že nejsou smutnými vzdělanci, protože věří v Pána Boha. Já jsem

opravdu dříve nemyslila mnoho na útěchu, kterou dává náboženství. Dnes na ni myslím víc, ale je to přec jen slaboučké.

A když se blíží padesátka, mimoděk <si> člověk přehlíží bilanci svého života. Jsem spokojena. Nemohla jsem udělat víc. Vidím, že vše, co jsem za nepříznivých okolností vůbec mohla udělat, je otázka jediná: vydržet. To je tajemství úspěchu: snést veliké nepříjemnosti, abychom mohli v určitém úseku dojít vyšších cílů. Ponenáhlu člověk se naučí vydržet všechno možné. Ovšem snad to šlo lépe překonávat v mládí než v stáří.

27. září 1941

Budu zase mluvit do rozhlasu. Mluvím ráda, velmi ráda, a těší mne, že mne vedoucí rozhlasu Jana Moravcová vždy za čtvrt roku pozve. Sotva kdo z vědátorů je zván častěji!

Nyní se zas trochu hnulo s Č. myslí a tu mne napadlo, že bych mohla upotřebit své staré přednášky z kongresu pro dějiny exaktních věd z r. 1937. Když jsem si vzala text, viděla jsem, jak je ryze vědecky psán, bez všech příkras. To je dobré. Jenže k svému milému překvapení jsem viděla, že přes stáří <mám> jsem udělala ještě <v létech 19> od roku 1937 znamenitý pokrok: vidím totiž Newtonovu filosofii ve zcela jiném, širším rámci duchovnějším. Rozhodně jsem získala, jak to podivně zní, rozhled v Národních listech, kde jsem přes sedm let vedla filosofickou hlídku, tj. musila jsem psát o všem možném. Tím jsem nabyla do té doby postrádané šíře.

23. října 1941

Jsem ráda, že i nadál si vyžádala referentka Moravcová mou spoluúčast v rozhlase. Teď se <to> musí předem dát několik témat a jedno z nich si vybere. Měla jsem jich náhodou dost. Zvláště zajímavé je, že témata, <která> na která mluvím do rozhlasu, jsou plodná, dají se krásně rozpracovat; poslední z července o nejednotnosti výchovy jsem rozpracovala na veliký článek do Pedagogického věstníku. – Jinak však mi domlouvala, abych v rozhlase tak moc nekritizovala ženy. Jsem prý zvyklá na objektivní konstatování, ale to jde ve vědě, ne v rozhlase, nanejvýš ne ženském. Musím si dát pozor.

Požádala mne paní Votočková-Lauermannová, abych něco o ní napsala. Slíbila jsem s podmínkou, že mi přinese písemně od šéfredaktora Národní politiky vyzvání k článku. K mému nemilému podivu to přinesla. Zeptala jsem se ho, jak mi to přijme dlouhé; navrhla jsem mu fejton. A k tomu mne vyzval, abych mu poslala, kdybych něco měla, buď zprávu, článek, fejton nebo – neuvěřitelné! – úvodník. A až prý zas bude povolena kulturní rubrika, pozve mne, abych tam psala referáty o filosofii. Byla by to aspoň trochu náhrada za Národní listy. Prozatím musím vyčkat.

1942

1. dubna 1942

Podle zákona jsem musila odejít v padesáti letech do pense. Popletli nějak mé datum narození, a proto jsem odešla teprve koncem března. Reminiscence jsem odmítla, když jsem se loučila s ministerstvem; žádala jsem, aby se mluvilo o budoucnosti. Má budoucnost, jak se mi dnes jeví, jest: vstávat o půl sedmé, o půl osmé být u psacího stolu, pracovat asi do jedenácté hodiny, pak si uvařit

jídlo, uklízet, zašívát apod., kolem třetí na procházku, nákup apod., večer po šesté vrátit, večeri upravit a pak zase pracovat u psacího stolu.

Literární činnost: referáty a články pro Národní politiku, práce na přednášce pro ústředí žen při Národní radě české – a posléze to hlavní a největší: práce na knize Logika a lidé, Duše ženy a Člověk a příroda!

7. dubna 1942

Někteří lidé si myslí, že si pensista odpočívá, jak je to krásné si příležitost a nemusit mít pravidelnou povinnost. To je ovšem nesmysl a zaručeně by to bylo i škodlivé. Je nutno mít řád, řeholi, právě na pensi! Jinak by nestál život za nic. Ostatně mám práce nad hlavu.

Na pensi se sféra zájmů poněkud mění, neboť místo úředních spisů nyní vedu domácnost, která až posud byla mi čímsi vedlejším a terra celkem ignota. Je to právě dobré, že se musím zaměstnávat takovými záhadami, jako je vaření, zašívání a úklid, jinak bych zapadla příliš do jednostranného a škodlivého jen duševního života. Psávala jsem o vývoji instinktů a hle, nyní tomuto blahodárnému zákonu sama podléhám.

Skoro, zdá se mi, že je nebezpečí, že si těch svých povinností naberu víc, než unesu.

Jako ve vědecké práci jsem měla heslo Faradayovo „work – finish – publish!“ tak nyní, pro domácí práci, mám výrok Curieové: „Vše ihned vykonat, uklidit, nic nenechávat na potom!“ Zatím si to stále připomínám a osvědčuje se mi to znamenitě.

8. dubna 1942

Myslívala jsem si, kam se ke konci života uchýlím ve svých zájmech. Nabízely se mi dvě možnosti: abstraktní logika a metafysika. Místo toho mne zájem a hlavně lidé zahánějí čím dál, tím víc do pedagogiky. Chtějí ode mne už ne jen poučení, ale přímo vedení. Prosí mne o radu v životních otázkách. Zatím se zabývám tedy pedagogickými otázkami, ale nevím, kdyby byla otevřena universita, zda bych se zas nevrátila k ryze vědeckým otázkám. Asi ano. A asi bych se také nebyla dala zlákat do pedagogiky a do vedení lidstva à la Etika tvůrčí práce, kdybych byla plně zaměstnána přípravou práce pro universitu. Ale i tak je konečně dobré, že jsem ze své zkušenosti lidem toto napsala. Jde to znamenitě mezi lidi a chválí mne, že jim dávám hodně.

9. dubna 1942

Jestli si někdo myslí, že pensista mého druhu se zahrabe do osamění a bude truchlit, byl by na omylu. Neboť už teď musím vstávat o půl hodiny dříve než jsem si dala program, honí mne telefon domácí a dopisy, abych napsala to či ono. A tak rychle pracuji na rozhlasové přednášce o krisi třicetiletých žen, na přednášce pro Národní radu českou o směrnicích nové výchovy dívek a posléze pro <novou> sborník o dívkách pod názvem Četba dospívající dívky.

Je možné, že ke Krisi použiji po prvé tohoto svého deníku. Dosud jsem se nikdy do něho ani nepodívala, abych se neovlivňovala v dalším. Ale teď se přec jen obávám, že jsem již mnoho zapoměla a že by bylo i škoda neužít tak vzácného i originálního materiálu.

Kdo za něco stojí, neztratí se ani na pensi a také není naprosto nešťastný; mně ovšem nikdy úřad nepřiřostl k srdci, přišla jsem do ministerstva již jako hotový člověk, který měl svůj vlastní svět stále v sobě.

11. dubna 1942

Dělat šest literárních prací najednou je trochu divoké. Ale nemohu a nechci se vzdát ani jedné; to by bylo utíkání od práce. Ovšem jsem tak zaměstnána, jak nikdy v úřadě za posledních asi deset měsíců, od kdy totiž jsem přestala mít úlevu v docházce. Jak člověk sedí v kanceláři, nemůže už tak intenzivně pracovat.

25. dubna 1942

Pozoruji nebezpečí, že dělám mnoho drobných věcí literárních. Lidé si navykají, abych jim udělala to či ono a já se ke svým větším věcem pak nedostanu. Větší prázdno za pense ke všemu mi nestačí – proto pozor!

1. května 1942

Rozhlasový proslov o krizi žen třicetiletých se prý líbil. Aspoň to vidím podle toho, že jsem dostala pozvání na přednášku o krizi žen vůbec do ústředí českých hospodyň. Udělám to, protože použiji vypracovaného do knihy o duši ženy.

4. května 1942

30. dubna jsem odevzdala šestnáctistránkovou přednášku o směrnicích dívčí výchovy. A hned 1. května jsem se pustila do článku o dívčí četbě. Jak jsem si ještě včera libovala, že mohu lenořit, tj. číst cizí myšlenky! ([...] o výzkumu dětské četby.) Ale dnes už mne napadly vlastní myšlenky a je po lenošení. Věční učedníci jsou lenoři, kteří však předstírají velkou zaměstnanost; ale nemyslí na ni.

17. května 1942

Je už nepěkné, jak jsem se dostala do módy. Všude musím být a mne to zdržuje v práci. Nyní píše článek o četbě dívek a zároveň musím myslet na nově vyžádaný článek, který jsem nazvala Svět a přírodní vědy. Zítra odevzdám nový proslov o charakterovém zrání do rozhlasu. I zde jsem se stala módou. Na stará kolena. Při psaní nekrologu na Rádlu jsem si uvědomila, jak jsme se v posledních letech přiblížili, aniž jsme si toho byli vědomi. Rádl mne nikdy neměl rád a zavrhoval můj názor, že přírodní vědy se mají pokoušet jen o správný popis a výklad ve formě zákona nebo pravidla. Nerozuměla jsem, proč to nepovažuje za správné. Až teď, po létech pilné práce a hlavně nyní po odstupu z univerzitní dřiny mám trochu pokdy zamyslet se nad problémy, a tu vidím, že to věru není správné, když se přírodní vědy v posledním století tak přeceňovaly na úkor věd duchových. Přírodní vědy zvítězily svou popisnou metodou a kauzalitou, ale o smysl života, o finalitu všeho dění a o <jejich> význam lidské práce se nestaraly. Nová kniha Člověk a příroda, doufám, bude jiná, než mé předchozí práce z filosofie přírodních věd; kde jsem dříve jen nejasně tápala, brojíc proti pozitivismu, nyní se budu vědomě bránit a podám něco svého. Možná tím, že nejsem nucena dělat katedrovou vědu, přijdu na své vlastní, originální pojetí filosofie.

Na stará kolena začínám chápat krásu formy básnické, která mne dříve nelákala. Je v tom zvláštní kouzlo a symbolika. To snad dřív bylo také pozasuto ve mně ryzí vědeckou formou vyjadřování, pokud lze stručného. Ale verše musí být, jinak bychom byli chudáci!

19. května 1942

Začíná mne zajímat zase historismus, filosofie dějin – jako bych se vracela do svých docela mladých let před dvacítkou! Mívala jsem ráda – patrně jsem to zdědila po otci – ušlechtilou, vysoce kulturní četbu. Jak na mne působili např. klasikové! Pak však zvítězily přírodní vědy a nyní je začínám jinak chápat. Jak je to zvláštní – jak se názor věkem mění!!!

25. května 1942

Lidé mne donucují, a já se nebráním, psát čím dál tím víc o mládí. Zdali však je toto mládí nikoli viděné s odstupem dlouhých let, nýbrž současnost? Přála bych si, abych nebyla sentimentální, nýbrž abych vytěžila ze srovnání nynějšího svého zvažnění se vzpomínkami na hříběcí léta vše, co literárně při svých dnešních schopnostech mohu vytěžit.

29. května 1942

Až budu psát v knize Člověk a příroda o člověku vnějším a vnitřním, budu líčit samu sebe. Vždy se dívám dovnitř; vidím duši, ne tělo. Musím se sama sobě až smát, když se mi stane toto: Nastěhovala jsem se do bytu v Krkonošské 2 již v říjnu 1937. Jednou byla u mne dávná kolegyně, která hned viděla, že prý z tohoto bytu musí být vidět Říp a Milešovka. To bylo v r. 1940. Teprve předevírem mne konečně napadlo, abych se podívala z okna, a jehle! Objevila jsem i Kletečnou¹⁷⁶. To je něco neuvěřitelného, takové ponoření do sebe. Patrně by mi stačil sklepní byt, nač takové přepychové sídlo s královskou vyhlídkou??

6. června 1942

Lenoši jsou zbaveni jedné pomůcky v *dies nefasti*. V r. 1939 mne před zoufalstvím zachránilo spisování knihy Filosofie a přírodovědecké poznání, tyto dny mne chrání mnoho jiné literární práce, byť drobné; včera jsem odevzdala pojednání o dívčí četbě, které se mi myslím dost zdařilo, v úterý 9. června mluvím do rozhlasu a musím odevzdat referáty o třech knihách do Nár. politiky. A stále si zapisuji nápady pro chystané tři knihy.

Uznávám, že snad tuto radost v zapomenutí může dát jen tvůrčí práce – ale což není každá práce prací tvůrčí??

3. července 1942

O spolehlivosti pramenů historických jsem se přesvědčila na vlastní kůži. Jsem skutečně narozena 27. prosince 1891, tedy jsem, podle tvrzení mé matky, nedělní dítě. Ale bába mne šla dát zapsat do matriky až po novém roce, kdy byla matrika za starý rok již uzavřena. I zapsal mne duchovní na 2. I. 1892. To mám na křestním listu. V ministerstvu školství se přepsali a dali do mého osobního archu, že jsem narozena 2. května 1892. S tímto datem jsem též pensionována, čímž jsem získala vyšší pensi. Nyní jsou předepsány občanské legitimace. Nevšimla jsem se, že mi písařka napsala datum 2. února 1892. To platí nyní před úřady, když jsem již na pensi.

2. srpna 1942

Stojím v „elektrické kuchyni“, odkud se musí jít do „čeledníku“. Stalo se za mého krátkého hostování na statku ve Vamberku, že hospodář kolem mne,

něco kutící, přešel, a ptal se v čeledníku: „Není tu paní docentka?“ A to hospodáři, lidé venkovští, jsou všímaví k věcem vnějším! Totiž to je u mne již dávno známé, že si mne lidé nevšimnou, ač jsem veliká a pohyblivá. Na hranicích, kde prohlíželi vše, si mých zavazadel pravidelně nevšimli, když jsem byla profesorkou, proklouzla jsem nepozorovaně mezi žákyněmi, náhle jsem byla mezi nimi – projevovaly zjevně úžas, i když mi to neřekli. Nikdy jsem neměla nepříjemné „dobrodružství“ na cestách nebo v noci – nikdo mne neobtěžoval – domnívám se, že nesnáze leckterých žen jsou zaviněny jejich provokativním chováním.

Snad je to tím, že jsem po otci „akademická“ svým chováním, způsobem řeči, písemnými projevy i slohem – kdož ví??

9. září 1942

Psala jsem o etice tvůrčí práce a jako cíl každého konání jsem prohlásila: práce má nás uspokojovat, být radostná, a nadto sloužit druhým. Jenže zůstalo ve mně jakési povědomí, že asi k těmto účelům se vždy vědomě nepracuje. Proto jsem napsala kapitolu Mimo dobro a zlo a uvedla jsem mezi těmito případy též práci génů.

Nejsem takový megaloman, abych si o sobě myslila bůhví co; ale přec jen značnou dávku tvořivosti v sobě mám. A tu jsem si myslila, že asi to není všechno jen se zřetelem k dobru lidstva, co konám a co mám v úmyslu konat. Vskutku bývalo tomu tak, že prvním hybatelem mé činnosti byla veliká touha po poznání struktury ať vnějšího světa, ať světa duševního. Ne tedy znalost podrobností – ostatně k tomu jsem neměla nikdy, ani za dětství, potřebné obsáhlé a všestranné paměti. Vždy mne zajímaly vztahy, ne popis faktů.

Teprve v pozdějším věku, když jsem dosti hluboko pronikla do poznání, jsem si začala uvědomovat svou odpovědnost. A to zvláště, když jsem předstupovala před své posluchače hlavně při universitních přednáškách – dnes aspoň před neviditelné posluchače v rádiu. A také jsem přešla z liberalistického „laissez faire“ k určitému, rozhodnému stanovisku, které pevně kladu před oči a na srdce všem svým posluchačům.

V mládí jsem měla ve svém povolání středoškolské učitelky ctižádost, aby mi šly pokusy bezvadně, abych měla stále dobré, na výši doby jsoucí poznatky, a radostně jsem je přednášela svým žákyním (byla jsem celých deset let svého profesorování na dívčím gymnasiu „Krásnohorské“ v Praze II.). I jako úřednice jsem byla velmi ctižádostivá a těžce jsem nesla, že jako jen přidělená profesorka nemohu o ničem rozhodovat, když jsou k tomu určeni jen statutární úředníci. A tak, zvláště když se mi zdařila habilitace, která teprve mocně usměrnila mé vědecké zájmy i ambice, jsem se oddalovala čím dál tím víc od administrativní činnosti v ministerstvu.

Tato mladistvá ctižádost jistě měla v sobě povahu etickou, byť ne naprostou a byť ne i zjevně projevenou. Ze ctižádosti, vykonávat dobře své povolání, se později vyvinuje zjevně etický poměr k práci. Neboť nějak si uvědomujeme, že naše myšlenky působí na mladé lidi, že si je pamatují, připomínají je i jiným. Začneme si uvědomovat svou odpovědnost. Tuto odpovědnost jsem zvláště cítila na universitě. Na přednášky jsem se mimořádně pečlivě připravovala, chodila jsem na vteřinu přesně, oblékala jsem se jako do vážné, vědecké společnosti.

Pak ovšem jdeme dále, zvláště máme-li nějaké zahraniční styky. Vidíme, jak také, aspoň trochu, hrajeme malou roli v orchestru vědeckého světa. A

zvláště se toto vědomí nutnosti, hrát tuto sebe skromnější úlohu co nejlépe, vyvinuje u příslušníka malého národa. I když vím, že nevynaleznu střelný prach, přec jen se musím snažit o dobré zpracování svých skromných námětů.

Posléze věříme ve věčné hodnoty, získané obětavou prací. A tyto hodnoty stojí za to, abychom pracovali. To je kus etického poměru k práci. Jestliže však k tomu máme radost z díla, pak je ten poměr dokonalý. Pak má práce nejvyšší etickou hodnotu.

10. září 1942

Vracím se ke včerejšku. Mohlo by se říci, že tedy k etice práce dospíváme nutně až v pozdějším věku, kdy si uvědomujeme svou odpovědnost vzhledem k svému nadání i veřejnému postavení. V noci jsem přemýšlela (byl signál náletu), že přec jen to není tak jednoduché. Neboť již jako mladý člověk jsem měla jakési nutkavé vědomí o svých povinnostech. A strach, abych jim správně dostála. Možná, že někdo namítne, že to byla jen ctižádost a komplex méněcennosti, které mne hnaly. Může však obě dostatečně pohánět člověka, který nemá etické jádro? Ten si najde nekonečně mnoho výmluv pro svou nedbalost a později se už ani před sebou neomlouvá, k okolí je dokonce hrubý, kdyby si troufalo mu něco vytýkat.

– Ostatně i ctižádost má rozličný etický podklad. Neboť je ctižádost, která jde „přes mrtvoly“, a ctižádost, která [...] tím, že člověka nutí, aby se učil, pracoval, sloužil lidem a i jistě ještě jinak jej pohání k sebeukáznění.

22. září 1942

Padesát let neznamena jen číslici a neznamena jen fyziologické stárnutí – znamená vyúčtování s dosavadním dílem a názory – a to v době, kdy je člověk ještě schopen účtovat, není zcela unaven, má ještě mnoho energie. Není to naprosto resignace, je to účtování, dělání přehledu – a systému. Již mnoho víme, máme přehled ve svém vědění (lépe: znalostech) a máme mnoho metodických zkušeností. Rovnáme své myšlenky, řadíme je v systém. Už se neobjeví nové speciální myšlenky, jen spojovací články. Konečně i synthesisa dosavadního je cenná. A jestliže jsme dobře pracovali, i jinak drobné věci mohou nést pečeť originality.

27. září 1942

Jsem na sebe rozmrzena, že stále píši drobnosti, že se dávám stopovat lidmi, kteří ode mne stále něco žádají vzhledem k mé popularitě. A tak dnes jsem se rozhodla, že konečně vážně začnu s knížkou Logika a lidé. Je nebezpečné rozptylovat se vždy, zvláště však (snad) v mém věku.

28. září 1942

Padesátka je, myslím, jen strašákem pro vrabce; dáme-li se jí však <sugerovat> ovlivnit, že je to něco hrozného, pak je možné, že opravdu se stane něčím hrozným. Příjemnosti tohoto věku jsou značné: především se člověk zbavuje zbytečné citovosti, která zdržuje od vlastní práce. Bývá to erotický vztah, dále mnohoohlednost k citům lidí a konečně určitá sentimentalita, rozcitlivělost, která v mém případě byla spojena s citem obavy, abych dělala vše dobře, a obavy, aby mi lidé nemusili nic (!!) vytýkat. To je dnes pryč, a stojím jaksi mužně tváří v tvář svým filosofickým problémům, riskuji neúspěch a neuznání.

Padesátka je však dobrá i pro jiné. Neboť dříve člověk si netroufal např. radovat se proto, že je krásné ráno nebo že pták zpívá na větvi. Stále ho hnala jen touha – či strach? – aby nic ve své práci neomeškal. Zrovna jsem se – snad pověřečně – bála oddat se troše radosti, aby nebyla vyvážena v zápětí přemírou bolesti. Dnes si tu chvilku prozáření radostí dopřeji. – Bohužel u vědomí, že mi asi těchto krásných dnů již nezbyvá mnoho. A to je jediné, co člověka trápí.

Dnes ráno mne napadlo motto k práci o logice. Zda vytrvám v ní – nebudou zlé okolnosti, mimo mne jsoucí, mne z ní vytrhovat?

Příjemností stáří jest, po dobře prací stráveném životě, že člověk má určité postavení, „těší“ se určitému respektu. Proto se ani nemusí ohlížet na jednání druhých, může jednat samostatněji než dříve; musí však pamatovat, že jeho jednání bývá vzorem!

Bohužel mladým lidem už nerozumím. Snad proto, že mně vyhasl cit, kdežto oni jsou zmítáni: láskou, nejistotou o sobě samých, ješitností, citem méněcennosti, citem uražených a ponížených. Nadto mladí ve své nezkušenosti lpí vášnivě na tom, na co „přišli“, tj. co myslí že je pro ně záchranou, např. si myslí, že hlavní je hodně vědomostí. My jim tu záchranu – hračku bereme u vědomí své zkušenosti a tak také vznikají konflikty. Jenže mladí si myslí, že je nechceme samostatně se dovolit vyvíjet, a my myslíme, že by to bylo špatné, kdybychom jim neřekli své zkušenosti.

2. října 1942

V matčiných zápiscích jsem našla tuto poznámku, kterou mne charakterisoval jednou Forster: „Vaše uměřenost, pevnost a jistota jsou dary, které nejsou každému dány.“ Myslím, že s tou jistotou a možná i s tou pevností to není pravda. Teď už víc než jindy jsem pevná a jistá sama v sobě, když jsem si našla místo ve světě a jsem přesvědčena, že jsem možná nejlépe užila své hřivny. Ale dřív jsem docela jistě kolísala, ohlížela se po vzorech a ani ve svém vychovatelském úkolu jsem si nebyla jista. Teď do rádia mluvím naprosto přesvědčena, že se to lidem říci musí, kdežto dřív bych si nebyla troufala něco jim vnucovat.

6. října 1942

Řekla jsem si, že musím napsat onu logicko-psychologickou knížku, a že pak dám logice až do smrti pokoj. Že zruším i své poznámky a vyřadím logické knihy. Nějak se mi zdá, že čím víc se logikou obíráme, tím méně jí užíváme správně; je to čím dál, tím zamotanější, ale vlastní smysl logiky utíká. Pravidel logických je docela málo, jak jich potřebujeme v „životě“, v praxi. Jen jich dbát! Důležité jest upozornit lidi na to, jak se má myslit a jaké se při myšlení dělají chyby.

I pustila jsem se do logiky s plnou silou, řkouc, že všechna vnější vábení na tříštění nechám, jako bych byla hluchá. Tak to šlo několik (ne mnoho) dní – ale ovšem dnes mne zas uvábili, abych mluvila do rozhlasu o duši věcí. Mohla jsem jim to odříci? A tak zas tento týden na to padne. Ó, lidská slabosti!

7. října 1942

Věřu že na tom něco jest: jakmile dojde kniha ke zrání, pak autor se jí musí věnovat. Pozoruji, jak se ve mně vzrůstá nutnost pracovat na knížce logiky, kdežto dříve jsem jen liknavě o ní přemýšlela a skoro nic nestudovala.

Najednou odhazuji vše, vypůjčenou literaturu polozábavnou vrátím jen prohlédnutou, mírný nepořádek kolem sebe nevidím, ztrácím zájem o společnost – chce se mi psát logiku. Ani ten rozhlasový projev se mi tentokrát nechce dařit, pletou se mi do toho motivy logické.

Pouhé studium, „učení se“ o problému, je lenošnost.

8. října 1942

Skoro stařecky jsem se sem rozžvanila. Ale dnes už naposled! A sice toto: Za předpokladu, že se mé nynější poměry nezmění, napíši knížtičku Logika a lidé a pak zničím všechny své poznámky o logice jako učebnicově (a jinak je nikdy nepotřebuji) zbytečné. Pak napíši knihu Duše ženy a udělám něco podobného, ale ne tak radikálního, s poznámkami z psychologie. Nemohu je vyhodit, protože je mohu potřebovat pro rozhlas a pro pedagogické články. Posléze napíši knihu Člověk a příroda, vyřadím všechno, co se k tomu nahromadilo v mých poznámkách, a klidně umřu. Ne-li tělesně, tedy určitě duševně. Jen aby ne dříve! Ale – jen podle toho, jaké mám poslání!

12. října 1942

Potřebovala jsem dvoudenního odpočinku za své kvartální chřipky, aby mne napadla vhodná, originální struktura knížky Logika a lidé. Jestli mi do toho nepřijde něco neočekávaného (povolávají pensisty na radnici k šestihod. práci!), bude to slušná, původní knížka.

17. října 1942

Posedlost prací se podle mé zkušenosti jeví vždy těmito příznaky: Rozhodnutí, že se do větší práce dám a že ji dokončím. Vyčištění psacího stolu od rozličných drobností, zvl. se vyřídí dopisy. Pak horečná práce, při níž nedbám na utírání prachu, na zimu v bytě, na to, že jsem slíbila to neb ono drobného napsat. Když pracuji, zdá se mi, že nepotřebuji poznámek o cizím mínění, které jsem si předtím dlouho a obtížně sháněla. Jsem ochotna zahodit je všechny: prozatím zahazuji jen některé, na nichž lpí patina dávnověkosti (tj. poznámky z dob středoškolských, kdy jsem učila logice). Říkám si, že je zahodím, jen jak jich trochu použiji; tvoření není opisování, není nakukování do cizího díla – ale musí být náležitě připraveno. A až budu hotova, nastane období kritiky, kdy uvidím chyby – logické chyby, kterých jsem se v průběhu své horečné práce tvůrčí dopustila.

18. října 1942

Chtěla jsem tu Logiku a lidé psát trochu rozverně, ale jak jsem sedla k stroji a začala opravdu koncipovat, opustily mne tyto nápady a začala jsem být zas akademicky vážná.

28. října 1942

Práce se mi zatím dařila; je podivuhodné a samo se ukázalo, že při „vzrůstu“ měsíce rostou i mé myšlenky, při „ubývání“ že se zastavují. Naprosto nejsem náměsíčná, ale zaručeně vliv tu je. Přišla jsem na to teprve nedávno, ale již dříve jsem si všímala, že při prvních čtvrtích špatně spím, ale jsem přesto svěží a dobře se mi pracuje.

Bohužel už zase mne znepokojuje, že co nejdříve budu povolána i přes pensionování na práce na magistrátě. Pospíchám proto s logikou, abych byla

aspoň zhruba hotova s knihou. Zda se mi to zdaří? Celý můj život byla štvance od jednoho k druhému. A ani jako předčasně, násilně pensionovaná osoba s menším silně platem nemám klidu k práci!

6. listopadu 1942

Jak pracuji na oné Logice a lidech, pozoruji, že <knížk> látka svádí k rozvernosti a případně k duchaplnosti. Ale jak vezmu pero do ruky, už se mi to naprosto přičí, abych byla rozverná (tj. brala to legračně) nebo abych byla „duchaplná“. I citovat se mi nechce.

19. listopadu 1942

Je podivuhodné, jak na mne v r. 1927 působil první styk s typologií a pomohl mi ujasnit mé postavení na světě: že mé místo opravdu není v rodině a že svými pracemi literárními dávám světu své duchovní děti, lepší, než by byly mé děti tělesné.

A tyto dny, kdy píši Logiku a lidi, mne napadlo, že pravděpodobně i o logickém myšlení bude spolurozhodovat typ. Sama jsme už dříve přednášela (o směrnících dívčí výchovy) o pyknikách a nyní jsem o tom přemýšlela i pro ostatní typy. Přečtla jsem si konečně Kratinův *Typ a typologie*¹⁷⁷, našla jsem potvrzení své myšlenky a rozpracovala jsem ji. Sama jsem dost čistý schizothymní typ. Ale hlavně otevřela se mi nová (nebo jen nově?) cesta k poznávání lidí. Jsem tím nadšena. Vidím lidi jako typy.

23. listopadu 1942

Podle záznamů na obálce Logiky a lidé jsem začala na tom pracovat dne 28. srpna 1941, ale pak jsem toho (soustavně) nechala. Řádně jsem se do toho dala dne 10. října 1942 a skončila dnes, 23. listopadu 1942. Teď už jen korektury a pak do tiskárny.

A tak když už jsem aspoň v hlavních rysech s touto prací hotova, začnu Duši ženy. Napřed si musím vyčistit psací stůl, tj. odpovědět na dopisy a napsat několik referátů do Národní politiky. Ráda bych Duši ženy napsala trochu větší, asi dvě stě archivových stran.

26. listopadu 1942

Materna, který z mých známých dovede myslit skutečně abstraktně, mi dřív jen vytýkal, že mám málo abstraktní myšlení. Nyní však se nějak smířil a píše mi: „Kus Vašeho umění spočívá v tom, že dovedete spájetí jisté obecnosti a zajímavé konkrétní doklady.“

21. prosince 1942

Jakmile jsem nyní začala – po odevzdání textu Logiky a lidé – přemýšlet o knize Duše ženy, přišla jsem na základní nesnázi: Budu-li mluvit jen o ženách, pak to dopadne s chválou a optimisticky. Jakmile začnu srovnávat muže se ženou, dopadne to zle pro ženy, zvláště v oblasti samostatného tvoření.

1943

25. ledna 1943

Má výchova byla tvrdá, až nesnesitelná; ale když jsem ji vydržela, bylo to naopak dobré, ba nutné pro celý můj život. Krásně píše Bohumír Lipka v článku o Anně Náprstkové¹⁷⁸ o podobném osudu jejím: „Od útlého mládí pila z čirého pramene chudoby. Pro silné duše zdravého rodového kořene znamená úděl nucené prostoty života hrst přirozených darů příznivých: stálost a vytrvalost, zvědavost a obratnost, sen o existenčním vzrůstu, jímž roste i vůle, oblibu samostatnosti, otužilost fysickou i mravní, spořivost, vděčnost.“ (*Královny, kněžny a velké ženy české*, Praha, Vilímek, str. 361.)

28. ledna 1943

„Tereza Nováková chápala regionalismus v celé náplni, zeměpisně, dějepisně, společensky, kulturně, nábožensky, umělecky, populárně. Její syn Arne jí však neustával připomínat, že tento regionalismus nesmí utkvět u umělce na povrchu, že musí být tvůrčím pramenem podnětů, námětů, látek, jazykového a slohového zbarvení, důvěrnou znaleckou podlohou vlastní umělecké tvorby, zaměřené k osvěžení národních kořenů, znavených soustavným a mechanickým vývojem velkoměstského života.“

(Albert Pražák, *T. Nováková v Královny* atd., str. 479.)

V témž článku se Pražák zmiňuje o Wagnerově dopisu z 22. května 1862 (paní M. Wesendorfové), kde vypisoval, kterak v podvečer svých narozenin churavěl, myslil na motiv odříkání a náhle pochopil, že právě tímto motivem je možno učinit dílo velikým, protože přemoci sebe a svou bolest dílem je to nejvyšší, k nesmrtelnosti nelze dojít jinak než ohněm zkoušek a strádání.

19. února 1943

Jako dobré vysvětlení toho, <že> proč druzí lidé nechápou mé někdy těžké rozhodování a neschopnost dělat určité věci praktické, se mi hodí tato slova B. Keppelmüllera, který píše v románu Kepplerova života *Zákon hvězd* o císaři Rudolfovi II.: „Tak cizí světu nebyl, jak se rádo namlouvá. Duchové jeho druhu znají i denní povinnosti. Čím se však liší od neobtěžovaných hlav, je jistota, která je těmto dána. Hlava, která nemusí nic hledat, pokládá všechno za dané, vše za poznatelné a nějak řešitelné. Hledá jen řešení, které odpovídá době. Kdo však tuší něco o nadčasových souvislostech, o vztazích k veškerenstvu, o působení neviditelných mocností, ten cítí těžkou povinnost, ospravedlnit své činy před fórem, které na něho tajně shlíží. Příliš hluboký pohled tísní uvědomělé jednání, činí jej váhavým, nerozhodným, budí zdání slabosti a zatlačuje je čím dál tím více se světlého jeviště činu do temného prostoru přemítání.“

27. února 1943

Tyto dny jsem se dala röntgenologicky prohlédnout, abych měla odborné vysvědčení pro nařízenou prohlídku od úřadu práce; jde o pensisty, kteří by mohli být znovu zařazeni do práce. Docent Polland mi bezpečně zjistil srůsty po zánětu žlučníku. Přitom nevím, kdy jsem zánět měla, jen mám bolesti, když něco těžkého nesu nebo mnoho pracuji rukama. Mám také zvýšenou činnost štítné žlázy a překyselený žaludek; po prudkém zhubnutí mi klesl tračník o několik centimetrů. – Nepovažuji za důležité, abych si právě sem zapisovala tyto nálezy. Ale považuji za příznačné, že 1. jsem nevěděla, kde mi který orgán

sedí, 2. co to je, když mi to latinsky (a tračnick ani česky) jmenoval. Duševní stavy znám dobře, tělo je mi neznámou věcí.

15. března 1943

Dnes jsem se rozhodla – a s tím rozhodnutím jsem si napsala programovou předmluvu ke knížce Duše ženy, že nebudu mluvit o pyknikách, jen o ženách svého typu. Jednak jim lépe rozumím, jednak jsou zajímavé. Pykniky jednají vždy podle své hlavy podobně jako kočka – nikdy se ničemu nenaučí. – Vylíčím vlastně svou osobu. Bude to dokument doby, bez theoretisování.

14. dubna 1943

„Samota skličuje a rozvrací slabé, ale neustálým tlakem urychluje krystalisaci ducha mužného a pevného.“ Jan Drda, *Malíř Karel Černý*.

29. června 1943

Přemýšlela jsem na rozdíl mezi důvodem a účelem; konkrétně jsem si představila důvod a účel jednání, činnosti. Napadlo mne, že účel je nejsilnější z důvodů, který podněcuje naši vůli. To se hodilo pro prosté případy všedního života. Jakmile jsem však začala přemýšlet o důvodech a účelech výchovy, zapletla jsem se v myšlenkách. To proto, že vlastně nemám určité, bezohledné formulace, co je výchova. Je vidět, že abstraktní řešení je nemožné bez konkrétního, aspoň konkrétnějšího případu. Teď mne napadá: výchova je formování člověka. Tedy jejím důvodem je přizpůsobit člověka. K čemu však? Účel kladou různé směry rozličně. Podle mne je to výchova k odpovědnosti k druhým a k sebeúctě. Účelem výchovy je sebevýchova, vedení k autonomii výchovné. Pak je třetí obtížný úkol vychovatelský: jak totiž si počínat, abychom vychovali člověka k ohledům k druhým a k sebeúctě, tj. k odpovědnosti, k výchovné autonomii.

4. července 1943

Pozoruji na sobě nebyvalou dychtivost, když čtu knihy. Nemohla jsem se odtrhnout od Wellsova *Práce, blahobyť a štěstí lidstva*, ač jsem viděla jeho chyby, dychtivě čtu G. Loric *Galileo Galilei*. Chvilku jsem se z toho radovala jakožto z příznaku mladého zájmu, ale přemýšlením jsem dospěla k tomu, že to je prostě nedostatek literatury světové: asi tak, jako po temné noci je nám milý sebe slabší náznak úsvitu.

11. září 1943

Dnes jsem se teprve vzpamatovala z útisku, který jsem zažila na „letním bytě“ v Železném Brodě. Už těch rodinných přístřeší mám až nad hlavu. Ovšem vidím také, že jsem zavinila svou ochotou a pokorou, že zneužívali mých schopností učit děti a vést domácnost. Vlastně jsem spáchala zradu vzdělance, tj. samé sebe. Mám pamatovat vždy jen na vědu a ne na běžné, namnoze hrubé práce, které může vykonat kdokoliv. Inu ano, chci ulehčit svému zásobování a tak se nutím dát za to to, co ji lidé přejí. Už aby byl konec! Dnešní ulehčení po celém měsíci duševní skleslosti možná završí s oznámením kapitulace Stalin – <ale> jeví se tím, že jsem začla ráno nesměle uvažovat, s čím půjdu k první přednášce. Pak nechám všech drobností, které jsem dělala po celou válku.

19. září 1943

K tomu, co jsem si zapsala o <své> zradě samé sebe, čtu tento výrok slavného pianisty Paderewského: „Zanedbám-li cvičení jen na den, hned poznám rozdíl. Vynechám-li je po dva dny, poznají to i kritici. A necvičím-li po tři dny, pozná to i obecnost.“

22. září 1943

Protože pedagogické časopisy jsou zastaveny a bude vycházet jediný malého a usměrněného rozsahu a obsahu, nemám výmluv na rozptylování drobnými pracemi, i měla bych se hned pustit do Duše ženy. Ale stále paběrkuji, „rovnám stůl“, tj. čtu rozličné časopisy, abych je mohla uklidit. Jsem nějak stále unavena.

24. září 1943

Jak uklidňuje rozhodnutí ve zlých dobách, je vidět z tohoto: Praha musí očekávat nálety a jistě budou stejně nemilosrdné jako kdekoli jinde. Konečně včera jsem se rozhodla takto: Budu dělat jen to, co je nařízeno, ale ne to, co kdo radí. Proto také zůstanu při náletu v bytě – necht' s ním zahynu! Nemá pro mne ceny život, kde bych uchovala jen živobytí samo, ale nemohla bych pracovat ve filosofii. Nikdo není povinen (to také není nařízeno!) o mne se starat. Upotřebila jsem svého nadání dost, mnoho mi již nezbývá vykonat – a jaká pomoc, když to nevykonám! Snažila jsem se vždy o uskutečnění svých myšlenek dost, věnovala jsem tomu opravdu celý život.

5. října 1943

Včera snad už konečně jsem se dala do spisování knížky Duše ženy. Stále jsem nevěděla, co považovat za vedoucí myšlenku. Teď snad už ji mám: počítat, že v budoucnu (po válce) vyrukují ženy s mnohými nápady a že má knížka by mohla dávat nestranné poučení, co se asi od ženy může očekávat, a které nikdy se jí nemají dávat. Bylo by to moderní, směřující do budoucna, a odpovídalo by to mé didaktické nátuře.

7. října 1943

Jsem zvědavá, jestli teď už konečně vydržím u té Duše ženy. Začínala jsem už několikrát, vždy asi s půlletním <elánem (tj. objevil se asi)> intervalem. Teď nějak už nemohu snést ty kupy příprav na stole, napřed jsem se vyrovnala se všemi možnými dopisovateli a sepsala všechny možné referáty. Toto předběžné čištění psacího stolu je dobrým znamením. A vždy na podzim mívám největší chuť do práce a nejlepší nápady.

10. října 1943

Zmlkly ve mně odezvy a vzpomínky na všechny hlasy, které vyslovovaly buď mým svědomím, nebo ústy druhých <všechny> pochybnosti, námitky, rady a varování – píši nyní bez kritiky knihu o duši ženy.

21. října 1943

Včera byl u mne zmocněnec Národního souručenství, který na doporučení Záviškovo mne žádal o přednášku pro větší města (kulturní činnost nesmí NS vyvíjet jen v Praze a v Olomouci), kde bych hodnotila výtěžky fysiky moderní podle nových požadavků, tedy ne materialisticky. To je příznačné.

21. října 1943

Souhlasím podle vlastní zkušenosti s Russellem, který v *Boji o štěstí* říká: „Štěstí, které plně uspokojuje, je doprovázeno nejplnějším uplatňováním všech schopností a nejplnějším uvědoměním světa, v němž žijeme.“ Byť bych sama nebyla zcela [...] druhé složce.

22. října 1943

Je to zvláštní, jak se jinak chápu knihy, která mi dá myšlenku, než když ji čtu jen pro běžné poučení nebo proto, že mi ji někdo doporučil jako pěknou (hlavně ovšem donesl až do bytu). Začala jsem číst Russellův *Boj o štěstí*, když píši sama knížku *Duše dnešní ženy*. Děkala jsem si výčitky, že se zdržuji od vlastní práce, při níž vždy zahajuji naprostou klausuru. Ale dnes v noci mne napadlo, abych se pokusila taktéž o stanovení cesty k štěstí ženy. Tím, myslím, velmi vhodně <dokončím> uzavru knihu. Teď začnu číst knihu teprve se zájmem, když mé myšlenky takto usměrnila, a výčitka pohodlné recepce dokonale zmizela.

31. října 1943

Zdá se, že se blíží doba, kdy se otevře universita a začne zase ryze vědecký ruch. Když si kladu biblickou otázku, jak jsem naložila se svou hřívnou, mám určité skrupule svědomí. Dělán totiž od r. 1940 – až na tři velké a dva menší články z filosofie přírodních věd, které vyšly v České myslí – filosofické essaye. Napsala jsem *Smutek vzdělců*, v které si stěžuji na <marnou> neukojenou touhu po poznání, *Etiku tvůrčí práce*, kterou jsem vylíčila svůj životní poměr k práci od dětství, *Logiku a lidé*, kde jsem ukázala na zneužívání logiky v rozličných povoláních, podle pohlaví, věku a typů lidských. Teď píši knihu *Duše dnešní ženy*, abych využila přednášek z rozhlasu a zachytila kus ženinych dnešních zájmů a bolestí.

Myslím, že všechny tyto essaye jsou tributem mé padesátce. V prosinci 1939 jsem vydala velikou knihu, v níž jsem vyjádřila vše, co si myslím o poměru přírodních věd hlavně exaktních k filosofii, a to už byla universita zavřena. Po poněkud [...] zotavení vyrazily ze mě dosud utajované (od r. 1923) vlohy psychologická analýzy, a už to začlo. Chtěla jsem psát něco, k čemu jedinému mám původní talent, nechtěla jsem citovat cizí mínění, které jsem musila uvádět ve vědeckých pracích o filosofii přírodních věd, a odnaučila jsem se těžkopádnému slohu s cizími výrazy. Tedy essaye jsou původní, dřívější práce jsou odvozené. Ale nechci už psát další essaye, udělaly mi dobře v této nadmíru stísněné době. Víím však, jak se mi podaří vrátit se se stejnou duší do staré práce? Nebudu už psát volněji, přirozeněji, samostatněji a češtějším, jasnějším jazykem, srozumitelnějším? Pravděpodobně forma mých i vědeckých projevů získá na srozumitelnosti, ale víc nevím.

Podobný tribut padesátce vydávali všichni lidé, i geniové. V Curieové nastalo „rozzáření“, Newton psal theologické úvahy a historický výklad *Apokalypsy*, Poincaré psal essaye, naposled *Dernières pensées*, I. R. Mayer skákal z okna v trudomyslnosti – krátce v době okolo padesátky dělá člověk něco jiného než dosud – a je dobře, jestli aspoň jen píše essaye, než aby tropil hlouposti méně záslužné. Ostatně velcí národové mají essaye, to je přímo charakterisuje! (Bavink¹⁷⁹ píše knihu o cestě k Bohu, Planck mluví o síle, která vše pořádá, Čáda začíná práci o individuální ethice prosbou k Panně Marii.) Ostatně Maxwell nechával svým studentům, aby šli svou cestou, i když věděl,

že není dobrá. Snad to nebylo správné, ale on věřil, že *everybody should follow his own path*.

3. prosince 1943

Jak se blíží konec knížky *Duše dnešní ženy*, ožívují ve mně myšlenky na knihu další *Člověk a příroda*. Dnes v noci (vždy k ránu mívám nejlepší konstruktivní nápady) mne napadlo, že bych mohla jako motiv knihy vzít heslo „Vítězství ducha nad hmotou“. Napadlo mne to při uvažování o topení. Musila jsem přijít na to, jak zacházet s kamny, která vždy za služek zlobila. Dlouho mi to trvalo, až jsem na to přišla, ale letos už mi to jde bezvadně. Zatopím s minimálním množstvím dříví a papíru, ale hlavně že zatopím! Jedna kritička mne hubovala, že <to> musím dávat hodně podpalu, a pak že mi to půjde také. A tu mne napadlo: ale vždyť přemáhám duchem, tj svým důvtipem, hmotu! Celá kniha by mohla být ukázkou, jak lidský duch si ochočuje hmotu (stroje), aby mu sloužila, jak proniká tajemstvím jejích vlastností.

Právě mi telefonoval prof. Hendrich, že Česká akademie věd a umění v Praze mi odhlasovala cenu 3000 K za vědeckou práci. Je to milé uznání, a nevím, jak a kdo na to přišel; sama jsem nemohla žádat, protože to nepodléhá žádosti.

4. prosince 1943

Motiv o vítězství ducha nad hmotou se mi nebezpečně vtírá do práce na knize o duši ženy – Bohu díky, že je již v konceptu hotova! – Vše, co udělala Curieová, je vítězstvím ducha nejen nad tunami uranové rudy, nýbrž i vítězstvím ducha nad jejím vlastním slabým a chorým tělem. I celý svůj život i život mé matky je řadou vítězství ducha = vůle nad slabostí těla, nad rozmazleností a požitkářstvím.

Domnívám se, že toto pojetí přírodní vědy jakožto vítězství ducha nad hmotou bude nyní moderní.

10. prosince 1943

K novému roku 1944 se zavazuji, že se vrátím k ryze vědecké práci o filosofii přírodních věd. Tribut k padesátce jsem si důkladně odbyla essayemi a nyní se zase věnuji jen a jen vědě. Toto je závazek podobný, jaký jsem si dala zvláště v r. 1928, kdy mne lákala práce na ministerstvu, abych pro ni opustila vědu. Neudělala jsem to ani tehdy, kdy mi za to kynula kariéra, tím méně to udělám teď, kdy mám za sebou zavazující kus vědecké práce a nadto závazek k universitě jako <její> učitelka na ní.

24. prosince 1943

Nakladatelství Kucharský mne pozvalo k sepsání dílka pro novou knižnici Universum. Navrhla jsem jim, že napíši Logiku. Sice jsem se po sepsání knížky Logika a lidé zařekla, že už víckrát nebudu psát logiku, ale napadá mne, že v češtině není knížky o moderní logice, a tudíž by má práce byla první a tím i záslužná.

25. prosince 1943

Asi v listopadu mne žádal redaktor Novotný, abych mu napsala syllabus knihy *Člověk a příroda*. Psala jsem ještě knížku o duši dnešní ženy a bylo mi těžko těch několik řádek napsat. Sotva však se uvolnila hlava od této knížky, už

koncipuji knihu pro Pražskou akc. tiskárnu zcela jinak. Bývá to tak, že jak se začnu zapracovávat, už to vše vypadne jinak než když okolo toho chodím s hlavou jinde. Jako kdyby se zcela jinak přeskupovaly prvky v hlavě, snad jako když v geologických dobách z týchž prvků se tvořily jiné geologické <vrstvy> útvary!

27. prosince 1943

Velmi příjemná zpráva: censura konečně dovolila tisknout Logiku a lidi. Trvalo to rok, než se nakladatel znovu odvážil zadat tuto knížku <zno> k censure.

31. prosince 1943

Tu logiku bych <musila> mohla psát teprve po velkých studiích. Na to není kdy. Nenapíši ji. Místo toho napíši originální, svůj úvod do filosofie pro Universum. Dnes jsem odevzdala už Duši dnešní ženy.

1944

18. ledna 1944

Je, pokud jsem v historii filosofie poznala, vždy příznakem úpadkových dob, že se hledají ethické důsledky všeho dění. Dnes, ať na mně chtějí jakýkoli článek nebo přednášku, vždy žádají, abych uvedla vždy ethické úvahy a námět k nápravě dosavadního stavu. A to nejen pro věci pedagogické, kde bych to konečně musila uznat za vhodné samou podstatou věci, nýbrž i ve věcech filosofie přírodních věd: povězte nám o ethosu toho, co přináší dnešní přírodní věda!

Jak jsem se teď pustila do přípravy ke knize Člověk a příroda, cítím, jak se převtěluji v přírodopytce. Naprosto mne přestaly zajímat otázky pedagogické nebo o ženské duši, zajímám se o přírodu, ptám se lidí, které vlastnosti má a které postřehy dělá přírodopisec. Obracím se (zatím) ven, do světa smyslového. O Mošnovi se říkalo, že už několik dní předtím, než hrál určitou úlohu, začal podle ní mluvit, chodit, kašlat, oblékat se, tvářit i ve všedním životě. Proto jeho postavy byly tak životné, proto byl velkým hercem. Nedovedla bych se tak často převtělovat, ale konečně kniha se píše dlouho.

31. ledna 1944

Příjemně se mne dotklo, že jsem uznána mezi spolutvárci jazyka v Příručním slovníku jazyka českého, IV. díl. Co si ze mne ocitovali, nevím, neboť je to tlustý svazek a zatím jsem neměla pokoj, abych to prozkoumala (a pokud se znám, to nikdy neprozkoumám, protože se budu raději hnát do jiné práce než do zjišťování minulosti).

9. března 1944

Hlavní při vše[m] je zaměřit se programově do práce. Dokud nevím, co bych měla dělat v určité věci, tápu a nic kolem sebe nevidím. Až když začnu mít program, najednou ve všem nacházím podněty k práci. Např. teď se rozbíhám na knihu Člověk a příroda. A hodí se mi k tomu i cestopisy, i líčení odysseje amerického lékaře, i šlechtitelské pojednání o rostlinách a zvířatech – i „osobnost“, o níž mám psát referát.

23. března 1944

Dnes si jdu pro výplatu ceny Rakušanovy, kterou mi přiřkla I. tř. České akademie věd a umění za dílo Filosofie a přírodovědecké poznání. Má radost by byla větší, kdybych to byla dostala k padesátinám. Cena je z velkých, 4000 korun.

5. května 1944.

Bojíme se všichni o duši – autarkie je chybou. Sdělujeme si navzájem své znalosti. Vidím, jak dnes už mé myšlenky jsou kvasem myšlenek lidí druhých. Ale potřebujeme všichni větší výměnu myšlenek s celým světem!

21. května 1944

Analysou faktu, že stárnoucí člověk začne se starat o výchovu mládeže, dospěla jsem k přesvědčení tomuto: Stárnoucí člověk cítí, že nebyl dobře vychováván svět kolem něho dorůstající a cítí potřebu přispět nějak k zlepšení tohoto stavu. Považuje za svou povinnost účastnit se svými zkušenostmi a svými silami na budování myšlenkového příštího světa prostřednictvím výchovy mládeže.

Knihu Člověk a příroda chci zahájit opravdu filosoficky, tak, aby byla po jedné stránce, totiž po stránce budovatelské činnosti lidské v přírodních vědách, doplňkem knihy Filosofie a přírodovědecké poznání. Napadlo mne z toho, jak i lékaři (a ti hlavně) a inženýři a architekti se dnes zajímají o filosofii, že by bylo asi nejlépe napsat rozšířenou učebnici Filosofie pro nejvyšší třídu středních škol pro tyto zájemce. Nebyla bych vázána osnovami, mohla bych se rozepsat. Unie by mi to s velkou pravděpodobností vydala.

1. června 1944

S největší pravděpodobností nebudu moci s úspěchem dokončit knihu Člověk a příroda pro nedostatek literatury o nejnovějších směrech a objevech. Neboť nyní nastupuje biologie na scénu, ovšem především v Americe, a já o tom vím jen zcela málo. Jsem si sice vědoma, že nemusím uvádět všechno moderní z biologie, ale přec bych chtěla, aby kniha byla up to date. Byla by druhou stranou knihy Filosofie a přírodovědecké poznání, stránkou lidskou při poznání. Víím, že přílišné uvádění dat z biologie, fyziky a chemie by mne oddálilo od vlastního filosofického účelu knihy, a musím si toho být stále vědoma. Nicméně čtenář se bude chtít poučit o konkrétnostech, tak jako to vidím <i> u knihy Filosofie a přírodovědecké poznání.

7. června 1944

Je zajímavé pozorovat vývoj stárnoucího člověka, lze-li ovšem vůbec u něho nalézt stopy vývoje; ovšemže vývoj je tu míněn k tvůrčí činnosti, ne snad ke zkaměnění v popírání všeho, co se dere jako nová forma na světlo. Podle toho, jak nyní debatují, kde jindy jsem ani neměla nápad, proč bych debatovala; patrně se rozšířil můj obzor i na obory jiné; dříve jsem byla příliš specialisována. Bylo to dobře, neboť to odpovídalo mému rozpoložení ducha. Včera jsem např. s úspěchem debatovala o politice!

Pravděpodobně nadál propadnu touhám ještě starších lidí, tj. začnu dělat reformní návrhy.

12. června 1944

S dílem, totiž s jeho uskutečněním, je tomu podobně jako s výskytem instinktů: zamešká-li se příhodná doba, nikdy už se nevrátí. Kdo nevyvcivil v příhodný čas instinkt pro bruslení aj., už se nikdy nenaučí bruslit pořádně a nikdy z toho nebude mít ani pravé potěšení. Také dílo uzraje v určitou dobu věku a je podmíněno i prostředím, stavem zájmů, výši a šíří vzdělanosti. To, co vzniklo ve mně dnes a co jsem uskutečnila, má svůj přímo zákon vzniku a nemohlo být uskutečněno možná ani před rokem. Ale ani by nevzniklo za rok příští! Myšlenka by se nejen zapoměla, nýbrž, a to je hlavní, pozbyla by své naléhavosti, nutkavosti, přestala by volat po uskutečnění.

19. června 1944

Včera se paní Smělá pohoršovala nad tím, že Otakar Březina (ve vylíčení Demlově) nechával své četné návštěvy při jejich omylech a nevyvracel jim je. Prohlásila jsem, že: 1. o mínění určitého spisovatele lze soudit jen a jen z toho, co napsal pro veřejnost a na čem se s plným vědomím a odpovědností podepsal, 2. co je psáno v deníku, znamená často kolísání od názoru k názoru, protože zachycuje třeba náhodný dojem, odraz myšlenky k určité události, ale nemá to konečné platnosti; 3. proto je třeba užívat záznamů deníkových jen opatrně, kriticky, jestliže neuveřejňujeme deník tak, jak byl napsán. Není-li už uživatel (zde Deml) deníkových záznamů bohužel dost kritický, jak se jeví, mohlo by to s prospěchem číst jen několik lidí, ale rozhodně se to nehodí pro širší veřejnost, která nemá potřebné kritiky, chce vše definitivní, nechápe možnosti pozměňování názorů i u velkých duchů. – Ostatně, jestliže Březina nechával návštěvníky v jejich mínění, a i když tím způsobil dojem, že se ztotožňuje s jejich míněním – není to psychologicky vysvětlitelné? Takoví lidé hrozně unavují, pletou se do myšlenek, a tak je člověk, který si chce ponechat trochu <volnosti> soukromí vůči nim, je nechá mluvit, ale oni toho zneužijí! Ostatně s každým se nemluví upřímně, jen s duchy rovnorodými.

Fr. Zavřel kamsi napsal, že „žádná žena na světě, i když rozpoutá všechn svůj um a užije nejrafinovanějších lstí, nedovede muže ovládnout tak jako myšlenka“. Ovšem muž musí myšlenku mít, nesmí být <slabochem> slabochem vůči svému vlastnímu pohlaví, pudu smyslovosti. Ale opačně to platí i o výjimečných ženách, ovšem i s tím mým dovětkem. Bohužel se stává, že u žen bývá myšlenek málo a proto tím snadněji podlehnou vábení mužským sobectvím.

23. června 1944

Kdo příliš hltá, potřebuje hodně kořeněné jídlo, aby měl v ústech trochu chuti; podobně je tomu u lidí s dobrou pamětí, ale netvůrcích. Potřebují mnoho vědět (mnoho dojmů), aby to jaksi přestoupilo přes práh jejich vědomí. Nepatrných projevů si nevšimnou, jsou jim nedost „ostré“. Naproti tomu tvůrčí člověk má duši jako úrodnou půdu v tropech, ještě nevypotřebovanou: stačí mu malý podnět – kterého by si onen vševědec ani nevšiml leč jako zcela podružného detailu – aby byl zrnkem, přinášejším užitek stonásobný. Proto Descartesovi stačilo snad jen šest knih, zatím co vševědové jich mají tisíce – ale nepřinášejí z toho cizího bohatství ducha sami nic, jen to bez užitku ve velkých soustech a rychle spolknou.

Čtu mínění těchto vševědů vlastně nepořádně: ale utkví mi v mysli třeba malá poznámka, která posílí mou dosavadní myšlenku a pomůže jí dozrát, nebo zanítí novou myšlenku, v níž by sotva kdo poznal původní podnět.

5. července 1944

V květnu mé mladosti, když pozorovatelé viděli mou pracovní horlivost, která se sbíráním materiálu a přetvářením ho v nové celky, nazývali mne podle Baconova obrazu včelou. Dnes, když už jsem „čtena“, vidím, jak tato „včelí“ funkce má dnes další použití: jako bych splňovala cizí myšlení, které by bez přenosu zůstalo bez myšlenek. Také však přímo přenáším myšlenky od jedněch lidí k druhým: chodívají se mne ptát při myšlení o podniku, který chtějí začít, a tu vítím, jak zapalují v jejich myslích oheň, často jen přenesený z myšlenek cizích. Ale dělám spojku, která je nutná mezi lidmi, aby nastalo duchovní společenství, spojení.

24. července 1944

Kratina o mně napsal uznalý, přímo vroucí referát, kde zvláště chválí poslední dvě kapitoly: Logika a metafysika, Logika a ethika. Ale i ostatní veřejnost je tou knížkou nadšena. Při rozmluvě s paní Smělou padla též nesmělá otázka, proč končím essay o logice odkazem k náboženství. Už jsem na to myslila předem, že u ní narazím. Odpověděla jsem jí (protože ji dobře znám), že jí chybí smysl pro metafysično a tím i smysl pro vlastní podstatu náboženství. A tu jsem si ujasnila, že toto metafysično je podle mého nynějšího studia opravdu vlastní podstatou náboženství. Stále jsem tvrdívala, že funkcí náboženství je ethično, že totiž dává poslední sankci všemu našemu jednání, které má být ve shodě vlastně s předpisy církevními. Pak jsem také uznávala funkci církve, nutnosti určitého náboženského vyznání, abychom měli jakousi oporu v lidech nábožensky vzdělanějších a i pevnějších mravně.

Na této paní Smělé (a i na jiných, kteří nejen že jsou bez vyznání – jako vzácný, nejvzácnější přítel Materna – nýbrž, právě jako ona, nemají schopnost vcítit se v metafysično) mne napadlo, že ethická funkce náboženství je druhotná. Neboť její (i těch druhých) dobrosrdečnost, práci oddaný život, čisté smýšlení o druhých, záliba v duchovních hodnotách, naprostá spolehlivost v slově a jiné dobré vlastnosti nemají opory v náboženství, pro jehož vlastní podstatu jí chybí smysl.

A naopak u lidí, kteří jsou prý hluboce náboženští, ohánějí se zbožnými floskulami nebo i dokonce jsou v řádu, často vidím tvrdost, bezcitnost. Jako by ty formule slovní i jednacích zcela stačily, dávaly sankci všem jejich vztahům k lidem! Přec jen snad při náboženství rozhoduje náš citový vztah k Bohu, ne rozumové úvahy. Nikdo, jak správně vystihla paní Smělá, nás nepřesvědčí apologetickými důkazy o existenci Boha, nedovedeme-li cítit jeho existenci; v tomto ohledu má pravdu protestantismus, ne katolictví, které tvrdí, že je možno být zcela citově vyprahlý (neuznávají, že pokora a zbožnost jsou náboženskými cítě, z nichž docházíme k představě Boha) a přesto být rozumově přesvědčen o existenci Boží. Jenže ani jeden ze slavných důkazů existence Boží není bez základní vady, takže logicky neobstojí.

27. července 1944

Jsme více v duchovních velmi úzkých a nepřekročitelných hranicích, ale i přes ně k nám prolíná základní myšlenka, která, zdá se mi, bude po válce vedoucí

na celém světě: otázka sociální. Budou se řešit úlohy sociální hygieny, bydlení, rekreace, výchovy, možná i literatury, – a pak i vědy a filosofie? A co my filosofové? Jediné centrum tu bylo uchováváno po celou dobu války u Riegrů, ale tam jsem nechodila. Až teprve na poslední tři schůze. Mnoho jsem se nepotěšila, neboť se mi zdá, že filosofové nezanechali osobního hašteření a že nechápou příchod sociálních problémů. – Osobně mne naplňuje uspokojením, že lidé z praxe chodí na mne s otázkami filosofickými – jen jestli jim dávám použitelnou odpověď! Zvláště u architektů, jako příštích urbanistů, jsou živé otázky, jak vybudovat města a konstruovat byty a zábavní (lépe: rekreační) místnosti, aby lidé byli spokojenější než byli dosud.

28. srpna 1944

Zdá se, že tento týden přijdou na nás nálety. Nic nevádí, abych nezapisovala poznámky o mlčení starých na podkladě úvah o mlčení Masarykovu za stáří, jak se o to pokouší Laichter ve své jinak slabé knize. Ne, budu stále pracovat, jako bych měla žít léta; život je práce a ne strach. Přiletí, zabijí – přiletí, možná nezabijí ani nezmrzačí. Nic nevádí, do poslední chvíle se chystám na další práci, nejen na knihu Člověk a příroda!

7. října 1944

Ted', když musím znovu studovat moderní fyziku, byť jen z popularisujících spisů, teprve se začínám obdivovat duchu dnešních fyziků. Snad je to proto, že jim začínám trochu rozumět. Předtím jako odchovanka klasické fyziky jsem se stavěla k nim odmítavě. Lidský duch je obdivuhodný ve své fantasii, a přírodovědci jí mají neméně než lidé z věd duchovních.

Kapitola 5: *Pracovat dál!* (1945–1947)

1945

1. března 1945

Dne 14. března jsme byli postiženi skutečným bombardováním. Na náš dům spadlo šest zápalných pum, mně do bytu vnikla jedna. Uhasila jsem si sama. Okna vytlučena, protože 60 m před nimi vybuchla 250kg puma a před okny do ulice zas se zaryla jiná, ale nevybuchla. Chovala jsem se podle uznání všech dobře, dostala jsem od osoby jesuitské, která se nepředá chválou ani řečí, titul mulier fortiter. Ale přesto jsem utrpěla jakýsi otřes nervů, neboť jsem pak měla horečky a krvácení z nosu. Také mne nezajímají radosti a starosti druhých, dostala jsem řádnou ránu.

Všichni říkají, že by to nechtěli prožít po druhé. Obávám se, že toto byl jen poměrně malý počátek, byť to na samotných Vinohradech zbořilo 76 velkých objektů a jen na naší střeše to rozbilo 2000 tašek!

Je vidět, jak život je silný: jak jsem se trochu vzpamatovala, začala jsem strašlivě jíst přesto, že jinak si dávky velmi odměřuji. A asi po týdnu, kdy jsem si zvykla na teplotu 6° C při vytlučených oknech, už jsem začala dělat korekturu Maternova spisu o moderní logice. Život běží dál, zvyky se zavádějí znovu – je to nějaký biologický zákon!

I spolky ožívají, už jsme měli biotypologickou schůzi spolu s gynekologickou, která se začíná zajímat o biotypologii žen. Je to jistě plodná spolupráce. A tak zas pobývám mezi lékaři, zas ve mně ožívuje stará vzpomínka, jak jsem se kdysi rozhodovala, že bych sice studovala medicínu nejraději, ale že se obávám dědičného nejemného sluchu. Dnes je mi 53 léta, ale slyším zcela slušně. Otec v těchto letech byl už silně nahluchlý, všichni mí nevlastní bratři špatně slyší, nejstarší je hluchý. Také jsem se bála, že by se mi při lékařské práci třásly ruce; byla jsem v těch letech velmi nervosní. Dnes naopak mám velmi klidnou ruku – je vidět, že přílišná autokritika také někdy škodí. Byla bych se cítila v tomto povolání nejvíc na místě, už také proto, že bych nebyla musila chodit z bytu do povolání; jsem nejraději doma, do knihoven jdu v případě nejnutnější nutnosti.

5. března 1945

Tyto dny jsem slíbila svým přátelům, že přec jen budu chodit do krytu. Jen jsem nevěděla, jak srovnat své přesvědčení, že sám život bez možnosti práce nemá pro mne ceny. Až mne z toho vyvedl doc. Beneš: abych prý s sebou nosila přípravu pro poslední knihu. A tak do krytu nosím kufr s rukopisy pro Člověka a přírodu. Teď už se nestydím jít do krytu.

Uniknou válce lidé, kteří dnes houfně utíkají z Prahy, odvázející své drahocennosti?

Dne 22. března 1945

Je neuvěřitelné v těchto dnech, ale stalo se: Ředitelka Čermáková a její sestra Kohnová, vdova po vicepresidentovi zem. fin. ředitelství, se vzdaly skla v můj prospěch, takže po měsíci jsem zase spala v zasklené místnosti. Sklenář řekl, že takovou obětavost jakživ nezažil, tím méně dnes, kdy jsou rozbity statisíce tabulí a každý podbízí, jen aby dostal sklo. Byla to zkouška, kterou jsem zažila,

neboť byt je vystaven větrům a má teplotu o málo vyšší než je venku; i bylo tu také jen kolem nuly, a musila jsem v tom být celý den. Zvláště mne těší, že tuto nesobeckost jsem zažila právě v těchto zlých dobách, a když jsem děkovala, dověděla jsem se, že je to proto, že celá rodina si mne velmi váží pro mou práci. Jejich bratr, sekční šéf Čermák, o mně kdysi napsal krásný, uznalý referát do listů železniční správy – ani jsem nevěděla, že jsou jeho sestrami. Referát jsem schovala a nyní jsem jim jej ukázala; měly velikou radost. Bohužel dodnes nemají zaskleno a chodím už kolem nich provinile. I ten sklenář, ačkoli původně nechtěl zasklít i vnitřní okna, hned druhý den je poslal a přinesl je sám. Viděla jsem tolik ochoty k své osobě od lidí, kde bych to nebyla ani tušila, že jsem tím hluboce dojata. Poslali i jablka, vánočku, špek, husí játra, husí sádlo i přeškvářené máslo. Zato ti, kde bych se mohla nejvíce nadít, tj. od svých příbuzných, kteří se mnou okázale chlubí, selhali. Jakoby věděli, že závěť je zcela v jejich neprospěch. Viktor je hodný člověk, ale dělal mi naprosto nevhodné a nepřijatelné kázání, jak jsem mohla čekat, že se o mne někdo bude starat; že prý se o něho také nikdo nestaral – ovšem bombardován naprosto nebyl! V případě, že někdo je postižen a druhý nikoli, bych doporučovala z vlastní zkušenosti, aby ten druhý aspoň mlčel, protože postižený je věru postižen tak, že na to do smrti nezapomene: i na to bombardování, i na to kázání.

Mnozí z těch, kteří přišli ve zlomku vteřiny o vše, tvrdí, že měli zahynout s tím. Nejsem tak postižena, ale myslím, že bych mluvila stejně. Život sám o sobě nemá ceny, nýbrž jen život plný skutků. Prof. MUDr. Zikmund, který byl zasažen bombou při přecházení z jedné operace k druhé, měl záviděníhodný konec. Po životě plném skutků – k tomu měl víc než dost příležitosti jako lékař a universitní profesor – zahynul při konání svého obvyklého velmi důležitého povolání.

Jakou cenu má život sám o sobě, jen zachování údů? Bez možnosti pracovat na díle? Už bych nikdy nedala dohromady připravený materiál – a jsem ze všeho tak unavena, že bych se nezmohla ani na materiál k jiné knize. Příliš dlouho jsou odčerpávány naše síly neplodným živobytím dneška! Musím se obdivovat Komenskému, který byl vlastně běžencem a přišel při požáru Lešna o všechny své připravené rukopisy; přesto nezoufal a pracoval dále. I on našel nakonec své ochránce. Krátce: máme-li ještě poslání, najdeme asi vždy záštitu. A kdyby se stalo, že by mne bomba zasáhla naplno, budu v posledním hnutí vědomí myslit, že už jsem udělala vše, co jsem mohla, a není mne již na světě třeba.

1. dubna 1945

Udělala jsem zcela mně do té doby neznámou zkušenost o lidském soucitu. Lidského soucitu asi není, leda jen ve zcela výjimečných případech lidské citlivosti a zvláštní, skoro nečeské, spíše ruské představitivosti neštěstí bližního, schopnosti se vcítit. Lidé se celkem člověka, kterého postihlo neštěstí, bojí, aby mu nemusili prospět. Pak začnou se starat trochu, ale to by ten nešťastník zatím musil zahynout. Pak se začnou stydět a hledají, jak by to napravili. A posléze – anebo již před studem, anebo zároveň s ním? – se snaží nějak prospět postiženému, když už ten se musil postarat sám o sebe co nejrychleji a nejduchapřítomněji. A tato snaha, to je právě můj nový poznatek. Kde pramení? V soucitu ne, ten by pracoval rychleji. Je to pověrečný, byť neuvědomělý dík božstvu za to, že je samé ochránil, a nějaká pohanská víra, že je nutno těm

lidem prospět, abych si zjednal ochranu božstva – je to jakási nekrvavá oběť, ovšem v úzkých mezích jejich možností, opatrná, aby jim to neublížilo, a tím zároveň chytrácky si chtějí zjednat u božstva protekci, že byli hodní k obětem a že tudíž tímto dobrodiním postiženým už božstvo na ně má pamatovat a chránit je při dalším neštěstí. Ó té chytrosti! Té mazanosti, chtít uplatit božstvo, aby na ně nesáhlo rukou!

5. dubna 1945

Ještě k těm oknům (kdo nezažil takovou zkoušku v mrazu být při nezasklených oknech a naprosto přitom neměl jiskřičku naděje, že kdy je bude mít v pořádku, bude se divit tomuto mému věčnému návratu k oknům): Jsem pomalu ochotna věřit v zázraky. Neboť firma arch. Rudolffa byla zasažena plným zásahem a dnes z celé rámařské továrny nic nezbylo. K tomu jsem ještě okna neplatila – ale už na Boží hod mi Viktor zaplatil preliminovaný obnos, prý abych se neodbývala na jídle, když mám takové výdaje. Dnes už bych jednak sklo vůbec nedostala, když jsou postiženy další pražské okresy, a rozhodně ne od Rudolffa, který mi laskavě obstaral na přímlovu sekretářky Běly Veselé devět tabulí, v tom sedm největších, vnitřních, které sklenáři nesmějí opatřovat. Ubohá paní Kohnová, sestra paní ředitelky Čermákové, která měla vytlučených 40 tabulí (já jen 36 naplno a tři prasklé), dodnes má zaskleny jen <vnitř> vnější tabule – její sestra sice už má vše (ale ta měla jen čtyři okna částečně rozbitá, má být i do dvora), ale některé tabule má i ze čtyř dílů!

Jsem u vidění, je to neuvěřitelná souhra, že právě já, dnes pensistka a i jinak bezmocná osoba, působí na lidský soucit tak, že se zřeknou v můj prospěch zasklení – a teď ta hrůza u Rudolffa – jak je to nedávno, kdy jsem si tam posledně jela pro sklo! Jsem zavázána Prozřetelnosti, abych jí byla vděčna a odvděčila se jí všemožnou prací, které jsem co nejvýše schopna.

Ale prosím: už aby byl všemu konec! Béře to možnosti pracovat, když denně je několikrát hlášen poplach a musím se při nejmenším šplhat po četných oknech, aby se mou lehkomyšlností nevydávala v rozbití. A teď oblékat, zavazadlo do krytu – přerušení práce mnohdy na tři i více hodin!

13. dubna 1945

Bylo by snad dobré napsat jako závěr životní práce autobiografii? Nebylo by to jen vypisování životních dějů, byl by to duchovní zápas na přelomu století, kdy dozníval pozitivismus a začínaly se ukazovat vlivy století nového, kdy se ukazuje vliv člověka při tvorbě všech zákonů i exaktních věd. Říká to snad Ramsay, že vědec jda po cestě práší si tak, že nevidí? V knize by musily být i výhledy, jak si představuji i vzdělání příští generace. Nemělo by smyslu líčit vady učitelského vzdělání, když byly značně odstraněny.

Dne 15. května 1945

Když začalo povstání v sobotu dne 5. května 1945, mladíci, kteří snad nikdy neměli v ruce střílnou zbraň, dělali divy statečnosti. Řekla jsem si: stáří je dobré k radění na podkladě starodávné zkušenosti, ale čin patří mladým! ... Dobývali před mýma očima Sokolovnu s téměř holýma rukama proti materiálové přesile při nejmenším. Za čtyři hodiny jí dobyli. I z mých oken stříleli – zůstala jsem přitom v bytě. Snad je člověk jako zvíře, že chrání hnízdo. Co bych byla bez rukopisů a možnosti pracovat v klidném prostředí?

Dne 9. května 1945 už bylo vyhráno; dny bojů byly hrozné. Přitom, jak se mne mnozí ptali, jsem se nemodlila. Říkala jsem si tiše: „C'est la guerre.“ Proti dřívějšímu jsem však nevěřila, že mne Prozřetelnopst zachová: neboť jsem, zchátravší tělesně, a proto duševně poklesnuvši, neměla důvěry v sebe, že si zasluhuji dalšího života k práci. A přec jsem byla zachována! Jen aby k dobru příštích lidí! Nějak si nevěřím, asi proto, že mám málo sil. Považuji skoro za břímě, že jsem zůstala naživu. Vacková, která v sobotu utekla z vězení, říká, že se na Boha mám dívat též jako na laskavého otce, nejen na přísného pána, který žádá od svých služebníků věrnost a dobrotu. Tak se totiž na Boha dívám, že musím stále klást počet ze svých hřiven, které mi svěřil. A protože se mu jinak neklaním než prací, myslím, že v případě nebezpečí života nemám právo jej o něco žádat: je jen na něm, zda mne zachová k dalšímu rozmnožování své hřivny, či zda mne smete. Ale, jak říkám, bojím se, že to bude pro mne víc obtíží než radostí, pracovat s touto hřivnou. Snad až se dostanu zase ven: ale zkušenosti ve válce mne zastrášily tak, že se obávám jet někam mezi lidi a záviset na jejich libovůli, při nejmenším na jejich zvycích.

Dne 17. května 1945

Včera jsme vítali Beneše z exilu a dnes po probdělé noci, velmi nespokojena s sebou, si píši, k čemu jsem dospěla o sobě: mé úspěchy z dřívějšíka plynuly z toho, že jsem se dovedla rozhodnout pro určitá řešení otázky. Dnes mám mnoho poznámek, které jsem vlékala do krytu, ale nemohu se rozhodnout skončit studie přípravné a dát se do koncepcie knihy. Stálá příprava je vlastně lenošení – nebo je to nutný následek únavy?

Dne 20. května 1945

Revoluční hnutí, které zachvátilo dobré i zlé, mne naladuje smutně. Už jsem přišla na to, proč: hodím se do dob vyrovnaných, klidných, kde jediné se může má schopnost uplatnit. Nehodím se do dob, kdy přijdou k slovu lidé rvaví nebo lstiví, kteří dovedou obrátit na čtveráku. K tomu jsem nesmírně zeslabena a prázdniny mít nebudu, neboť přednášíme od 1. června do 31. září. Vlastně jsem pořádně nebyla venku od r. 1940, ty tzv. letní byty byly pro mne víceméně jinou prací, než dělám doma, ale neméně únavnou a k tomu jsem se měla hůře než doma. Se mnou krátce nic není, nedovedu si o nic říci a pak to odnesu. Ovšem se zlobím, ale nedovedu si zařídit život tak, abych se nemusila zlobit.

A k tomu jako na zavalanou mi přichází citát z Pasteura, který sice znám, ale který dnes má pro mne zvláštní význam: „Nedávejte se poskvřňovat zbabělým a jalovým pochybovačstvím (tím míní asi r. 1870), které plynou nad národy. Žijete ve veselém míru pracoven a knihoven. Říkejte si především: Co jsem učinil pro své vzdělání? A když postoupíte dále a dále: Co jsem učinil pro svou vlast? Až přijde chvíle nesmírného blaha při vědomí, že jste přec jen nějak přispěli k pokroku a k blahu lidstva.“

20. června 1945

Konečně dne 18. června 1945 jsme začali přednášet. Již dávno před zahájením byli v posluchárně četní posluchači, a když jsem začala, bylo jich tolik, že jsem je nemohla spočítat. Po přednášce se kolem mne seskupili a žádali, abych přednášela víc k povinnému státnímu kolegiu, že by potřebovali víc vědět. A to ne snad jen povrchně, nýbrž k oboru. Zvláště se zajímali o moderní theorie

prostoru. To bych asi nedovedla. Také chtěli seminární cvičení. – To vše se mi ještě nikdy nestalo.

A jako by to tušili, že mám příslib jmenování mimořádnou profesorkou. Jako vždy, na podkladě trpkých zkušeností, smířila jsem se jakžtakž s tím, že budu do smrti docentkou. Zásahu o mé navržení ministři mají Trkal a Matoušek, o nichž jsem vždy myslila, že jednak nemají o mé jmenování zájem, jednak že jsou i mými nepřáteli. Aspoň, ač nemám v povaze hádavost, jsem se s nimi hádala; šlo mi vždy o věc, oni chtěli prosazovat neodborníka na filosofii. Kupodivu musili uznat nemožnost situace, kdyby Matoušek byl jmenován profesorem filosofie za své zásluhy o rozhlas v době války a já bych zůstala docentkou. Je tu mnoho lidského, přec jen; nechtěli přese mne sobecky přejít.

Také pozoruji, jak mám stále pevnější a pevnější půdu pod nohama. Za války jsem byla jako v cizině, na cizí půdě, v cizím prostředí. S tím souviselo i to, že jsem se podrobovala právem naprosto nevhodným u těch, kdo si dali sice důkladně zaplatit, ale za tuto svou ochotu ještě vyžadovali, abych učila debilní dítě nebo po celou dobu prázdnin vařila pro personál, pracovala na poli nebo v zahradě a večer dělala do půlnoci ozdobu salonu hostitelčina. To bych dnes ani nemohla dělat, protože musím šetřit sil, a pojedou-li ven, tedy jich musím nabýt; přijížděla jsem tak umořená, že jsem se musila vzpamatovat i vykrmit teprve doma. Bohužel naši lidé nemají smyslu pro kulturní lidi a vidí v nich jen pracovní hodnotu podle svých potřeb.

3. července 1945

Není jisté, že projdu sborem. To bude nejtěžší část cesty k profesuře. Matoušek už nemluví tak nadějně, i když ujišťuje, že komise už je jednomyslná v návrhu na mé jmenování; jde však o to, aby sbor hlasoval většinou hlasů pro mne. Musím být trpělivá a čekat, až jak dopadnu. A i kdybych musila zůstat docentkou, musila bych to vydržet, když nemám za sebou nikoho vlivného. Ovšem ostuda pro universitu by to byla, že nedovedla dost zakročit v můj prospěch přes veškeré četné a poctivé práce. Ale co dělat?

Na druhé straně jsem se dnes uklidnila. Je totiž práce, komisí reformních, vydávání kolokvijních vysvědčení a zcela zbytečných únavných návštěv trochu mnoho. Až jsem se minulý týden z toho rozstonala a ulehla: byla z toho jen chřipka, ale přec. A tak jak se silami nestačím, naříkám tiše pro sebe, že to nevydržím. Dnes jsem po reformním shromáždění mluvila s některými lidmi, kteří byli postiženi revolučním hnutím v úřadě a zbaveni možnosti pracovat veřejně – jak ti to těžce nesou! Představila jsem si vděčně, jakou mám výhodu, že nejsem postižena tzv. čístkou a že se mohu volně pohybovat i přednášet na universitě. Zařekla jsem se, že nebudu nařikat, i když bude práce sebe víc, a že budu stále pamatovat na to, že nucenou nečinnost bych nevydržela teprve.

17. října 1945

Žila jsem v stálé nejistotě, až teď se to rozhodlo: Nejedlý přivezl z Ruska filosofa, tam vyznamenaného za to, že podal nejvhodnější učebnici filosofie pro střední školy, a bez jakéhokoli hlasování a rozhodování sboru nadiktoval, že bude jmenován u nás na fakultě profesorem. Tím jsem přišla o jediné místo profesorské a zůstanu docentkou. Kdybych před habilitací také neměla podobné potíže, byla bych dnes velmi sklíčena: ale i tehdy jsem musila čekat šest let, a kdyby Vorovka nebyl nečekaně zemřel v necelých padesáti letech,

byla bych dodnes mimo universitu. Ovšem tehdy jsem čekat mohla, dnes už jsem na to stará. Toto rozhodnutí, diktát Nejedlého je nespravedlivý. Chce tu mít člověka, který by vychovával naše studenty v absolutní komunistické ideologii.

Ale toto možno říci neštěstí bych zde nebyla zaznamenávala, není to nic platno. Tento tak zvaný deník není k tomu, aby historicky zaznamenával každý úspěch nebo neúspěch: původně jsem myslila, že sem budu zaznamenávat všechny nápady, ale pak jich bylo tolik, že jsem je musila psát jinam a hned jich také užívat v publikacích. A tak zde jsou zachyceny jen některé zvláštní okamžiky. Jeden z nich nastal také dnes. Rozhodla jsem se, že se dám zas do pořádné větší práce. Jen ta mi pomůže, když ne vnějšně, k profesuře, aspoň vnitřně, k spokojenosti se sebou samou. Přičítám toto vzepjetí sil tomu, že jsem si trochu odpočinula ve Vysokém Veselí, sice jen tři neděle a i strava mohla být vydatnější, ale přec jen to bylo pro unavený organismus blahodárné. Už jsem byla skoro zoufalá, jak se mi myšlenky pletou, že na nic nemohu přijít, pohybovala jsem se v kruhu přízemních zájmů. Styděla jsem se za sebe.

První, co chci psát, je kniha základní filosofické problematiky. Včera jsem telefonicky smluvila s vicepresidentem zemské školní rady v Brně Dr. Janem Vaňkem, že ji napíši co nejdříve. A tak, kdy na universitě jsem prohrála naprosto ne svou vinou, budu hledat uspokojení v práci. Jenže teprve teď jsem se zas našla; bylo to přec jen na mně mnoho, ta rozbitá okna v mrazech a puma, která prorazila strop bytu a zapálila. Teď snad přec jen už jsem klidnější a nasycenější.

7. listopadu 1945

Na fakultě je takový nepořádek, že vlastně nepřednášíme. Do dneška jsem měla teprve tři hodiny přednášek, a to ještě jsem dvě zachránila jen tím, že jsem nevěděla, že se bude manifestovat na oslavu znárodnění klíčového průmyslu, dolů a bank. Hned příští týden byly dušičkové prázdniny. Tento týden snad zachráním zase čtvrtěční přednášku, ačkoli se ráno oslavuje 25. výročí samostatné fakulty přírodovědecké. Pak bych v pátek přednášela naposledy před vánočními prázdninami, neboť další čtvrtek je zasedání sboru, do kterého musím jít jako zástupkyně docentů, a v pátek slavně je vigilie všestudentského kongresu, který potrvá nejméně deset dní, spíše čtrnáct.

Proto jsem se rozhodla, že příprav na tuto přednášku nebudu dělat (po Vánocích budou patrně uhelné prázdniny) a že začnu, pokud mi síly stačí, pracovat na nové knize Základní filosofické problémy. Aspoň abych dělala něco užitečného než stálé zkoušení při státních kolokviích.

22. listopadu 1945

Vaněk mi napsal, že se našel v pozůstalosti Tvrdého hotový rukopis úvodu do filosofie. Bylo by tedy na naše poměry nadbytečné, abych psala úvod svůj. To mne přivádí opravdu do pořádného ovčince zpět. Dám se tedy do knihy o lidském činiteli v přírodní vědě. Pozoruji na sobě menší schopnost abstraktního způsobu myšlení. Budu si musit navyknout zas na vyjadřování méně osobní, více povšechné, méně konkrétních případů, víc obecných soudů. Zchátrali jsme všichni tělesně, šaty, byty – a je přirozené, že jsme zchátrali i duševně, ač to se zdá nejméně nápadné. Ale je to. Ztratili jsme smysl pro vysoké vědecké hodnoty, nejvýše píšeme učebnice. Stali jsme se zas jen kantory a dáváme tomu krásné jméno nutnosti být buditeli. Buditelskou dobu máme za sebou před

150 lety, ale líbí se nám, že to děláme ještě dnes. Dnes bychom měli jít jen za nejvyšší kvalitou, a ne věčně jen budit prostřednost!

1946

Dne 17. ledna 1946

Zčistajasna jsem dostala dopis od Královské společnosti nauk, že jsem jmenována mimořádným členem. Je to pocta, které si nedovedu dost vážit, protože jsem oslabena nervově. Ale je to krásné a hlavně mne to zavazuje.

Nakladatel Kucharský mne upomíná o logiku, ale já jsem zjistila, že je také moderní logika dynamická, které nerozumím tak, abych mohla o ní psát, a k níž nemám ani pramenů. Je to dnes velmi zlé, chodí nám sem zatím jen maličkosti, věda žádná. A i když věda, tak také válkou poznamenaná. Jsem proto v mizerné situaci. Alo to jmenování mne přec jen povzbudilo, lékař bude ze mne mít radost a bude to patrně přičítat svým lektvarům, Zajímavé je, že mi odhadl přesně to, co mi řekl před třiceti léty prof. Thomayer: chudokrevnost, povážlivý rozdíl mezi normální váhou a váhou skutečnou vzhledem k výšce, zvýšená nervová dráždivost. Není se co divit: v únoru 1945 vybombardována, v květnu se z oken mého bytu střílelo na Němce v sokolovně, na podzim jsem měla trápení s tím jmenováním Kolmanovým. Vše je odstraněno, Kolman je už řádným na filosofické, teď tedy musím čekat a podstoupit křížovou cestu k svému jmenování mimořádnou profesorkou. Nadto jsem vlastně od r. 1940 neměla prázdnin, i letos jsme přednášeli po celé prázdniny, až v září jsem byla několik dní venku, ale ani to za mnoho nestálo.

Dne 29. ledna 1945

Unie mi dopsala, že ministerstvo informací povolilo druhé vydání mé učebnice pro vysoké školy, Filosofie a přírodovědecké poznání. Nezbývá, než abych se do toho pustila. Nebude třeba velkých oprav, ale přec takový kolos dá mnoho práce. Ostatně to bude nejdůstojnější započítí další práce v nové republice. Možná, že vyjde dřív než Duše dnešní ženy.

Dopsali mi z Orbisu, že chtějí na mně malý filosofický slovník. Jako důvod uvádějí, že já jediná jsem pro své znalosti a pro schopnost jasně a přístupně se vyjadřovat schopna něco takového napsat. Dnes mi telefonoval dr. Burian z rozhlasu, že chce udělat velkou kulturní příručku, kde chce mít také část o filosofii. Jako důvod vyzvání: Vy jediná máte z našich filosofů příslušné vědomosti a jasný, přístupný sloh podání.

Stále táž píseň. To formální je ve mně po otci, který vždy na to dbal, abych se vyjadřovala pěkně, naučila se zacházet se slovy. Sám to dohromady nikam nedotáhl, aby snad spisoval, ale na dceři se mu to oplátilo. Ne nadarmo jsem velikou ctitelkou klasického gymnasia, i když vím, že nakonec pro život to vadí, že se nenaučí základům moderních jazyků. Ale pravé vzdělání, tj. výchovu formální v myšlení a vyjadřování, to dává! Ovšemže jsem učitelkou svým nejlastnějším vzděláním, cítím stále své nedostatky ve vzdělání, ale vím, co pro mne znamenala klasická kultura, když jsem k ní přišla, byť později, než má být!

2. června 1946

Jsem nucena zabývat se novými myšlenkami, zvl. dialektickým materialismem. Nemám právo, abych se jím nezabývala, mám veřejnou posici a musím tomu rozumět, i když vidím, že je to právě tak částečná metodická pomůcka, jako každý filosofický směr. A tu jsem si uvědomila, že dovedu na všem vidět něco dobrého, co nám pomůže aspoň části jsoucna porozumět: zde odporu, který vzniká při uvědomění si nového problému, a pak vyrovnání mezi těmi dvěma protivami, což znamená zpracování problému staršího v pokročilejší, pravdě bližší tvar.

Těšilo mne velice, když jedna cvičitelka ze Sokola po poslechu mé rozhlasové přednášky mne pochválila, že mluvím, jak žiji, a že žiji, jak mluvím. Známe se léta, bydlíme v jednom domě.

Pozoruji na starších, než jsem sama, a dodatečně na sobě, jak starý člověk podléhá deterministickému pesimismu. Dojde k tomu, že člověk je předurčen a že mu žádná výchova nepomůže. A to jsem hlavně pozorovala na vysokoškolském učiteli pedagogiky! – Snad dokud dovedeme mít víru v možnost působit dobře na lidi, dotud jsme mladí, i když podle křestního listu jsme přes padesát.

16. června 1946

Co to stále dělám, že nemám na nic pokdy? A to už trvá tak dlouho! Nedělám žádnou knihu, ačkoli tři nakladatelé na ni čekají; a tu čtvrtou, Člověk a přírodovědecké poznání skoro vůbec asi neudělám. Napřed jsem byla unavena a vyhladovělá; teď, díky znamenitému lékaři dr. Krýsovi, jsem se zasytila, když měl brzy po poznání mého stavu opravdu nejlepší nápad navrhnout pro mne zvýšený příděl potravin.

Ale přes to stále pracuji na drobných věcech, nemohu se zabrat do větší práce. Snad mne zdržují mnoho kursy ruštiny a negličtiny, ba mluvení do rozhlasu, psaní do Svobodných novin, a ovšem a hlavně nekonečná práce v domácnosti, přec jen stále nedokonalé zásobování, které nutí k zvýšené pozornosti, abych na cokoli nezapomněla. Teď mne dočasně zdržuje zkoušení každý den. Ale přesto jsem si dnes řekla, že zkusím svou studentskou metodu, která se mi osvědčila: Dělat každý den kousek na téže práci, zde na logice.

Dne 5. listopadu 1946

Konečně se ve mně něco ustálilo. Bylo asi potřeba zlepšit tělesný stav. Zvýšený příděl mi dr. Krýsa předpisuje stále, až konečně jsem se přec jen trochu zrestaurovala. A už se nebojím té logiky, vidím do ní jasně, už ji jen jen začít psát na čisto. Je pravda, že vždy se mi nejlépe pracovalo od září do prosince, kdy u mne nastával zase depresivní stav; ale naposled jsem měla pracovní elán, který vedl k napsání knihy Duše dnešní ženy, v r. 1943. Od těch čas jsem duševně živořila. Byl to hrozný stav; zdá se mi, že se dostávám do starých tvůrčích kolejí. Kéž by! Jsem tak zneklidněna, že nechci jásat předčasně. Ale rozhodně a trvale mi pomáhá zvýšený příděl, navržený s jasnozřivostí dr. Krýsou, docela mladým lékařem.

24. prosince 1946

Považuji za spravedlivé vzpomenout zde vděčně aspoň konce tohoto roku, který – díky zvětšené vitalitě – prožívám s radostí; jinak bych se ani radovat neměla sil – věru znám takové stavy z doby ne příliš dávné. Tedy v prosinci, ba

v posledních dnech před Štědrým dnem, mi přišla první brožovaná kniha *Filosofie a přírodovědecké poznání*, druhé vydání. Dokončila jsem úpravu druhého, přepracovaného vydání *Přehledu filosofie*, které jsem pořídila za čtyřicet dní. To bylo možné jen tím, že jsem použila materiálu z r. 1941, kdy měla být kniha nově vydána, ale zcela přepracována. I tu děkuji Krýsovi za zlepšení sil, před jeho pomocí bych rozhodně nebyla měla ani pomyšlení na to, že vůbec se mám starat o nové vydání, ba ani na to, že mám skoro celou knihu hotovu! Jako kdybych vůbec byla zapomněla na svou práci z r. 1941. Ještě i před několika měsíci bych si na to ani nevzpomněla. – Včera mi přišla už korektura Duše dnešní ženy a oznámení z ministerstva školství a osvěty, že mi dávají podporu na vědeckou práci <ve výši> 5000 Kčs, o kterou mne vyzval žádat v. r. Viktor Jedlička. – Krásné Vánoce mi připravili i lidé. Dostala jsem ze čtyř stran krabice domácích cukrovinek, tři vánočky, cizokrajných třináct věcí, dokonce i grapefruit, a nesčetné gratulace. Hned zítra začnu pracovat na logice. Už mi uzrála v mysli.

1947

7. března 1947

Jen konstatuji: Asi v květnu nebo v červnu 1945 byla ustanovena komise, která měla projednat otázku profesury exaktních přírodních věd. Tedy můj případ. Tato komise se po prvé sešla dnes, 7. března 1947, a nedošedši k závěru, byla odložena. Takto se jedná! Inu ovšem, byla bych konkurencí panu Matouškovi, který se staví mým přítelem, ale ve své prostoduchosti ukazuje, že je vždy proti mně. Ubohá filosofie na přírodovědecké fakultě v rukách vyhozeného geologa, poté didaktika a po revoluci profesora filosofie!

Zažila jsem už tolik protivenství, že jsem se naučila trpělivosti. Budu pracovat dál, abych náležitě využila všech svých vloh i sil. V práci jsem se dosud nikdy nezklamala.

12. března 1947

Sáhla jsem po možnosti přednášek na pedagogické fakultě. Po marných pokusech chytit děkana Chlupa se mi to dnes podařilo telefonicky. Uvítal mou nabídku slovy, že „mé působení bude znamenitým přínosem pro pedagogickou fakultu“. Nabídla jsem se, že bych pro všechny přednášela logiku, ostatně že mohu přednášet celou filosofii. Prý příští týden mne zavolá telefonicky, abychom věc dojednali. Kéž by mi to přineslo pevnější postavení!

14. března 1947

Děkan mívá, ale ministerstvo školství a osvěty už jmenovalo dva filosofy – marxisty, kteří byli přijati za komunistického ministra školství. Protože nábor na pedagogické fakulty selhal, není posluchačů, ale není též možno dosazovat další <profe> učitele, tedy ani filosofy. Čímž jsem velmi rychle vyřízena. V dalším životě mi pomůže jen práce a trpělivost v snášení křivd a nespravedlností: těmi se na mně prohřešila přírodovědecká fakulta. Jediný je spravedlivý: rektor Bydžovský, ale ani ten nestačil na celou komisi, která si počínala poťouchle, abych se na fakultu nedostala. Ale nespravedlivosti se mstí, i když sama ani v nejmenším se nebudu mstít.

30. března 1947

Lže se mi. Matoušek a Hlavatý jsou proti mně, ale Bydžovský, Trkal a Křepelka jsou pro mne. Matoušek je lhář a hraje se mnou nervovou válku. I tak, když vím, že mám oporu, přec jen jsem zcela sklíčena. Nemohu už čekat, že by mi Matoušek ustoupil z cesty, jako kdysi Vorovka, když předčasně, v necelých 50 letech, zemřel. Jsem tak podrážděna, že není radno se mnou o tom začínat.

5. června 1947

Tento týden se skončil vítězstvím spravedlivého. Vedla jsem boj o to, aby na malý obvod nebyl dáván druhý lékař, kterého tam není potřebí, ale jinde je ho velmi třeba. Proti mně stály síly, ozbrojené daty o počtu obyvatel, o počtu dělníků a o počtu nemocensky pojištěných. Začátek byl u rozloučené „dámy“, vládnoucí velkým majetkem, zvl. silou, do níž chtěla manžela – lékaře. No a ten lékař sekundář se na to chytil. Bohužel, chytil se – na jakou udici, nevím – i okresní lékař, který potvrzoval, že na onom obvodu je nutná potřeba lékaře.

Dala jsem se do toho ohlasu silou a po dlouhém boji, který trval asi od února, jem to v druhém náporu definitivně vyhrála. Mám z toho novou zkušenost: že kdyby chtěli na fakultě pro mne něco udělat, stačil by i jediný profesor, abych byla navržena za profesorku. Víím, že je u nás 92 docentů, kteří se vrtí kolem „svých“ profesorů jako asistenti, případně jako příženílci, ale i to by šlo se mnou, kdyby se někdo chtěl opravdu o mne vzít.

Matoušek je, jak se mi zdá, neodpovědný člověk. Jeho syn, kterého musil dát na anglické (!) gymnasium, protože na českém to nešlo, říkal o sobě jako omluvu svého prospěchu a chování, že je schizofrenní. Je docela dobře možné, že to je dědictví po otci. – Horší je, že Matoušek je v mé věci nespravedlivý. Vymstí se mu to?

15. června 1947

Kdysi, když jsem dokončila Logiku a lidé, jsem si řekla, že je to poslední logická kniha a že zničím všechny poznámky o logice. Odříkaného chleba se nejvíce najíš, se říká. A tak po létech jsem se dala do logiky pro Kucharského sbírku. Dokonce mne napadá, že má knížka nebude zbytečná, když jsem povinně pročetla dvě logiky: Englišovu a Kolmanovu. Obě jsou zbytečné. Nejsou ani dost málo moderní, kdo by je přečetl, nemohl by po tomto úvodu přečíst ani jedinou moderní logiku. Potřebuji jen mít víc času, abych mohla se soustředit. Kus už mám na čisto, ostatek je připraven (letos jsem celý rok přednášela o logice, a hlavně už dnes jsem jista, že má knížka udělá kus uvědomění logického u nás. Tak jen čas a síly! Příliš mne rozptylují všemožné referáty, návštěvy, teď zkoušky posluchačů a i starost o tělesné potřeby; jsem na vše sama.

4. srpna 1947

Dnes jsem začala načisto opisovat a dokoncipovat logiku pro Kucharského. Jak ji teď vidím, nebude bez užitku; to, co lidé hledají na logice, jsem se snažila vysvětlit. Jak dlouho to budu asi dělat?

14. srpna 1947

Pozoruji, že píšící člověk je jakoby náměsíčník: vytahuje mne to z postele v tak časných hodinách, jak v běžném dni nevstávám.

15. srpna 1947

Logiku už končím. Už jsem bez problémů, věc dozrála. Nelíbí se mi, že dopadla tak krátká. Je to neúměrné práci, kterou mi dala.

Nejbližším úkolem je pojednání o logice v příručním slovníku jazyka českého. To bych přednášela ve Slovanském ústavě.

Rýsuje se mi nová drobná práce, kterou podnítil článek Trnkův v Journal of American Physics (nebo tak nějak). Náhodou to objevil Rudolf, ale ještě dobře nevím, co v tom je. Nápad však je: Nová obrana filosofie. Stará byla proti přírodovědcům koncem (v 2. polovici) 19. století v Německu, nyní, jak se mi zdá, se objevuje v USA. Hodilo by se do Petrových Svazků. Snad by se hodilo uvést něco i o zdejších poměrech.

30. srpna 1947

Uvízla jsem ve vodách důkazu. Ale jinak mám vše úplně hotové, takže jsem vše dala Maternovi již k revisi. – Ale ty fallacie jsou opravdu obtížné! Napadá mi, že bych mohla předělat knížku Logika a lidé tak, že bych vynechala o pravidlech usuzovacích, což patří do elementární logiky, a udělat z toho knihu o zcestném, mylném usuzování. Bylo by to však obtížné, kde jen shánět materiál, když u nás není volnost psát o zcestném myšlení u politiků. Stebbingová měla v Anglii výbornou práci. Ale její knížka se nehodí k překladu, je právě příliš místní. Asi všechny knihy tohoto druhu, např. sbírka lidových pořekadel, písniček, vtipů a nadávek, nelze překládat.

1. září 1947

Zcela jsem propadla práci. Snad něco podobného bylo u Darwina, který v pozdějším věku nedovedl číst krásnou literaturu, protože byl plně zaujat svými přírodovědeckými problémy. Ale není to dobře. Řekla jsem si, že si tentokrát opravdu týden odpočinu, až budu hotova s logikou. Už ji mám skoro hotovou, a mohla bych v případě nutnosti na několik dní přestat. Avšak – včera jsem odložila brýle do trávy u Vonoklas a zapoměla jsem je tam. Jiných nemám, bez brýlí nevidím. Tedy: několik dní nic drobného nepracovat. Ale jak jsem se rozčilila, že bych měla odpočívat, jít na procházku! Jela jsem hned k Šimůnkovým a vypůjčila jsem si jejich rezervní brýle. A jsem tuze zvědava, jak budu po skončení logiky týden odpočívat.

22. září 1947

Dnes jsem odevzdala v nakladatelství Elementární logiku. Materna při poslední revisi říkal, že je dobrá. Nějak jsem při ní zpřísněla, hned tak se mi něco nelíbí. A kdybych měla říci, co vlastně celou svou práci chci udělat, tedy bych řekla: ujasnit co možná pojmy, učit jiné ujasňovat si je. Proto snad ten sklon k logice, byť by to třeba nebylo nazváno logikou.

Jestli mi neznemožní válka, zdraví a jiné nesnáze, nepřekonatelné mými silami, ještě bych ráda napsala veliký úvod do filosofie, asi jako byl Külpův, a knížku scestné logiky. Pak už uzavru své možnosti něco dělat snad jen do soukromí. Ti staří lidé jsou dětinští. Jo, ale jak poznat, kdy se má přestat?

6. prosince 1947

Pomalou jsem „vyčistila“ stůl, tj. přečtla nahromaděné časopisy, napsala referáty, – ale už několik dní cítím prázdnotu, jako bych neměla co dělat. Snad k tomu přispívá i úraz na noze (meniscus), který mi zabraňuje pohybovat se tak, jak

jsem zvyklá. Ale je nutno něco většího dělat, jinak by mi bylo jako matce, která v rychlém sledu vypravila všechny děti do světa, a místo aby se radovala, že je má z krku, pociťovala špatně nedostatek starostí.

Kapitola 6: Vichřice a karanténa (1948–1958)

1948

23. ledna 1948

Tak už mám pořádně co dělat. Mám z toho radost, ač v tichu noci nemohu spát, co jsem si uvázala na starost. Menší porcí jest korektura Logiky. Nakladatel Kucharský se podle slibu čestně snažil o rychlé schválení a povolení papíru, takže kniha byla povolena už 15. října 1947. A teď mám doma už celou korekturu. A také mi ji poslal jen na dvakrát a v době necelého týdne. Jinde se to posílá po několika stránkách a v dlouhých intervalech.

Druhá velmi příjemná zpráva je dnešní: Ředitel Československého kompasu mi oznámil, že už mu zbývá nejvýše 500 *exemplářů Duše dnešní ženy*, a tudíž abych chystala, hledíc ke kritikám, vydání druhé. První vyšlo asi v červnu 1947.

Ale veliká práce a starost bude s filosofickým slovníkem. V únoru 1946 jsem jednala s ředitelem Orbisu Ing. Pajdlem o něj, ale pak to – k mé radosti – usnul. Ale teď tam přišel nový redaktor Kubiček, který prý hrozně (*ipsissima verba*) potřebuje takový slovník, a že prý mám dost zkušeností, abych na to stačila. Chce to, bohužel, i se jmény a životopisem filosofů, což se mi ovšem nelíbí. Slibuje mi 5000 exemplářů a dává mi předem souhlas k jakémukoli rozsahu, třeba 400 stran. Horší je, jak to vše udělat!

19. února 1948

Duše dnešní ženy měla teď referát ve Svobodných novinách od doc. Rob. Konečného, a bohudík to dali do všech vydání. Hned je to znát na zájmu. Jen aby ředitel z Čs. kompasu nebyl takový váhala, jakým byl až posud!

Čím má kdo větší jméno, tím víc lidí se naň věší, ale také od něho něco chce. Nejsem ovšem daleko tak slavná, jako národní umělec Petr Bezruč, který si stěžuje, že má odpovídat na 1200 dopisů a děkovat za věnovaných 800 knih. Ale stačí mi to, co se i v malé míře na mně žádá. A tak místo abych si postěžovala vlastními slovy na stíny popularity, uvedu citát ze Svobodného zítřku z ledna 1948. Napsal jej (značka) Peer: „Psychologu a ještě víc psychopatologu – zde by sis přišel na své, při čtení té pošty! Jak pracuje v lidech jakýsi upír, jemuž se chce pít to, co sám nikdy nepoznal, v žilách neměl – teplou krev, krásnou laskavost, velkou dárnost, to aurum potabile, elixír života a pramen vody živé.“ Píše to o velkém hudebním skladateli, nejmenuje jej, ale platí to o každém z nás, kdo dovede dávat. Lidé jsou opravdu bezohlední. Netroufali by si žádat od kamnáře neb i od svého lékaře, aby jim něco zdarma daroval ze svých obratností a vědomostí; na duchovního tvůrce jdou s tím jako na samozřejmou povinnost.

Dne 7. března 1948

Byla tu veliká vichřice – nebo je to jen začátek další? – a smetla mnoho i universitních učitelů do vyšetřování, pense, zbavení veniae docendi, možná i zavření; a také četní utekli. Měla jsem mnoho strachu, i když vím, že jsem příliš bezvýznamná osoba v politickém světě, abych na sebe upozorňovala; ale nikdy nelze říci, kam se vichřice obrátí, vždyť bylo i mnoho omylů, které se jen obtížně vysvětlily a po případě ještě jsou vyšetřovány. A tu se stal případ, který

se mi zdá velmi statečným: Vacková v první schůzi nového sboru filosofické fakulty jediná měla odvahu zastat se vyloučených tří studentů. Já bych toho schopna nebyla v tak rozvášněné době. Však se o tom psalo také v novinách, ačkoli nikdy se nevynáší nic ze sboru.

Vacková je náruživá katolička, konvertitka. Napadá mne, že její pevná víra jí dodává síly, podobně jako prvním křesťanům, aby pro pravdu trpěli i mučení a smrt. Tedy křesťan se nejen nevyhýbá nejtěžším úkolům, naopak jsou mu uloženy a má je vyhledávat s radostí. Vacková je tedy pravá křesťanka.

Předseda akčního výboru, jako všude student, ji prý poučil, že nemůže být učitelkou posluchačů ona, která se zastává velezrádců. Doposud nevím, co se s ní stalo, zda rozšířili i pro ni vyloučení, ačkoli mělo být hotovo do pátku 27. února 1948.

18. června 1948

Je smutno v národě. Jsme všichni sklíčení. Zdá se mi, že věčný přímo strach je nejstálejší duchovní poloha všech nás, tedy i mne. Už jsem se začala trochu uklidňovat po válce a věřila jsem, že vše dobře dopadne. Ale loňská katastrofální neúroda vlivem sucha a horka dala mnoho podnětů ke kritice vlády a komunistická strana se rozhodla udělat přítrž této nemalé kritice. Vedlo to k odstraňování mnohých cenných lidí, došlo i na presidenta Beneše; mnozí tajně ujeli, ušli neb odletěli za hranice. Jsou z toho škody nesmírné. Karlova universita je ochuzena o mnoho výborných učitelů i nadějných mladých lidí, asistentů a studentů. – A když jsme mysleli, že jakžtakž se vybouřily první vášně, ukazuje se, že jsou naznačeny oběti, které budou z university odstraněny příštím rokem (studijním). Vezměme např. osud Provozníkové: je profesorkou na ústavu pro vzdělání profesorů tělesné výchovy, členem zkušební komise a hlavně náčelnicí Sokola; zbavili jí prvých funkcí, v Sokole ji ženy prosadily proti akčnímu výboru resolutním prohlášením, že bez ní by sletu nebylo. Ale jakmile bude po sletu, hned musí ze Sokola.

Kdyby aspoň byla naděje na zlepšení, jakou jsme mívali za protektorátu! Ale naděje není, teror vládne, trockismus řadí. A přec trockismus, trvalá revoluce, byl odstraněn Leninem a Stalinem ! Ale u nás vládne.

Věřu že jsem člověk, který si papíru nestěžuje, a i sem jsem vždy psala o zlém, až bylo překonáno. Ale smutek mne velmi sklíčuje. Snad je to už jen strach...

3. srpna 1948

Den předtím, než jsem odjela na prázdniny, tj. 20. června, mi vrátil nakladatel Kucharský poslední korekturu Elementární logiky s velmi podrážděným dopisem doc. Gally, že kniha takto vyjít nemůže. Je zastaralá, protože má málo o dialektickém materialismu, a v četných příkladech se nešetrně, ba výsměšně dotýká thesí dialektického materialismu. Vzala jsem korekturu s sebou ven. Přec jsem se tam trochu uklidnila a rozmyslila jsem si, jak to napravím. Sotva jsem se vzpamatovala, zase jsem dostala dopis z Orbisu, že Národní ediční rada nedoporučuje, aby Orbis vydal Filosofický slovník, který jsem měla napsat. Myslila jsem už, že je to vše namířeno proti mně jakožto nekomunistce.

Proto jsem dnes byla velmi příjemně překvapena, když mi z Kompasu sdělovali telefonem velmi příjemnou zprávu, že min. informací svolilo k druhému vydání *Duše dnešní ženy*. Vyšla loni v červnu, do Vánoc byla rozebrána, a jen dřívější neschopný ředitel Kompasu zavinil, že nebylo hned uspořádáno druhé

vydání. Odešel prý 15. července 1948 – a hle, už se kniha hnula! Text jsem tehdy podala 31. prosince 1943, kniha slavně vyšla počátkem června 1947!!! Tak být odkázán na příjem jen ze spisovatelství!

14. srpna 1948

Čirou náhodou jsem viděla na desce Leninova spisu o materialismu a empiriokriticismu, že nakladatelství chystá filosofický slovník. Patrně stále s tím operuje (od r. 1945), tím má přednostní právo, a proto také nedovolila ediční rada slovník v Orbisu. Ovšem tamto nakladatelství je přísně komunistické. Ale uvidím ráda ten slovník!

6. září 1948

Hledání ztraceného kosmu narazilo na komunistické filosofy a „filosofy“ a způsobilo ostré výtky. Celkem lze říci, že znají (a špatně) jen Leninův Materialismus a empiriokriticismus a Kolmanův článek, v kterém píše proti „idealistické“ fyzice. Nejhorší na tom je, že by to mohlo způsobit mé propuštění z university. Nechci se krýt tím, že bych vstoupila do komunistické strany. Jsem člověk svou podstatou apolitický a nadto myslím, že komunisté nemají právo nutit všechny lidi do své strany. Jde o zásadu, ne o vstup sám: jsem i v církvi evangelické československé jen platícím členem a byla bych také v komunistické straně málo platná. Jde o zásadu, že – podle slibů – nikdo kohokoli nesmí nutit k vstupu. I když vím, že nálada světa se kloní ke komunismu. Slibují rovnost a volno všem, podobně jako to slibovali první apoštolové učení Křtova. Je nálada na všeobecnou výměnu úloh: ti, kteří dosud sloužili, chtějí se dát obsluhovat. Ale ještě něco příjemnějšího: Z Kompasů mi dnes telefonovali, že souhlasí s mou nabídkou druhého, rozšířenějšího i jinak přepracovaného vydání *Logiky a lidí*. Bohužel nesmím si dovolit ukazovat na logiku vedoucích, jako to učinila Stebbingová.¹⁸⁰

27. září 1948

Ovšemže mívám chvíle přímo strachu, že mne vyloučí z university. Ty referáty proti mému poslednímu dílku už byly tři a jejich ostrost se stupňovala. I když necítím přímo strach (a ten přímo rdousí), aspoň jsem v nejistotě, co bude za chvíli. Zase se mi už rozvinula srdeční nervosa, o níž jsem se domnívala, že jsem se jí před lety zbavila.

Šla jsem se dnes zeptat k Petrovi, jak se ten nešťastný Kosmos prodává. Měla jsem dokonce strach, že jej ... nebo že se aspoň nesmí prodávat. Kdyby byly klidné, jisté doby, mohla bych být spokojena, neboť za půl roku se prodal téměř – až na 400 kusů – celý náklad, i když je obsah brožury přístupný jen málokterým lidem.

Mnoho myslím na přání paní Buzkové, aby jedna kapitola *Logiky a lidí* řešila otázku o logice věřícího člověka. Já už dnes věřící nejsem, nejdříve jsem deistka. Nějaký pánbůh stvořil svět a dál se už o něj nestará. Má to výhodu, že člověk může věřit na (byť omezenou) svobodu vůli, na možnost zdokonalení, ne jen na předurčenost.

6. října 1948

Jistě nevěřím v těchto zlých časech na božskou spravedlnost (a v tu lidé vůbec nejraději by věřili ze všech božských vlastností), ale nemohu se uhnout rozmanitým myšlenkám o uspořádání rozháraného dnešního světa. Můžeme to

udělat sami tím, jak žádá Petzold, že budeme myslit při všem na druhého člověka? Zdá se mi, že víc pravdy má C. E. M. Joad, docent filosofie na universitě v Londýně, který v knize *Decadence, a Philosophical Inquiry* píše: „Pokrok je možný, ale nepravděpodobný“. „Vidím, že zlo v člověku je endemické a že křesťanské učení o dědičném hříchu odpovídá hlubokému a základnímu vhledu do přirozenosti člověka.“

Ale obrátil se k víře, on, dříve lhostejný a ironický k učení církví, a říká: „Dává mi (víra) světlo, které mi září ve světě, na nějž se snáší více temnoty.“ Ale já to světlo nemám.

13. října 1948

Právě mi telefonoval prof. Rieger, že Kolman, zlý duch naší filosofie, se nepohodl se stranou (komunistickou) a že je <vyločen;> vyloučen z university; odjel do Moskvy a nevrátí se. Má na svědomí hanebnou čistku na filosofické fakultě v únoru. Připadá mi to neuvěřitelné, že taková bašta, kterou sem zavlékl Nejedlý a hned jej jmenoval řádným profesorem bez zkoumání dokladů, padla. – A já měla tolik strachu po těch hrozných referátech, které jsou od jeho nohsledů, o mém *Hledání ztraceného kosmu!* Ale věru zlo mívá krátké trvání. Je to nejvyšší překvapující, že takový zloduch mi zmizel s cesty! Myslíla jsem už, že budu skrz ty referáty vyloučena z fakulty – jak veliký a jak dlouho jsem měla strach!

8. listopadu 1948

Velmi mne povzbudilo, když mi dnes z Unie psali, že má Filosofie pro VII. a VIII. tř. je rozebrána. Jsem úzkostlivý člověk, který se obává o nezdar knihy, že by z toho mělo nakladatelství škodu. Loni vydali této knihy 15 400 exemplářů, z toho 4400 předem bez aprobace ministerstvem. Po převratu 25. února bylo ohromné nebezpečí, že mi knihu zakáží, protože min. Nejedlý prohlásil, že dějepis a filosofie (já mám monopol) musí zmizet; skutečně všechny dějepisy jsou odstraněny – ale má Filosofie zůstala. Řekněme, že nikdo zatím nenapsal novou: ale co jim na tom záleží? Vždyť beztak až do listopadu 1947 se mládež učila bez knih. Myslíla jsem totiž, že si pro svou liberalistickou minulost nesmím ani troufat přepracovat svou učebnici a zadat ji k aprobaci. – Loni se prodalo jen 5800 exemplářů, protože kniha vyšla až v listopadu a inspektor připustil, že v oktávách není povinná. A tak si ji nikdo z oktávánů nekoupil. Asi ji také kupují učitelé!

10. listopadu 1948

Konec; v Rudém právu kdosi ve filosofii zcela neznámý napadl učebnici, že neodpovídá zásadám materialistickým. Kniha jistě bude zakázána – jen aby mne ještě nepronásledovali i jinak! A přece byla kniha recensována loni samými marxisty, a jak přísnými! Ale režim přitahuje...

11. listopadu 1948

Hrozná rána, skutečně hrozná!

Právě mi telefonoval Frkal, předseda zkušební komise, že v návrhu na nové jmenování do zkušební komise už nejsem. To znamená ztrátu posluchačů a vůbec mi to bere chuť do práce. To množství posluchačů mne povzbuzovalo, abych se snažila něco pro ně vytvořit. Skoro to nechci ani vyslovit, že mám strach, aby to nešlo ještě dál, aby mne nezbavili nakonec i docentury. Časy jsou

velmi nepřátelské lidem mého druhu. Vše je tak nespravedlivé! Komu jsem překážela?

12. listopadu 1948

Kam až mne postihne jejich zloba? Budu moci aspoň psát jako za neblahého protektorátu? Jestli vůbec budu moci žít, připravím druhé vydání knížky *Logika a lidé*. Snad bych také měla věnovat víc sil na řeči, angličtinu a ruštinu. Snad mne nechají spolupracovat i na podporované Velké encyklopedii. Materiál k Malé encyklopedii jsem tento týden odevzdala. Není proti němu námitek věcných, jen je třeba některá hesla zkrátit a možná některá vynechat; ale ta by zůstala do Velké encyklopedie.

Vida, nenapravitelná, věřící v práci! Tak ráda bych pracovala, jen ať mně opravdu nevyrazí práci z ruky!

13. listopadu 1948

Vzpomínám v těchto dnech rozličných osudů lidí tak význačných pro pokrok vědy, že se s nimi vůbec nemohu rovnat. Nejvíce ovšem Sokrata, přijal to s klidem pravého filosofa: že mu to zkrátí nepřijemné dny stáří. A to mu bylo sedmdesát let, když naň dolehla zloba nastrčených žalobců. Vždy se mi ze všech Platonových dialogů nejvíce líbil Kriton, který líčí poslední dny Sokratovy ve vězení. Nevěděla jsem ovšem, že přijdu možná do podobné situace. Posiluje mne vědomí, že jsem opravdu celý život jen pracovala na nehmotných věcech, že jsem pracovala, tak jak jsem slibovala při promoci, *non turpis lucri gratia*, že jsem si uchovala čistý štít v době, kdy se lidé zříkali všeho, nač nedávno přísahali, a že jsem si zachovala vpravdě filosofickou, kritickou nezávislost. Nakonec je nejdůležitější mít čisté svědomí.

14. listopadu 1948

A přec jen bolí. Snad zvláště proto, že není odvolání. Za protektorátu jsem mohla publikovat – budu však smět vydávat teď?

Ale ať bolí, snad z toho žalu zas něco vyroste, jak vyrostly mé publikace za protektorátu. Pracovat budu, pokud vůbec budu moci. Řekla jsem si, že je lépe vzít to z nejhorší stránky a co možná nejméně se utěšovat příklady, jako byl Bolzano, Smetana Augustin a konečně i Masaryk, který měl být zbaven profesury. Ostudou jest, že místo mne bude přednášet o filosofii Matoušek, který vůbec nic nenapsal z filosofie a už také nenapíše.

18. listopadu 1948

Můj případ není ojedinělý; dověděla jsem se, že také na brněnské universitě je několik zakázů přednášet, takže se stalo, že v nepřítomnosti – jak se zdá, jediného marxisty – Mirka Nováka nebylo možno konat rigorosum. Zavolali churavého I. A. Bláhu, starého, který letos nepřednáší, aby zkoušel, a přidali mu jakéhosi psychologa, o němž nikdo nic neví, ani jeho jméno není známo z odborné literatury, aby mu dělal svědka a také zkoušel. Přitom je tam J. L. Fischer, rektor olomoucké university, který nesmí zkoušet, a vypudili odtamtud Patočku, který měl být jmenován řádným v r. 1945. Na pražské filosofické zakázali zkoušet předloňskému děkanu Jos. Královi, na pedagogické pražské zatkli děkana Hykeše. Proč utekl od nás pedagog Velinský, nevím. Byl nedávno jmenován profesorem a nevím, že by byl něco napsal, takový to byl výtečník.

Dnes už se rozhlížím kolem sebe, začínám být smířena se svým osudem. Bohudík, že až skoro do 57 let jsem mohla pracovat, a také jsem věru intensivně pracovala. Nebudu moci za to, jestliže mi zakáží i další publikační činnost. A také se s tím budu musit smířit. Jak to budu snášet, nevím, ale *passi graviora* (ještě to bývalo horší?).

19. listopadu 1948

Dnes se už ozvalo ministerstvo. Psali mi z Unie, že nepovolili dotisk, protože učebnice neodpovídá přesně novým přechodným osnovám z r. 1948. Jistěže odpovídat nemůže, ale ani loni neodpovídala osnovám z r. 1946. Loni vše ještě šlo, byla jiná vláda; soudím, že je lepší učebnice aspoň částečně vyhovující osnovám, než žádná. Nový sekční šéf teprve pozná, jak se těžko shání učebnice. To ještě neví. Myslí si, že mu někdo bude dělat učebnici 1. hned, 2. a ke všemu jen pro dva roky. Vzkázal do Jednoty filosofické, aby udělali kolektivní dílo, učebnici filosofické propedeutiky podle marxistických směrnic. Řádný profesor filosofie Rieger řekl dětinsky: „Když si ministerstvo sestavilo osnovy, ať si také napíše učebnici!“ A druhý řádný, jmenovaný bez habilitace a bez literatury, Svoboda, mu v tom přitakal. Od těchto výtečníků a neobyčejných pracantů toho asi ministerstvo uvidí tuze málo.

Jsem poněkud uklidněna, že mi tedy učebnici přímo nezakázali, jak to udělali u dějepisu pro měšťanské školy. To vláčeli v novinách, že kniha je s okamžitou platností zakázána. Má učebnice bude běžet, krátce, dál, dokud vůbec budou antikvární exempláře a pokud někdo jiný knihu nenapíše. Doufám, že už další zběsilý útok na ni nebude.

20. listopadu 1948

Dnes ráno jsem si uvědomila, že je stále co dělat a že můj osud bude snesitelný, nebudou-li mne už víc pronásledovat. Řekla jsem si, že si dám tím víc práce s druhým vydáním *Logiky a lidí*. Také jsem vzpomínala na doby v r. 1938, kdy nás zabírali Němci, a jak jsem si tehdy uložila napsat denně na čisto dvě archové strany knihy, která pak vyšla pod názvem *Filosofie a přírodovědecké poznání*. Skutečně jsem byla hotova za 200 dní a to mi pomohlo překonat hrůzy z okupace.

Také jsem si vzpomněla, že jsem tehdy uvažovala, co bych dělala, kdyby mne vyhodili z ministerstva. Myslila jsem, že bych šla škrabat brambory nebo mýt nádoby. Ale nebylo toho třeba. S jakou radostí jsem v březnu 1939 přijala vyzvání, abych mluvila do rozhlasu!

A když jsem dnes ráno uvažovala, co bude se mnou dále, jestliže mi zabrání vydávat knihy – najednou telefon z Kompasů. Jak radostná zpráva! Tehdy říkali, že nemají papír a že kniha bude moci vyjít po osmi knihách, které mají pořadové číslo přede mnou. Má matka měla neotřesitelný optimismus a víru v hodnoty práce. Bohudík, osvědčuje se to i dnes.

Ke všemu mne vyzvali, abych ihned napsala syllabus pro druhé vydání *Logiky a lidí*. Chtěla jsem svého nynějšího rozpoložení užít na dokonalejší propracování, ale, jak to vypadá, budu musit zase pospíchat. Jaká pomoc, hlavně když mohu pracovat.

A také si říkám: O čem svědčí, že najednou tolik píš do deníku?!

25. listopadu 1948

Vzpomínám v těchto dnech na arcibiskupa Berana, který prý říká svým nejbližším: „Vydrží to ten, kdo má dobré nervy; a já je mám.“ Mám je však já sma? Obávám se, že jsem příliš narušena rozčilováním tolika let, že dlouho nevydržím. Zvláště by mne zlobilo, kdybych nesměla publikovat. Teď jsou obtíže s apírem, kterých se dá užít proti autorovi, kterého chtějí umlčet. Je možné, že nedovolí ani druhé vydání *Logiky a lidí*, které by mne pracovně drželo nad vodou. – Předvčerejškem jsme byla v Kompasů pro autorský honorář a autorské výtisky; bohužel necítím radosti, že mi vydali knihu přede všemi autory, protože spoléhají, že mé jméno prodá i toto druhé vydání. Nelze se divit, že jsem tak zakřiknutá. Je to snad už můj osud, že jsme byla vždy okřikována, neměla jsem opory ve vlastní matce, kdekdo jí byl lepší, než vlastní dcera. A to ve mně zůstalo. Matka byla antipedagogický člověk.

27. listopadu 1948

Předseda zkušební komise mi radí, abych se obrátila na národní umělkyni Tilschovou, že by mi mohla zařídit cestu k pres. šéfovi Stichovi. Zdá se mi to marné, ale udělám to; zatím jsem k ní na zítřek v neděli pozvána, abych jí to vysvětlila.

Život se mi zdá hrozně nesmyslný a snad že má pravdu náboženství, které říká, že život na světě je pokáním za dříve spáchané hříchy. Ale čím? A co je mi do nich?

6. prosince 1948

Nadílka k Mikuláši, ale velmi nevíтанá. Byla jsem na ministerstvu u pres. šéfa, který řekl, že proti mému znovujmenování do komise nemá námitek. Pak jsem šla do III. odboru, kde se jmenování provádí. Tam se sekční šéf choval ku podivu mužně, nicméně mne poslal k sekčnímu šéfu V. odboru. Je zjevné, že už úředníci v ministerstvu jsou cela pod vlivem politické strany, ale že silnější a povinnosti ke škole dbalí jedinci toho komandování mají dost. Šéf V. odboru je Valouch. Uvidím, jak se s ním svedu. Zdá se mi, že je jen politickým exponentem v úřadě.

Když jsem oběhla presidium a III. odbor, zavolal mne telefonicky předseda zkušební komise. Ukázal mi drzou výzvu, aby zkuš. komise zastavila přednášky z filosofie na fakultě (mé i Matouškovy) a zavedla politickou výchovu místo nich. Tady je hanebnost: vnuk paní Tilschové, národní umělkyně, na niž jsem se obrátila, mne poslal koledovat na ministerstvo, „že prý jen ti mohou něco dělat“, a po straně jako místopředseda akčního výboru poslal proti mně protest. Už nemohu národní umělkyni navštěvovat, to je zrada, za kterou sice nemůže – ale je to stále jedna rodina.

8. prosince 1948

Zdánlivě vše krásné i u Valoucha, ale akční výbor si vymůže, aby filosofie byla ze zkušebního řádu odstraněna. Ovšem to se týká i druhých examinátorů. Proti tak mocnému násilí se nic nezmůže. Nemám ani víry, že by mohla pomoci zahraniční pomoc. To znamená Němce zpět. A ti by nás úplně, i fysicky, zničili. Musím se smířit, jako mnoho z nás, s daným stavem věcí. Kdož ví, k čemu to nebude dobré (zatím se mi to zdá jen zlé).

Teď už vím, co to je být nesmyslně a nespravedlivě napadán na veřejnosti a nemoci se bránit. Věřu jsem ráda, že jsem tolik už napsala knih,

takže jsem hlavní řekla a teď bych se asi jen opakovala. Ale přec jen je z toho nejhorší, že asi nebudu smět veřejně psát. Musím i toto vydržet, když se nemohu ubránit.

16. prosince 1948

Nadílka k jmeninám: právě mi telefonoval přednosta III. odboru, že jsem jmenována znovu členkou zkušební komise. Ale tomu věru nerozumím. Tedy přec se ti páni přede mnou nepřetvařovali? A je to trvalé, nebo ještě bude mít poslední slovo akční výbor? Krátce mohla bych mít radost, že darebákům se proti mně nepodařilo vše zmoci, ale přec jen ještě nevěřím. Uvidíme. Ale i tak je to krásné, že jsem se v lidech nezmylila.

17. prosince 1948

Nakonec tomu zase nerozumím: původně měl zůstat Matoušek jako examinátor a já jsem měla být odstraněna. Dnes, když konečně jsem na vlastní uši slyšela číst předsedu zkušební komise ministerský výnos o nových examinátorech na příští tříletí, zdálo se mi, že jsem přeslechla jméno Matouškovo. Pak jsem se ptala sekretáře komise, a ten mi řekl, že opravdu Matoušek není jmenován. Když jsem se ptala, jak to vše vzniklo, řekl mi, že se za mne studenti vzali, ale za něho ne. Je pravda, že se za mne vzali, ale když jsem po prvé přišla k presidiálnímu šéfovi, zatím bez podpisů studentů, už věděl, že Matoušek je neoblíben, že nemůže zůstat examinátorem, ba že dokonce mu chtějí vzít i vedení ústavu. Prý přednáší, zkouší i řídí ústav špatně. Podobně když jsem přišla zase bez [...] k přednostovi III. odboru, říkal, že budu moci zůstat, ale že je třeba projednat věc s přednostou odboru vysokoškolského. Ten mi řekl, že myslí, že budu moci zůstat spíše než Matoušek, proti němuž jsou stížnosti. Je možné, že se Matouška z důvodů mně neznámých nějak chtějí zbavit a nastrčili to na ethický důvod, že se za mne studenti vzali. Jinak je to podivné, neboť Matoušek je komunistou, kdežto já jsem bezpartajní. Mně ani nenapadlo, že by ho odstranili a mne ponechali.

Ale radost z toho nemám pražádnou. To řešení se mi nelíbí, protože se v něm jevím jako kořistnice, ač za nic nemohu. Konečně je možné, že ho za krátký čas povolají. Ovšem je také možné, že si studenti stěžovali na jeho bláznivé zkoušení, které teď měli zažít v nucené míře. Dříve totiž bylo možno volit examinátora, ale od tohoto semestru si vynutil, pomluviv mne u komise, že mají posluchači u mně podivné výhody, abych podepsala, že se s ním budu o kolokvia dělit. Ale i tak se mi nelíbí, že jej takto potrestali.

1949

9. dubna 1949

Do komise jsem se sice vrátila, ale postupně odstraňují komunisté na fakultě filosofii, takže mohu zkoušet jen k 2. státní zkoušce. Za krátko budou tito kandidáti hotovi a nových nebude. To vše u nás vede Ruml, človíček bez státních zkoušek a doktorátu, odchovanec neblahého Kolmana i co do nevědomosti, i co do drzosti a hrubého chování.

Loni v srpnu jsem odevzdala Logiku s opravami, které chtěl Galla; ovšem Galla dal otisk Rumlovi, tedy jsem vyhovovala vlastně požadavkům nějakého nedochůdčete, který nic o logice jakživ nenapsal. Ale budiž; je věrný marxista,

je tedy třeba vyhovět, jinak by kniha neprošla. Ale i tak nepustil Ruml knihu. Ale dnes jsem dostala lekci. Se zcela nečekané strany. Po mnohaletém pobytu v Rusku, asi dvacetiletém, vrátil se do republiky Zdeněk Lahulek-Faltys¹⁸¹. Hned tu vydal Dialektickou psychologii, dal mi ji poslat, abych napsala referát. Napsala jsem jej, byl uveřejněn v Lidových novinách, ovšem zkráceně, jak nový redaktor Erich A. Saudek má pokyn. Kritika byla vypuštěna; šlo o „dialektickou“ psychologii, tedy se nesmělo nic proti ní říci. Zajímavé jest, že v Nové myslí, vysloveně komunistickém časopise, směl ji zřezat Tardy. Patrně jsou Lidovky církevnější než církev sama.

A tento Lahulek mi teď, tj. asi po roce, telefonuje, že tu byl Petr Vyšinskij, vedoucí logik Akademie společenských nauk (což sice vím, ale nešla jsem na jeho přednášky), že mu dal slovenský překlad mé učebnice filosofie z r. 1936, upozorniv ho, že je možná v duchu tehdejší doby, tj. liberalistiky. Vyšinskij prý řekl, že se mu knížka líbí. A tak Lahulek chtěl, abych mu dala jiný exemplář. Nabídla jsem mu knihu z r. 1947, tedy zase v duchu předúnorovém. Protože se však Vyšinskij zajímal hlavně o logickou část, postěžovala jsem si Lahuleovi, že mám daleko lepší, modernější a systematickou logiku, ale že mi ji Ruml nechce pustit.

Lahulek mi slíbil, že pošle obtah Vyšinskému a až ten podá posudek, ovšem musí být případný, že by se komunistická strana neodvážila nic namítat proti jejímu vydání.

Obtah jsem poslala i s opravami, nařízenými Rumlem, a dnes mi Lahulek dal právě zmíněnou lekci: že jsem přílišně ustupovala, že sám Lenin je proti přílišné pohyblivosti základních pojmů, které mají být aristotelsky přísné. A že v Rusku není žádná logika (proto ta ubohá Kolmanova, odvar Logiky Františka Krejčího z r. 1897 nebo 1896? dostala Stalinovu cenu!), že nemají ani středoškolských profesorů, jichž potřebují pro logiku 40 000 – 50 000. Není-li profesorů, nemůže se na desettitisících gymnasiích učit logice, a tam, kde se učí, nemají knih.

Vidím i zde vadu naší povahy, kterou mám také: přílišnou ústupnost. Kdybychom nebyli tak ústupní, nemusili bychom být dnes v takovém područím politickém, hospodářském i duchovním, v jakém jsme. Jsme lokajíkové, jak nám to kdysi vytkl hrabě Sternberg. Myslíme si, že ústupnost nejlépe svědčí malému národu.

A tak mi Lahulek navrhuje, abych Aristotela ponechala, jak byl, a že po úpravě knihu pošle Vyšinskému. Takto ji poslat nemůže.

Nevím, co z toho všeho vyjde, ale zkusím to. Věcně je kniha pěkná a potřebujeme ji; rozhodly jen důvody, které tkvějí ve fouňovství náhlého povýšence Rumla.

9. května 1949

Má situace, jako tolika jiných lidí-nekomunistů, se zase zhoršila. Nechtějí filosofii na fakultě vůbec, přirozeně že nikoli i ve zkušebním řádu. Tentokrát je má posice o to horší, že už nechodí posluchači, kteří by se zamne vzali. Je to ostuda pro naše přírodovědce, že nemají nejmenšího zájmu o širší vzdělání, dělají jen vše nejnnutnější.

Sice se i tentokrát budu bránit tím, že odkáži na Petra Vyšinovského, jak zdůrazňuje nutnost logiky – ohlásila jsem na příští celý rok přednášky z logiky.

Nesnáz je i v tom, že jsou komunisté zjevně neklidní a vypadá to, že nevěří v stálost režimu; tím hůře řádí. Paulová je jediná profesorka dějin

východní Evropy, nemohou ji tedy vyhodit; ale aspoň jí vzali asistenta a ve věstníku ministerstva školství oznámili, že přestává být profesorkou a členem zkušební komise na olomoucké universitě. Ona na to odpovídá tím, že žádá o snížení učební povinnosti.

Tento deník ukazuje spíše optimistickou stránku mé osoby; ale opravdu je život hodně svízelný, když dnes už – jako mnoho jiných – nemohu psát, publikovat a zdá se, že mi zabrání i zkoušet, tj. že má námaha tehdy v listopadu a prosinci 1948 byla marná. Dnes už to nesu téměř klidně. Je totiž postižena velká většina národa, a sami utlačovatelé – snad ze špatného svědomí – ukazují znaky strachu. Jak se asi situace vyjasní? Jistě se vyjasní – ale kdy? Toto surové násilí, bezhlavá zlovolnost, nikdy v dějinách netrvala dlouho. Ovšem přec jen tak dlouho, že bylo mnoho nevinných obětí.

12. srpna 1949

Čtu Cooleyovu *Introductory Sociology*¹⁸² a uvědomuji si velmi tísnivě, že člověk je tvor společenský a že bez společnosti zahyne i duševně. Jenže co dělat, jestliže společnost nás tolik zahrnala do samoty? Nemohu se přizpůsobit vlastně trvalé revoluci, v níž žijeme. Ty křiky o procentech výkonnosti se mi zdají dětinské, pro společnost na nižším stupni vývoje. Je přec samozřejmé, že cenný člověk pracuje, co může. Ale neřve o tom v rádiu i novinách celý den do světa. Ostatně to vypadá, jako ohlušování ze strachu. Je přísloví, že ten, kdo má strach, si v lese píská.

Protože mi není známo, zda, i když mě nechají přednášet, budu mít posluchače, nechystám si přednášku. Totiž mám dokonale připravenou pro zimní semestr elementární logiku, která na zvlášť nevzdělance, který o tom rozhoduje, nesmí vyjít, ač byla již zcela vytištěna, i s rejstříkem. Nejsem sama, ba naopak je nás velmi mnoho, kteří jsme takto postiženi. Hendrichovi nesmí vyjít Komenský, pár stránek, které si sami v Orbisu objednali, a zastavili mu tisk nekrologu o umučeném, jinak bezvýznamném pedagogu Uhrovi, který si objednala dokonce Akademie věd a umění.

Abych užitečně pracovala, řekla jsem si, že budu pečlivě číst anglicky, ani jednu větu že nenechám bez přesného překladu. Jsem sice na řeči nenadaná a ke všemu jsem na ně nikdy neměla pokdy, tedy jsem už na vše trochu stařecky nechápavá a bezpamětná – ale udělám vše, co budu moci. Konečně se teprve od 1945 učím ruštině a přec jen jsem se něčemu naučila.

Napadlo mne zkusit, zda by mi vydali tu Logiku na Slovensku. Včera jsem napsala Štávovi do Bratislavy. Uvidíme. Zajímavé je, že Slováci nejsou tak ve vleku marxismu a všeho, co s tím souvisí, jako my, a že vůbnec ve státě je nápadná dvojí kolej. Jak by to dopadlo při nárazu na stát, lze si domyslit.

25. srpna 1949

Když teď – po prvé v životě – mám čas zabývat se jazykovou stránkou, řekla jsem si, že budu číst (zatím) Cooleyovu Sociologii tak, abych rozuměla přesně každé větě. Jsem člověk nenadaný na řeči, ač česky prý píše velmi dobře; a teď, kdy je mi 57 let a vždy jsem musila vzít překlad jen povrchně – přec jen vidím, že i ten starý mozek se přec jen dá ještě něčemu naučit. Čtu čím dále, tím zběžněji, ale vždy dobře rozumím. Mám z toho radost. Jako vždy z každé práce. To je vlastně jediné trvalé potěšení. Cíl radosti z práce je trvalý, přestože stále pracuji, i když dnešní režim mi znemožňuje cokoli uveřejňovat.

18. září 1949

Jak dlouho asi vydržím v duševním zdraví tento útlak, který mi znemožňuje pracovat pro veřejnost? Vidím, jak je vše doktrinářské, nepřipouští nic než orthodoxní učení. Ale přitom je toto učení pružné tak, že zítra je nepravdivým to, co včera bylo pravdou pravdoucí. My, kteří nejsme uznáni za orthodoxní, se v tom nevyznáme. Jsme prosyceni nedůvěrou, nejistotou, strachem, a to obě strany: utlačovaná i utlačující. Ptám se, když sleduji podobné zjevy v historii: je toto nějaký pokrok? Má se lidstvo lépe než předtím? Rozhodně nikoli. Neboť se zničí a rozkrade spousta hodnot a po dlouhé době se začne z trosek něco nového vyrábět. Včerejší zkušenost: v novinách se chvástají, jak ze „zabrané“ vily udělali domov pionýrů s mramorovými schody a dvaceti místnostmi, zařízeními s parketami a náradím k studiu těchto dětí. A majitelka hostince Na dívčím skoku, na samém konci el. dráhy č. 11 v Praze, nemá zařízení ani elektřinu, svítí petrolejem a vaří na plotně, vytápěné uhlím. Rádio poslouchá na baterii... A dnes, kdy se chvějeme při zazvonění, že nás jdou vyházet z bytu, poznáváme, jak bídě se bydlí. Ovšemže se bytová krize řeší tím, že se majitelům bytů pěkných byty vezmou a vymění se s těmi, kteří si kdysi nedovedli najmout lepší byt.

5. října 1949

Kdyby všechno násilí a konečně i dobrovolné oběti byly co platny a přinesly ráj na zemi, všechno bych byla ochotna uznat. Ale cítím, když čtu historii, že nic takového není možno. Poslední ránu mi dala kniha Aldouse Huxleye, ovšemže pesimistická – nebo je realistická? Jedná o „šedé eminenci“, zahraničním ministru za dob Richelieuových. A tu vidím, jak i v těchto dobách člověk světeckých ctností, mystik, který žije co nejdříkavějším životem, má na mysli jen Boha – dělá ve skutečnosti jen zlo, tj. škodí těm, kteří se nemohou bránit. Je mu zcela lhostejno, že v Německu už jsou lidé kanibaly z krajní bídy, a prodlužuje válku dál, jen aby jeho stát, resp. Bourboni, byli v Evropě na prvním místě. A válka se prodlužuje na plných třicet let, kdy německo přišlo o třetinu, Čechy o dvě třetiny obyvatel, a to nejvýše zubožených.

Huxley právem upozorňuje, že i zařízení zdánlivě sloužící lidu, jako je povinná docházka do školy nebo soustředění výrobních statků v rukách a pod dozorem nikoli jednotlivců, kteří v kapitalismu jich zneužívají jen k svému dobru, mohou vést, a skutečně vedou jen k zlému. Vyučování se zvrhá v používání školy k propagandě, k učení lži, a nástroje výrobní vedou k zotročení člověka horšímu, než u jednotlivých pánů: kdežto dříve propuštěný dělník mohl jít do jiného podniku, teď je pracovní úřad a člověk je jen jednou zapsán v jeho kartotéce. To znamená, že se nemá kam utéci, zacházejí s ním jako s číslem.

Jsem z této nesvobody, která se dotýká i mne, neboť nemám, kam bych psala, když vše je v jediných rukou, velmi smutna. I fyzicky tím trpím nedostatkem chuti k jídlu, a to je znakem úpadku sil. Nutím se, ale dost chabě, jíst, protože vlastně nemám *raison d'être*.

6. října 1949

Konečně mě napadlo, že napsat marxistickou logiku vyžaduje naučit se marxisticky myslet. Ale, ku podivu ani ti, kteří z vysoka poučují, ba vyučují druhé v marxistickém myšlení, marxisticky nedovedou myslet. Dělalí to tak, že [...] nadhodí nějakou frázi z marxismu a ostatek nadávají druhým, aby je umlčeli. Tomu se říká kritika.

27. listopadu 1949

Za doby německé okupace (1941) vyšla knížka Vladimíra Vondráčka *Čtení o zdraví a nemocech*, kde napsal, že se revoluce provádějí psychopaty za účinné pomoci jiných, svedených psychopathů.

Dnes čtu článek Jaroslava Stuchlíka *Válka a duševní zdraví* ze Zdravotnické revue, roč. XXI, v níž píše: „Neblahé průvodní zjevy každé revoluce jest nutno připsat jen psychopathickým individuím, která – podle stupně inteligence – dovedou ošidit i ostřílené politiky a zkušené muže společnosti a pod heslem „nápravy“, „odstranění škod a nespravedlností“, „potrestání“ pomlouvat, vydírat, krást a loupit.

Ujasnila jsem si, že to je vlastní důvod, proč se nemohu sžít s revolučním hnutím. Vždy jsem měla odpor proti vykořisťování druhého, proti využitkování situace. – Že by revoluce nakonec přinesly těm, kdož v ně snad dokonce i věří upřímně, konečný pokrok, zlepšení, nelze ani věřit, neboť za řadu – a to ne dlouhou – po revolucích všech, které kdy byly, nastala reakce daleko horší, než byl stav před revolucí.

28. prosince 1949

Dnes mi odňali telefonní aparát, který prý nutně potřebují z hospodářských důvodů; ovšem poděkli se, že jej dávají komunistickému předáku. Historie se táhla dlouho, dvakrát jsem žádala, resp. odvolala jsem se, ale nebylo nic platno. Věřu jsem jeho ztrátu odstonala obvyklou horečkou s následnou chřipkou. A až když je aparát nenávratně pryč, řekla jsem si, že i tuto ztrátu musím nést důstojně. Je revoluce. Nehodím se do této doby. Mám zavilé přání: co nejdříve umřít. Ale abych při nemoci nebyla nikomu na obtíž. Tedy: prosím o rychlou smrt.

1950

18. února 1950

Ale nemoc se protáhla; všechny příznaky silně podrážděné štítné žlázy, až mne ošetřující lékař poslal k obvodnímu lékaři (internista + neurolog). Po běžném vyšetření napsal posudek, který, myslím, je správný a vystihuje mou konstituci: „Celková asthenie. Neurovegetativní dystonie.“ Teď jde o to, abych přibrála na váze. Včera jsem si říkala, že to nepůjde, protože jsem ztratila *raison d'être*. Ale ráno jsem už klidnější a odevzdávám se do vůle Boží. Budu žít tak dlouho, dokud mi nevyprší lhůta. Ale tento život, kde mi poměry nedovolují pracovat, je pro mne neradostný. Jen se učit, jako to teď jedině mohu, je jen hromadění vědomostí. Ale vědomosti se musí zpracovat v nový tvar a dát je veřejnosti, – to dnes je pro nás nemožné.

19. února 1950

Koncem r. 1950 bylo Forstroví (J. B.) 90 let. Připomíná se jeho čestná promoce 27. listopadu 1929, kdy řekl: „Znám dobře pravdivost slov apoštolských, že 'v Hospodinu všechna dostatečnost naše', uvědomuji si, že, je-li co přístupnějšího v mém životě, je to jen vůle sloužit ideálu, a vytrvat, s kterou jsem plnil úlohu sekretáře, zapisuje, co dával život, ale diktovala moc vyšší. Vykupoval jsem čas prací. A tak mi nezbyvá než ještě vyznat, že nemám zásluh, a vzdát čest a

díkůčinění Tomu, jehož jsem byl nehodným nástrojem, pravému tvůrci, Creatasi sancti, Duchu svatému.“

9. března 1950

Kolísám mezi odevzdaností do osudu a mezi nechutí žít v době, která mi nepřijme jakoukoli práci. Posluchači nechodí na přednášky, které byly označeny za nepovinné. A tak se marně namáhám vymýšlet názvy přednášek, které by zaujaly zájemce. Sice zatím stále někdo přijde, ale to jsou lidé starší a neschopní pochopit, co jim říkám. A i ty to omrzí. A za dva roky mi mohou podle zákona vzít docenturu. Beztak už se mě ptali, kolik mám posluchačů. Nemohu za to, že je jich tak málo; přesný počet neznám, ale sotva jich bude pět. Ale ti nechodí.

Čtu teď Ključevského *Dějiny Ruska*¹⁸³ a vidím, jak se již po několikáté ukazují reformy v podobné formě jako nyní. Po nich následuje reakce. Ale i reformy činí z lidí téměř otroky státní raisony. – Možná, že je u nás situace podobná jako byla v létech 1860 za Bachova absolutismu. Historik Pekař našel v ní to dobré, že jsme se musili obrátit sami do sebe, kdežto předtím jsme napodobili, „doháněli“ Evropu. Bohužel jsme tu uzavřeni již od r. 1938 a kulturní antarkie je nezdravý stav. – Také jsem teď přečtla Jörgensenovu Svatou Kateřinu Sienskou¹⁸⁴. Nerada čtu o světcích v středověku. Byli to vesměs neurotici, hysterikové, obsedanti a bůhvíco ještě. Ale nemohu nevidět, že čistě lékařský posudek nestačí k tomu, aby plně vystihl jejich nesporný význam pro dějiny církve i dějiny politické a sociální. Je tu ještě něco iracionálního, co z neurotiků dělá velké lidi, hýbající dějinami.

K tomu malá podobnost: U Kateřiny se přičítalo zázraku, že chléb neubýval, ač z něho jedlo několik lidí a bylo ho málo. To bych také byla zázračná. Neboť jsem si všimla, jak neuvěřitelně pomalu ubývá mých válečných zásob, jak se kazí spíž, než jich mohu upotřebit; a když jsem se učila vařit v kursu pro učitelky odb. škol, tedy mezi samými vzdělanými ženami, tu mně vždy vyšlo víc potravin než druhým; má bramborová kaše se kupila do mnohem větší výše než druhým, ač jsme měly všechny stejný původní příděl. – Prof. Dittrich mi nedávno psal, že jeho žena ovládá schopnost šetřit materiálem. To je onen klíč, myslím. Huxley prý píše, že za kapitalismu budou takoví lidé postřílení. Zatím mi vzali telefon s odůvodněním, že podle nepatrného počtu hovorů soudě jej nepotřebuji. Tím je vinna má šetrnost.

Dne 21. června 1950

Sotva lépe je vyjádřen požadavek pracovní morálky, než stanoví německý filosof techniky Hardensett: „Odpovědnost, vědomí povinnosti, spolehlivost, svědomí, úcta k lidské důstojnosti i nejméně významného pracovníka, pořádek, naprosto žádný ohled na subjektivní sklony, pokora a úcta k lidem a lidské práci i k darům přírody, sebekázeň, sebevýchova, kamarádství, nepodplatitelnost, schopnost radosti, oddanosti a nadšení a vzbuzení jich u spolupracovníků, lidskost.“

Dne 27. června 1950

Čtu teď o alexandrijské vědě. Farrington vytýká Římanům, že byli jejími špatnými žáky, a tak že teprve v 17. stol. evropská věda navázala na alexandrijskou. Jsou tím vinni jen Římané? Nebyli návodem vědců – věda je pro ně příliš theoretická; ale mnoho zničilo stěhování národů, totiž to zničilo

vazby mezi vědeckými pokoleními. A přišlo křesťanství se svým zahleděním do zaslavění – to teprve nepřálo vědě. Jedno k druhému zarazilo vědecký rozkvět. Zdá se mi, že dnes doba, slibující bratrství všem se sociální spravedlností, je nesmírně podobná době tehdejší. Možná, že vše nakonec zničí vodíková puma.

Dne 1. července 1950

Velmi trpím s očima. Nejsou skla. Ta, co mám, jsou vypůjčená před třemi roky a už mi nestačí. Ke všemu pronásledování ještě toto!

Čirou náhodou má dobrodinka, která se kdysi zřekla skel po bombardování, má po zemřelém bratru brýle. Dnes mi je přinesla. Nejlepší jakost – a vyhovují! Jsem vším tak sklíčena, utloukána – to je zas po neví jak dlouhé době jasný paprsek. Znovu jsem si uvědomila, že měla pravdu má matka, že „u Dratvů se vždycky něco najde“. Už jsem zoufala, že se nenajde nic. Ale aspoň se našly, a hned dvoje, brýle; z všech jedny mohu nosit hned, druhé až po čase, až se mi zrak zhorší. Bohužel jsou stejné!

Zlatá paní ředitelka Anna Čermáková!

10. září 1950

Dnes jsem byla s exkurzí v Al-tenai, nesprávně nazývané Alte-neu (staronová místo Al-tenai = prozatímní) synagoze. V r. 1380 tam byl pogrom, při němž krev židů potřísnila stěny. Dodnes nejsou opraveny. Něco takového se přičítá mé povaze. Nemá smyslu bičovat po tolik staletí v sobě nenávist k těm, kteří v r. 1380 se dali strhnout nenávistí. Kdož ví, zda neměli, proč; židé bývali nemilosrdnými lichváři. A tak hrůzně zašlé stěny připomínají jen jednu stránku dramatu, tj. ukrutnost křesťanů. Opravdu je nutno uvažovat vše dialekticky, tj. ve vzájemné souvislosti. Anebo podle starořímského: „Audiatur et alteva pars.“

13. září 1950

Když jsem chodívala do gymnasia jako profesorka, tu jsem mívala stísněné vědomí, lze říci, strach. Myslívala jsem: zda se toho někdy zbavím? Když jsem po deseti letech přišla na ministerstvo, kde se se mnou přímo mazlili, i tu jsem se nezbavila tísně, když jsem ráno šla do úřadu.

Dnes, kdy jsem už na pensi, mám stále jakýsi strach. Je to asi z nervosity, která zveličuje každý podnět. Má matka byla nesnesitelně neklidná, byť pracovitá přímo příkladně. Ale také věčně nespokojená. Myslívala jsem si, že nebude mít klidu ani po smrti. Dnes si říkám, že by bylo pro mne nejlépe umřít. Přitom doufám, že bych po smrti nic nevěděla. Ani nechci věřit na nesmrtnost duše. To je obtížné pro nervosní lidi.

Strach se týká hlavně toho, že se obávám, že nepracuji dost svědomitě a intenzivně, že si nezasluhuji ani pense, ani bytu. Když se mi něco nemilého stane, dávám vždycky vinu sobě a teprve po dlouhém uvažování přijdu na to, že jsem tak tuze nebyla vinna. Obdivuji se lidem svědomitým, ale je jich málo.

28. září 1950

Dnes jsem šla – po velikých duševních strádáních – zeptat se na děkanství, zda smím přednášet. Dověděla jsem se, že teprve teď posílali postiženým dopisy, že nesmějí přednášet. Na filosofické fakultě jsou to: Král, Patočka (filosofie), Chaloupecký (české dějiny), Václav Černý (dějiny české literatury), Vacková (klasická archeologie) a Vočadlo (anglistika).

V seznamu jsem, to znamená, že – snad – je byt na tento rok zachráněn. Jakmile by totiž bytový úřad se dozvěděl, že nesmím přednášet, neptal by se, zda zůstávám vědeckým pracovníkem (a tím zůstávám), a mocí zákona by mi sebral pokoj s kuchyní – a vař si, koupej se atd., pracuj v klidu – jak chceš. Podle zpráv o takových záborech bytu jsou s tím jen hrozné svízele.

4. listopadu 1950

Ke své hrůze jsem se dověděla, že vyloučených na filosofické fakultě je dvanáct (kromě Chaloupeckého, kterého vzali na milost). Na přírodovědecké náhle odvolali veškerou vyučovací činnost Matouškovi. Není ovšem důvodu, abych to prohlašovala za trest ro to, jak mě odstrčil. Už loni, jak se také dovídám, mu vzali Vesmír, který mu vynášel slávu i značné peníze.

Komise, která reviduje byty na Vinohradech, přišla ke mně až po plných šesti týdnech své činnosti, k m nemalé nervové rozčilenosti. A tak zase, teď už po druhé v tomto roce (a zároveň po druhé v celém mém životě) vypukla u mne tachykardie. To je z věčného neklidu. Ale byt mi nechali. Zatím – a na jak dlouho? Ale chystaný bytový zákon prý se zas chová milostivě k vědeckým pracovníkům.

Dne 8. listopadu 1950

„Většina lidí, mužů i žen, je neschopna jiného úsilí než toho, které je výslovně nutné jako reakce na vnější potřebu. Tím se stávají osamělejšími a jsou jako monumentalizovaní v naší zkušenosti ti nečetní lidé, které jsme poznali jako schopné spontánního a nadbytečného úsilí. Jsou to lidé vybraní, vznešení, jediní aktivní a ne jen reaktivní, pro něž žít je věčným napětím, neustávajícím tužením se. Tužení = askese. Jsou to asketi.“ (Ortega y Gasset, *Vzpouřa davů*, 58.)

Dne 20. prosince 1950

Milé překvapení a za dnešních poměrů neuvěřitelné: byla jsem jmenována (sice jen externím) členem Masarykovy akademie práce. Aspoň mám zase trochu povinností, které by mě jindy zatěžovaly tak, že bych se byla takovému členství bránila. Také s radostí pracuji v univerzitní knihovně, kde jsem jindy nebyla celá léta.

1951

Dne 28. srpna 1951

Včera, 27. srpna 1951, mě najednou napadlo a drží mě i dnes myšlenka, že budu pracovat v <elementární> matematické logice. Když jsem byla na universitě, byla válka, a jediné matematika měla dost knih, i zabývala jsem se matematikou. Po převratu jsem se nedostala do psychotechnického ústavu, i začala jsem se zabývat tím, k čemu stačila pouhá literatura: filosofií přírodních věd. Za Protektorátu jsem neměla zádných možností než jít do sebe: vznikly subjektivní knížky. A nyní se chci vrátit k logice, na které jsem pracovala už v r. 1921; ani nevím, proč jsem toho tehdy nechala.

Vydržím nyní? Doba je k tomu.

Dne 20. září 1951

Včera byl u mne cizí posluchač zeptat se, z čeho má studovat noetiku a logiku. Mezi řečí jsem se dověděla, že mě škrtili v seznamu přednášek. Nic mi neřekli, v květnu mi přihlášku přijali. Protože jsem zažila tolik příkoří – a jiní snad ještě větší – nebolí mě to. Ani ještě dnes se nermoutím. Beztak kdo ví, co nás čeká, ať přisluhující či ne. Ale bude to jednou, v historii, smutné účtování!

Dne 20. října 1951

Zažila jsem zase rozčilování. Ze seznamu mě neškrtili, ale ukvapeně jej vytiskli bez nepovinných přednášek. To však povzbudilo komunistické vedení, aby šli na děkanství žádat, aby mé přednášky zakázalo. Děkanství se odvolalo na ministerstvo školství, věd a umění, které mou přednášku dovolilo, a přednášku odmítlo zakázat. Komunisté se rozhodli, že mě v tisku znemožní jako reakcionářku. Ne že bych prý přímo psala proti marxismu, ale že jej vykládám jako jeden z možných filosofických směrů. Akce už začala v 27. čísle Tvorby, kde se do mne dal Holubec. Chce si zasloužit výhody. Dosud jsem to číslo nedostala do ruky. – Je-li pravda, co jsem se důvěrně dověděla, podá KSČ důkazy mé objektivnosti, což je západnické, a tudíž naprostého nedostatku stranickosti ve filosofii. Ač jsem ohlásila jen moderní logiku, není to nic platné, prý i ta se dá vykládat jednostranně idealisticky(!).

Krásně, klidně – jsem proti loňsku v dobrém zdravotním stavu – jsem se v duchu rozloučila s fakultou, která mi byla nikoli alma mater, nýbrž macecha zlá, a kterou přesto nadevše miluji. Obešlo se to bez střetů.

Jenže zakrátko přišel jiný posluchač a řekl, že se teď zkoumají mé spisy a že budu přednášet nejdéle měsíc; v případě, že nebudou hotovi, že má věc přijde před katedru marxismu-leninismu nejpozději do prosince, kdy budu skoro jako obžalována předvolána a (předem) odsouzena. To mě rozčililo. Ke všemu jsem dostala úřední výzvu z děkanství, abych podala podrobný syllabus své přednášky, aby mohla být podrobena revisi. Nelekám se té revise, ale zachvěla jsem se, že snad už mi posílají oznámení o vyhazovu. – Pak jsem ještě několik dní žila v napětí, zda mi přijdou posluchači; ten loňský – jediný – musil se zavázat, že si mě nedá zapsat. Loni mi to slíbil!

K nečekané mé radosti přišlo snad napoprvé devět! posluchačů, a jejich počet při třetí přednášce už stoupl na jedenáct, dokonce je mezi nimi posluchač filosofické fakulty. Takový zájem o logiku jsem jakživa neviděla, a proto také jsem takovou účast nečekala.

Jak bych byla šťastna, kdybych mohla přednášet tolika interesovaným lidem, matematicky školeným! Teď mě to bude trápit, až mě vyženou, že tu zájem o mé přednášky jest, ale že přednášet nesmím.

3. listopadu 1951

Zájem ještě stoupl; přišli lidé i z filosofické fakulty, a protože se jim doba nehodila, přednáším pro ně zvláště. Je jich málo, pět; ale v celém 3. ročníku filosofie je jen šest posluchačů filosofie, a ten šestý je vyslovený komunist. Zdá se, že zájem je způsoben znechucením, které vyvolávají povinné přednášky.

Vím, že se na fakultě neudrším, protože je proti mně Zich, nedochůdce, které byvši odmítnuto s habilitací u nás, pokusilo se o to s úspěchem na filosofické fakultě. Při tamní orientovanosti studentů ve filosofii se tam stal nemožným, a tak od letoška je katedrovým profesorem marxismu-leninismu u nás (s platem, prý, 30 000 Kčs měsíčně; já pobírám 3392,60 Kčs) a přednáší o

dialektickém materialismu v přírodních vědách, povinně na obou fakultách. Posluchači nevědí, co bude říkat dál, když už teď tápe, co říkat.

Tak, jak to mám teď, se mi to líbí. Na přednášky chodí jen zájemci-matematikové a filosofové z povolání a často mě uvádějí do úzkých svými dotazy. Jsem pak nucena se tím zabývat. Jak je to pro mne dobré! Je to nucená specialisace. Vidím, jak bych byla šťastna v takové odborné práci. Nebyla jsem šťastna, když jsem musila připravovat povinné přednášky pro všechny, a to jsem slevovala, abych jim je učinila přístupnými. Hned, jak začal zájem o mou přednášku, ztratila jsem sama zájem o všechno možné, a věnuji se jen logice.

1952

2. listopadu 1952

Jak vidím, ani jsem sem nenapsala o své prověrce na fakultě, která byla 12. března 1952. Trvala čtyři hodiny a dopadla – nevím, zda bohudík či bohužel – pro mne tak, že jsem zcela ovládla situaci a místo obrany jsem útočila na své žalobce. A tak zase smím přednášet. Ohlásila jsem dvě přednášky o logice a na každou mám dva posluchače. V přednášce o matematické logice jsem chtěla po celý rok (1 hod. týdně) jednat o deduktivních systémech logiky a už jsem měla celou přednášku přichystánu. Ale milý posluchač se mě zeptal na literaturu k Booleově logice. Nic o ní nevím, nestarala jsem se o ni, protože Boole napsal svou poslední knihu r. 1857. Ale slíbila jsem mu, že o ní krátce pojednám, asi tak ve dvou dvouhodinách. Když jsem přišla domů, začala jsem shánět, co by se hodilo k této malé přednášce. K svému velikému úžasu jsem přišla na to, že Booleova logika je ještě dnes základem matematické logiky a že má spoustu aplikací v logice, matematice, theoretické fyzice a elektrotechnice. – Nedovedu vyložit radost a horlivost, s jakou jsem se dala do studia dosud mi neznámé látky. Je vidět, že vycvičený mozek dovede zvládnout i ve stáří nové pojmy. Ovšem jsem si vědoma, že pracovat v matematické logice, to jest tvořivě pracovat, už nemohu, protože k tomu bych musila věc znát déle, hlouběji. Dnes zatím už vidím řadu drobných nedopatření v knihách, které studuji.

1953

Dne 8. února 1953

Asi před týdnem mě napadlo několik temat, blízkých mé nynější práci v logice. Jsou to: pojem formy a struktury, přehled západních teorií o čase, úvaha o proměnnosti přírodních zákonů, a pojem typu v logice, <i>jinde</i> statistice i *jinde*. – To vše mě napadlo, sotva jsem se dověděla, že nově zřízená Čs. akademie věd bude vydávat filosofický časopis Čs. filosofie. Možná, že jsem bláhová, když se tím těším – možná, že ode mne nic nevezmou. Ale vidím, že opravdu u mne záleželo jen na možnosti někde publikovat, aby se u mne objevily náměty. Ty náměty, jak vidno, jednají o absolutních pojmech, a mají výhodu, že budou mít málo prmenů, víc musím vymýšlet sama.

Dne 11. srpna 1953

Dělám excerpta pro chystaný rusko-český slovníček filosofických pojmů a mimoděk jsem si uvědomila, jak blízká jsem stoikům. Stoická je má víra

v rovnost lidí před mravním zákonem. Ctnost sama o sobě stačí pro šťastný život. Odměnou z ctnost je sama ctnost. Nikoli věci znepokojují lidi, nýbrž jejich mínění o věcech. Ve smrti např. není nic strašného,... strašné je mínění, protože představuje smrt jako strašnou. Ve zmatku a víru věcí najít pevný bod – vítězný rozum. Podřízení se osudu, pokorné a zároveň nikoli nemužné, spojuje se s hrdým přesvědčením, že člověk je důstojným společníkem na „hostině bohů“.

Nad přílivem a odlivem vášní musí vždy stát rozum. Ten je může odstranit jako mylné výroky, vrhnuv na ně světlo pravdy.

Ideální člověk stoy – ztělesněný rozum – je v podstatě zobrazen negativními rysy: „snášej vše a zdržuj se“. „Ideální mudrc“, v němž se soustředily všechny naděje stoy, je ztělesněním silného, ale zároveň bezmocného protestu nižších vrstev tehdejší společnosti. Ten, kdo dosáhl výšek stoické morálky, dosahuje ve vědomí nejvyšší svobody. <Epikuros>Zenon¹⁸⁵ říká: „Mudrc se účastní státních věcí, jestliže mu něco nezabrání.“ [Proti tomu Epikuros¹⁸⁶: „Mudrc se neúčastní státních věcí, jestliže jej k tomu něco nepřinutí.“]

Hesovický motiv pohrdání utrpením, nebezpečím a smrtí zní jasně ve filosofii stoy.

Žít shodně s přírodou, tj. postupovat vždy rozumně.

Nejdůležitější je, aby (člověk) pokorně očekával smrt jako prostý rozklad těch prvků, z nichž se skládá (Marcus Aurelius II, 17).

Stoická ethika je na rozdíl od epikurejské, která zdůrazňovala jako první princip slasti, je ethikou povinnosti; vyjádřeno v antických termínech – je to morálka „ctnosti“.

Marc. píše: „Dovedli ... říci, že $\omega\pi\alpha$, mužná krása (krása mužnosti? – to myslím zase já), je nejvyšší, co má představovat individuum.“ Seneca v *Listech Lucilioví*, 20, 2 dává filosofii tento úkol: „Filosofie učí jednat, a ne uvažovat. Žádá, aby každý žil podle jejích zákonů, aby se život nerozcházel se slovy; nesnáší pestrost a různost v jednání.“ „Filosofie není lstivý výmysl pro dav, vytvořený pro podívanou; není ve slovech, ale v činech. Její význam netkví v tom, aby pomohla příjemně strávit den nebo ubít nudu ve volné chvíli. Filosofii vytváří a formuje odveta, pořádá život, řídí činy a ukazuje, co se má a co nemá dělat; sedí u kormidla a vede loď nebezpečím vln. Bez ní nemůže být nikdo klidný. Stále se děje množství událostí; potřebují radu, o kterou je nutno žádat filosofii.“ (Tamtéž, 16, 3.)

1955

17. ledna 1955

Russell, *Manželství a mravnost*, 2. vyd. českého překladu, str. 156. „Jsou tři hlavní motivy (vedle pudu sebezáchovy): moc, pohlaví a rodičovství – lidského jednání. Láska k moci se vyvíjí první a poslední zaniká. ... Ješitnost z člověka dělá společenskou bytost a dodává mu ctnosti, nutné pro život mezi lidmi. ... Moc má s pohlavím velmi málo co činit, a láska k moci, při nejmenším stejně jako ješitnost, vede dítě k tomu, aby pracovalo na svých úlohách a rozvíjelo své svaly.

Já: Zvídavost a touha po vědění by se měly považovat za část lásky k moci. Je-li vědění mocí, pak láska k vědění je láskou k moci. Věda tedy,

kromě některých odvětví biologie a fyziologie, se musí považovat za obor, ležící zcela mimo dosah sexuálních citů.

1958

13. září 1958

Za doby karantény, která trvala od února 1948, nechtělo se mi sem psát. Pokoušela jsem se mnohokrát napsat něco do Filosofického časopisu, do Sovětské vědy – Filosofie do Rozhledů matematicko-přírodovědeckých a do Říše hvězd, ale nevzali mi – až na kratičký referát o bratřích Božcích do Sborníku pro dějiny přírodních věd a techniky – nic. Dokonce ani články k 75. narozeninám astronoma Dittricha. Postupně jsem došla k poznání, že se do této doby nehodím, že se nedovedu přizpůsobit a vyhovět dnešním požadavkům. <Dokonce> Také se mi stalo, že mi vedoucí redaktor Sborníku pro dějiny přírodních věd a techniky slíbil, že mi vezme referát o knize Bernalově, ale když jsem jej poslala, vrátil mi jej bez poznámky. Referát jsem odložila do makuláží, jak je mým zvykem; na prázdnou stranu později dělám buď proklep nebo něco pro sebe píši.

Po XX. sjezdu Komunistické strany v SSSR <nastalo> v roce 1956 nastalo určité uvolnění, ale zatím mě nic nenapadlo. Pak vypukla v říjnu kontrarevoluce v Maďarsku, již se zde též komunisté obávali. Právě v oněch dnech jsem došla ve svých zásobách makuláží k jednomu listu z vráceného strojopisu o Bernalovi. Napadlo mě: „Dej to do redakce Filosofického časopisu, riskuj vrácení!“ Referát, jak byl již odložen, jsem dala do obálky a bez jediného slova jsem jej hodila do schránky vedoucího redaktora Dr. Vladimíra Rumla. Za tři dny se ozval telefon výkonného redaktora Dr. Pavla Kovályho, že mi referát uveřejní, ale že si přeje některé malé změny – že by ke mně došel je projednat. Ptala jsem se, co by si přáli změnit. Bylo to jen několik obrátů, které jsem telefonicky dovolila jednak opravit, jednak škrtnout.

A od tohoto referátu jsem začala psát do Filosofického časopisu o logice, takže, když na mně na finančním referátu 1958 žádali, jaké mám vědecké styky s Akademií (jako příloha k žádosti o snížení místního bytového poplatku), bez váhání mi výkonný redaktor Dr. Karel Mácha potvrdil, že jsem stálým přispívatelem Filosofického časopisu, vydávaného Akademií.

Kdežto jinde mi leccos opravují, hlavně škrtají (nejhůře v Říši hvězd a v Československé psychologii), ve Filosofickém časopisu mi od dob po Bernalovi neškrtili ani slovo. Málem bych byla na to pyšná.

Ale dověděla jsem se náhodou důvod této ohleduplnosti. Je zajímavý a pro naši dobu příznačný, Vedoucí redaktor Ruml, jež si Štoll vzal do ÚV KSČ, kdežto dříve (Ruml) byl zaměstnancem Filosofického ústavu při Akademii, považuje mě za ukázkou, jak komunisté přijímají i příspěvky od nekomunistů. Nemohu najít vhodné slova pro tento vztah Rumlův ke mně. Jsem dokladem pro zahraniční rozhlasové štvání, že je u nás svoboda slova? Je to záloha na alibi (Ruml byl jako Žid zavřen a vytloukli mu všechny zuby)? Krátce mé jméno prý Ruml často uvádí s určitou pýchou, že se mu zdařil výborný tah. Velkou radost z toho nemám, ale aspoň mám jistotu, že mi vše uveřejní. Být umlčována osm let je opravdu těžká zkouška.

Píši hlavně o polské logice. Do 15. prosince 1957 jsem neuměla polského slova. Víím, že jsem posluchači, který mi chtěl půjčit Grenienského

logiku, toho dne řekla, že se na stará kolena další řeči učit nebudu. Dne 28. ledna 1958 už jsem odevzdala šestnáct archových stran obřádek. Samozřejmě polsky neumím do dneška, neměla jsem ani slovník; vždy jsem si vypsala doma neznámá slova a s nimi jsem šla do základní knihovny Akademie, kde však měli jen střední slovník Vydrův. Uvědomila jsem si, že mě nejvíce baví pracovat s neznámým textem, je v tom krása dobrodružství.

Epilog

1961

15. srpna 1961

Píši stručný životopis, který přiložím ke své literární závěti jako <části>závěru své práce. Erben říká: „...lépe v liché naději žít, než strašlivou vědět jistotu“. Říkám si však, že záleží na povaze. Totiž v březnu 1959 usnesla se komunistická strana, že Filosofický časopis přestává být odborným časopisem a má nadále sloužit jen bojovnému marxismu. To byl jediný časopis, kde jsem mohla uveřejňovat své příspěvky. Ne ovšem dlouho. Od r. 1948 jsem byla ve filosofické karanténě (jako všichni, kdo se výslovně nezapojili do stranické práce); po XX. sjezdu, kdy byl odstraněn (?) kult osobnosti (Stalin), se poněkud uvolnil přístup do Filosofického časopisu, a tak v letech 1956–1958 mi leccos uveřejnili. S příchodem nového presidenta Antonína Novotného se vše zmrazilo. Ke 40. výročí strany – 1961 – byla mimo jiné svolána konference do Liblic, kde byla v ohromném množství referátů a diskusí proklamována kulturní revoluce. Je to podle Leninova požadavku nutnost bojovné činnosti literární, výtvarnické a vědecké. Na konferenci jsem byla pozvána, účastnila jsem se diskuse o konkrétním a dílčím problému, jak budou v komunismu postiženy soukromé knihovny, a viděla jsem, že v tomto světě už není pro mne místo. Nedovedu se přizpůsobit.

Z liberála, říkám veřejně, nikdo neudělá marxistu. Oni sice říkají, že jsem čestný člověk, ale kromě čestných funkcí, jako je opětovné jmenování do výboru Jednoty filosofické, zvaní na konferenci do Liblic (byla jsem tam třikrát) a opětované udělení učebního příkazu z děkanátu Matematicko-fyzikální fakulty, jímž mám povoleno přednášet výběrové přednášky z matematické logiky (zdarma ovšem) – pro mne nedělají nic.

A tak si volně studuji zahraniční literaturu o logice a čtu beletrii i polobeletrii s vědomím, že už nikdy neuvidím v tisku své jméno.

Svou literární pozůstalost, jak mám smlouveno, pošlu do Moravského muzea v Brně. Všechno ostatní dědí Karlova universita. Kde budu pohřbena, je mi lhostejno. Tolik znamenitých lidí bylo pohřbeno, aniž víme kam!

Skončeno 15. srpna 1961

VYSVĚTLIVKY

¹ Ministerstvo školství a národní osvěty (též MŠANO); Albína Dratvová zde byla zaměstnána v letech 1928–1942.

² Farady Michael (1791–1867), angl. fyzik a chemik, autor řady objevů z oblasti elektromagnetismu a elektrochemie. Jeho deník obsahuje více než 3000 odstavců datovaných záznamů o experimentech. Souborné vydání: Martin, T.: *Faraday's Diary*, 7 sv., Bell, London 1932–36.

³ Poincaré Henri (1854–1912), fr. matematik, fyzik, filozof (filozofie vědy). Zabýval se otázkami týkajícími se vývoje nových matematických a fyzikálních teorií, prostoru a času, důsledků neeukleidovských geometrií pro teorii poznání, úlohy matematiky ve vědě, vztahu matematiky a logiky, funkce hypotézy ve vědě, platnosti vědeckého poznání.

⁴ Logicismus je směr v teorii základů matematiky, který se pokoušel redukovat celou matematiku na logiku.

⁵ Russell Bertrand Arthur William (1872–1970), angl. logik a filozof (filozofie matematiky a matematická logika).

⁶ Logistika je symbolická logika (podle dohody na ženevském filozofickém kongresu 1904).

⁷ Poincaré, H.: *Dernières pensées*, Flammarion, Paris 1913.

⁸ Krejčí František (1858–1934) čes. filozof a psycholog, stoupenec a hlavní představitel českého pozitivismu.

⁹ Petr Karel (1868–1850), český matematik. Věnoval se analytické teorii čísel, teorii algebraických forem, numerické matematice a geometrii. Rychlík Karel (1885–1968), český matematik. Věnoval se zejména algebře, teorii čísel a matematické analýze.

¹⁰ Tolstoisus je filozofický směr či spíše přístup pojmenovaný po Lvu Nikolajeviči Tolstém (1828–1910, ruský spisovatel, dramatik a filozof). Odmítá hmotné bohatství, soukromý majetek, alkohol, tabák, patriotismus, vojenskou službu nebo trest smrti, přiklání se k vegetariánství a k pacifismu. Vychází z křesťanství, za jedinou autoritu považuje boha.

¹¹ Zřejmě Le Bon Gustave (1841–1931), fr. představitel psychologismu v sociologii. Kromě psychologie a sociologie se zabýval také fyzikou, medicínou, etnografií a archeologií. Není zřejmé, ze které z jeho prací zde A. Dratvová cituje.

¹² Kant Immanuel (1724–1804), něm. filosof, představitel něm. idealismu a tvůrce transcendentálního (kritického) idealismu.

¹³ Leibniz Gottfried Wilhelm (1646–1716), něm. filosof a matematik, představitel racionalismu, jeden ze zakladatelů moderní logiky, kterou chápal jako zobecněnou matematiku. Objevitel diferenciálního a integrálního počtu.

¹⁴ Eukleides (3. stol. př. Kr.), řecký matematik, autor Základů, shrnujících prakticky veškeré tehdejší poznatky z matematiky (aritmetiky a geometrie).

Základy byly až do 19. stol. základním dílem v oboru, ale i vzorem deduktivního vědeckého výkladu.

¹⁵ Jednota filosofická. Byla ustavena r. 1881 v Praze (po vzoru Jednoty českých matematiků a fyziků, viz pozn. 16) jako „spolek pro pěstování filozofie, jejíž v život uvedla snaha po česku pracovat na poli nejušlechtilejším“. Jejím zakladatelem byl Georg Guth (Jiří Guth-Jarkovský), ke členům patřili mimo jiné J. Durdík, F. Krejčí, E. Rádl, J. Král. V letech po 2. světové válce v čele JF stáli J. B. Kozák, L. Rieger a L. Svoboda. Po zřízení FÚ ČSAV ztratila Jednota svou nezávislost i dosavadní charakter a na počátku 70. let byla její činnost ukončena. K obnovení činnosti došlo v r. 1990.

¹⁶ Jednota českých matematiků a fyziků, jejíž počátky sahají do roku 1862. Jejím posláním od začátku bylo zlepšování výuky fyziky a matematiky na školách všech úrovní a typů a dále pak směřovat k podpoře a rozvoji těchto věd. Existuje dodnes (www.jcmf.cz).

¹⁷ Natorp Paul (1854–1924), něm. filosof hlásící se k I. Kantovi (novokantovství). Jeho cílem bylo dosáhnout tzv. panmetodického, tj. zkušenost a myšlení sjednocujícího základu vědy.

¹⁸ Hilbert David (1862–1943), něm. matematik, zakladatel formalismu v matematice. Klád si za cíl vybudovat formální matematiku na bázi logiky a dokázat její bezespornost.

¹⁹ Bydžovský Bohumil (1880–1969), pracoval zejména v oblasti algebry a algebraické geometrie. Zabýval se rovněž historií geometrie. Ve studijním roce 1930-31 byl jmenován děkanem Přírodovědecké fakulty UK. V roce 1946 byl zvolen rektorem.

²⁰ Pascalova věta říká, že průsečíky protějších stran šestiúhelníka vepsaného libovolné kuželosečce leží na přímce. Tato přímka se nazývá Pascalova.

²¹ Pro každá dvě reálná čísla a , b , pro která platí $0 < a < b$, existuje takové přirozené číslo n , že platí $b < na$. Jinými slovy: jakékoli reálné číslo trvale přičítané samo k sobě převyší jakékoli jiné reálné číslo.

²² Zřejmě Jean-Maria-Constant Duhamel (1797–1872), fr. matematik. Nezaměňovat s Georgesem Duhamelem (viz pozn. 131).

²³ Abel Niels Henrik (1802–1829), norský matematik. Zmíněný důkaz pochází z roku 1824. Vyplývá z něj, že neexistuje obecné řešení rovnice pátého stupně rozkladem na reálné kořeny.

²⁴ Hermite Charles (1822–1901), fr. matematik. Zabýval se zejména teorií čísel a algebrou. Jako první dokázal (1873), že Eulerovo číslo e (viz pozn. 26) je transcendentní (tj. s nekonečným neperiodickým rozvojem).

²⁵ Lindemann Ferdinand von (1852–1939), něm. matematik. V roce 1882 použil obdobnou metodu jako Charles Hermite (viz pozn. 24) k důkazu, že číslo π je transcendentní (tj. s nekonečným neperiodickým rozvojem).

²⁶ Eulerovo číslo e je základ přirozených logaritmů.

²⁷ Hostinský Bohuslav (1884–1951), český matematik a fyzik. Věnoval se diferenciální geometrii, kinetické teorii plynů, počtu pravděpodobnosti a teorii

kmitů. Byl několikrát děkanem přírodovědecké fakulty MU v Brně a v roce 1929–30 rektorem.

²⁸ Hauner Vilém Julius (1877–?), český matematik. Je autorem prací *Geometrie neeuclidovská a její poměr k teorii poznání* (Česká Mysl, roč. IV) a *Geometrie neeuclidovská: Theorie Riemannova* (tamtéž, roč. IX). Přispíval i do dalších časopisů.

²⁹ Goursat Edouard (1858–1936), fr. matematik. Zabýval se matematickou analýzou a parciálními diferenciálními rovnicemi.

³⁰ Cantor Georg (1845–1918), něm. matematik a filozof, zakladatel teorie množin.

³¹ Hilbert, D.: *Grundlagen der Geometrie*. Teubner, Leipzig 1899.

³² Fischer Josef Ludvík (1894–1973), český filosof a sociolog.

³³ Fischer, L.: *Filosofie, její podstata a problémy*. Praha, Josef Vetešník 1922.

³⁴ Hadamard Jacques (1865–1963), fr. matematik. Hadamard J.: *Sur la méthode en géométrie*. Paris, Hermann 1913.

³⁵ Vorovka Karel (1879–1929), český filosof. Vystudoval matematiku a fyziku, orientoval se na filosofii přír. věd a matematiky. Distancoval se od pozitivistické interpretace fil. problémů a uznával iracionální zdroje poznání (intuici). V r. 1921 se na (ještě nerozdělené) FF UK habilitoval z filozofie přírodních věd a v r. 1927 byl na PŘF UK jmenován profesorem filozofie exaktních věd. V r. 1921 se s F. Pelikánem podílel na založení Ruchu filozofického (viz pozn. 93).

³⁶ Hadamard J.: *Leçons de géométrie élémentaire*. A. Colin & cie 1898–1901.

³⁷ Česká mysl, první český filozofický časopis (1900–1947). Jeho vydávání iniciovala Jednota filosofická (viz pozn. 15), přestože jeho vlastním vydavatelem byla pouze v letech 1941–1947.

³⁸ Legendre Adrien-Marie (1752–1833), fr. matematik.

³⁹ Gauss Carl Friedrich (1777–1855), něm. matematik, který významně přispěl k rozvoji teorie čísel, analýzy, diferenciální geometrie, geodézie, elektrostatistiky, astronomie a optiky.

⁴⁰ Bessel Friedrich (1784–1846), něm. matematik a astronom.

⁴¹ Lobačevskij Nikolaj Ivanovič (1792–1856), ruský matematik, jeden z otců neeuclidovské geometrie.

⁴² Bolyai János (1802–1860), maďarský matematik, nezávisle na Lobačevském objevil neeuclidovskou geometrii.

⁴³ Helmholtz Hermann von (1821–1894), něm. fyziolog, lékař, matematik a fyzik. Zde by se mohlo jednat o práci Helmholtz, H. von: *Über die Tatsachen, die der Geometrie zugrunde liegen*. Nachrichten von der Königl. Gesellschaft der Wissenschaften und der Georg-Augusts-Universität zu Göttingen 9, 193–221, 1868.

⁴⁴ Riemann Bernhard (1826–1866), něm. matematik, který výrazně přispěl k rozvoji matematické analýzy a diferenciální geometrie.

⁴⁵ Grassmann Hermann (1809–1877), něm. matematik, fyzik a lingvista.

-
- ⁴⁶ Newton Isaac (1642–1727), angl. fyzik, matematik, astronom, filozof, alchymista a teolog, zakladatel klasické mechaniky a (nezávisle na Leibnizovi) diferenciálního a integrálního počtu. Principia - mýněny Matematické základy přírodovědy (Newton, I.: *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*. 1687).
- ⁴⁷ Pascal Blaise (1623–1662), fr. matematik, fyzik a náboženský filozof.
- ⁴⁸ Couturat Louis (1868–1914), fr. logik, matematik, filosof a lingvista. Couturat, L.: *Essai sur les fondement de la géométrie par Bertrand Russell*. Revue de Métaphysique et de Morale, 6, 1898.
- ⁴⁹ Couturat, L.: *Essai sur les fondement de la géométrie par Bertrand Russell*. Revue de Métaphysique et de Morale, 6, 1898.
- ⁵⁰ Peano Giuseppe (1858–1932), italský matematik, zakladatel matematické logiky a jeden z tvůrců teorie množin.
- ⁵¹ Frege Gottlob (1848–1925), něm. matematik a filosof, iniciátor analytické filosofie. Frege, G.: *Über die Grundlagen der Geometrie*. Jahresbericht der deutschen Mathematiker-Vereinigung XII, 368-375, 1903.
- ⁵² Weierstrass Karl (1815–1897), něm. matematik považovaný za otce moderní analýzy. (Studoval i práva a ekonomii, studium však nedokončil.)
- ⁵³ Scheler Max (1874–1928) něm. filosof zabývající se fenomenologií, později filozofickou antropologií. Husserl Edmund (1859–1938), něm. filosof, zakladatel fenomenologie.
- ⁵⁴ Pasch Moritz (1843–1930), německý matematik zabývající se základy geometrie.
- ⁵⁵ Veronese Giuseppe (1854–1917), it. matematik.
- ⁵⁶ Peirce Benjamin (1809–1880), am. matematik a filosof matematiky.
- ⁵⁷ Zřejmě Koppelman, Seydel, R.: *Kants synthetische Urtheile a priori, insbesondere in der Mathematik*, Zeitschrift für Philosophie u. phil. Kritik, 94, p. 1-29, 1888.
- ⁵⁸ Frege, G.: *Die Grundlagen der Arithmetik. Eine logisch mathematische Untersuchung über den Begriff der Zahl*. Breslau 1884.
- ⁵⁹ Lamé Gabriel (1795–1870), fr. matematik. Zde mýněno zřejmě Lamé G.: *Examen des différentes méthodes employées pour résoudre les problèmes de géométrie*. Vve Courcier, Paris 1818.
- ⁶⁰ Euler Leonhard (1707–1783), švýc. matematik a fyzik. Zabýval se diferenciálním a integrálním počtem, teorií grafů, matematickou analýzou, mechanikou, optikou a astronomií.
- ⁶¹ Carnot Lazare (1753–1823), fr. matematik, inženýr a politik. Carnot, L.: *Refléxions sur la métaphysique du calcul infinitésimal*. Duprat Paris 1797.
- ⁶² Tannery Paul (1843–1904), fr. matematik a historik matematiky.
- ⁶³ Chasles Michel (1793–1880), fr. matematik.
- ⁶⁴ Čáda František (1855–1918), český filozof a pedagog, spoluzakladatel (1900) České mysli (viz pozn. 37). Hlavní pozornost věnoval noetice.

-
- ⁶⁵ Wundt Wilhelm (1832–1920), něm. psycholog a filosof, představitel strukturalismu v psychologii.
- ⁶⁶ Bolzano Bernard (1781–1848), čes., něm. píšící matematik, matematický filosof a filosof náboženství.
- ⁶⁷ Jevons William Stanley (1835–1882), angl. ekonom a logik. Zřejmě Jevons, W. S., *The Principles of Science: A Treatise on Logic and Scientific Method*, Macmillan & Co., London 1874.
- ⁶⁸ Cassirer Ernst (1874–1945), něm. filosof, představitel novokantovství. Věnoval se filosofii přír. věd, filosofii dějin a zejména filosofii kultury.
- ⁶⁹ Kirschmann August (1860–1932), něm. psycholog, žák W. Wundta (viz pozn. 65).
- ⁷⁰ Hume, David (1711–1776), skotský filosof, ekonom a historik, završitel britského empirismu.
- ⁷¹ Lerch Matyáš (1860–1922), český matematik. Zemřel již 3. srpna.
- ⁷² Königsberger, L.: *Hermann von Helmholtz*, Braunschweig 1902.
- ⁷³ Mill John Stuart (1806–1873), angl. filosof, logik a ekonom, představitel pozitivismu.
- ⁷⁴ du Bois-Reymond Emil (1818–1896), něm. lékař a fyziolog.
- ⁷⁵ Mach Ernst (1838–1916), rak. fyzik a filosof.
- ⁷⁶ Millikan Robert Andrews (1868–1953), am. experimentální fyzik, nositel Nobelovy ceny (1923) za změření náboje elektronu a za práci na fotoelektrickém efektu. Později se věnoval též kosmickému záření.
- ⁷⁷ Stallo John (1823–1900), něm.-am. filozof, právník a diplomat. Stallo, J.: *The Concepts and Theories of Modern Physics*, D. Appleton, New York 1882. Předmluvu k německému vydání (Stallo, J.: *Die Begriffe und Theorien der Modernen Physik, Leipzig 1901*) napsal Ernst Mach (viz pozn. 75).
- ⁷⁸ Kirchhoff Gustav (1824–1887), něm. fyzik, přispěl k poznání el. obvodů, spektroskopie a záření černého tělesa.
- ⁷⁹ Rádl Emanuel (1873–1942), český biolog a filosof zaměřený na fil. přírody a náboženství. Představitel kritického realismu ovlivněný Masarykem, odpůrce pozitivismu. Rádl, E.: *Romantická věda*. J. Laichter, Praha 1918.
- ⁸⁰ Schuster Arthur (1851–1934), angl. fyzik něm. původu. Zabýval se spektroskopií, elektrochemií, optikou, rentgenovou radiografií a zavedením harmonické analýzy do fyziky.
- ⁸¹ Planck Max (1858–1947), něm. teoretický fyzik, zakladatel kvantové teorie. Nositel Nobelovy ceny za fyziku z r. 1918.
- ⁸² Mach, E.: *Erkenntnis und Irrtum*. J. A. Barth, Leipzig 1905.
- ⁸³ Duhem Pierre (1861–1916), fr. fyzik, filozof, teoretik vědy. Zabýval se zejména dějinami přírodovědy.
- ⁸⁴ Kleinpeter Hans (1869–1916), stoupenec E. Macha, překladatel Stallových knih *The Concepts and Theories of Modern Physics* (viz pozn. 77) do němčiny.

-
- ⁸⁵ Stumpf Carl (1848–1936), něm. filozof a psycholog. Věnoval se zejména teorii poznání a logice, za jejichž základ měl psychologii.
- ⁸⁶ Tyndall John (1820–1893), irský přírodovědec. Tyndall, J.: *Faraday As A Discoverer*, Longmans, 1868.
- ⁸⁷ Comte Auguste (1798–1857), fr. filozof, sociolog, teoretik vědy, zakladatel pozitivismu.
- ⁸⁸ Ostwald Wilhelm (1853–1932), něm. chemik a filozof, představitel mechanicismu v naturalistické sociologii.
- ⁸⁹ Závařka František (1879–1945), český teoretický fyzik. V roce 1914 byl jmenován mimořádným a v roce 1919 řádným profesorem teoretické fyziky na Univerzitě Karlově, kde byl ředitelem Ústavu pro teoretickou fyziku a ve školním roce 1926/1927 děkanem. V letech 1934–1944 byl předsedou Jednoty českých matematiků a fyziků (viz pozn. 16) a v letech 1942–1944 hlavním tajemníkem Královské české společnosti nauk.
- ⁹⁰ Metafyzické základy přírodovědy, orig. Kant, I.: *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*, J. F. Hartknoch, Riga 1786.
- ⁹¹ Mach, E.: *Beiträge zur Analyse der Empfindungen*. Fischer, Jena 1886.
- ⁹² Bacon Francis (1561–1626), angl. filozof, představitel empirismu, státník, právník. Formuloval požadavky renesance vůči vědě. Prosazoval induktivní metodu. Bacon, F.: *Novum organum scientiarum*, London 1620
- ⁹³ Ruch filosofický, časopis založený r. 1921 F. Pelikánem a K. Vorovkou (viz pozn. 35). Měl poskytovat prostor autorům, kteří nesouhlasili s nekritickým přeceňováním pozitivismu F. Krejčího (viz pozn. 8) v České mysli (viz pozn. 37).
- ⁹⁴ Malebranche Nicolas (1638–1715), fr. filozof, jeden z představitelů okazionalismu. Pokoušel se sloučit karteziánskou metafyziku s teologií. Malý, R., I.: *Svět v Bohu. Nicole Malebranche*, 1922.
- ⁹⁵ Viková-Kunětická Božena (1862–1934), česká prozaička a dramatička s feministickou tendencí.
- ⁹⁶ Scheinpflug Karel (1869–1948), prozaik, básník, dramatik a novinář, bratr Olgy Scheinpflugové.
- ⁹⁷ Bacon Francis (viz pozn. 92)
- ⁹⁸ Petzoldt, J.: *Die Relativitätstheorie der Physik*. Zeitschrift für positivistische Philosophie, 2, p. 1-56, 1914.
- ⁹⁹ Jednota českých matematiků a fyziků (viz pozn. 16).
- ¹⁰⁰ Avenarius Richard (1843–1896), něm. filozof, zakladatel empiriokriticismu.
- ¹⁰¹ Avenarius, R.: *Philosophie als Denken der Welt gemäss dem Prinzip des kleinsten Kraftsmasses*. Leipzig, 1876.
- ¹⁰² Forster Vilém (1882–1932), český psycholog, žák F. Krejčího (viz pozn. 8). V letech 1923–25 byl ředitelem Psychotechnického ústavu (viz pozn. 103).
- ¹⁰³ Psychotechnický ústav v Praze při Masarykově akademii práce, zřízený r. 1921, později přejmenovaný na Ústřední psychotechnický ústav (zrušen v 50. letech). Zabýval se psychologií práce, organizovala se v něm psychotechnická

šetření na školách, různých oborech státní služby (železnice, policie, pošta, doly...) i v soukromých podnicích a továrnách (z hlediska racionalizace výroby, obchodu apod.).

¹⁰⁴ Arnauld Antoine (1612–1694), fr. katolický teolog, filosof, matematik, jansenista. Arnauld, A., Nicole, P.: *La logique, ou l'art de penser*, 1662 (vydáno anonymně).

¹⁰⁵ Šeracký František (1891–1942), český experimentální psycholog, v letech 1927–34 byl ředitelem Psychotechnického ústavu Masarykovy akademie práce (viz pozn. 103). Šeracký F.: *Kvantitativní určení barevného kontrastu u rotujících kotoučů*, 1923.

¹⁰⁶ Dratvová, A.: *O tajích podvědomí*. Praha, Jan Košata 1925.

¹⁰⁷ Míňena práce Arnauld, A., Nicole, P.: *La logique, ou l'art de penser*, 1662 (viz pozn. 104).

¹⁰⁸ Masaryk, T. G.: *Blaise Pascal, jeho život a filosofie*. Praha 1883.

¹⁰⁹ »Wie hast du's denn so weit gebracht?
Sie sagen, du habest es gut vollbracht!«
Mein Kind! ich hab es klug gemacht:
Ich habe nie über das Denken gedacht.

Goethe, J. W., Schiller, F.: *Zahme Xenien*, 1796.

¹¹⁰ Škola vševědná: ediční řada nakladatelství Sfinx v Praze, která měla shrnout všechny vědní obory. Řídil ji O. Kádner (viz pozn. 117).

¹¹¹ Macků Bedřich (1879–1929), český fyzik a politik.

¹¹² Zřejmě Novák, V.: *Fysika*, 2 sv. 1915–1918.

¹¹³ Michelson Albert Abraham (1852–1931), am. fyzik polského původu, držitel Nobelovy ceny za fyziku pro rok 1907.

¹¹⁴ Forster, V.: *Energetické vlastnosti nervového dění a dynamika reflexů hybných i logických*, vl. nákl. 1921.

¹¹⁵ Národní listy - český deník vycházející v letech 1861–1941, založený a do 1894 řízený J. Grégrem. V letech 1918–1938 ústřední tiskový orgán Československé národně demokratické, resp. Národního sjednocení, 1939–1941 ústřední list Národního souručenství.

¹¹⁶ Nové Čechy - nár. demokratická revue.

¹¹⁷ Kádner Otakar (1870–1936), český filozof a pedagog. Od r. 1925 řídil edici Škola vševědná (viz pozn. 110).

¹¹⁸ Fahoun, L.: *Filosofická propedeutika. Díl I., psychologie*. Unie, Praha, 1920. Pozdější vydání přepracované A. Dratvovou: Dratvová, A., Fahoun, L.: *Filosofická propedeutika. Díl I., psychologie*. Vyd. 2. přeprac. Praha 1927.

¹¹⁹ Masaryk, T., G.: *Světová revoluc.: Za války a ve válce 1914–1918*. Čin a Orbis, Praha 1925.

¹²⁰ Pro reálky a reformní reálná gymnázia.

¹²¹ K rukopisnému deníku v pozůstalosti A. D. v Archivu Akademie věd ČR. toto pojednání o kauzalitě přiloženo není.

-
- ¹²² Čapek, K.: *O nejbližších věcech: Feuilletony*. Ot. Štorch-Marien, Praha 1925.
- ¹²³ Weigner Karel (1874–1937), český lékař, anatom, jeden ze zakladatelů české anatomie. Flechsig Paul Emil (1847–1929), něm. fyziolog a psychiatr.
- ¹²⁴ Kellermann, B.: *Tunel*. Jos. R. Vilímek, Praha 1913.
- ¹²⁵ Smetáček Zdeněk (1901–1969), český filozof, od pol. 20. let pravidelný autor a zejména recenzent České myslí. Smetáček, Z.: *Instinkt podnětem činnosti intelektuální*, Česká mysl 1925.
- ¹²⁶ Dilthey Wilhelm (1833–1911), německý historik, psycholog, sociolog a filozof.
- ¹²⁷ Goblot Edmond (1858–1935), fr. francouzský filozof a logik.
- ¹²⁸ Křepinský Maxmilián (1875–1971), český jazykovědec, profesor Univerzity Karlovy. Zabýval se hlavně románskými jazyky.
- ¹²⁹ Franta Zdeněk (1868–), historik a překladatel z angl., zemský školní inspektor v Praze.
- ¹³⁰ Vaihinger Hans (1852–1933), německý filosof, představitel novokantovství. V návaznosti na Kantovo pojetí poznání přisoudil ve své filozofii střední roli pojmu fikce; protože nelze prokázat shodu skutečnosti s vědomím o skutečnosti, mají naše teor. poznatky pouze funkcionální charakter.
- ¹³¹ Duhamel, G.: *Vláda nad světem. Essaye*. R. Škeřík, Praha 1924.
- ¹³² Pravděpodobně má být datum 18. září 1926.
- ¹³³ Mac Dougall William (1871–?), angl. sociální psycholog, autor pův. teorie lidských instinktů.
- ¹³⁴ de Gourmont Remy (1858–1915), fr. básník, spisovatel a kritik, představitel symbolismu.
- ¹³⁵ Rachilde: *Srdce mlýna – Napodobení smrti*. O. Levý 1919.
- ¹³⁶ Rádl, E.: *Moderní věda: její podstata, metody, výsledky*. Čin, Praha 1926.
- ¹³⁷ Babák Edward (1873–1926), český fyziolog a filozof. Spoluzakladatel a první rektor univerzity v Brně (1919). Babák, E.: *Filosofické důsledky novodobé biologie*, Ruch fil. V, 1925.
- ¹³⁸ Paulová Milada (1891–1970), česká historička, profesorka Univerzity Karlovy. První žena zvolená členkou České královské společnosti nauk (1929). (Druhou ženou zvolenou do této společnosti byla r. 1936 literární historička Flora Kleinschnitzová. Třetí zvolenou ženou se 9. ledna 1946 stala Albína Dratvová.)
- ¹³⁹ Ribot Théodule-Armand (1839–1916), fr. psycholog vycházející z psychopatologie, v jejímž rámci zkoumal zejména organické aspekty paměti. Provedl důkladný výzkum citového života, studoval pozornost a obrazivost, za podstatu vůle považoval úsudek.
- ¹⁴⁰ Přednáška *O původu mravních norem* v Jednotě filosofické 22. listopadu 1921, otištěna v Ruchu filosofickém II, 1922.
- ¹⁴¹ Kellermann, B.: *Yester a Li: historie touhy*. Čin, Praha 1924.

-
- ¹⁴² Váňa, J.: *Psychotechnik: Psychologie ve službách praktického života*. F. Topič, Praha 1926.
- ¹⁴³ Boutroux Émile (1845–1921), fr. filozof vědy a náboženství, odpůrce mechanistického determinismu. Zastával se kompatibility vědy a náboženství.
- ¹⁴⁴ Trnka Tomáš (1888–1961), český filozof představující proti pozitivistickému proudu zaměření více iracionální.
- ¹⁴⁵ Stejně datum jako u předchozího zápisu, pravděpodobně pokračování z téhož dne (v rukopise na dalším listu).
- ¹⁴⁶ James William (1842–1910), am. filozof a psycholog, zakladatel pragmatismu.
- ¹⁴⁷ Materna Miloš (1892–1951), český logik. Pokoušel se najít cesty, jak skloubit moderní logiku s filozofií a jak z logiky udělat nástroj širšího dosahu.
- ¹⁴⁸ František Krejčí (viz pozn. 8).
- ¹⁴⁹ Bartoš, J.: *Umění: Úvod do estetiky*. Josef Vetešník, Jan Košatka 1922.
- ¹⁵⁰ Wundt, W.: *Völkerpsychologie: eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte*. 1-10. Stuttgart 1914-1921 - 3. die Kunst, 1919
- ¹⁵¹ Macků, B.: *Fysika: Úvodní učebnice pro vysoké školy. Jednota československých matematiků a fysiků*, Praha 1928.
- ¹⁵² Payot Jules (1859–1940), fr. pedagog a filozof. Zde zřejmě míněno Payot, J.: *Éducation de la Volonté. 1894*, přeloženo *Výchova vůle*. Praha 1905.
- ¹⁵³ Národní politika. Český konzervativní deník, vydávaný v letech 1883-1945 v Praze. Původně mluvčí staročechů, po roce 1918 blízká národní demokratické straně. V letech 1939-1945 jeden z listů Národního souručenství.
- ¹⁵⁴ Ribot, T., A.: *La Psychologie de l'attention*, 1888
- ¹⁵⁵ Montherlant, H., de: *Sen*. Rudolf Škeřík, Praha 1927.
- ¹⁵⁶ Lancová, J., Trnka, T.: *Psychologie ženy*. Masarykův lidovýchovný ústav, Praha 1929.
- ¹⁵⁷ Šalda, F., X.: *Loutky i dělníci boží*. 1917.
- ¹⁵⁸ Stejně datum jako u předchozího zápisu.
- ¹⁵⁹ Čin - kulturně politický týdeník vydávaný stejnojmenným nakladatelským družstvem, založeným roku 1920 Československou obcí legionářskou v Praze (zaniklo roku 1949).
- ¹⁶⁰ Citát z Horatia (Ódy, III, 3). Quintus Horatius Flaccus, (65–8 př. Kr.), římský básník.
- ¹⁶¹ Láska Václav (1862–1943), český přírodovědec, matematik a filozof vědy. Usiloval o osvětlení vztahu mezi matematikou, filozofií a logikou.
- ¹⁶² Závíška, F.: *Einsteinův princip relativnosti a teorie gravitační*. Jednota československých matematiků a fysiků, Praha 1925

-
- ¹⁶³ Brod, M.: *Räuben, Fürst der Juden: ein Renaissanceroman*. München, Kurt Wolff 1925. Český Brod, M.: *Rěubeni, Kniže židovské: renaisanční román*. Sfinx–Janda, Praha 1929.
- ¹⁶⁴ Matoušek Otakar (1899–1994), český geolog a přírodovědec, profesor Univerzity Karlovy. Zabýval se zejména všeobecnou geologií a dějinami přírodních věd. Vvěnoval se i popularizaci vědy prostřednictvím rozhlasu. V letech 1930–1939 působil jako ředitel přednáškového a vzdělávacího odboru Československého rozhlasu.
- ¹⁶⁵ Erkenntnis, časopis rakouských a německých logických pozitivistů vydávaný ve 30. letech.
- ¹⁶⁶ Hesse, H.: *Stepní vlk*. Jan Laichter, Praha 1931.
- ¹⁶⁷ Huxley, A.: *Kontrapunkt života*. Díl I a II. Václav Petr, Praha 1931.
- ¹⁶⁸ Dessoir Max (1867–1947), něm. idealistický estetik a psycholog. Dessoir, M.: *Lehrbuch der Philosophie: Band I: Die Geschichte der Philosophie, Band II: Die Philosophie in ihren Einzelgebieten*. Ullstein, Berlin 1925.
- ¹⁶⁹ Plamínková Františka (1875–1942), politička, feministka. V roce 1923 založila Ženskou národní radu, která sdružovala různé zájmové ženské organizace v republice a jejich požadavkům dodávala větší průraznosti. V roce 1925 se stala senátorkou za Československou stranu národně socialistickou.
- ¹⁷⁰ Loon, H., W. van: *Umění*. Václav Petr, Praha 1939.
- ¹⁷¹ Kratina Ferdinand (1885–1944), český psycholog, docent Masarykovy univerzity, zastánce tvarové psychologie.
- ¹⁷² Vacková Růžena (1901–1982), česká teoretička a historička umění, divadelní kritička a pedagožka, věnovala se také archeologii. Od roku 1930 docentka na FF UK, od roku 1946 profesorka.
- ¹⁷³ Slavische Rundschau, informační a kritický časopis o kulturním životě slovanských národů, vydávaný od 1929 profesory pražské německé univerzity.
- ¹⁷⁴ Chalupný Emanuel (1879–1958), český sociolog, převážně pozitivisticky orientovaný, profesor univerzity v Brně.
- ¹⁷⁵ Naše doba, česká kulturní politická revue vydávaná v letech 1894–1949. Založil ji v říj. 1893 T. G. Masaryk.
- ¹⁷⁶ Kletečná (706 m n. m.), druhá nejvyšší hora Českého středohoří.
- ¹⁷⁷ Kratina, F.: *Typ a typologie: Úvod do typologie*. Ústřední učitelské nakladatelství a knihkupectví, Brno 1942.
- ¹⁷⁸ Náprstková Anna (1788–1873), česká mecenáška, matka Vojtěcha Náprstka.
- ¹⁷⁹ Bavink (1879–1955), něm. filozof přírody.
- ¹⁸⁰ Stebbingová Lizzie Susan (1886–1943), angl. filosofka, reprezentatka matematické logiky.
- ¹⁸¹ Lahulek-Faltys Zdeněk (1894–1962), od r. 1922 člen KSČ, angažoval se ve Svazu proletářských bezvěrců, v letech 1933–1945 pobýval v Sovětském svazu (v r. 1937 uvězněn, rehabilitován r. 1957). Po návratu do vlasti pracoval na

ministerstvu informací a spoluzakládal Společnost pro šíření vědeckých a technických znalostí. Přednášel o vědeckých důkazech proti náboženským pověrám.

¹⁸² Cooley Charles (1864–1929), am. sociolog. Cooley, Ch. et al.: *Introductory Sociology*, Michigan 1933.

¹⁸³ Ključevskij, V., O.: *Ruské dějiny I.–V.*, Stanislav Minařík, Praha 1927.

¹⁸⁴ Jörgensen, J.: *Svatá kateřina Sienská*. Ladislav Kuncíř, Praha 1946

¹⁸⁵ Zénón z Kitia (asi 336–asi 263 př. Kr.), řecký filosof, zakladatel stoicismu.

¹⁸⁶ Epikuros (341–270 př. Kr.), řecký filosof, atomista a etik.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Scientific Diary Albíny Dratvové je přepis jediného výchozího textu – autografu psaného v rozmezí 5. prosince 1921 až 15. srpna 1961, který je uložen v Archivu Akademie věd ČR v Praze (inv. číslo 4, uložení 1). Scientific Diary nazvala Dratvová svůj deník 11. listopadu 1928, jak dodatečně dopsala na začátek deníku před zápis z 5. prosince 1921; uvádí také, že do té doby deník nazývala vlastními poznámkami.

Rukopisný deník¹ Dratvová psala jednostranně či dvoustranně na volné listy papíru formátu přibližně A5 (celkem 454 stran) a sama je číslovala. Používala papír často z jedné strany potištěný, popsaný či zadní stranu různých formulářů. Text psala kontinuálně; rozdělení do kapitol (včetně jejich názvů) a další grafické úpravy provedla autorka této diplomové práce. Důvodů bylo několik – především poněkud zpřehlednit dlouhý text a zároveň se pokusit o sledování životních etap Dratvové. Podtržení v textu je zachováno podle rukopisného originálu kromě dat, která jsem zvýraznila tučným písmem. Data jsem sjednotila ve formě „číslice měsíc letopočet“.

V poznámkách pod čarou vysvětluji pouze jevy nezbytné pro pochopení textu a nepřerušovanost čtení. Protože Dratvová měla klasické středoškolské vzdělání – tzn. studovala mj. řečtinu – v deníku používá písmena řecké abecedy jako symboly pro často používaná slova či pojmy, např. λ pro „logika“, φ pro „filozofie“, ψ pro „psychologie“ apod.; ve významu nekonečno, nekonečný apod. používá symbol ∞ , ve významu trojúhelník symbol Δ , také další matematické symboly.

Ve vysvětlivkách jsou nejčastěji uvedena celá jména vědců a autorů nebo jejich děl, o nichž se Dratvová v textu zmiňuje. U odborných pojednání uvádím nejčastěji první vydání originálu, u beletrie pak první české vydání. Z textu vyplývá, že odbornou literaturu nečetla pouze česky, ale i latinsky, anglicky, francouzsky, italsky, polsky a pravděpodobně i rusky. V případě, že je z textu zřejmé, které konkrétní dílo autora Dratvová zmiňuje, uvádím citaci tohoto díla, jestliže to zřejmé není, uvádím alespoň stručnou informaci o autorovi.

Vlastní text přepisuji v úplnosti, zaznamenávám všechny fáze, které pocházejí z autorčiny ruky, přímo v textu; zachovávám i autorčiny omyly, škrty a opravy, k nimž docházelo přímo při psaní, tak, aby bylo zřejmé, jak text vznikl. Původní verzi kladu

do špičatých závorek <>, autorkou opravená následuje za nimi. Podobně podle edičních zvyklostí zacházím s doplňky a vsuvkami, které Dratvová psala nad nebo pod řádek. Tímto způsobem však neregistruji meziřádkové vpisky, které neznamenaají změnu vyjádření a které pouze opravují písaařskou chybu. Jak autorka několikrát v textu zmiňuje, deník po sobě (z větší části) nečetla, lze tedy předpokládat, že opravy v textu vznikaly přímo při psaní nebo maximálně v rozmezí několika dnů.

Autorský text je místy nečitelný, v případě, že ani z kontextu nebylo možno jednoznačně doplnit text konjunkturou, upozorňuji na tato místa třemi tečkami v hranatých závorkách. Je-li konjektura jednoznačná, upozorňuji na ni též v hranatých závorkách (např. *[ne]studuje Kanta*)

Při vlastní jazykové úpravě textu jsem se omezila na minimální zásahy. Především jsem podle dnešních pravidel sjednotila psaní velkých písmen, přejatých slov, spřežek a interpunkce. Připojení částice *-li* jsem v celém textu opravila podle dnešních zvyklostí.

Vžitě zkratky jako záležitost čistě grafickou jsem normalizovala podle dnešního úzu (*apod.* místo *a pod.*, *např.* místo *n. př.* aj.; podoby skloňovaných zkratk *dra*, *dru* jsem upravila na nesklonné *dr.*). Tyto zkratky jsem vzhledem k povaze textu vědeckého deníku (poznámek) nerozepisovala. Ponechávám také autorčiny zkratky (např. *Eukl.* ve významu Eukleides apod.), které jsou typickým znakem jejich vlastních poznámek. Pokud není význam těchto zkratk z nejbližšího kontextu jasný, upozorňuji na jejich význam ve vysvětlivkách.

Ve větěm kontextu jsem rozepisovala číslice, pokud je tvar u autorky doložený a jediný možný. U letopočtů a častých údajů výpočtového charakteru jsem číslice nerozepisovala.

Podle současných pravidel jsem normalizovala dobové zakončení feminin typu *kost* - opravuji tedy *chut* na *chut'* apod.; ponechávám kolísání v zakončení infinitivu *-t* a *-ti*. Ve smyslu Dodatku k Pravidlům českého pravopisu z r. 1993 zachovávám psaní *s* ve slovech typu *filosofie*, *president*, *positivismus* apod.; z dnešních dubletních možností zachovávám také slova typu *these* či *base*. Podle dnešních pravidel bez výjimky normalizuji předpony a předložky *s*, *z*, a *to* i v jejich vokalizované podobě *se*, *ze*.

¹ Několik málo stran je psáno na psacím stroji.

Psaní velkých písmen upravuji podle současných pravidel (*Velikonoce*); po dvojtečce sjednocuji na malé, nejde-li o přímý citát nebo větný celek. Anglické názvy opravuji podle dnešních zvyklostí, tzn. kromě členů, předložek a spojek píši na začátku velké písmeno.

Zachovávám autorčino dnes snad nepříliš časté skloňování cizích vlastních jmen jako posesivních adjektiv (např. *Poincaré – Poincaréovu*); slovesné vazby s dativem (např. *napadlo mně/mi*) či deklinaci cizích slov (např. *axiom*, Gen. sg. *axiomata*).

Při zásazích do interpunkce jsem se řídila dnešními pravidly, Dratvová používá dvojtečku často na místě, kde dnes píšeme čárku, tento jev jsem upravila, pokud se nezměnila významová platnost. Podle stejného principu jsem zjednodušila kombinaci čárky a pomlčky na pouhou pomlčku. Používání čárek jsem upravila podle dnešního úzu, ale respektovala jsem autorčino specifické použití čárky na místech, kde by byla intonační pauza či kde užitím čárky naznačuje ve vztahu vět nebo větných členů poměr jiný než slučovací. Výrazně jsem omezila používání uvozovek, na některých místech (např. názvy děl) jsem jejich funkci nahradila kurzívou.

Seznam literatury

Akademický slovník cizích slov. Academia Praha 1998.

Berka, K.: *Stručné dějiny logiky.* Praha 1994.

Čápková, K. L.: *Albína Dratvová* (bakalářská práce), ISSV, Jinonice 2005 (rkp.).

Česká filozofie ve 20. století. I. směry, osobnosti, problémy. Vydavatelství Masarykovy univerzity, Brno 1995.

Československý biografický slovník. Academia Praha 1992.

Devlin, K.: *Jazyk matematiky. Jak zviditelnit neviditelné.* Dokořán a Argo, Praha 2002.

Dratvová, A.: *Duše dnešní ženy.* Čs. kompas, Praha 1948.

Dratvová: *Etika tvůrčí práce.* vyd. Bohuslav Hendrich, 1941.

Dratvová Albína: *Filosofie a přírodovědecké poznání.* Česká grafická unie, Praha 1939.

Dratvová, A.: *Problém kauzality ve fyzice.* Academia, Praha 1931.

Editor a text. Úvod do praktické textologie. Kolektiv ÚČL ČSAV, red. R. Havel. a B. Štorek), vyd 2. Paseka, Praha a Litomyšl 2006.

Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století. (ed. Milena Lenderová), Karolinum, Praha 2002.

Filosofický slovník. Nakladatelství Olomouc 2002.

Filosofický slovník (sest. J. Kratochvíl, K. Černocký), 3., zcela přeprac. vyd. Občanská tiskárna, Brno 1934 (heslo Dratvová).

Fořt, B.: *Úvod do sémantiky fikčních světů*. Host, Brno 2005.

Foucault, M.: *Co je autor?* In: *Diskurs, autor, genealogie*. Svoboda, Praha 1994.

Galison, P.: *Einsteinovy hodiny a Poincarého mapy. Říše času*. MF, Praha 2005.

Golomb, J.: *The Search of Authenticity. From Kierkegaard to Camus*. Routledge, London and New York 1995.

Jakobson, R.: *Co je poezie?* In: *Poetická funkce*. H&H, Jinočany 1995.

Jazyk – logika – věda. (ed. P. Sousedík) Filosofia, Praha 2005.

Kolman, V.: *Logika Gottloba Fregy*. Filosofia, Praha 2002.

Kraus, I.: *Dějiny evropských objevů a vynálezů od Homéra k Einsteinovi*. Academia, Praha 2001.

Křivánek, V.: *K problematice poetiky a poetičnosti básnických deníků*. In: *Autenticita a literatura. Sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy*. Praha – Opava 1999.

Kulturní adresář ČSR. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc. (sest. Ant. Dolenský) II. ročník. Českolipská knih- a kamenotiskárna, Praha 1936.

Lenderová, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. MF, Praha 1999.

Mácha, K.: *K sedmdesátinám Albíny Dratvové*. Filosofický časopis 1962, č. 3, s. 466.

Malínská Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. stol.* Libri/Slon, Praha 2005.

Mlodinow, L.: *Eukleidovo okno. Příběh geometrie od rovnoběžek k hyperprostoru.* Slovart, Praha 2007.

Masaryk, T. G.: *Velicí mužové.* (ed. V. K. Škrach) Státní nakladatelství, Praha 1926.

Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí I.–VII. 1925–1933. Československý kompas, Praha. (díl 2, 1926: hesla Dratvová, psychotechnika).

Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému (ved. red. B. Němec). J. Otto, Praha 1930–1943 (hesla Dratvová, psychotechnika).

Nünning, A. (ed.): *Lexikon teorie literatury a kultury.* Host, Brno 2006.

Popelová, J.: *Za filosofkou Albínou Dratvovou.* Filosofický časopis, 1970, č. 4, s. 695–703.

Pravidla českého pravopisu s dodatkem MŠMT ČR. Academia Praha 2003 (dotisk 1. vydání z r. 1993).

Seife, CH.: *Nula. Životopis jedné nebezpečné myšlenky.* Dokořán a Argo, Praha 2005.

Slovník českých filozofů. Masarykova uni v Brně 1998

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Academia, Praha 1994.

Směřičková Helena: *První české dívčí gymnázium. 1890-1990. Sborník ke 100. výročí založení.* Praha 1990.

Špirit, M.: *Doslov*. In: *Jan Lopatka: Šifra lidské existence*. (ed. MŠ), Torst, Praha 1995.

Tomeš, J. a kol.: *Český biografický slovník XX. století*. Paseka, Petr Meissner 1999.

Vacková, K.: *K problematice tzv. autenticity v kritické koncepci Jana Lopatky*. In: *Autenticita a literatura. Sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy*. Praha – Opava 1999.

Válek, V.: *K specifčnosti memoárové literatury*. Brno 1984.

Váňa, J.: *Psychotechnika. Psychologie ve službách praktického života*. F. Topič, Praha 1926.

Zuska, V.: *Mimésis - fikce - distance. K estetice XX. století*. Triton, Praha 2002.

Resumé

Diplomová práce s titulem Albína Dratvová: Scientific Diary (1921–1961) a podtitulem Deník české filozofky přírodních věd obsahuje kompletní přepis rukopisného deníku Albíny Dratvové, docentky filozofie přírodních věd na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Přepis rukopisného textu je edičně upraven podle soudobých edičních zásad a opatřen vysvětlivkami. Součástí práce je životopisná studie o autorce deníku a esej o problematice deníku jako specifického literárního žánru, která se zaměřuje na problematiku pojmu autenticita a fikční svět v deníkové literatuře.

Summary

The theses titled Albína Dratvová: Scientific Diary (1921–1961) with the subtitle The Diary of the Czech Philosopher of Natural Science contents the complete transcription of the autograph diary of Albína Dratvová, the senior lecturer of natural science of the Faculty of Nature of the Charles University of Prague. The transcription is edited according the contemporary editing rules and commented. The theses contains also the biography study of the Diary author's life and the essay on the specific literature genre of diary and the problematic use of term of authenticity in literature and fictional world in this genre.